

CANCY Z ERBĚČKA

Jura Tracht'a
s helfkó Edy Štatlařa
2024

Obsah

O nás	3
Cancy z Erběčka	13
Hantýrky a slangy	206
Seriál o brněnských ulicích.....	230
Seriál o brněnské plotně	235
Slovácké nářečí	247
Závěrečný obrázek	252

O nás

V roce 2019 jsem začal spolupracovat s Borkem Kapitančíkem a Edou Štatlařem z Erběčka, jak říkáme v naší hantýrce „Rádiju Brno“, přesněji řečeno brněnskému studiu Českého rozhlasu. O Borkovi najdete spoustu informací na internetu, ti zvědavější pak na jeho pracovišti nebo v Králově Poli, kde žije. Něco málo také na poslední stránce této knížky. Ale Eda Štatlař je pro posluchače Erběčka stále velká neznámá. A proto jsem se rozhodl v rámci této knížky pustit do světa spoustu informací o něm.

A navíc jsme se my tři usnesli, že by bylo škoda, kdyby obsahy našich rozhlasových rozhovorů zmizely po jejich odvysílání někde v počítačových koších. A rozhodli jsme se tedy přidat přepisy některých z nich do knížky, kterou právě držíte v ruce.

V následujících textech zachycujících tyto naše rozhlasové rozhovory bude potřeba rozlišit jednotlivé mluvčí. Provedeme to takto:

Náčelník hantecové úderky Borek Kapitančík – modré písmo

Člen 1 hantecové úderky Eda Štatlař – červené písmo

Člen 2 hantecové úderky Jiřík Tracht'a – černé písmo

Naše hantecová úderka seřazená podle abecedy zleva, BK, EŠ a JT.

A protože je tento text ilustrovaný, povíme si též něco o ilustrátorovi. Většinu obrázků v této knížce nakreslil Milan Stiš Staněk z Veselí nad Moravou. Dostal jsem na něj řadu dotazů, a tak zde o něm prohodím pár slov.

Milan je můj spolužák z druhého stupně základky a z gymnázia. Potom se naše cesty rozešly, já jsem odplul studovat na přírodovědu do Brna a on na medicínu do Olomouce. Ze mě se časem vyklubal meteorolog, z Milana zase ortoped. Těžce jej podezřívám, že jeho vzorem byl primář Sova se socialistického televizního seriálu Nemocnice na kraji města.

Po mnoha a mnoha letech jsme navázali znovu spolupráci. Zjistil jsem totiž zcela náhodou, že Milan maluje. Zrovna v situaci, kdy jsem měl rozepsané Moravské pohádky (v hantecu) a poohlížel se po ilustrátorovi. A tak jsme si plácli. V Brně jsme podumali a přidělili Milanovi brněnské jméno StišM. Milan mně ilustroval zmíněné Moravské pohádky a následně i Příběhy brněnských čtvrtí. A pak se to stalo!

To si tak jednou Milan štráduje po brněnské ulici Bethovenova a prohlíží si vchod do brněnského studia Českého rozhlasu. Najednou se ozve rána, ze dveří vyběhne chlápek z tmavými brýlemi a s červenou kšiltovkou. Když uviděl Milana, zastavil se, udělal rukama gesto „běž pryč chlape“ a zmizel zpět ve dveřích

Nebyl to nikdo jiný, než Eda Štatlář. A touto shodou okolností se Milan stal jediným výtvarníkem, který se s Edou setkal a dokázal ho nakreslit. A za to mu patří dík. Nebýt jeho, neměl by Eda facebookový účet a ani vás bych nemohl v této knížce seznámit s jeho podobou.

Milan ztvárňuje Edu

K 20. výročí vstupu Edy Štatlařa na rozhlasovou scénu

16. července 2021 oslavil Eda Štatlař dvacáté výročí svého vstupu na rozhlasovou scénu. V současné době tento, dalo by se říct tajemný řízek – což je muž v nejlepších letech – spolupracuje prakticky jen se mnou a s Jiříkem Tracht'ou. A tak jsem požádal Jiříka, aby nám tu něco šplíchl na téma „Dva roky s Edou Štatlařem“.

Po našem bysme hókli – dva járy v holpecu s Edó.

Samo litr, tak už se těším, co na Edu posluchačům prozradíš.

Vod toho dňa, kdy sem se zčuchl do holportu s Edó Štatlařem, mám z tohotok borca lečo v budce. Eda doklape do Erběčka, hodí do placu ňáké ten hantec a vypaří se po anglánsku. Kšilenu má naraženó do čeliska a zoncnový blikše nezhodí ani potmě. Na tázance, kerý nésó vo hokně v Erběčku, vaří tiché don. Nebo mně hókne:

„Poslóché, Jiříku, staré se vo hantec a vo mě nemně péči!“

Co sem z něho vypáčil: Mutra ho vytlačila v járu 19 kol 82 desik u Košic, kde vegetila ve vodstaveným hytláku (to je služební vůz pro nákladní vlaky) na širokorozchodný štrece Družby. Jeho fotr hoknil v košický bódě pro ajnštajny Pavky Žanka Šafaříka. S mutró se scukl, dyž tam vařil terénní rekognoskačku kontyšáků. A dyž potym ten don šajn nechcel Edu ani zgómnót, nakrklá mutra se synátorem vzala čáru k Brnisku. Tadyk vegetili v ňáký pastóšce a mutra hoknila v cemošce v Mokrym lontu (v Mokré).

V keréch bódách Eda šnupal svý chytrý války, nikdo negóme. Jednó propálil, že má maturu na gymplu indy zaséc že má prezidentské učňák. No na beton gómu, že ze startu jedenadvacátýho kilojáru rajzoval po Madagaskarský hródě a sfachčil tam těžké průpal. Vod toho járu ho scó čapnót za flígr madagaskarský švestky a Eda kvůlivá temu čenžnul fasádu a zdvihl chraplák vo tercku.

Vod járu 2001 hoknil v jednym komerčním rádyju pod šmėčkovým ménem Flájboj Eda. A tam se sčuchl s náčelníkem Borkem Kapitančikem. Po šesnásti járech špicový hokny jim ale to rádyjo vysadilo kopny. A dyž si náčelník narazil fachu v Erběčku, vsomroval se tam za ňáké ten metr Eda taky a začl si hókát Eda Štatlař. A tadyk sem se s ním scukl aji já.

V tymtok járu v červencu temu só dvě pětky jářin, co Eda lópe krópy v ňákým rádyju. Prubnem teda ufachčít řácké haldamáš, a třebas nám tam alkecem špicově proladěné Eda propálí ešče ňáky detajlyška ze svý lajbky.

A protože ne všichni Ti dokonale porozuměli, mohli bysme si to ještě zopakovat ve spisovném jazyce.

A já bych ty dojmy z Edy nejen shrnul, ale přidám také něco navíc.

Tak to su teda zvědavé, co se ešče dovím.

Co jsem tedy o tomto tajemném chlápku středního věku zjistil:

Narodil se v roce 1982 v Haniskách u Košic, kde v odstavném vagónu na širokorozchodné Trati družby přebývala jeho matka. Zde se zrodila jeho láska k železnici. Edovým otcem byl, alespoň to tak Eda tvrdí, neznámý zaměstnanec košické univerzity, který zde mapoval život

lidí z okraje společnosti. Dětská léta pak prožil Eda ve stavební buňce někde v Mokré u Brna, kam se s matkou odstěhoval poté, když byl do nádraží v Haniskách dosazen nový příliš cimprlich přednosta, který je tam nechtěl.

Do jakých škol chodil, to nám nechce říct. Ale hloupý není. Co však víme určitě, je, že někdy po roce 2000 navštívil Madagaskar, a nechtě tam udělal velký průšvih. Od té doby po něm pátrá madagaskarská rozvědka a Eda se jí snaží uniknout změnou podoby a zvýšením hlasu přibližně o tercii.

Je velmi citlivý na nadmořskou výšku. Proto nikdy neletěl letadlem a také na ten Madagaskar se dopravil loděma. A bůh ví proč, odmítá i horské túry nad tisíc metrů nad mořem.

O tom vím zase něco já. Eda tvrdí, že v mládí nechtě spolkl prototyp miniaturního výškoměru pro sovětskou stíhačku Mig, a ten mu v břichu stále pracuje.

Po ukončení studií na gymnáziu nebo snad na prezidentském učilišti pracoval od prázdnin roku 2001 v jednom brněnském komerčním rádiu pod pseudonymem Flájboj Eda a hned se tam dal do holportu tady s Borkem. Rádio s nimi však po 16 letech ukončilo pracovní poměr, a když Borek přešel do Českého rozhlasu Brno, vsomroval se tam jako externista i Eda.

Má pět životních zásad. A ty si řekneme i v hantecu:

De se cháluje, tam cháluju taky – kde se jí, tam jím též.

De se chlašče, tam chlašču taky – kde se pije, tam piju též.

De se chlámó, tam se chlámú taky – kde se smějí, tam se směju též.

Dyž se čóruje, fligním, že to nemerčím – když se krade, dělám, že to nevidím.

Dyž se hokní, tak rači valím pali – když se pracuje, raději zmizím.

A pravděpodobně proto je Eda nepolapitelný, protože u nás v rádiu se pracuje pořád.

Madagaskarské průpal Edy Štatlařa

Semo tamo vyfásneme s Borkem dotazník, co je za tym, že jeho mitfára v hokně Eda Štatlař má takové divné hlas a proč skřehotá vo tercku věš.

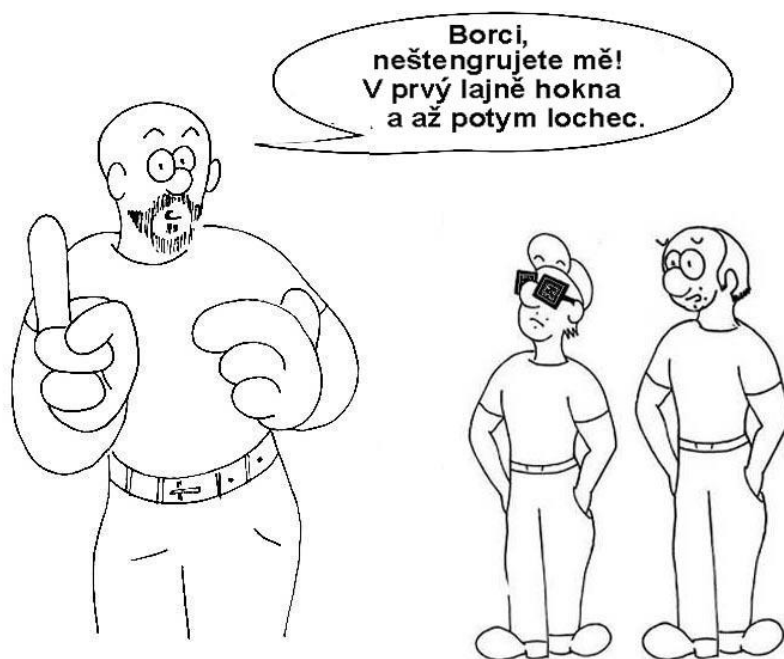
Tak vám to vyzvoním. Jednó, to bylo asi tak před dvěma pětka má járů, razil Eda na štreku poznávačku na Madagaskar. Tam natrefil na sajtnu bakeliťáků, keří si hókali Bulabamba. A voni se zrovna peckovali jedovéma šipálama s madagaskarskó valdotechnó vo svůj štykl valdny. Aby mohli ufachčít špicovó jedůvku, byla zapotřebí kyselina bruncnová, keró schrastili vodpařováním bruncny. A protože to byli listokřupi, měli jí v bruncně enem trohec.

Všegómák Eda jim prolátl, že masožróti z Eurosajjúzu majó v bruncně tétok kyseliny hafo. Vod teho dňa měli místňáci jedůvky plnó prdel, páč na turistickéh štrekách stopli každého turist'áka a hókli mu, že esi jim nepískne bruncnu do kýbla, tak ho vodkráglujó.

Průpal jak sviňa, turist'áci dostali fedry a do kase madagaskarskéh věšek valily krpatěší love. Dyž se hémonský věšky domákly, že je za tym Eda, scely mu napařit flastr. Enomže na pachtglét vo gaunerským vexlu (tedy na smlouvu o vydávání zločinců) s Cajzlama nikdo nikdá nemázl untršrift. A tak vodlifrovali do Cajzsa inkognito šamanskýho, keré měl Edu vyčmucht a máznót mu pár hltů utrěcha, keré ho sice nevodkróhne, ale už ho nikdá nebudó babáči lechtat pod hercnó.

A tak Eda, těžké valič klínů do koc, kvůlivá temu tehdá čenžnul néenom fasádu, ale aji hlas. Hókajó, že frkl do Těšan ke kovářskému, keré gómal oltovó receptůru jak zdvihnót hlas o tercku horajn. Už to jednó prubl na vlčmenovi, keré chcel takto vobalamutit přčata, zafachčilo to. No a podruhý v lajně to prubl na Edovi.

Až po nekolika járech šamanské stopl svó pátračku kvůlivá koronáčovi a hodil navrátila na Madagaskarskó hródu. A bylo vymalovaný.

Narozeninový projev Edy Štatlaře (40 let)

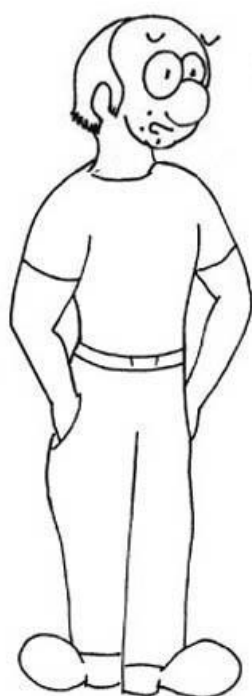
Velevážená sajtno, abyste měli jasnáča, že moje dnešní nargle nesoňáký ledasjaký, hóknu vám neco z mý lajbky.

Mutra mě vytlačila 1. dubenca járu 19 kol 82 kdesik u Košic, kde vegetila ve vodstaveným hytláku na širokorozchodný štrece Družby. Můj fotr hoknil na košický Univerzitě Pavky Žanka Šafaříka a s mutró se scukl, dyž tam vařil výzkum kontyšáků. Po něm sem lapl špicové fištrón. Ale dyž mě ten don šajn nechcel ani zgómnot, nakrklá mutra se mnó vodvandrovala k Brnisku, kde sme vegetili v malý pastošce. Zmákl sem základku a gympl a potym sem hoknil dycky tam, kde byla chrupka a chálka grátis.

Ze startu jedenadvacátýho kilojáru sem rajzoval po Madagaskaru a sfachčil tam těžké průpal. Vod teho járu po mně jely madagaskarský švestky. Kvůlivá nim sem převexloval fasádu a jeden špicové doki na slavíky (ORL) mně zdvihl chraplák vo tercku. Až kvůlivá koronáčovi na mě ty madagaskarský švestky hodili bobiša.

Vod járu 20 kilo a jeden kósek sem hoknil v jednom komerčním rádyju pod šmėčkovým ménem Flájboj Eda a tam sem se sčuchl s náčelníkem Bormenem Kapitančikem. Po šesnásti járech špicový hokny nám ale rádijsko dalo kopny. A dyž si Náčelník narazil fachu v Erbėčku, vsomroval sem se tam za nějaké ten metr taky.

Tak, a už o mně gómete skoro šecko.

**Vinšuju Ti k Tvým
nedožítým půlkilovým narglám,
aby ses jich dožil.**

**Nemně péči Jiříku,
pokavád' mě nekdo nebonzne
madagaskarském švestkám,
bude šecko OK.**

Eda Štatlař a ženy

Můj pohled

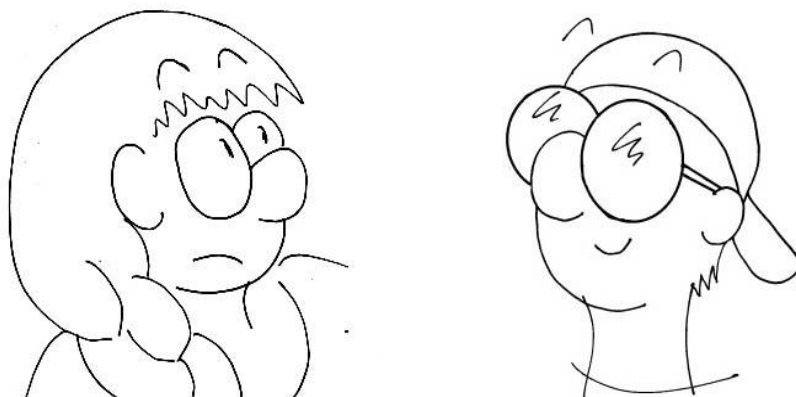
V járu 2021 sme byli s koc na rajzu po Orlických berglech. V hantecu bysme jim mohli hkat dlersk bergle nebo dlerky (*Adler = orel*). Nevleli sme si tam šunky, rajzovali sme po hangch a byl to zhul na haxny.

Mstnci hókali, že tam sice kdysik vegetilo nekolik vlmen, ale že dneska je šecko v keju. Ns tam zdn mdani ani vlmeni a zrzon je tam taky mlo.

dlerkm bačuje už nejak ten kilojr koc Kačenka. Šrajbila o n už Boška Nmcov desik ve svých merchnch. A hafo kocr z ádlerských lont sce mt takov ranu, jak vona. A tak sme natrefili na hafo peroxidových koc s copiskem až po gbiš podlevá Kaenky. A tak mně vyhóplo v řepě, že by bylo špicov takov koc máznót do holpecu s Ed Štatlařem. Dyby se Eda zdekoval do Ádlerek, třebas by se hodily do klidesu madagaskarsk švesky, ker po nm furt mzuj. A tak sem na tym zafachil. Navalil sem jedn takov koc do budky tzk klíny vo tym, jak je Eda betln borec, jak ho v Brnisku šici žer a jak by to byla pro n špicov partyja.

No Edovi to nebylo zkraju recht, cukal se, co pr jeho Ncelnček, eši by na sólovku zvlel ty jejich hantecov ekly v Erbčku. Ale bildna Kaky a taky moje zvonky vo n na n hodily tzk dojmačku. A tak se nakonec rozkýval a dohkl si s Kak lauf. Jak to probíhalo dl, to negómu, ale a se neeho domknu, hodím cund.

Z berglů sme hodili navrátila s vobrošnma apama, ale s zoncn v hercn, že sme ufachčili pro kamoša špicov vl.

Eda Štatlař a ženy

Pohled Edův

V tymtok letním vodfřku se semlel pro mó lajbku vichtik vál. Spískal to Jiřík Tracht'a, keré byl na vodfřku v Orlických berglech. A tam natrefil na Kačku, teda né na vranu, vorla či voko, ale na koc Kačku. A hókl si pod fífák, že by to mohla byt špicová partyja pro mně. Že bych se tam v berglách špicově zašil před madagaskarskéma švestkama, kerý po mě furt dó. V róbené chajdalópce bych si tam mohl zbastlit domášovskó oficínu (houm ofis) a házet propagačku hantecu na Erběčku po drátě.

A páč skoro každé všední deň mám relacu v rádiu, dal sem si s tó Kačkó scuka o vékendu v polovici štreky na roli v Cajzlovský Třebový. Šak gómete, kolik je tam vodstavených šelijakých mašin a váglů k remontu. A tak sme se tam v jednym hytláku scukli. Lauf proběhl špicově.

A páč se žádné vodlitek z teho laufu nevykulí, dohókli sme se s Kačkó, že zatím budeme “dvojka na dlóhó štreku”. Než vygómeme, eši já mám dat Štatlu mávačku nebo si Kačka sbalí svý cajky a přetraverzuje do Brniska. Taky sem hodil dotazník Jiříkovi, esi až bude nafurt v duchně, za mě v Erběčku semo tamo vezne nákok hoknu. No šprajcoval se, ale já ho stěně ukecám.

Třetí výročí naší rozhlasové spolupráce

Vážený přítelé, musím vám prozradit, že v tyto dny slavíme s Jiříkem třetí výročí naší spolupráce. Někdy počátkem roku 2019 jsme se poprvé potkali na Šelepce. A domluvili se, že spolu uděláme rozhovor do tehdejšího tříhodinového odpoledního bloku Vesele a vážně o víkendu. Vzpomínáš si ještě na ten rozhovor?

Vzpomínám, šel jsem tehdy do rozhlasu s obavami. Ale ne proto, že bych nevěděl, co říct. Měl jsem totiž rýmu jako hrom. Ale vše dobře dopadlo, a tak se zrodily naše rozhlasové vysvětlovny, ve kterých si povídáme nejenom o významech a původu slov z brněnské hantýrky.

Slovo vysvětlovna jsme však nevymysleli my, ale naše produkční Dana L.

Počkej, počkej Jiříku, ještě bys měl posluchačům prozradit, že o několik týdnů později jsem se začal na těch vašich povídkách podílet i já.

Neboj, nezapomněl jsem na Tvé zásluhy. Ale vzpomínám si, jak byls opatrný, když jsem začal chodit do studia. Přátelé, nebudete mi věřit, ale Eda se klidně schoval za závěs a na tajňačku poslouchal. Určitě si teď kladete otázku, proč to dělal. Protože měl strach, jestli nejsem tajným agentem madagaskarské policie.

Taky nemusels šhecko vyzvonit. A divíš se! Dyť byla v ohrožení moja svoboda.

To musím posluchačům vysvětlit. Někdy na počátku nového tisíciletí totiž navštívil Eda Madagaskar a tam prozradil domorodcům fakta, které vedla k útlumu místního cestovního ruchu. A proto tam byl na něj vydán zatykač. A protože jsme tehdy neměli s Madagaskarem podepsanou smlouvu o vydávání zločinců, rozhodla se místní mafie, že se mu pomstí tady u nás.

Ale, čo bolo, to bolo, strach z koronáča tytok borce vod nás vypudil a já mám teď lébuňk.

Já bych se však vrátil k původnímu tématu. Po trošku rozpačitém rozjezdu, po kterém jsme byli usměrněni připomínkami některých posluchačů, se ustálila forma naší spolupráce. Takže si v současné době můžete každý všední den poslechnout na Erběčku po čtvrt na tři hantecové okénko, koutek neboli hantecová oficínu.

No nazvali to pěkně, borci, oficína – to slovo pochází z latiny a tam je to dílna nebo taky laboratoř.

Pravda, někteří posluchači se ozvali, že jsme až moc vědečtí.

Ale vzhledem k tomu, že v éře Štatlařů se říkalo oficína hlavně holičstvím a kadeřnictvím, tak bych použil i výraz drbárna.

Šak zrovna u Jiříka nikdy nevíte, co myslí na seriózku a co je jenom nějaká kulišárna.

A to je právě to kouzlo brněnské hantýrky. Často nevíte, zda to, co dotyčný mluvčí řekl, je fakt, nebo je to jen legrácka či dokonce nějaký dvojsmysl.

A tak si ve finišu povinušujme, ať naša trojka spolem ešče nějaký ty járy vydrží a ať hantec déchá.

Z Edovy lajčky

Moja lajčka byla nafólovaná serpentýnama: Dyž se na hródu vylópne novodurové šrop, přihasijó domorodý bosorbaby a vinšujó mu neco do lajčky. Dyž moja mutra naklapala ke kolembáču, zgómla tam našrajbčený na cetli: „Dohodily sme mu nabróšené blemcák a voprskló čuňu.“

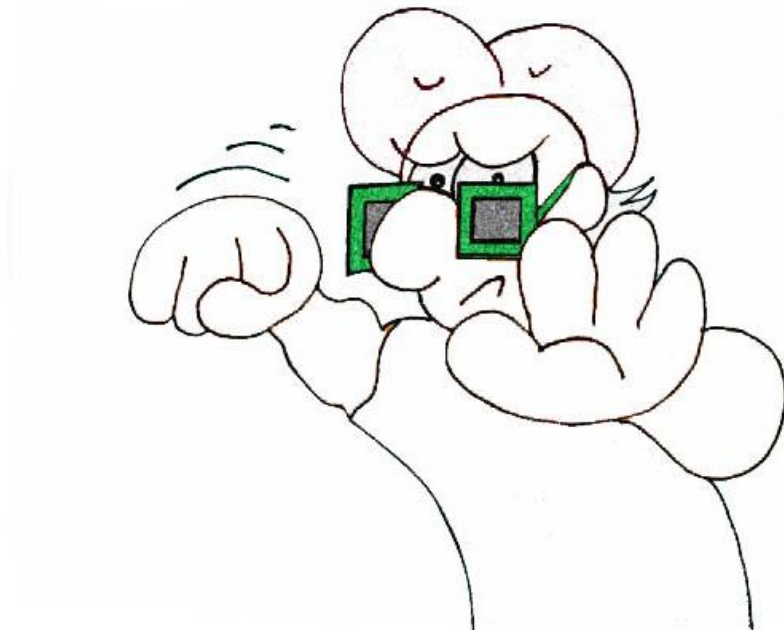
Moja mutra byla špicové pedagog. V kindošských járech mně prala do budky šelijaký šorfky. Třebas mě naštelovala na ponk a natahla ke mně klepeta. „Hópni“, šplíchla. Tak sem hópl, vona uhla a já sem si rozhodil sandál. Potym nahodila lohec a pískla: „Nikemu, ani vlastní mutře nesmíš šecko zbaštit!“

Dyž sem měl dvě pětky jářů na hrbu, natrefil sem na altovó cikorku. Vobšpizla moju paprču a hókla: „Do třech pětěk jářů budeš krótit krénovó lajčku. Potym si zvykneš.“

Jednó v jungšálských járech sem chcel valit na Prigl a mutra mně mlaskla befél: „Edo, zoncna rumpluje jak sviňa, val se namazat.“ A tak sem se vodlepil vod základny, valil do paluše a namazal sem se tam. Bylo to špicový. A vod tý časůvky tam zabrósim každó chvílu.

Indy mně mázla mutra tentok cunt: „Edo, kocóry musíš rekognoskovat zezadu, vod cemru. Dyž koc špicově hompe čestrem, je to špicová koc pro vály v betli. Eši si to hrne, jak dyby měla v bauchecu metrovó štanglu, to néni baba pro tebe.“

Eržika špicově šauklila čestrem. Dyž sem se s nój dysik vogóloval, šplíchl velebásek do placu: „Edo, vod teďka bude Erža šífem tvý lajčky.“ No nehókl už, že ten šíf bude mlatové. Ale kocóři, nevařte chmurky, už nás roztyplovali.

Cancy z Erbějka

Za více než čtyři roky naší spolupráce s Borkem a Edou jsme nahráli ve studiích českého rozhlasu přes 300 hantecových koutků neboli oficín. Část z nich si nyní můžete přečíst zde.

Abysme v tom měli trochu pořádek, každému hantecovému koutku jsem přiřadil název a podle těchto názvů jsem je abecedně seřadil. Jak už to bývá v mých knížkách zvykem.

Pro úsporu místa zde vynechávám úvodní přivítání typu „zdarec sajtno“ a zpravidla také naše standardní závěrečné rozloučení „hantec dechá“.

A protože se jedná o výběr našich rozhovorů spáchaných během čtyř let, narazíte na některá témata vícekrát a tu a tam se budeme opakovat. Myslím však, že to nebude na škodu, neboť jak krásně říká velký syn města Brna Eda Štatlař:

Vopáčko je mutró gómek,

tedy opakování je matkou znalostí.

Nikoliv moudrosti, pro tu se chodí jinam.

Ajt'ácké fóry

Občas se některý posluchač nechá slyšet, že naše vysvětlivna chrlí do éteru až příliš velké množství vážně míněných informací. A že by bylo dobré, kdybychom občas přidali také trochu legrace.

Cha, tak vážně míněné informace? No zrovna vod Jiříka! Ten se sice ksichtí na seriózku, ale valí nám klíny do budek.

No vždyť jsme v pořadu s názvem „Vysíláme vesele i vážně“ – lohecově i na seriózku. A tak se snažím naplňovat to „lohecově“.

Ale teď vážně: Mám tady dvě krat'oučké a jednoduchoučké historky. Jára Cimrman jim říkal šortky a skupina autorů, kteří si říkají KKRD boys, zase strusky. Vyprávěly mi je dvě moje asi tak třicetileté kámošky, které mají za muže ajt'áky, tedy inženýry informačních technologií.

Už jsem nějaké slyšel a jsou často o homonymech, tedy o slovech, která stejně zní, ale znamenají něco jiného. Jako například kozel. To může být rohaté zvíře, ale také pivo z Velkých Popovic. Jiříku, předávám ti...

Počké, počké náčelníku, měl bys sajtně hóknot, proč tomu Jaroš Cimrmanůj hókla šortky a KKRD boys strusky.

Šortky pochází z anglického short, což znamená krátký. A strusky – no to byla původně moudra, která se „jen tak trousí“. Jiříku, předávám ti mikrák.

Manžel zašel poprvé do školky pro dcerku. Řekla jsem mu, že naše Evička tam má malý červený kyblíček. Vrátili se za dvě hodiny. Hledal ten kýbl s oblečením tak dlouho, než mu učitelka vysvětlila, jak se věci mají. Poprosím kolegu Edu o převexlování do hantecu:

Su furt redy Jiříku. Staré vodklapal ponéprv do kindošský bódky pro cérku. Hókla sem mu, že naša Evča tam má krpaté červené kybl. Doklapali za dvě hod'ky. Hledal ten kybl s vohozem tak dlóho, než mu úča šplíchla, vo co fičí. Cha, cha.

A hned můžeme pokračovat druhou šortkou neboli struskou.

Manžel odejel na služební cestu do Vídně. Ptal se mě telefonem, co bych chtěla přivést jako dárek. A protože si raději oblečení, parfémy a líčidla kupuju sama, tak povídám: „Třeba nějakou masku na obličej.“ Ráno mě budí telefonem a ptá se: „Prosím tě, jaký máš číslo obličeje?“

Tak sajtno, a teď v hantecu: Můj staré vodfičel na služebku do Vídně. Fónem hodil dotazník, jaké prezent mně má dovalit. Vohoz a šminky si rači kaufnu sama a tak hóknu: „Třebas nějakó masku na ksicht.“ Mórgen mě vycasnoval fónem z betle a háže tázanec: „Mili, bud' tak benevolentní a šplíchni mně, jaké máš numero ksichta?“

Tak sajtno, bacha na homonyma aji na ajt'áky.

Amerika

Hned v úvodu se zeptám Jiříka, jaké téma připravil pro dnešní hantecový koutek?

Když jsem kdysi dávno v listopadu navštívil brněnsko rolu, tedy hlavní nádraží, vyprávěl mi náš posluchač Ruda Hornůj kraťoučkový příběh o posunovačích, kteří byli někdy v osmdesátých letech podezříváni, že chtěou emigrovat do Ameriky.

Tak povídej, su našpónované jak kšandy.

Edu poprosím, aby propůjčil hlas vesnickému komunistickému funkcionáři, který si zakládá na své důležitosti.

Jasnačka Jiříku, su redy, můžeme jít na to.

Komančské sódruh stepuje na peróně, šnelcuk má sekeru, a tak má nastražený ovary, aby začul, vo čem sajtna hantýruje. Naráz mu bříknne do ovarů spešl hantec posunovačů. Nechá teda šnelcuk fóknót a valí za fýró role a hnedka hlásí:

Poslóché sódruhu, průpal jak sviňa, začul sem, jak se dva vaši posunovači dohókli, jakým štylem veznó kramle za velikó lóžu do Ameriky.

A jaký levoty tam vařilili? háže tázanec fýra role.

Já s tym cóvnu na třetí glajzu a ty na mě počké před Amerikó.

Nevíme sice, co si tehdy pomyslel náčelník stanice. Určitě slíbil, že se na to co nejdříve podívá a vyvodí patřičné důsledky. Ale mimobrněnským posluchačům bychom mohli objasnit, čemu se na brněnském nádraží říká Amerika. Budou se asi divit, je to totiž historické nádražní skladiště.

V roce 1897 při rozsáhlé rekonstrukci hlavního nádraží bylo postaveno moderní skladiště z režného zdiva se třemi podlažími, navzájem spojenými výtahy a skluzy. Budova dostala lidové označení „Amerika“, a to údajně podle exotického zboží ze zámoří, které se zde též vykládalo a skladovalo.

Ve druhé polovině 20. století se prostor mezi skladištěm Amerika a ulicí Nové sady zastavěl dalšími drážními objekty, jako jsou kanceláře, byty či skladiště. Dostal slangové označení „Malá Amerika“ a tomu původnímu skladišti se začalo říkat „Velká Amerika“.

Po zbourání většiny těchto budov vznikla na uvolněné ploše po roce 1989 veřejná tržnice s oblečením a dalšími artikly, která převzala název areálu „Malá Amerika“. Ale i ta je již minulostí. Skladiště Velká Amerika však stojí stále.

Borci, a dyž už sme vzpomněli posunovače, kóříte, proč se na brněnských nádražích říká „posunovač“ a né třeba „šibr“?

To tedy nevíme.

Cha, no protože by tyto borci přišli o titul PuDr – posunovač u dráhy.

Ach ták. Je fakt, že takový „šibr u ajznbánu“ by neměl tak vznešenou akademickou zkratku.

Loučíme se s vámi i se všemi šibry u ajznbánu naším klasickým pozdravem hantec dýchá.

Blbé jak tágo

Dnes se podíváme hlouběji na úsloví „blbé jak tágo“ a „blbé jak pucštok“ znamenající hodně hloupý.

Začneme tágem. Původní význam slova tágo je šťouchací hůl ke kulečníku. Posunutých významů je řada. Nejméně zajímavá jsou označení taxíku a tisícikoruny, které vznikly jazykovou hrou ze slov taxi a tisíc. Tágo říkají v některých městech stavěcí tyči na tramvajové výhybky, v jiných městech také trolejbusu, který má na střeše další dvě tága, tedy palice. Ve vojenském slangu je tágo koště. Slovo tágo pochází ze španělštiny, kde taco označuje kus dřeva, hůlku či tyč.

Já jsem zaregistroval také variantu tupé jak tágo. Šťouchací hůl je zakončena ploškou a není tedy ostrá.

Tetka Picmánková, zdatná to hráčka kulečníku, ovšem tvrdí, že se původně říkalo být duté jak tágo. Tedy mít dutou tedy prázdnou hlavu. A zdůvodňuje to tím, že většina kulečnickových tág je dutá kvůli odlehčení. A podobně vysvětluje význam spojení byt jak tágo, tedy opilý s vygumovanou, tedy s prázdnou hlavou.

Jiná hypotéza říká, že v kulečníku může za každý zkažený šťouch nikoli hráč, ale vadné neboli blbé tágo.

Jak vidíš, můžeme si vybrat. Jak to bylo doopravdy, to už asi nikdo nezjistí.

Přejdeme tedy k úsloví blbé jako pucštok.

A aby naše pátrání nebylo tak jednoduché, existují též rčení chytrý či mazaný jak pučtok. Samotný výraz pučtok pochází z rakousko-uherské vojenské hantýrky. Putzen znamená čistit a der Stock pak hůlka nebo tyčka. Německé der Putzstock označuje jak koště, tak i štětku na čištění záchodu nebo i nástroje na čištění hlavní pušek a děl. V současnosti se toto slovo používá rovněž ve strojírenské němčině ve významu protahovák na zbraně či podobné kovové otvory.

Ale to nevysvětluje, proč je někdo blbé jak pucštok.

Vyšťoural jsem, že „ona je blbá jako pučtok“, se říkalo na jihu Moravy často o služebných, které se doma neuchytily, a šly tedy zkusit štěstí do Vídně. A že di Putztockn (čti puc-tokn) se nazývaly ve starší hovorové rakouštině marnivé ženy, které dbaly hlavně na svůj vnější vzhled a utrácely za to spousty peněz. Takže souvislost tohoto úsloví s protahovákem nemusí být až tak velká.

Co říci závěrem? V Encyklopedii pro milovníky Švejka se k tomuto problému říká přibližně toto: Proč byl a dosud je pučtok symbolem chabé inteligence, patří k vojenským tajemstvím, které se doposud nepodařilo odhalit.

Boty

Tak o čem si budeme povídat dnes? Já navrhuji šneky. Tím myslíš hlemýždě a podobné plže?

Ne, ne, myslím tím boty. V hantýrce máme pro ně řadu názvů, například šneky, pekle, pedy, lojfle, šinagle či kufry. Dnes je bereme jako synonyma, protože od doby, kdy tato pojmenování vznikla, uplynulo i více než 100 let. Jenže ono to tak původně nebylo. A tak se dnes podíváme, čím se od sebe liší pekle od šneků či pedy od šinaglů. Jako první se podíváme na šneky.

Neříkej, že mají něco společného s hlemýždí!

A víš, že mají! Šneky se říkalo původně pánským botám na vysoké podrážce a dámským na vysokém podpatku. Důvodem bylo, že se v nich špatně utíkalo. Šlo to pouze pomalu, téměř jako šnekovi. Ale teď vážněji. Na přelomu 19. a 20. století se začaly vyrábět plátěné boty s gumovou podrážkou. Na západě se jin říkalo sneakers (čti snikrs), od anglického slovesa sneak = plížit se, protože gumová podrážka umožnila chodit tiše.

Další výraz pro boty – pekle – to zní jako boty z pekla.

Ne, ne, to byly původně kožené boty. I když kvůli módním výstřelkům mohly být také pekelně nepohodné. Vídeňské di Böcke (zdrobněle Böckl) znamená nejen boty, ale také materiál, ze kterého byly vyrobeny. Tedy vyčiněnou koží kůži – tzv. kozinku.

Jdeme dál – pedy.

Pes znamená latinsky noha, druhý pád je pedis. Od toho máme podologii, nauku o péči o chodidla a taky výrazy pro boty – pedy a pedále.

Lojfle neboli lojřáče – původně to byly polobotky.

Ty mají spojitost s německým der Laufer = běžec, chodec – v množné čísle je to die Läufer (čti lojfr).

Šinagle byly původně boty s delší špičkou.

Vídeňsky Schinackel je ovšem malá loďka s vesly a plochým dnem. U nás v Komíně se před 100 lety takovými „šinaglami” převážel po Švarcavě kámen z lomu či písek. A pravděpodobně pro tvarovou podobnost s loděma se některým druhům bot začalo říkat též šinagle neboli lodičky.

Kufry – to byly zase vysoké vojenské boty.

Kufrovat znamenalo mimo jiné pochodovat. Přeneseně také hlídkovat.

A klapáče?

To jsou boty s dřevěnou podrážkou, název souvisí jak s naším klapat tak s rakouským Klapperl.

A na závěr jsme si nechali šuflata.

Původně to byly nazouváky, do kterých se noha jen šupla, později též polobotky i další druhy botů. Pochází skutečně z německého der Schub = posunutí, šoupnutí.

Brd'a

Dnes se opět po delší době vrátíme k...

Počké, počké náčelníku, máme tady posluchačskou prosbu, esli bysme mohli vosvětlit slovo brd'a. To je borec, kterému adresujeme údiv ve výrazu „ty brd'o“.

Já jsem se na tuto otázku připravil, takže: Žil, byl elegantní šmelinář Fanoš Brd'a. Bylo to někdy v 19. století někde ve východních Čechách. Aby podpořil svůj byznys a všelijaké tunely, vetřel se do rodin spousty vysoce postavených mužů. A protože to byl hezoun a sympat'ák, tak jim taky balil manželky. A přes ně kul další pikle. Až jednou v létě, prý to bylo v Chrudimi, si jeden z úředníků zapomněl doma nějaké papíry. Vrátil se pro ně a našel Brd'u v ložnici s manželkou. Překvapené na něj zařval „ty Brd'o, ty sviňo!!“ a otevřeným oknem se to rozlehlo po přilehlých ulicích. Celé město o tom dlouho drbalo. No a hláška časem zlidověla.

Tady byl brd'a člověk. Co ale znamená to brd'o či ten brd'a s malým B?

Touto zkratkou se označovala v osmdesátých letech dětská sekce Hnutí Brontosaurus založeného v roce 1974. Brd'o byl původně Brontosauří dětský oddíl.

Ale Jiříku, to snad nemyslíš vážně?

No nemyslím, a tak pátrejme dál. Tetka Picmánková tvrdí, že nikdo už neví, jak se ten proutník jmenoval, a že onen úředník nezařval ty Brd'o. Zaječel prý ty bird'o či ty birdo, a to byla tehdy nadávka.

Jiříku, nevalíš nám zaséc klíny do lebení? To jako že když nevíme, tak řekneme, že je to zvukomalebné slovo nebo nadávka?

Ale né. Kdysi dávno znamenalo slovo bird'a či birda familiérnější pojmenování biřice, což byl středověký policista. Italsky birro (čti bir-ro) znamenalo biřic nebo dráb. A to prý pochází z řeckého pyros = červený, protože italsí biřicové údajně nosili červené uniformy.

Furt je to ale nějaký divný. Proč by mu nadával zrovna do biřiců?

Počkej, počkej. Pyros znamená také ohnivý. Uvědom si, že ještě před 150 lety vzdělaní lidé, což úředníci byli, ovládali latinu. A když odešli biřicové do propadliště dějin, stalo se slovo bird'a nadávkou, něco jako ohnivák.

Takže ty brd'o původně znamenalo „ty ohniváku“?

Dalo by se to tak říct.

Tak to teda nevím, nevím, nevím...

Brínština I

Kolegové, co máme dneska na programu?

Dnes to bude brněnská mluva 19. století, o které nám poslal zajímavé povídání Petr Pedro Pilát. Této mluvě říkáme brínština. Byla předchůdkyní „plotňáčtiny“, řeči brněnské plotny, ze které se pak v sedmdesátých letech minulého století vyvinul hantec. Proto si myslíme, že by bylo dobré připomenout si, jak se v Brně mluvilo před takovými 140 lety.

Na horké půdě tehdy poněmčovaného Brna vznikla v osmdesátých a devadesátých letech devatenáctého století s podporou brněnské radnice řeč, která nebyla ani česká ani německá, nýbrž typicky brněnská. Byla to směs německo-českých slov tak šikovně zkombinovaných, že vznikla slova zcela nová, jimž rozuměli čeští i němečtí Brňáci bez tlumočnicka.

Brněnská řeč, byla v té době jistě nutnosti. Byla jakýmsi mostem mezi Moraváky a Němci v Brně i v jeho okolí. A ještě dnes mají někteří starší Brňáci ve svém slovníku některé výrazy z této zaniklé brněnské řeči.

Uvedeme si příklad.

Počké počké náčelníku, na interpretaci su tadyk já. Ukaž:

"Hausfrvoltr petrachtovál, jak hausmajstrová skchérovala mír nyx týr nyx před partajama pedynovačku, že neměla na ganku vopucované fenstrgitr."

Já to posluchačům raději přeložím: Správce domu sledoval, jak domovnice s klidem vynadala před nájemníkama služce, že neměla očištěné okenní mříže na chodbě.

Naše generace brněnskou řeč již nezná, píše Petr Pedro Pilát, a tak ani neví, jak se v této řeči jmenovaly některé části města. Například Náměstí 28. října, před válkou zvané Winterhollerplatz, říkali Brňáci Vintrák. Koliště, to byly Klandy. Františkovu, to jsou dnešní Denisovy sady, říkali tehdy Francisperk nebo také Panc. Zelný trh, to byl zase Krautňák nebo Krautmork.

Zajímavou historii pojmenování má dnešní ulice Francouzská. Původně jmenovala Obr Zeile, neboli Horní Cejl. V roce 1854 ji však přejmenovali na počest nového císaře na Franz Josef štráse. Zkráceně se jí říkalo Francenda.

V roce 1918 byla pak přejmenována na Francouzskou. To po zemi, ke které jsme tehdy vzhlíželi. Radní si byli totiž vědomi toho, že starý název z hlav lidu jen tak nevymažou. Podobně se postupovalo v roce 1939, kdy bylo zase nepřipustné, aby se ulice jmenovala po nepřátelské zemi. A tak dostala název Franz Schubert Strasse. A od války je to opět Francouzská. Ale v hantýrce to byla furt Francenda.

A jsme na konci dnešní hantcové drbárny. Příště si přečteme ještě další ukázkou brínštiny z knížky knihy Siluety Brna od Josefa Horáčka vydané v roce 1938.

Náčelníku, a nezapomíné, že na interpretaci su tadyk já.

Ale kolegóó.

Brínština II

Posledně jsme si povídali o brínštině. To byla specifická moravsko-německá brněnská mluva umožňující bezproblémovou komunikaci brněnských Moraváků s německou komunitou.

A nyní otevřeme knížku Siluety Brna od Josefa Horáčka vydanou v roce 1938 na straně 179. A Eda, který si přivlastnil monopol na interpretaci, nám přečte dva úryvky psané brínštinou z konce 19. století.

Oč zde jde: Jeden z nájemníků domu na Radnické potkal na schodech domovnici. Odpověděl na její pozdrav – tehdy zdravily domovnice nájemníky napřed – a hlásil:

Že jich, hausmajstrová, entlich taky jedno vidím. V třetím štoku na ganku je ve vinklu vlhké flek, jako landkarta veliké. Héchst váršajnlích není ve zdi něco v ordnunku. Dó to kšvint zvizitýrovat, aby zas nebyl nejaké špektákl, jako vlúni ve fěrijách, dyž direktorovi voda ve šlofcimře zrunýrovala freírunky na plafóně.

Zadrž, kolego, já se to posluchačům pokusím přeložit. ... Že vás paní domácí konečně také jednou vidím. Ve třetím patře na chodbě je v rohu vlhká skvrna velká jako zemská mapa. Podle všeho není ve zdi něco v pořádku. Běžte to rychle prohlédnout, aby zase nebyla mela, jako loni o prázdninách, když ředitelovi zničila voda výzdobu na stropě v ložnici.

Zase by jich ty tročny u káštechra unnétyk heklovaly a darmo by se krenkovali. Krót včil mě naša pedynovačka meldovala, že ten flek už petrachtuje vot posledního gruntování a že je furt větší a větší. Kurcungút, dó pro inštalatéra, a až budó vědet ví und vas, dó s tém k hauzérce, aby byli auzr obligo.

Zase by vás drbny v obchodě zbytečně pošpinily a zbytečně byste se rmoutila. Zrovna teď mně naše služebná říkala, že tu skvrnu už sleduje od posledního úklidu a že je stále větší a větší. Zkrátka a dobře, běžte pro inštalatéra, a až budete vědět, co a jak, běžte s tím k majitelce domu, abyste byla zobliga.

Domovnice vyběhla do zmíněného poschodí jako gazela, zjistila závadu, nechala ji prohlédnout inštalatérem a spěchala to vše ohlásit majitelce domu.

Knée frau! V třetím štoku praskla na ganku tróba, a mezi voknama se tam vokázal vlhké flek veliké jako šifonér. Hópla sem kšvint pro inštalatéra, aby se temu podíval na pajšl.

Milostivá paní, ve třetím patře praskala na chodbě roura, a mezi oknama se tam objevilá vlhká skvrna velká jako prádelník. Skočila jsem rychle pro inštalatéra, aby se na to podíval.

Kolegové, to by pro dnešek stačilo. Mně už z toho jde hlava kolem a nebrněnským posluchačům určitě také. Příště by to chtělo nějaké odlehčenější téma.

Jasnačka náčelníku, Tvé přání je naším rozkazem. Připravíme si tedy s Edou na příště nějaký vtip.

Brno I

Oficiální hypotéza říká, že název Brno vznikl ze starého českého brnie, což je okolořiční bahno a bláto. A právě na takových blatech u brodu přes řeku Svatku bylo založeno Staré Brno. Ale pokud vím, existují i jiné hypotézy.

Jedna z nich uvažuje přibližně takto: Ve staré češtině měli slova obrnit se a obrnění. Brno je z tohoto pohledu výraz pro obrněné místo, tedy pro místo ohrazené, opevněné. Původně to pravděpodobně znělo Obrno. Tuto variantu vysvětlení podporuje též německé slovo die Brünne = brnění.

To se ovšem týká původního, tedy Starého Brna. Současnému středu Brna se říkalo Nové Brno a bylo skoro celé německé a také Němci založené. Ti nazvali město podle zdrojů vody, které tam byly. Pramen či studna se řekne německy Brunn, a tak městu se studnami začali říkat Brünn.

Tetka Picmánková zase vysvětluje, že se Nové Brno jmenuje podle významného moravského boha Peruna, jemuž byl zasvěcen kopec, kterému dnes říkáme Petrov. Perunovo sídlo si lenivé jazyky zkrátily na Peruno, později na Perno a Prno a změnou znělosti z toho udělali Brno.

Další pověst hovoří o praotci Brňáků. Tento věčně nespokojený morous přišel na místo dnešního Starého Brna, přebrodil Svatku a její studené vody ohodnotil citoslovcem „brrr“. A protože ho už bolely nohy, tak dodal: „Noo, ale zůstaneme tady.“ Jiná verze říká, že mu uvízla bota v páchnoucím bahně a pravil: „Brr, no a tak tady zůstaneme, dokud se nevysuší.“ A zalíbilo se jim tam.

František Ringo Čech nabízí ve své hře Dívčí válka jinou pověst: Kněžka Vlasta vybízí ve své vizi, aby se bojovníci vydali do moravských hvozdů a tam, kde naleznou muže, kterého brní nohy, tam nechť založí nové město a nazvou ho po tom brnění – Brno.

A tak si můžeme vybrat tu variantu, která je nám nejsympatičtější.

Počkáte, počkáte borci, jak vybrat. Na to musíte jít vědecky. Já sem hodil oko, co na to říká seriózní vědní disciplína zvaná onomastika. To je věda o jménech. Páč řecky onoma je jméno. A ta šveholí jasně.

A jak se tedy staví onomastika k našemu problému?

Vonomastici mastijó, teda meldujó, že základem ména našeho města je brnie – pořiční bahno u vody. A k tomu byla přidaná moravská přípona -no. A že by se správně mělo psát Brn-no, teda s dvěma N.

Takže jsem měl nakonec pravdu já.

Brno II

Mnohokrát jsem slyšel, že je něco jako Brno. Velký jak Brno, kytice jak Brno, dostal facku jak Brno či má rýmu jak Brno. Nikdy jsem však neslyšel ani nečetl, že by bylo něco velké jako Olomouc či Ostrava, ba ani jako Vídeň či Praha. Víme, jak jsme přišli k tomuto přirovnání?

Tušíme. 16. dubna 1919 bylo k našemu městu připojeno třináct tehdejších předměstí. Jedním z důvodů tohoto počínu bylo zvýšit podíl českého obyvatelstva v tehdy německém Brně. Počet obyvatel Brna se zvýšil ze 132 tisíc na 222 tisíc. A začalo se mu říkat Velké Brno. Tady je asi kořen přirovnání velký jako Brno. Musíme si také uvědomit, že to „velký jak Brno“ nám vyklouzne z pusy velmi snadno, má to spád a rytmus. Řekneme-li „velký jak Olomouc či jak Vídeň“ nemá to tu razanci.

No Jiříku, na tom teda něco je, ale já sem začul eště inší vysvětlení. Například, že se říká „mět rýmu jak Brno“ proto, že Štatl je taky plné holubů. A „vostuda jak Brno“ že se hóká už vod šesnástýho kilojáru, kdy majstr Pilgram schválně zmršil prostřední fiálu na starým rathauzu.

Povídej kolego, povídej, jsme s Jiříkem zvědaví na podrobnosti.

No to se semlelo tak: Věšky z Brniska se dohókly z grymlmajstem Pilgramem, že jim ubóchne takové vtruk do rathauzu, že z toho budó všici pať. Mázly mu slibotechnu, jak to šecko začálujó, ale ve finálce zaškrtily lováče. A tak se Pilgram nakrkl. Se svéma poskokama potym ufachčili na sviňu jednu fiálu nad vtrukem křivó. Aby všici kóřili, že brněnský věšky só křivý jak ta fiála. Sajtna se temu lochčila a vod tech járu se začlo hantýrovat vo všelijakých malérech, že je to vostuda jak tehdá v Brně.

A od ostudy jako v Brně není již daleko k hodnocení ostuda jak Brno.

Já bych se ještě přimlouval za překlad pro mimobrněnské posluchače.

Na počátku 16. století se brněnští radní domluvili s kamenickým mistrem Pilgramem, že jim vytvoří takový vchod do radnice, že všichni užasnou. Dali mu slib, že to vše bez problémů zaplatí, ale nakonec tok peněz zaškrtili. Tak se Pilgram naštvál. A se svými pomocníky naschvál vytesali prostřední věžičku nakřivo. Aby všichni věděli, že brněnští radní jsou křiví jako ta věžička. Lidé se tomu směli a od těch dob se začalo říkat o podobných malérech, že je to ostuda jako tehdy v Brně.

A od ostudy jako v Brně není již daleko k hodnocení ostuda jak Brno.

Ale borci, totok není žádná habaďúra, to je seriózní zvonek.

Jasnačka, seriózní zvonek jak Brno. V hantýrce bysme ale měli říkat jak Brnisko. Protože to -isko je zvětšovací přípona, například pes je menší než psisko, že. Tím velikost a význam našeho města ještě zvětšujeme.

A to je od nás všecko, vinšujeme vám špicové deň jak Brnisko, štígro jak Brnisko, a na ciferníku rohlík jak Brnisko.

Tím rohlíkem myslel Borek široký úsměv na tváři.

Brykule

Dnes si vezmeme na paškál slovní spojení „fachčit brykule“.

Počké, počké, náčelníku, kóřijó posluchači vubec, co je to ten paškál?

No snad ano, ale pro jistotu to připomeneme: Paškál je velká velikonoční svíce. Je umístěna v kostele v blízkosti oltáře a rozsvěcuje se při Velikonočních bohoslužbách. Za starých časů k němu byli voděni lidé, aby něco dosvědčili, něco přiznali nebo potvrdili pravdivost svých slov.

No právě, a vy si klíd' o-píd' o berete na ten paškál ňáký slovesa.

Kolego, nezapomínej, co je to přenesený význam. Když si vezmeme na paškál nějaké slovo, tak z něj obrazně vytáhneme, co znamená nebo jak vzniklo.

Já bych se raději vrátil k slovnímu spojení „fachčit brykule“.

Francouzsky bricoler (čti brikolé) byl původně kůň, který „se staví na zadní“, tj. nechce jít tak, jak si vozka přeje. V současnosti je bricoleur (čti brikolé) = kutil amatér, kterému se občas povede něco pěkně zfušovat.

Uvedeme si několik příkladů z hantýrky: fachčit brykule znamená dělat problémy, potíže, vytáčet se a pod. Když šolna fachčí brykule, tak oblek nesedí či nedrží tvar.

A když označíme nějakou dámu jako brykulu, je to potížistka s vrtochama. Vůbec nemusí být „stará a nehezká“, tyto přívlastky byly dodány až lidma, kteří o původním významu neměli ani tušení.

Brýle

Během těch pěti let, co si v naší jazykové dílničce povídáme o všem možném, jsme nějak opomenuli brýle. Dnes se to pokusíme napravit. A než si začneme povídat o výrazech z hantýrky, mohli bychom si říct něco o původu spisovného slova brýle.

Lingvistici tvrdí, že na počátku bylo německé slovo *der Brillant*. To je vybroušený drahý kámen. Broušené krystaly křišťálu či berylu se ve středověku používaly jako lupa. Z briliantu si pak Němci odvodili *die Brille* a my jsme to převzali jako brýle.

Takže brilianty na očích! Vraťme se však z Německa do Brna a povězme si, jak se s brýlemi vyrovnala brněnská hantýrka. A navrhuji hezky podle abecedy. Začneme tedy výrazy blikše a blikсны.

Původ těchto slov musíme hledat ve staré češtině, kde blikat znamená mžourat. Odsud máme také slova blikson, blikšon či blikša, což je člověk s brýlemi, ale také nevidomý či slabozraký. No a blikšonkvelb, to je optika. A příklad, který snad nemusíme překládat: V blikšonkvelbu fachtí náš kamoš a hantecář Jura Novotné.

Ale raději ano: V optice pracuje náš kamarád Jura Novotný, který píše v brněnské hantýrce. Druhým dnes probíraným výrazem pro brýle budou cajzky. Nejsou to ovšem brýle z Cajska, tedy z Čech, jak by se mohlo někomu zdát.

Jsou to brýle vyrobené ve známé německé firmě Carl Zeiss, pracující v oboru optiky. Byla založena v roce 1846 německým optikem Carlem Zeissem v Jeně.

A ještě příklad: Rozhodil mu sandál aji cajsky – **rozbil mu hubu i brýle**.

A jdeme dál – hykle – to jsou také brýle.

Podle tetky Picmánkové byly hykle pojmenovány podle husovického optika pana Hykla. Kruhové lupě se říkalo hykla a kruhovým dvoučočkovým brýlím pak hykle. Takže: Borec s hyklama na auglách – **to je muž s kulatýma brýlema na očích**.

V pozdější době bylo však slovo hykle upozaděno a nahrazeno výrazy lenonky či holzmanky.

A jdeme dál – jogurtáky. To jsou silné dioptrické brýle.

Za starých časů byla totiž dna jogurtových sklenic z poměrně tlustého skla a připomínala lupu. A příklad ze života: **Až si narazil jogurty, zblíkl, že má naruby hózny** – až přes brýle uviděl, že má naruby kalhoty.

A posledním dnešním výrazem pro brýle jsou švigry.

Podle lingvistiků pochází toto slovo z polštiny, kde *šwidrować oczami* znamená šilhat, doslova vrtět očima. A na závěr ještě příklad: **kaufł sem si zoncnowý švigry – to znamená koupil jsem si sluneční brýle**.

A máme tady posluchačské doplnění k tomuto tématu: Pražákům v tmavých brýlích se prý říkalo Američan z Vysočan. U nás na jihu Moravy jste ve slunečních brýlích byli zase Američan z Koryčan. Koryčany, to je malé město na rozhraní pohoří Chřiby a Ždánického lesa.

Buchlov

Tak jsem si říkal, že bychom mohli zabrousit tématicky i mimo Brno, protože máme posluchače i tam.

Jasnačka náčelníku, třeba do Ádlerek, teda do Orlických hor, i tam máme posluchače a já tam našu hantecovú oficínu těžce propaguju.

Já bych ale raději zůstal na jižní Moravě, tady to známe a tipuju, že tady máme nejvíce posluchačů.

A kolegové, máte nějaký příspěvek týkající se navrhované oblasti?

Náčelníku, tos mě teda zaskočil.

Ale já mám. Nedávno jsem slyšel hezkou pověst o studni na hradě Buchlově.

Tu neznám. Povídej.

To měli, a vlastně ještě mají, na hradě Buchlově velmi hlubokou studnu. Pověsti říkaly, že z ní vede podzemní chodba až do moře v Jugoslávii. A tak to buchlovští páni jednou vyzkoušeli. Kolego, můžeš překládat, jestli by to teda šlo.

Jasnačka, že šlo, vod toho su tady. Tak: Vo studni na gracně Buchlov. Na buchlovský gracně měli těžce hlubokó studňu. Oltový storky hantýrovaly, že z ní valí podhródová štreka až do salcnový lóže v Jugošce. Buchlovský věšky to jedná prubly.

Privázali jedné kachně na krk označené dětskou hrkačku a hodily ji do té studny. A rozhlásily to po celé Moravě s tím, že kdo kachnu najde a přinese zpět na Buchlov, dostane nějakou odměnu.

Přimachlovaly jedny kačeně na krkovicu cundovaný štěrchátko pro kindoš a fukli ju do tý studně. A roztróbil to po celý moravský hródě s tym, že kdo kačenu zčóhne a dovalí curyk na Buchlov, vyfasuje ňáký lováče.

Kachnu našli chlapi v solném jezeře u Čejče. To byla nádrž, které místní říkali Bezedňák. Jestli jim za to na Buchlově vyplatili nějakou odměnu, to už nevím.

Kačenu vyšmírovali borci v salcnový lóži u Čejče. To byl rybál, kerýmu hókali místňáci Bezedňák. Esi jim za to na Buchlově vysolili ňáký prašule, to už negómu.

Bezedné Čejčské jezero nebylo až tak bezedné. Již přes 150 let neexistuje, bylo tehdy vysušeno. Ale majestátní hrad Buchlov známe všichni. A protože jsme v jazykové dílničce, ptám se: Víme, odkud vzal tento hrad své jméno?

Pověst říká, že Buch bylo pohanské božstvo lovu. Markomanská královna Fritigilda, která se obrátila na křesťanství, nechala poničit svatyni tohoto boha na kopci, kde později postavili hrad a pojmenovali ho po něm. Dodnes tam ukazují Fritigildinu jeskyni.

Ale podrobnosti už necháme Klubu turistů. Naše hantecová úderka vás zve jak do Čejče, tak na hrad Buchlov, které byly tématem dnešní hantecové oficíny.

Bulhar

Když jsem před časem ryl zahrádku a utíral si pot z čela, vzpomněl jsem si na rčení maká jak Bulhar – tedy pracuje intenzivně. Co kdybychom si ho dnes vzali na mušku a něco si o něm pověděli.

To je zajímavé úsloví. Kdo byl před několika desetiletími v Bulharsku, tak by tamní běžnou pracovní morálku ohodnotil spíše slovy „moc nepracují, ale šidí“.

Jak jsme tedy přišli na tu intenzivní práci?

Již za první republiky k nám přesídlila řada bulharských občanů, a aby se uchytili, museli se skutečně snažit. Řada z nich měla zkušenosti se zahradničením a zelinářstvím, ke kterému měli v domovské Thrácké nížině takřka ideální podmínky. A tak se přižívovali pěstováním zeleniny a jejím prodejem na trzích. Byl to docela zářah, dopoledne do práce, odpoledne na pozemky a o víkendu na trh.

Tady někde je původ brněnského označení bulhar pro pěstitele zeleniny či zelináře a celorepublikového přirovnání makat jak bulhar. Jedním slovem řečeno bulhařit.

Toto slovo je zdrojem dvousmyslů typu: „Kam valíte na dovču?“ „Do bulharska, fachčíme na novodurovým bévaku v Kéniku.“

S bulharskými přistěhovalci se pojí ještě další úsloví:

Čučí na neco, jak bulhar do mlátičky. To vyjadřuje údiv tehdejších Bulharů nad jim doposud neznámými věcmi v Československu.

Znám též „spařené jak bulhar po beróskovi“, tedy opilý na mol. Popisuje reakce Bulharů na jim doposud neznámé moravské lihoviny, které si mohli dovolit jen po výplatě.

Setkal jsem se i s úslovím „razit na bulhara“ znamenající jít naostro, tedy bez spodního prádla. Původně to znamenalo chodit nahý. Důvodem bylo, že již za první republiky byly v Bulharsku provozovány a Českoslováky hojně navštěvovány nudistické pláže. Naproti tomu v Jugoslávii se začaly objevovat až v šedesátých letech pod tlakem německých turistů.

Pokud si dobře pamatuju z Tvé knížky, tak bulharská komunita u nás oživila další významy slova jed.

Ano. V bulharštině „jad“ je nejenom jed, ale také vztek, hněv a zlost. A tak v Brně baštíme jedy, tedy věříme hloupým řečem či pomlouvám, vaříme jedy = pomlouváme, a když jsme najedovaní, jsme naštvaní či vzteklí. Hezké je slovo jedubaba. To je drbna, bába nepřijemná, nespokojená, prostě najedovaná nebo šířící jedy.

Celnice

Pro dnešní hantecovou oficínu jsme použili námět Mariana Smolíka, člena Hantecové sajtny.

V dobách rozvinutého socialismu jsme museli řešit věci, o kterých si dnešní mládež říká, že to snad ani není možné. Požádal jsem jednou kamaráda, jestli by se mnou nejel do tehdejší Německé demokratické republiky.

Abyste byli v obraze, tak vám, než budeme pokračovat, musím sdělit dvě důležitá fakta. Přes hranice bylo tehdy povoleno vyvézt na osobu litr vína a tři sta korun.

Jenže v našem Trabantu jsme měli 20ti litrový demižon červeného.

– Ten demižón s vajnošem povalí s nama?

– Jasnačka. Lifruju ho kemovi Gerhardovi jako darovanec. Moc mu šmakčil.

– Ale gómeš, že přes čáru můžeš převézt jenom jeden litr na perzónu

– Neměj fedry, ufachčime na finance voltr. Čuls o základním zákoně chlupatých? Do zelený budky se vleze jenom jedna šorfka.

– Špica, ale co my s tym?

– Gómeš, že přes čáru nesmíš mět ve šrajtofli víc než tři kila? Kolik máš?

– Tři kila

– Já taky. Tak mně dé eště kilo

Přihasíme na čáru a tam financi všeckém fárům vodryglujó haubny a fachčijó v nich šťáru. Hodíme stopku a už u nás stepuje financ. Než stačil vodmachlovat papulu, z fleku sem na ně hókl:

– Sódruhu, máme tadyk těžkó serpentýnu.

– Vo co valí?

– Špizuju do šrajtofle a merčím, že mám čtyry kila. A můžu mít enom tři, že?

– Jasnačka, s tym vám nedám propustku přes čáru.

– Co mám teda zfachčit?

– Valte azimut curyk a šópnite to kilo do báně.

– No je pátek večír, báně vodryglujó až v pondělí.

– S tym vám teda nepichnu. Měl ste na to hodit myslivnu dřív.

– To je špaténka. ... Á ted' mně to docvaklo. Kemo, kolik máš ve šrajtofli?

– Dvě kila.

– Poslóché, já ti včil šópnu prezent. Tadyk máš vode mě kilo.

– Díkec.

– Tak, sódruhu, každé máme teď ve šrajtofli tři kila. Je to v ókeju? Můžem hrnót?

Zblikl sem, jak to financovi šrotuje v kebuli. Nakonec ale cosik vygómal.

– Vy mně chčijete na vanilku! Jak vodplujete, tak vám to kilo šópne curyk.

– Nic mu nešópnu. Čestný pionýrský. Nésu blbé. Dal mně ho, tak je moje. Kór dyž mám tak důvěryhodnýho svědka, jak ste vy. Vy by ste mu to kilo, byt mnó, šópl curyk?

Další šrotovačka v budce. Nakonec na to financ hodil dlabanec a uondaně kévl plótvó, abysme si dali vodlet. Šťáru v haubně vypustil z budky.

– Kemo, hókls to rychtyk. Do zelený budky se fakt vleze jenom jedna šorfka.

A to je od nás pro dnešek vše. Zdravíme všechny celníky a ať hantec déchá.

Cigarety

Dnešním tématem naší hantecové officíny budou „nágle do dubovýho spacáku“, neboli hřebíky do rakve. Tedy cigarety a kouření. Prvním slovem bude rauchčít, což znamená kouřit. To jsme převzali také z němčiny?

Ano, německy rauchen = kouřit, zakouřit si i dýmat. V hantýrce jsme si od toho odvodili výraz rauchna = cigareta či kuřivo.

Druhý výraz pro cigaretu, fůkačka, určitě z němčiny nepochází.

Jasnačka, fókát je staré moravské zvukomalebné slovo, které se původně týkalo jen větru. Podobná jsou i fičet a fučet. Ale přes spojení fókát čód, tedy foukat či vyfukovat kouř, se dostáváme k výrazům fókát = kouřit cigaretu a fůkačka = cigareta.

Cigaretě říkáme v hantýrce také špinka. To by mohlo souviset se špínou.

Ne, ne, to jsme převzali z italštiny, v tamějším argotu je spinello balená, točená cigareta. Od toho máme v hantýrce také výrazy špinka na šalinu = elektronická cigareta a špinkec = trafika.

Pak tu máme fujaru.

Karpatský hudební nástroj fujaru spojuje s cigaretou především tvarová podobnost. Roli zde sehrála i slova fókát neboli fučet. Do fujary se fóká, kouř z cigarety se nasaje do úst a pak se fóká ven.

Další termín pro cigaretu je retka.

To je zkrácené cigaretka.

Co žváro?

To bylo původně žvýkací cigáro

A čvaňhák?

Čvaňhat znamenalo kouřit, a to nejen ve smyslu „pálit“ tabák, ale i čoudit. Naši předkové třeba říkali, že petrolínka čvaňhá = petrolejová lampa čoudí.

Napadá mne ještě džunka.

Tady máme několik hypotéz. Cigaretu můžeme považovat za malý válec či za malý špalek. A anglicky se řekne špalek junk (čti džank). Zdá se však, že blíže k pravdě jsou ti, co tvrdí, že Džunky byly cigarety vyráběné v Kutné Hoře někdy v padesátých letech. Na jejich krabičce byl totiž obrázek čínské plachetnice zvané džunka.

Tetka Picmánková však vidí v pojmenování cigaret Džunka akronym (to je zkratkové slovo), pomocí kterého si chtěl kutnohorský výrobce zvýšit odbyt svých výrobků. „Děkujeme, že už nebudete kouřit Ameriky“.

Závěrem připomeneme již zmíněnou lidovou moudrost, která hóká, že „špinky só nágle do dubovýho spacáku“, tedy že cigarety jsou hřebíky do rakve.

Ale erár z nich má hafo lováčů.

Cimpr-campr

Před časem jsme si povídali o ustálených hovorových spojeních mírnyx-týrnyx, saky-paky a techtle-mechtle. A tak jsem si říkal, že bychom si mohli projít i některá další. Například cimpr-campr, špígl-nikl, lážo-plážo a eňo-něňo, která do jisté míry souvisí i s naší hantýrkou. Hodil jsem tedy drát Jiříkovi, aby se na toto téma připravil.

Začneme tedy spojením na cimpr-campr znamenajícím na kousíčky. Můžeme je rozdělit na cimpr a campr. Německy hovorově der Zimper je kousek. Stejný význam má slovo der Zamp z německého argotu, po zdrobnění s Zamperl. Cimpr-campr je tedy něco jako kousíček kousku. Řekneme-li rozflákl vágen na cimpr-campr, znamená to, že ho rozbil na padrť, na kousíčky, prostě pořádně.

Druhým ustáleným spojením je špígl-nikl, variantně třeba špígl-nýgl. Označuje něco čistého jako zrcadlo, přeneseně perfektní, dokonalý, upravený vzhled. Např. špígl nikl tratec je zametený chodník bez výmolů a děr. Špígl je jasný, to je v naší hantýrce zrcadlo. Ale co je to ale ten nikl nebo nýgl?

Německy der Nickel – to je uličník, svéhlavý kluk a také kapr bez šupin. V řeči světských je nýgl ježek. Ani jedno nedává moc smysl. Další možností je kov nikl (něm. das Nickel). Fráze špígl-nikl by pak znamenala zrcadlo jako vyleštěný nikl. Což není daleko od pravdy, protože nikl je kov, který je možno snadno vyleštit.

Pojďme dál. Lážo-plážo. Znamená to klidně, v pohodě, pomalu či bez úsilí.

V hantýrce lážově znamená pohodlně, v klidu, beze spěchu či velkého úsilí, podle kontextu i ledabyly či nedbale. Pochází to z romského výrazu láčo – dobrý. Vliv mohla mít i česká slova ležet a lažirovat – ochabovat či lenošit.

Já bych uvedl příklad: zmáknú to lážově – udělám to v klídku a v pohodě.

Spojení lážo-plážo zní podobně jako „v leže na pláži“. Druhé slovo plážo bylo přidáno kvůli rýmu samozřejmě s přihlédnutím k tomu ležení na pláži.

Takže když se šmrncnu štatlem jenom tak lážo-plážo – projdu se městem v pohodě, pomalu, beze spěchu. A jako poslední si vezmeme do parády spojení eňo-ňuňo, variantně eňo-něňo znamenající něco moc dobrého či vymazleného.

Vše nasvědčuje tomu, že eňo je zkomolené latinské uno = jedno. Ňuňo pochází z hanáckého Ňuňat – mazlit se s něčím nebo s někým či lísat se k někomu. A přihlédlo se k rýmu. Takže eňo-ňuňo bysme mohli volně přeložit dnešním úslovím „jedna báseň“.

Takže eňo-něňo chálka je špicové jídlo, prostě jídlo jedna báseň. Když nekdo kolčí eňo-ňuňo, tancuje špicově.

Cinknuté

Minule jsme vám slíbili, že se ještě vrátíme ke slovům cink a cinknuté. Skončili jsme konstatováním, že cinknuté znamená také připitý či opilý. Víme, něco o tom, kde přišla hantýrka na toto slovo?

Tady zřejmě došlo k souběhu staročeského „ciňk v oku“, což znamená kalné oko a rakousko-německého der Zinken – to je velký zarudlý nos. Opilému se zakalí oči a zrudne mu nos.

Ale Jiříku, na to ti já nemůžu kévnót, to je zvonek akorát pro kindošé nebo pro abstinent'ále, co k alkecu ani nečuchli. Divé, cinknuté škopek je škopek, do kerýho cvrkli trochec vasrovíce. No a cinknuté borec, to je borec, keré má malinovku cinkló alkecem.

Kolego, já to pro jistotu mimobrněnským posluchačům přeložím: Cinknuté škopek je vodou naředěné pivo. A cinknuté borec, tedy opilý muž má podobně naředěnou krev. Ne však vodou, ale alkoholem.

A mně nezbyvá, než si toto Edovo skvělé vysvětlení poznamenat a dále je šířit. Ovšem kolegové, slovo cinknout má ještě další významy, o kterých bychom se mohli zmínit též.

Uvedeme si tedy několik příkladů: cinkat na klofnu, na kajtru znamená hrát na kytaru, cinknót fónem – zazvonit telefonem, když nám cinkne v makovici – to nám zazvoní v hlavě, tak nám něco dojde či něco pochopíme. A když tata vycinkal kindoša, tak mu dal pár facek.

Bacha borci, to už je dneska pasovka.

V dopravním podniku města Brna říkali cinkač také řidičům tramvají. Ve starých tramvajích byla takzvaná cingačka. Zařízení skládající se z koženého řemene vedeného pod střechem tramvaje přes kladky ke zvonku s kladívkem. Pomocí něj dával signály průvodčí řidiči.

To už je dneska taky pasovka.

A když jsme u toho cinkání, zaregistroval jsem i název Cinkec. To je ulice Zvonařka nebo také zdejší autobusové nádraží.

A co cinkkosten? Tak se říkalo za mladých mladých let prosklené skříně na úschovu skleněného nebo porcelánového nádobí.

To je přeci evidentní, náčelníku. Dyžs vo takové šraňk štréchl, tak ty krámy tam ve vnitřku zacinkaly, né?

Ale kolego, na to ti já nemůžu kévnót, to hantýruj tak děckám. To byly původně skříně na zinkové nádobí a zinek se řekne německy das Zink.

Musím ovšem uznat, že Edova hypotéza s měkkým Í je vtipnější, i když je to v podstatě konina. A posluchačům ještě připomenu, že Eda odvozuje slovo hypotéza od starořeckého slova hippos (s měkkým i), což je kůň.

A to je od nás pro dnešek raději vše. Aby nám z toho všeho necinkalo v hlavě.

Císař Josef II

Dnes si v našem hantecovém okénku zavzpomínáme na časy Habsburské monarchie a připomeneme si nejprve císaře Josefa II. Císař se v hantýrce řekne kajzr, že?

Slovo kajzr je dost průhledné, německy der Kaiser = císař. Císaře Josefa II. pojmenovala hantýrka jmény Pepa Dvojka nebo též Chosé Dvojka.

Připomeneme si, že to byl významný představitel evropského osvícenectví. Vládl v letech 1780-1790 a mimo jiné zrušil v našich zemích nevolnictví, vedoucí úlohu katolické církve a částečně omezil cenzuru.

Díky Josefovi II. máme v hantýrce spojení „jít do pytla“ = zemřít. Jako správný hospodář měl Josef obavy, že se výrobou rakví zbytečně ničí lesy. A přikázal:

„Každá farnost bude mět jedínó truhlu. Mrtvolý se zašijó do plátěnyho pytla a v truhli se v odnesó na krchov. Tam se vostatky v pytlošu vysypó do vyhrabaný jamy.“

Lid protestoval a císař nakonec ustoupil.

Ale na pytle se nezapomnělo.

„Jít do pytla“ znamenalo původně zemřít a být nedůstojně pohřben. Časem vzpomínky na toto císařovo rozhodnutí vyšuměly lidem z hlav a spojení „jít do pytla“ dostalo takřka neutrální význam, tedy zemřít. Úsloví „je to na pytel“ znamenalo původně „je to na umřítí“.

Když ovšem řekneme „je to v pytli“ znamená to, že „je to ztracené“. To by mohlo také souviset s Josefovou reformou pohřbívání. Nebo né?

Podle mne tím spíše vyjadřujeme fakt, že to, co má již zloděj v pytli, je pro nás ztracené.

A když nekdo na nekeho „šije pytel“?

Původně tam bylo „šit pytel pro nekeho“, o kom se předpokládalo, že brzy umře anebo bude zabit. Dnes se význam zjemnil, takže ten, kdo „na nekeho šije pytel“, se ho chystá buď okrást, anebo připravuje nějaký jiný podraz.

Máme ještě nějaké slovo, o které se zasloužil císař Josef II.?

Ano, je to slovo trafiká. Počínaje císařem Josefem II. byli totiž monarchii oddaní ale válkou doživotně postižení vojáci odměňováni za službu vlasti přidělením trafik, tedy obchůdků s tabákovými výrobkami. A postupem času se začaly nazývat trafikama i ty čestné funkce, které dostali podporovatelé od politiků za odměnu nebo do kterých byli uklizeni jejich odpůrci.

Císař František Josef I

[Koho si vezmeme na paškál dnes?](#)

Správně bysme měli říkat „před paškál“, protože paškál je mohutná bílá svíce, která se zapaluje na Bílou sobotu. To je ta těsně před velikonoce. A k tomuto paškálu bývali přiváděni lidé, aby něco dosvědčili, případně před svící přísahali na pravdivost svých slov. Ve slově paškál slyšíme slovo pascha z řeči jidyš. A to jsou Velikonoce.

[No dobře, tak koho si teď přivedeme před paškál?](#)

Císaře Františka Josefa I., který vládl monarchii v letech 1848-1916. Od lidu dostal jména Franta Pepa Jednička, Fanoš Pepek Jednička nebo též Fery Pepan Jednička. Díky němu se ujalo v lidové mluvě prvorepublikové označení “staré procházka” pro staré muže procházející se po ulicích či v parcích.

[A jak to vzniklo?](#)

V roce 1901 se zúčastnil sedmdesátiletý císař František Josef I. slavnostního otevření pražského mostu, který se dnes jmenuje most Legií. To je ten před Národním divadlem. Císařovu fotografii na novém mostě tehdy zveřejnily jedny noviny s popiskem „Procházka na mostě“. A přezdívka byla na světě. Nejprve pro císaře, později pro řadu dalších starých mužů.

Císařovna Marie Terezie

[Máme mezi habsburskými panovníky ještě někoho, koho si brněnská hantýrka všimla?](#)

Zastavil bych se u matky Josefa II., u císařovny Marie Terezie.

[Jak se řekne císařovna?](#)

Když je mladá a zachovalá, tak kajzrhajfa, v pokročilém věku pak kajzršochtla. Ale zpět k Marii Terezii. Pro ni vymysleli hantecáři spoustu pojmenování. Například Maruna Tereza, Mařka Terezka, Mařka Terezů a dokonce Mařka Teremtete.

[Teremtete? Pokud vím, tak na Slovensku a v Maďarsku to znamená zaklení, něco jako naše hrome! Že by Marie Hromská? Nebo Hromující?](#)

Kdoví. Podíváme-li se do maďarštiny, tak tam teremt = tvořit a tett = čin, takže jméno Mařka Teremtete bysme si mohli vyložit také jako Mařka Tvořitelka. Když uvážíme, kolik dětí měla a kolik moudrých nařízení tato panovnice vydala, například o povinné školní docházce, tak je toto označení docela na místě.

Červená Karkulka

Tak Jiříku, co sis pro dnešní hantecový koutek připravil?

Včera jsem si četl storku Vo Karkulíně, kterou v hantecu převyprávěl Richard Dick Chromý. Ale byl jsem zklamán, ten příběh není vůbec reálný.

Ukaž, ukaž. Já to sajtne přelóskám a ty nám potym hókneš, co ti tam nende pod fósiska.

Tady ji máš. Čti. A až budu mít výhrady, tak tě zastavím. Začátek vynechej, pohádku o Červené Karkulce snad všichni znají.

Mutra pískla Karkulíně: Tvoja oldmutra má narozky, sbal pár lahváčů do kabele a nejaký čódy a hod' jí to do kéro ve valdně, at' jako ví, že nám néni volnoběh. Karkulína sbalila cajky a vodklapala. Štreka byla dlóhá a hvozď rácká hustota. Najedno ju vyšpizuje vlčisko, staré flignař, a jak ju tak merčí, je z ní celé jelen. A už se tlačí z hóstí a začíná póštět sladký sliny. „Čauec madam“, a kam že jako klape, co to s sebo tlačí, a jaká je to kocanda. Karkulína prolátla, že má oldmutra narozky a co néhorší, kde kempuje. Vlčmen nahodil myslivnu, dal Karkulíně mávanec a mazal na kór ufachčít těžký šmé.

To, co zmerčil mu vobrátilo kufr. Lihový výpary a takové štyngec, jak dyby tam kuchli óbrfišlu. Pod' blíž, mladé, hókla oldmutra. Vlčmen už chtěl hodit cóvačku, ale gapa po něm hópła jak zamlada.

Zadrž Edo, mluvícího vlka bych ještě skósl, technologie jdou rychle dopředu. Ale s tím, jak po něm oldmutra hópła mám problém. I babička pod vlivem alkoholu by snad poznala vlka. Dnešní děti nejsou hloupé, musíme ten příběh přizpůsobit současné době. Podle mne nebyl totiž vlk čtyřnohá šelma, ale nějaký Franta Vlk nebo Vlček. Tato příjmení má u nás 10 170 mužů. Zato čtyřnohé vlky bys spočítal na prstech obou rukou.

No špica, a jak by teda potym valila ta storka dál? A co ty šutry vlčmenovi zašitý do baucheca?

Franta nalil babičce hořčičák rumu, posadil ji do křesla k televizi, kde za chvíli usnula. A vyčkával na Karkulku. Když přišla, začal ji oblbovat. Naštěstí přišel na návštěvu myslivec. Zhodnotil situaci, Frantu vyhodil z domu a Karkulku pro jistotu doprovodil až na kraj lesa. Nikdo nikoho nesežral za živa, ba ani se nikomu nepáralo břicho.

A kolegové, jaké tedy plyne z této nové verze pohádky ponaučení?

Mladé dívky, nechod'te samy do lesa, číhají tam na vás všeliká nebezpečí, nejen Vlci a Vlčci. Ale také muži jiných jmen. A když už se tam vydáte, tak mějte v košíku přinejmenším pepřák.

Tak sajtno, to je od nás pro dnešek vše. A příště bychom si mohli říct, co to znamená, když je někdo jelen. Jako byl ten vlk z Karkulky. A jako bonus bychom si mohli říct, a co je to hořčičák rumu, který Jiřík zmínil.

Daňci a divočáci

Nedávno jsme zabrousili do myslivecké latiny. Mohli bychom říci do jégrhantecu, neboť jégr je v hantýrce myslivec. A protože v oboře Holedná mezi brněnskými čtvrtěmi Jundrovem, Komínem, Bystřicí a Kohoutovicemi žijí také daňci a takzvaná černá zvěř, zastavíme se dnes u nich.

Jégrhantec je půvabný. Já jej z hlavy neovládám, a tak jsem si vypsal několik výrazů týkajících se daňků. Jsou podobné, jako u muflonů, u nichž jsme se zastavili nedávno. Takže slechy, to jsou uši, světla zase oči a větrník je nos. Svírák říkají myslivci ústní dutině, lízák jazyku, běhy pak nohám. A kelka je ocas.

A pak tu máme ještě takzvaný obřítek. To je z pohledu brněnské hantýrky důležitá oblast dančího těla. Je to světlá až bělavá srst na hýždích.

Ano, ano, tohoto bělavého dančího zadku si kdysi všimli Štatlaři a pojmenovali slovem daněk také lidský zadek. Protože jej zpravidla neopalujeme, je totiž bělejší, než kůže na zádech či na nohách.

Samostatnou kapitolou jsou parohy. Podle rozvětvení parohů se dělí daňci na špičáky, vařečkáře, kořenáče a lopatáče. Nebudeme to zde ale pro nedostatek času rozebírat, koho to zaujme, může se obrátit na všegómáka stréca Gúgla.

Raději se podíváme ještě na černou zvěř. Říká se jí tak proto, že srst divočáků tvoří tmavošedé, tmavohnědé a černé štetiny. Ovšem, musím posluchačům prozradit, že letos se nám v oboře Holedná narodilo bílé prasátko, které má na sobě jen několik tmavých skvrn.

Podobně jako u daňků jsem si vypsal také několik výrazů týkajících se divočáků. Slechy, světla, svírák, lízák a běhy mají stejné, jako u daňků. Ocasu divočáků se říká píрко. Pak mají ryj, to je rypák, kterým dobývají v půdě žír – tedy potravu. V ryji mají zbraně, to jsou klektáky a páráky – tak říkají myslivci horním a dolním špičákům. Takto vyzbrojeným ryjem takzvaně buchtujó, tedy vyrývají a obracejí větší kusy půdy nebo drnu při hledání potravy.

Když tlupa štetináčů zavláčí, znamená to, že zalezou do nějaké houštiny či jámy. A tam kotlíkujó. To neznamená, že si vaří oběd v nějakém kotlíku. Ten kotlík, to je nějaká prohlubeň vhodná k odpočinku.

Mě zase zaujaly názvy jednotlivých věkových skupin štetináčů. Sele neboli markazín – to je čerstvé mládě. Letošák říkají myslivci vyspělejšímu mláděti do jednoho roku, lončák zase samci narozenému vloni. Ještě o rok starší samec, to je kňórek, kalhotáč nebo také sekáč. A dospělému samci se říká kňór.

Tak hantecová sajtno, berte náš dnešní pokec jako zvadlo do obory Holedná, kde při troše štígra budete moct podrbat daňka na hlavě mezi lopatákama.

Darebáci

Tématem dnešní jazykové oficíny budou darebáci. Pro ty má jak spisovný jazyk, tak i lidová mluva spoustu označení. My jsme si vybrali dacana, grázla, fákana, gaunera a parchanta. A začneme dacanem. Co víme o původu tohoto slova?

Lingvistici předpokládají, že slovo dacan pochází z příjmení dnes již neznámého prostějovského tuláka a zloděje.

Podobně vznikl též výraz grázl – tedy darebák, ničema a lump v jednom. Jan Jiří Grasel byl loupežník a vrah, který působil na počátku 19. století i na jižní Moravě.

Tetka Picmánková však zpochybňuje prostějovský původ slova dacan a poukazuje, že maďarsky dac znamená vzdorovitost či vzdor.

A ještě příklady z hantýrky: Ten dacan jí uvařil svišť'a a potym se vypařil – ten darebák jí udělal dítě a pak zmizel.

Druhým slovem, na které se podíváme, bude fagan nebo také fakan – zlobivé dítě

To se odvozuje se ze středověké latiny, kde vagans je potulný, zpustlý mladík, dnes bysme řekli vagabund. Jiní zase říkají, že to pochází z francouzského faquin (čti fakin), což je člověk drzý, sprostý a domýšlivý.

Uvedeme si příklady: Fagan jeden voprsklé – darebák jeden drzý. V hantýrce však není slovo fakan vždy hanlivé. Takže můžeme říct třeba: borec doklapal se stařkó a s faganama – muž přišel s partnerkou a dětma. Úsměvný avšak opět nehanlivý je výraz vodfaganit se, což znamená dát děti k někomu a jít si na chvíli po svých.

A jdeme dál. Gauner, to je darebák i podvodník.

Původně to byl jauner a toto slovo označovalo nečestného karbaníka. U jeho kořenů bylo hebrejské „jane“ znamenající podvádět. Postupně získal tento výraz navíc významy darebák až zločinec. Máš tam nějaký příklad?

Jo, jo – ten gauner mě vobtahl o dva tácy – ten podvodník mne okradl o dva tisíce.

A na závěr se zastavíme u parchanta. Což je jak zlobivé dítě, tak i darebák.

Původně to však znamenalo nemanželské dítě. Slovo vzniklo přesmykem hlásek ze staršího panchart, což byl levoboček. Odvozuje se to ze starého německého bankhart, přičemž die Bank je lavice a hart znamená tvrdý. Bylo to tedy dítě zplozené někde na tvrdé lavici, nikoliv v měkké manželské posteli.

Na Moravě se takovému dítěti říkalo uhnanec nebo také kopřivče. Bylo to potomek, kterého si dotyčná záletnice uhnala kdesi v kopřivách.

A závěrem ještě příklad z hantýrky: Náké parchant byl u nás na pajtlu – nějaký darebák si u nás narval ovoce.

Co k tomu ještě dodat? No přece: Hantec dýchá!

Dědova chata

Dnes bychom si mohli povědět nějaký krátký příběh ze života. Kolegové, co vy na to, co jste si pro posluchače na dnešek připravili.

My sme s Jiříkem dali hlavy do kupy, a převexlovali sme do hantecu zvonek vod jednoho raskena, keré vegetil ve Vinckách. Né v tym šporheltu, ale v brněnský čtvrti Vinohrady. Jiříku lóské a já budu vexlovat.

Dědova chatka: Děda měl malou chatku mezi stromama v kolonii svazu zahrádkářů v Jundrově. Pro jistotu, to kdyby ho honila mlsná nebo hlad, tam měl v šuplíku několik tatranek, pár kousků trvanlivého chleba, plechovku sádla a pod prknem v podlaze schovanou láhev slivovice, o které manželka nevěděla. A hromádku polínek na přitopení, kdyby mu tam bylo zima.

Dódův koplín: Dóda měl krpaté koplín mezi baumálama v kolóniji sajtny répačů v hródě v Jobsku. Pro zichr, to dyby tam lapl nejakó slinu, tam měl v šupletí nákové tatrunku, pár štyklů cvibocha, pixlu sádliska a pod fošný ve fusbódně zašitó lampu tekuté kadrátek, Vo tý stařka neměla šajn. A štos polének na zahajcování, dyby mu byla kosa.

V tom roce hodně mrzlo a na zemi bylo deset centimetrů sněhu. A tak děda chatku dva měsíce nenavštívil. Když tak v březnu přišel, zjistil, že tam někdo přespával. Spěchal to oznámit na služebnu Veřejné bezpečnosti. Příslušníci VB chatku prohlédli a za týden poslali dědovi oznámení, že podle nich pachatel udělal škodu ve výši 50 korun. Děda se usmál a mávl nad tím rukou.

V tym járu byl hrubé kilián, pětka čísel bílyho sajrajtu na hródě. A tak měl koplín vod dódy dva metry vopušťák. Dyž tam v březencu naklapal na latifundiju, zgóml, že tadyk kdosi vduřčill. Valil to prásknót chlupatém. Chlupatí bódku probantovali a za téden odlifrovali dódovi cunt, že podle vá nich čórmen čórl cajky za půl kila kaček. Dóda rozhodil kótky a mávl nad tym haluzó.

Uplynuly dva roky a dědova manželka vytáhla z poštovní schránky list od vyšetřovatelů z Karlových Varů. Psali, že pokud má děda zájem o náhradu škody, ať přijde jako svědek 15. března na jejich služebnu do Karlových Varů.

Vodhrnul dva járy a dódova stařka vynorovala z brífpike glét vod šerloků Karlsbádu. Šrabčilo se tam, že esi chce dóda svýho půl kila kaček curyk, ať naklape patnáctyho březenca do jejich šilcárny v Karlsbádu hóknót, jak se to šecko zemlelo..

A vypravil se tam? Jak pořídil?

Nevypravil, spočítal si jednoduše, na kolik by ho vyšla cesta do Karlových Varů kvůli padesátikoruně a kolik času by mu to zabralo. Ale určitě si pomyslel své o úředním šimlovi.

Dekle

Posledně jsem se zmínil o tom, že Eda zase fňukal, že už je podzim, dny se zkracují, teploty se snižují... A jestli by tedy neměl zavčas sbalit dekle a odstěhovat se do teplé roubenky kamsi do Orlických hor. A tak mne napadlo, že bychom se mohli s Jiříkem podívat na to, proč se říká sbalit dekle ve smyslu odejít či zmizet.

Slovo dekl pochází z němčiny, kde der Deckel je poklop, víko či kryt. V rakouštině navíc klobouk, čepice, řidičák a dokonce školní známka pět.

Souhlasím. Podobně v naší hantýrce je dekl poklop, kryt, víko, ale také klobouk nebo čepice kšiltovka. To však nevysvětluje, pro balíme dekle.

Ale vysvětluje. Když někdo odněkud odchází, zejména v zimě, tak nejprve vezme či sbalí klobouk nebo čepici (tedy dekl) z věšáku, a jde pryč.

Zní to docela logicky. Ovšem Eda by ti určitě řekl, že to je vysvětlení nevědecké.

Zkusím to tedy jinak: V hantýrce máme také výraz „dekovat se“ znamenající ukrýt se, zmizet nebo být na odchodu. Pochází z německých sloves sich decken – krýt se, zakrýt se a verdecken – ukrýt se. No a další obstarala jazyková hra. Stačí to takto?

To už je věrohodnější. Ještě bych uvedl dva typické příklady: dyž švígrmutra zaséc póští bóřenó, balíme dekle – já přeložím: když tchyně opět nadává, mizíme. Po věci sem se zdekovat na škopek do paluše – po večeri jsem zmizel na pivo do hospody.

Ale když už jsme narazili na slova dekl, mohli bychom si něco říct také o něm.

Toto slovo má více německých vzorů: der Deckel = poklop, víko, kryt, die Deckung = krytí, pokrytí a die Decke = kryt, pokrývka, příkrývka. Demonstrujeme to na příkladech:

Dekl pastóšky = střecha chalupy, dekl cimry = strop pokoje, šalina nafólovaná až po dekl = přeplněná tramvaj (až po strop), dekle nad auglama = oční víčka, restovat pod deklem = péct v uzavřené nádobě, čuňadekl = chirurgická rouška, kterou je možno chápat jako kryt přes ústa.

V hospodách máme krýgldekle, bírdekle nebo čechrdekle, což jsou pivní tácky.

A řekneme-li, že v kšeftě bylo bab až po dekl, znamená to, že v obchodě bylo hodně žen (až po strop).

Ovšem když si na dóznu narazíme dekl, znamená to, že jsme si na hlavu nasadili klobouk, čepici, prostě nějakou pokrývku. V meteorologii pak mlžné dekl je mlha, a když třeba řekneme, že dekl valí navrch, tak to se mlha zvedá.

Čas nám vypršel. A nám nezbyvá, než posluchačům popřát, aby nemuseli odnikud balit dekle, a aby podzimní obloha byla co nejméně zadeklovaná. A když sednete v tento podzimní čas do auta, ať vám mlžné dekl nekomplikuje jízdu.

Dostat košem, dostat kvinde

Vidím, že Eda Štatlář má dnes chmurkovou náladu. Co se ti přihodilo, kolego?

Ale náčelníku, moja Kačka z Ádlerek začla vařit můru, že za ňó přivesluju enom dvakrát za metr. A tak mám fedry, abych ve finálce nedostal kvinde.

Já to pro jistotu posluchačům přeložím: Edova Kačka se zlobí, že za ní kolega jezdí jen jednou za 14 dnů. A tak má Eda strach, aby nakonec nedostal košem.

Tak mne napadá, že bychom si dnes mohli povědět, proč se říká „dostat košem“ nebo „dostat kvinde“?

Tak to já gómu, a hnedka vám to šplíchnu. Semlelo se to kdysik v Práglu na Vyšecu.

Valil máj a kněžna Libuna házela pátračku po borcovi. Bafla do paprčí krpaté košál a mázla na ně dekl. Potym nechala kořeně, co chceli s ňó bačovat Cajzlovský hródě, vygómat, kolik je v něm kadlátek. Akorát jeden borec, co přeměšlel, to hókl richtik. Je tam kulový. Dyt' v máju ešče kadlátky nésó. ... Jiříku, vexluj.

Místo děje: Praha – Vyšehrad. Byl květen a kněžna Libuše si hledala muže. Vzala košík a zakryla jej. Pak nechala hádat zájemce o trůn, kolik je v něm švestek. Jen jediný uhodl, že žádná. Protože přemýšlel. V květnu přece švestky ještě nejsou.

Vod tý časůvky temu borcovi, co přeměšlel, hókali Přéma. Vogóloval se s Libunó a ty vostatní vyfásli akorát ten košál. Vod tych járů hókali borcům, na kerý koc hodila kokyno, že vyfasovali košál. Dyž tutok storka sajtna vypustila z budek, začlo se hantýrovat, že borec dostal košálem podle vá mustru dostal pryglem.

A od těch časů se tomu muži, který přemýšlel, říkalo Přemysl. Oženil se Libuši a těm ostatním zbyl jen ten koš. Od těch dob se říkalo mužům, které žena odmítla, že dostali koš. Časem se na pověst zapomnělo a začalo se říkat, že muž dostal košem podle vzoru dostal klackem.

A co kvinde? Můžeme nejen dostat košem, ale i dostat kvinde.

Německé das Gewinde znamená především závit šroubu či vinutí cívky, ale také věneček, kterým si lidé oznamovali konec vztahu. Dostat kvinde tedy odpovídá našemu dostat košem, akorát ten německý koš – tedy věneček – neměl dno.

A dnes můžeme nejen dostat kvinde, ale také dat kvinde nebo dat si kvinde

Uvedu tři příklady: Dat kvinde familce – rozejít se s rodinou, odejít od rodiny, Dat si kvinde s koc – rozejít se partnerkou „dohodou“. Můžeme také dat kvinde škopkům – tedy přestat pít pivo.

A s das Gewinde ve významu závit šroubu souvisí naše nakvindovat se nekam, doslova našroubovat se tam, tedy nastěhovat se, přistěhovat se nebo také vnutit se někam. Vykvindovat nekeho je pak přesný opak – tedy vyhodit ho.

Dovolená I

Jiříku, dyž si náčelník válí šunky desi u velký salcnový lóže, mohli bysme ufachčít v našem hantecovém eklu nejakó změnu. Si pro?

Jasnačka, a jako změnu vykoumals?

No skoro dycky, dyž na Erběčku s nekym hantýrujó, chcó po něm nejakó storku z lajbky – teda příběh ze života. Máš nejakó takový? A nemusí tam byt zrovna Rudy Kovanda.

Mám jednu takový, je to vo tym, jak se událost z mého života promítla do slovní zásoby brněnského hantecu.

Nekecé!

Určitě víš, že pracuju v meteobódě, tedy na meteorologické stanici. A jednou za rok se pořádal scuk všeckých náčelníků meteobód. Aby si pokecali, dozvěděli se nejaké novinky a čenžli si aji šelijaký fligny a figle, tedy vyměnili si zkušenosti. Jezdil jsem tam nerad, bylo to daleko, východně od města Tábor v oblasti zvané Česká Sibiř. A já su teplomilné jihomoravák.

A co s tym má společné brněnské hantec?

Ta vesnička, ve které jsme měli školicí středisko, se jmenovala Radostovice. A když jsem toto pojmenování vypustil z pusy, chňapli po něm hantecoví autoři jako Jura Novotné, Ondra Slabé a dokonce aji náčelník.

A co je na tom divnýho. Máme v hantecu nový slovo – radostovice, keré znamená radost a spokojenost. Šak vo takových slovech jako só hustopeč, jinačovice, teplice, lednice, suchov nebo vedrovíce tadyk eště pohantýrujem. No měl bys z toho vařit radostovice – tedy mít radost!

Já z toho vařím radostovice, ale pointó na tem je, že název Radostovice pro mne samotného donedávna znamenal něco velmi NE-radostného.

No počké, počké, a dneska už neznamená! Ty už sis zvykl nebo ses snad přizpůsobil?

Nepřizpůsobil, ale po 30 letech náčelníkování meteobódě, sem ty otěže hodil na mého mladšího kolegu. A už tam nemusím jezdit. Vařím z toho radostovice a zvykám si na pozitivní význam tohoto slova.

Tak velevážené publikum, i takto kuriózně obohacuje naše řeč svoji slovní zásobu. A to značí že hantec déchá !!

Dovolená II

Poslouché Jiříku, dyž už si tady v hantecovém eklu na Erběčku skorem pečené aji vařené. No dvakrát v tédnu tadyk provozujete s náčelníkem tu vašu vysvětlovnu. Vysvětli mně, proč Ti náčelník říká Jiříku, dyž správně po brněnsky je to Jura.

Jasnačka, za starých časů mně v Brnisku říkali Jura Tracht'a. To Tracht'a vymysleli štamgasti v legendární Vyškovské pivnici zvané Čtverec.

No počké, počké, jak ses dostal až do Vyškovské pivnice kdesik na rozhraní Žabin a Kénigu, to Ti nestačily paluše ve Štatlu?

Stačily by, ale jako student jsem bydlel na Tauferkách, tedy Tauferových kolejích v Králově Poli a na Čtverec to bylo nejbliž. Ale já bych se vrátil k tomu Jiříkovi, jestli by to šlo.

No tak dobře, dobře, kde se teda vzal ten Jiřík?

Borci z Brna byli s Juró spokojení, ale kočenám a šelijakém jiném babáčům se to moc nelíbilo. Prý je to takové hrubé. A tak mně začaly říkat Jiříku.

A tys vyměkl a dal na babáče, co?

Přesně tak. Ale definitivně jsem začal být Jiříkem, až jsem si kdysi dávno založil mélovó adresu Jirik.TéKá-seznam.cz.

No jo, tak už to nekdy v lajbce chodí. Ale náčelník préézentuje jako docenta hantecové lingvistiky, tys snád' neco takovýho vyštudýrovals?

Já jsem věděl, že se na to někdo bude ptát. Ale že zrovna Ty?

Su přece vox populí – teda hlas lidu.

Tak nejprve docent – když si stópnu na váhu, tak mám do metráku daleko. A ted' ta lingUistika. Slyšels dobře. Uprostřed je Ú. Náčelník to nepřesně vyslovuje. Pochází to z latinského slova “linguax” = ukecaný. Takže když mne náčelník označí za docenta linguistiky, myslí tím vlastně ukecaného borca přiměřené váhy.

No, Jiříku, eši si ze mě nefachčíš... nefachčíš nejakó... no...

Edo, jak bych mohl, dneska sme celé hantecové ekl valili jenom na seriózku.

Tak díkec Jiříku, teda ukecané Juro přiměřené váhy. Hantec déchá.

Dovolená III

Dneska využijem toho, že je náčelník na dovči, no prostě si nekde válí šunky, a prubnem změnit téma. Jiříku, ty už máš po dovči.

Ano, už mám.

A kde sis válel šunky?

Já sem si teda šunky neválel, byli sme s koc v Orlických horách a rajzovali sme po berglech, tedy po horách. Byl to záhul na haxny.

A nebylo to vošajstich, teda nebezpečné? Neměls fedry z med'álů a vlčmenů?

Místňáci hókali, že je šecker v ókeju. Že v Deštné, kde sme kempovali, vegetí Barbucha a kvulivá němu tam nésó med'ani ani vlčmeni. Aj zrzoní je tam málo.

Co? Barbucha? Teho znám akorát z bichle Vladi Vančurovýho Kubulajz a Kuba Kubíkulůj. V tý je Barbucháč medvědí strašidlák, keré háže do latě móresy krpátýho med'ana Kubuly.

No a zkóšel sis méno Barbucha rozebrat lingvisticky?

To né, co by na něm mohlo byt interesantní, dyž si ho Vlad'a Vančurůj enem tak vytrósil z budky.

Nevytrósil si ho enem tak, divé, rozhodíme si to méno vepúl. První polovica bar – to je německé Bär – teda medvěd. A bucha – to je z rakouskýho pochén či bochen. A to značí bušit nebo tlouct.

Tak teda Barbušák je Medvědobijec, to mně připomíná Oldu Šetrnýho s jeho medvědobijkó.

Richtik! Barbucháč byl původně borec, který bděl nad tym, aby se v horách nepřemnožili medvědi a vlci.

Poslóché Jiříku a nevalíš ty mně a posluchačům zas klíny do lebeně?

Edo, já sem v Erběcku nikdy nikemu klíny do lebeně netlókl, já si tu vo tem enem tak medituju, chvilku lohecově a chvilku na seriózku. A nakonec Barbucha je dnes téma aktuální. On totiž rostl a sílil tím víc, čím z něho měli větší strach. Nepřipomíná ti to něco?

No jasnačka. Nekerý naše věšky póstijó furt mezi svý ovečky takový strašidláky. Ti sílí, čím z nich majó ovečky věčí fedry, tedy strach. To se jim potem bačuje.

Ale nechme věšky věškama, závěrem rači povinšujme náčelníkovi fůru zoncny na dovči.

Tak náčelníku! Špicová dovču!

Duznit, chabrus a mukul – posluchačský dotaz

Napsala nám jedna posluchačka – Edo, čti:

„Vy si tedy tu hantýrku všelijak překrucujete. Nedávno jsem poslouchala povídání o Obřanech a Eda tam nechal duznit nějaké víly po neckách. Že prý to znamená dupat. Jenomže za mých mladých let, když se chlapec k děvčeti měl až příliš, okřikly jsme ho slovy „neduzni mě tolik“ a znamenalo to nemačkej se na mě tolik nebo také netiskni mě tak silně. Co mi na to řeknete?“

Mohli bysme to odbýt konstatováním, že jde o homonyma, tedy slova, která stejně zní, ale znamenají něco jiného. Ale nedalo mi to a podíval jsem se na věc podrobněji:

Na konci 19. století znamenalo slovo duznit dunět, například bórka duznila. Za nějakých 50 let se význam posunul a v polovině 20. století duznit znamenalo již také bít či tlouct. A na počátku 21. století lze dohledat významy trápit a mořit. Třeba i tím přílišným mačkáním, jak uvádí posluchačka. To je prostě vývoj jazyka.

Každopádně si ten nový význam zapíšeme do slovníčku. Takových případů, kdy slovo v čase pozměnilo význam, máme v hantýrce více. Po poradě s Edou jsme vybrali další dva příklady. Prvním je slovo chabrus. Jak to bylo s ním?

V prvorepublikové židovské společnosti to znamenalo všeliké to kupčení a nekalé kšefty. Slovo pochází z jazyka jidyš, kde chabrusso = společenství. Přeneseně to označovalo také něco nepěkného, nepoctivého či zkaženého, například chabrus volby, chabrus kšeft.

Po Vítězném únoru jsme se dostali do jiné situace. Kupčení a nekalé kšefty byly silně omezeny. A slovo chabrus dostalo nové významy. Nemocný, postonávající, neduživý či slabý. Inspirací bylo vídeňské slovo chabr podobného významu a naše slovo chabý.

Takže byt chabrus na hercnu znamená dnes mít srdeční potíže, chabrus kindoš, to je nemocné či neduživé dítě. Podobně změnilo význam i slovo mukul, že?

V plotňáčtině znamenalo toto slovo ještě něco mezi chlapíkem a frajerem. Starý plotňácký pozdrav zněl „čus mukle“ a znamenal „zdravím tě kolego, kamaráde“.

Hanlivý význam vězeň či dokonce gauner, podrazák nebo darebák, dostalo toto slovo až po druhé světové válce, kdy postupně proniklo do studentské, vězeňské a vojenské mluvy.

Frngačka, prak

Tématem dnešní vysvětlovny bude prak neboli frngačka. To byla nepostradatelná pomůcky chlapců v dobách našeho mládí. Také jsi měl prak Jiříku?

Jasnačka, kameňák i skobičák. Připomenu posluchačům, že kameňák měl oproti skobičáku navíc koženou plošku, do které se vkládaly kamínky. Skobičákem se vystřelovaly drátky nebo papírky tvaru písmene U.

V hantýrce jsme říkali praku šinda, šicka nebo také šajska. Víme, jak to vzniklo?

Víme. Tyto názvy jsou odvozeny od moravského šit = střílet, a to pochází z německého schießen – také střílet.

Ano, například „našil mugl šindó do fenstru“ znamená vystřelil kámen prakem do okna.

Základní částí praku byla šicguma, pro ty větší praky kameňáky se osvědčila pětimilimetrová čtvercová guma pro letecké modeláře. Skobičák mohl mít gumu menšího průřezu.

Dalším výrazem pro prak je šlajdr. To jsme také převzali z němčiny?

Ano. Tento název je odvozený z německého der Schleuder označujícího prak či katapult. Ve starší hantýrce znamenalo slovo šlajdrovat – vrhat nějaké předměty, například šlajdrovat hakle znamenalo střílet háčky, drátky či hřebíky zahnuté do U.

Na názvech praků je zajímavé, že jsou stejné jako pojmenování podprsenky.

A to nejen v Brně. Také v některých oblastech Čech se podprsence říká prak nebo dokonce práskačka. Je to způsobeno tím, že za starých časů byla v zadní části podprsenky všita guma, která šla natahovat podobně jako guma v praku. Jen místo vystřelení kamene to praštilo majitelku do zad.

A borci, ešipak gómete modifikaci Archimedova zákona pro šindy, šicky, šajscky či šprndy, tedy pro podprsenky?

Lomikare, Lomikare, toho bohdá nebude, aby český král byl nadlehčován silou...

Ale Jiříku, Lomikara sem nemoté. Je to takto: Sila, která musíme vyvinót k napnutí zadní gumy šprndy je přímo úměrná váze částí pořókadel ze šprndy tymtok vytlačených.

Pak tu máme zajímavé spojení „mět ju (nebo ho) jak z praku“ znamenající být hodně opilý. Víme, jak to vzniklo.

Jen tušíme. Mohlo by se jednat o zkrácenou větu „mět vopičku jako po zásahu z praku“. Když nás totiž takový kámen vystřelený z praku zasáhne do hlavy, tak máme-li štěstí, se nám hlava zamotá a naše chůze se chvíli podobá chůzi pod vlivem alkoholu.

Tak sajtno, to je od nás pro dnešek vše. Naše hantcová úderka vám vinšuje, aby se vám dařilo pít umírněně a neměli jste z toho vopicu jak z praku.

Gauč, otoman a divan

Všiml si totiž, že někde jsou to takřka synonyma, ale jinde označují různé druhy pohovek, tedy nábytku, na kterém si můžeme pohovět. Jiříku, vy jste měli doma divan, otoman či gauč?

Pokud se dobře pamatují, tak doma u rodičů jsme měli gauč, jedna z babiček měla otoman a druhá divan. Lišily se vzhledem.

Vzhled bych příliš nerozebíral, jsme v rozhlasové jazykové dílničce a obrazové vjemy nemůžeme posluchačům zprostředkovat. Pobavme se raději o původu těchto slov.

A začněme divanem.

To byl původně druh pohovky určený k pohovění si v sedě či kratšímu odpočinku vleže. Byl tvořen jedinou rovnou matrací a často vybaven opěradlem a polštářky. Původ tohoto slova je orientální, arabsky divan znamená poléhávací. V zemích svého původu sloužil často k posezení při čekání na úřadech. Nám dnes slovo divan souzní také s díváním, ale v době jeho vzniku jsme o televizi ani nesnili.

A než se pustíme do gauče, připomenu ještě známé hantecové pořekadlo „čučí jak péro z divana“, tedy hledí udiveně. A také spojení divanové fachman, což je člověk teoretik, který radí či dokonce něco řídí z gauče.

Výraz gauč pochází z anglického couche (čti kauč), a to z francouzského slovesa coucher (čti kuše) – uložit, ležet. Původně to byla pohovka, na které se pohodlně usadily tři osoby. Ale jen jedna z nich se na něm mohla vyspat.

V hantýrce máme výraz gaučink, který označuje nejen ležení na gauči, ale obecně odpočinek, poléhávání, lenošení či flákání se. Když student prohlásí, že zmákl průbu za jedna a vod zétřka startuje gaučink, znamená to, že udělal zkoušku na výbornou a od zítřka lenoší a odpočívá. Zaregistroval jsem i spojení „čučing a gaučing“, což je válení se u televize.

A zbývá nám otoman. To bylo původně delší nízké domácí křeslo, na kterém se dalo i ležet, nebo také pohovka bez opěradla původně se zvýšenou částí pod hlavou. Říkalo se mu též turecká pohovka, protože Otoman znamenalo Osman neboli Turek. K nám toto slovo přišlo z Francie, kde canapé ottomane říkali tureckému lehátku.

A to je od nás pro dnešek vše. Sajtno, buďte aktivní a nepěstujte jenom čučing a gaučing.

Gómky kindošů

Gómky kindošů só nekdy lepčěši než fóry chorošů, Tedy myšlenky či výroky malých dětí jsou mnohdy úsměvnější než vtipy dospělých. A tak jsme si s Jiříkem několik takových dětských mouder vypsali z internetu a přeložili je do brněnské hantýrky. Tak se hezky posaďte a pozorně poslouchejte:

Mám strach, aby maminka neonemocněla. To by musel vařit tařka.

Mám fedry, aby mutinu nezkróhl ňáké chabrus. To by musel kochčit fotyn.

Naše babička je hodně tlustá. Ale říká, že není plná špeku, ale plná lásky.

Naša oldmutra má na bauchecu vokrasný sulcový faldy. No šveholí, že není nafólovaná sulcem ale lověná.

Když babičku začnou bolet zuby, vytáhne je z pusy a dá je do skleničky.

Dyž oldmutru začná brat radlice, vytáhne je z chlebárně a pichne do hořčičáku.

Maminka musí jíst trávu a zeleninu, jinak by neměla v prsech mléko.

Mutina musí tlačit za žebřík pažit a zelenisko, jinak by neměla v poňókadlech mlíčmena.

Prasata jsou úžasná zvířata. Dávají nám maso, kůži na boty, srst na kartáčky na zuby a jejich jménem můžeme také někomu vynadat.

Svině só špicová zvěřina. Máme z nich flajšnu, krupón na pedy, štětiny na kelcnový kefky a jejich ménem můžem taky nekeho zpérovat.

A teď bychom se mohli prohodit. No proč ne.

Ze švýcarských krav se v mlékárně vyrábá čokoláda.

Ze stračen ze Švajcu móglujó v mlíkárně čokošku.

Nevím přesně, kolik je mi roků, protože se to stále mění.

Negómu pinktlich, kolik mám jářů, vono se to taky furt čenžuje.

V maminčině bříšku je miminko, jenom nevím, kdy ho snědla.

Muti má v bauchecu šklebáka, akorát negómu, kdy ho schálovala.

Sestra zase měla na vysvědčení samé jedničky. To mně udělala naschvál.

Ségra dovalila výzo se saméma bičama. To mně sfachčila na truc.

Krávy nemohou rychle běhat, to by jim z vemeny vystříkalo mléko.

Stračeny nemůžó lítat jak šus, vycébrały by mlíčmena.

Ještě nemám žádnou nevěstu. Princezny do školky nechodí.

Furt nemám filetku na gólku. Do kidršulny pryncezka nezabrosí.

Není to půvabné? Mohli bychom to klidně okomentovat dobře známou poznámkou “to nevymyslíš“.

Haluz

Dnes se podíváme na slova haluz a haluza. V hantýrce označují ruku, nohu, halucinace, protekci a dokonce i štěstí.

Významy ruka a noha snad ani nemusím vysvětlovat, zde je tvarová podobnost. V případě halucinací se jedná o zkrácení díky jazykové ekonomii. Když se dostaneme někam po haluzi, tedy díky protekci, tak je to díky „rukám“ někoho vlivnějšího.

To v sobě má nějakou logiku. Ale kde se vzalo označení haluz pro štěstí?

Na počátku byl příběh jedné ne moc hezké dívky, která se nemohla vdát. Jednou se šla okoupat k rybníku a nějaký šprýmař jí schoval oblečení. A tak nakonec ulomila topolovou haluz s listy a přikryla jí své tělo zepředu. Tam, kde se kreslí na naháče fíkový list. A vracela se přes vesnici domů. Díky tomu si však mohli místní mládenci všimnout, že sice nemá obličej výstavní, ale to ostatní stojí za to. A nakonec si díky té haluzi našla partnera a dobře se vdala. Zařadovála šťastná náhoda. Prostě měla haluzu a díky ní štěstí. A od těch dob se říká člověku štěstěny haluzář.

V jazyce máme řadu ustálených spojení slov, jejichž význam nelze odvodit z významů jednotlivých požitých slov. Lingvistici jim říkají idiomy. Ale zpravidla je za nima nějaký již pozapomenutý příběh.

A podobně bysme se mohli postavit k idiomům „je z něčeho na haluzi“ – je překvapen, „ufachčit na nekeho haluz“ – udělat podraz – nebo k otázce „co je to za haluz“, tedy co je to za kulišárnu, za podraz či dokonce za nekvalitní výrobek.

Když řekneme o nějakém ději, že „to je haluz“, může to znamenat, že je to šílenost, mazec či nárez. Když řekneme o nějaké věci, že „to je teda haluz“, může to být kuriozita či něco neobvyklého či divného. Ve sportovním slangu může být haluz náhodná či šťastná střela, která neočekávaně skončí v brance. Haluz je prostě hodně univerzální slovo, něco jako anglické stuff (čti staf) či brněnské vál.

Závěrem ještě několik dalších příkladů: *hňápnót koc za haluzu* = chytit dívku za ruku, *koc jak halózka* = to až příliš štíhlá žena či dívka, *měl haluz, že mu švestky nedali fókat* = měl štěstí, že policisté nepoužili alkoholový tester, *nebyl z toho moc na haluzi* = nebyl tím nadšen, *haluz jak sviňa* = velké štěstí.

S fyzickýma haluzema souvisí také slovo haluzna – velká neútulná místnost.

To byla původně stavba z haluzí, chatrná, byť mnohdy docela velká a díky mezerám mezi haluzama také chladná. Přeneseně se tak říkalo též chladným šenkovnám. Pro hudebníky je to ovšem místnost se špatnou akustikou, protože der Hall = dozvuk. Říká se, že v haluzně zní akord zahráný v poledne ještě večer.

A to je od nás pro dnešek vše, nechť vás haluz – tedy štěstí – furt provází.

Hantec a brněnština

Dnes bysme se mohli na brněnskou hantýrku podívat z „lingvistického“ hlediska. My tady s Jiříkem používáme slova hantec a brněnština, a tak nějak předpokládáme, že všichni vědí, o co jde. Dnes se to pokusíme upřesnit. Takže Jiříku, co to vlastně je ta brněnština?

Brněnština je brněnská městská mluva. Dalo by se říct, že je to jeden z hanáckých dialektů. Má svoji gramatiku – poněkud odlišnou od gramatiky spisovného jazyka. Svoji vlastní brněnštinou mluví každý obyvatel Brna. Její konkrétní forma je ovlivněna mluvou jeho rodičů, jeho věkem, vzděláním, zaměstnáním a do jisté míry i tím, ve které části Brna žije.

Například: Du s Jarinem na ulic, chcu se dívat na televizu. Brněnské děti nelítají po ulici, ale lítajó, lítajou či dokonce lícó nebo lícou. Dou se dom převlíct, na polívku, potom třebas za klukama na ulic. Borci chodijou za pěknéma babama na nádr, na Zelňák nebo na Hybešku.

A jak do této brněnštiny zapadá hantec?

Hantec chápeme v současné době jako brněnský slang či žargon, což je výrazivo určité zájmové skupiny. Nemá, a to zdůrazňuji, nemá svou vlastní gramatiku, tu přebrali mluvčí a hlavně píšící autoři úmyslně z hanáčtiny. Hantec má jen docela obsáhlou slovní zásobu a spoustu ustálených spojení. Sem patří slova jako chálka, fachčít, šalina, špica či betálné. Z ustálených spojení jsou to např. valit tlačit mraky nebo drátovaly nás švestky. Hantecem v tomto slova smyslu nelze mluvit. Stejně, jako nelze mluvit železničářským či vinařským slangem. Jednotlivá slova z těchto slangů můžeme však zařadit do své mluvy.

Říkáš, že hantec nemá gramatiku, ale co koncovky jako dělajó, v kameňu nebo betálné kořeň.

Ty pochází právě z hanáčtiny.

Rozumím. Takže shrnul bych to asi takto: Muž z Králova Pole o generaci starší než já, bude mluvit poněkud jinou brněnštinou, než žena o generaci mladší z Komárova. Padesátiletý strojní inženýr bude mluvit jinak, než bývalá textilačka v důchodě. Je to nádhera, všimati si těchto rozmanitostí.

A v rámci své mluvy bude každý z nich více či méně používat slova z hantecu. Někdy vědomě, ale často také nevědomě. Mnohá slova používáme automaticky a mnohdy si to uvědomíme až při návštěvě vzdálenějšího kraje. A pak musíme vysvětlovat, co znamenají nejen slova erbéčko, chálka, krén nebo betálné, ale dokonce i zavazet, žufánek, sodovka, pletýnka či zatmět.

A když tady v rádiu mluvíme o brněnštině, myslíme tím brněnštinu úmyslně – to úmyslně zdůrazňuji – úmyslně protkanou spoustou slov z hantecu. Jde nám totiž o to, aby ta slova neupadla v zapomnění.

Hejl

Začneme posluchačským dotazem. Posluchač se nás ptá, zda známe slovo hejl, které používá dnešní mládež, a zda bychom o něm uměli něco říct.

Pokud si dobře vzpomínám, někdy na podzim to bylo, se nás jiný posluchač ptal, zdali víme, co znamená „mět héla na frňáku“?

Spisovněji by to znělo „mít hejla na nose“.

Tehdy jsme s Edou zapátrali na téma hejl a já si to naštěstí pamatuju.

A na co jste tehdy přišli?

Na to, že sameček opeřence hýla obecného má břišní stranu těla červenou, takže když má někdo héla na frňáku, znamená to, že má červený nos. Například od zimy, ale i od nadměrného pití alkoholu.

V hantýrce bysme řekli frňák s červenó ranó. Pokud vím, má toto slovo ještě další význam. Hejl, po brněnsku hél, je důvěřivý člověk, takový naivka, kterého není těžké oklamat. Víme něco o původu tohoto slova?

Naši předkové věděli, že opeřenec hýl obecný je hezký a krotký pták, kterého bylo dokonce možno naučit pískat nějaké melodie. A tak jej chovali doma v klecích. Pro svou důvěřivost byl totiž snadno chytitelný. A podobně se dnešní důvěřivý člověk hejl nebo hél nechá nachytat či oblbnout.

Já jsem dokonce zachytil výraz „e-hejl“. A je to člověk, který naletí na e-mailový podvod nebo se nechá nachytat přes internet.

Zaregistroval jsem také úsloví „chytat hejly“ tedy nic nedělat a jen tak okounět, a „věšet někomu hejla na nos“. To znamená dělat si z někoho legraci. Původně to znělo „chytat lelky“ a „věšet někomu na nos bulíky“. Hejl se tam dostal spíše z neznalosti či z nepochopení. Ale tak už to v hantýrkách a slanzích bývá.

Lelek je také pták, to by se dalo pochopit. Ale bulík? To je přece mladý volek. Ale ano, když věším někomu na nos bulíky, děláme si z něj mladýho vola.

Plotňáci měli pro dnešního hejla či héla výraz křen. Původně to byl muž z vesnice či malého města, který toužil po nočním dobrodružství ve velkoměstě a nechal se snadno napálit. A to nejen v hospodě či při hraní karet. Mohl to být muž, kterého lehčí žena po rozkošnické noci okradla, pak ho vyhodila a ještě se mu vysmála.

Dnes říkáme křen spíše nevítanému či překážejícímu společníkovi mladé dvojice.

Ano, ale tento křen nemusí být důvěřivec ani naivka. K párku, tedy uzenině o dvou nožičkách, se často podával křen. To je něco navíc a je-li ho moc, je to již nepříjemné. A tento význam se přenesl i na člověka, který doprovází párek milenců. Chvíli je to příjemné a za nějaký čas dostane jeho přítomnost chuť křenu.

Poznámka: Hejl je někdo, koho může mazaný vekslák, skořápkář, inzerent zázračné masti pro vzrůst poprsí apod. nachytat. Vzhledem k záplavě inzerce, neustále na nás útočící, jsme hejlové takřka všichni. Každý z nás se nechá občas nachytat.

Holiči a kadeřníci

Naším dnešním tématem budou holiči a kadeřnice. Tedy spíše výrazy z naší hantýrky, které se jich týkají.

Dyž už to nakósls Náčelníku, tak esipak kóříš, proč majó nekeří frizéři na erbplacce telefónyho apec? To teda nekóřím.

My s Jiříkem sme to taky nekóřili, ale ufachčili sme výzkum. A co jste vykómali?

Za starých časů měli holiči, kterým se také říkalo razíři nebo lazíři na svém znaku břitvu a kadeřnice čili frizérky tam měly nůžky. Ale na konci 20. století si někteří z nich umístili na zed' u své provozovny starý telefon. Ale sme v hantecové oficíně.

Jasnačka, tak to převexluju. V oltových járech měli borci holmeni, kerém se taky hókalo razíři nebo lazíři na erbovní placce břitvu a koc frizérky tam měly fikny. No ve dvacátým kilojáru nekeří z nich pískli na vandnu svý oficíny aji oltové fónyho apec.

Víte proč? K holiči a kadeřnici se chodilo nejen kvůli péči o fousy a vlasy, ale také kvůli informacím. Holič a kadeřnice byli současně také cosi, čemu by se dalo říct živé noviny. Taková domácí telefonní ústředna.

Gómete proč? K holmenovi a frizérce neklapali borci a koc enem kvůlivá bíbru nebo hárům, ale taky kvůlivá šelijakém zvonkům. Borec holmen aji koc frizérka byli v jednym cuku aji živágo cajtung, taková domášovská fónyho centrála.

Tak už je mi to jasné, kolego, ale podívejme se nyní, jaké výrazy má pro holiče a kadeřníky naše hantýrka:

Frizéra, holmena, razíra či lazíra jsme už zmínili. Ale protože se říká, že víc hlav má víc rozumu, udělali jsme s Edou anketu v naší sajtně. A poslechněte si nyní výsledky:

Pro holiče tu máme vod sajtny tytok výrazy: Chlupodravec, chlupodříč, chlupober, vraždichlup, porostkratič, hároškub, hárofik, hárošmikoš a pucifós

To mi připomíná období před přibližně 50 lety, kdy dlouhé vlasy u mladých mužů byly společensky nežádoucí a kdy byly každému mládenci při nástupu na vojnu vlasy těžce zkráceny a fousy oholeny.

A co výrazy pro kadeřnice, na ty Eda nějak pozapomněl.

Nevykóřily se mně z budky náčelníku, ale bylo jich málo. Jenom frizérka a lazebnica.

K té lazebnici bych měl připomínku. To je staré české slovo odvozené od výrazu lázna = koupel. Takže lazebník či lazebnice by nám, na rozdíl od frizérů či všelikých vlasových zkracovačů, měli hlavu alespoň umýt.

No borci, když hodím čučku na vás dva, co máte na glocně pustevnu, tak vám by se mohla lazebnica vyřádit akorát tak na cemru a krkovici.

Pravdu díš, kolego, lazebnice je také pracovnice lázní nebo masérka.

Tak sajtno, to je od nás pro dnešek vše. Hážem zdravicu všem lazebnicám a hnatec déchá.

Homonyma – slova souzvučná

A hned úvodem se ptám: Jiříku, copak jsi pro nás připravil na dnešek?

Dnes to bude okénko do brněnštiny pro nebrňáky. Kdo byl v Chorvatsku, všiml si jistě, že slova stejně znějící jako ta naše, tam mají jiný význam. Například hrana znamená v chorvatštině strava, tedy jídlo, zatímco strava znamená pro Chorvata děs.

Další příklady: měsíc srpanj = červenec; rujan = září; listopad = říjen; nápad = útok; užas = hrůza; divny = hezký; volim Tě = miluji Tě; pravo = rovně; mrak = tma. A našla by se spousta dalších.

Podobně se to může stát nejen cizincům, ale i Čechům a některým Moravákům v Brně. Mnoho brněnských slov má totiž úplně jiný význam, než stejně znějící slova spisovná. Nakonec posuďte sami:

Bahno, to je po brněnsku pivo; bazén, tak říkáme velkému břichu; bobky jsou obavy; flétna = občanka; je to pas = nesmí se, nelze; kameň = vězení; klapat = jít; klepeta = pouta nebo ruce; krkovička = krk; lupen = vstupenka; makovica = hlava; metr = měsíc; mlén = soud; motat škopek = čepovat pivo; mydlo = dívka; napařené = opilý; naplavat = přijít; naprášit = prozradit; noty = doklady; novodur = nový; oskar = slunce; ovar = ucho; palírna = hospoda nebo také chytrá hlava; perník = chaloupka; peruť = ruka; pilovat = spěchat; ponor = špatná situace; praskat = spěchat; rak = jízdní kolo; rákoska = cigareta; ryngla = hlava; rovina = pravda nebo upřímnost; rybíz = mládež, nezletilí; semafóry = oči; šiška = hlava; špica = skvělá věc; šneky = boty; šustit = jet rychle nebo souložit; švestky = policie; tyčka = zvracení; uvařit svišť'a = zplodit dítě; věška = významná osoba; zbořené = opilý; zapsat = všimnout si; a zrzka – to je pivo.

To jsme toho na vás vychrlili! Zpomalíme tedy a uvedeme si příklady několika vět:

Hodil sem na Priglu čučku na raky. To neznamená, že se Jiřík díval na přehradě na nějaké klepetáče, ale na hodinky.

Fanóš pletl v kuchči vánočku. Tento Franta nevytvářel v kuchyni nějaké pletené pečivo, ale po kuchyni se pohyboval vrávoravou chůzí.

Včera sem stařce piloval parohy. To neznamená, že dotyčný včera upravoval pilníkem trofej určenou pro manželku, ale že jsem jí byl nevěrný.

Tlačil sem brzdu v káře. To Jiřík nebrzdil v automobilu, ale jedl tam chleba.

Tlóct do štrycle. To neznamená mlátit do bochníku chleba, ale učit se.

Ale proč je tomu tak?

Je to proto, že základem dnešní brněnské hantýrky byla předválečná řeč zlodějíčků, podvodníků, prostitutek a podobných individuí. A aby nedošlo k prozrazení jejich úmyslů, bylo třeba domlouvat se tak, aby jim normální lidé nerozuměli.

Hospoda

Jak jsme nedávno slíbili, vezmeme si na paškál hospody. Pro ty má brněnská hantýrka hodně výrazů. A tak si projdeme ty nejčastější. Začneme pajzlem – to je hospoda nic moc kvality.

V německých i rakouských slanzích je to Beisl. Pochází z řeči jidyš, kde bejs = dům. Zdrobňovací přípony -el na konci zmenšuje dům na domeček. Pajzl je tedy v podstatě domeček.

Knajpa – to je malá hospoda.

Někteří štamgasti ji považují za léčebnu studeným pivem nazvanou na počest Sebastiana Kneippa. Tento německý farář žijící v 19. století je autorem řady otužovacích a léčebných metod s použitím studené vody, ke které vychlazené pivo nemá až tak daleko.

Odborníci s tímto vysvětlení zásadně nesouhlasí a připomínají existenci německého slova die Kneipe = malá hospoda, které souvisí se slovesem kneifen = mačkat se. Neboť je-li hospůdka malá, musí se štamgasti prostorově uskromnit.

A jdeme na putyku – to je označení pro hospodu vesnické kvality nebo, jak se říkalo dříve, „nižší cenové skupiny“. Dnes bysme ovšem měli mluvit spíše o levnějším vybavení a méně pohodlných židlích.

Toto slovo pochází z německého die Budike, které označuje nejen hospůdku, ale také obchůdek či dokonce starý dům až barabiznu. Toto Budike převzali z francouzského boutique (čti butik) – což je obchůdek. Ze stejného základu pochází i náš spisovný butik, tedy obchůdek s módním zbožím. Jen jsme toto slovo přejali přímo z francouzštiny bez německého prostřednictví.

Dalším označením pro hospodu je čoch. Tímto slovem označujeme nejen restaurační zařízení mizerné kvality, ale také vesnickou zábavu či dokonce soukromou oslavu. Někteří tvrdí, že je to akronym neboli zkratkové slovo vytvořené ze sousloví Český Organizovaný Chlast.

Když se však podíváme do rakouštiny, najdeme tam slovo Tschocherl (čti čocherl) znamenající malou a zpravidla mizernou hospůdku nebo kavárnu. Je to také posměšný název pro hospodu, kde podávají nejen alkohol, ale také čaj.

Novější význam mejdan, oslava či zábava je ovlivněn starým moravským slovesem „sčuhnót se“ znamenajícím sejít se, setkat se, dát se dohromady nebo také přihodit se. Uvádí se, že tento výraz se týkal původně psů, kteří když se setkají, očuchají se.

Chomutov a Veselí

Dnes si povíme o jednom zvláštním způsobu používání jmen obcí v naší hantýrce. Většinou nám název obce připomíná nějaké jiné slovo. Například Židlochovice židli a Hustopeče něco hustého. A tak místo židle říkáme někdy židlochovice a místo tlačenice hustopeč. Uvedeme si nyní několik příkladů v krátkých větách:

Dé sem ty židlochovice = podej tu židli.

V tyjátru byla hustopeč = v divadle bylo narváno.

Jaký má tvoja koc mirošovice? = jaké má tvoje děvče míry?

Valil na prubu a pohořelice = šel na zkoušku a pohořel.

Na pajtlu si déte pozořice = při kradení ovoce dávejte pozor.

Poslóchá šumice vod fukěra = poslouchá šumění větru.

Ten nové pajzák to só ostrovačice = ten nový nůž je ostrý.

Mutra doklapala curyk ze špitlu a radostovice = matka se vrátila z nemocnice, to bylo radosti.

Hodil čuz do šrajtofle a nicmanice = podíval se do peněženky a neměl tam nic.

Nové učitelské, to só přísnotice = nový učitel je přísný.

Nebál jak modřice = modré nebe.

To vygómeš, žádný bojanovice = to vymyslíš, neboj se.

Klapu si to do pažitu a rosice = jdu po trávníku a je rosa.

A teď pozor!! V minulosti jsme mohli na otázku „doklapeš zétra na scuk?“ uslyšet odpověď „chomutov“ či „veselí“!

Poslóché Jiříku, nevalíš nám zaséc šróby do lebeně?

Nevalí, ale ty jsi proti Jiříkovi odrostlejší mladík, a tak to nepamatuješ.

Jdeme tedy dál: V naší řeči mají své místo i takzvaná zkratková slova. Lingvistici jim říkají akronymy. Např. ATD = a tak dále, DÚ = domácí úkol, Ď = děkuji. A teď pozor, v hantýrce také VTŽ = vo tym žádná a ŽV = že váháš.

Jasnačka! Ale co s tym majó společnýho Chomutov a Veselí?

Jazykoví hračičkové všimli, že v severočeském Chomutově sídlí národní podnik Válcovny trub a železární se stejnou oficiální zkratkou VTŽ. Jeho podružný závod ve Veselí nad Moravou se jmenoval Železární Veselí se zaužívanou zkratkou ŽV. A tak se místo těchto zkratk v rámci jazykové hry občas používaly názvy sídel těchto podniků, Chomutov a Veselí.

Takže když jsme v minulosti dostali na otázku „doklapeš zétra na scuk?“ odpověď „chomutov“, znamená to souhlas „vo tym žádná“.

Už gómu. A dyž sme dostali odpověď „veselí“ znamenalo to sóhlas „že váháš“. Je to tak?

Jasnačka Edo, je to přesně tak.

Interview s Edou

A protože je Eda Štatlař tajnůstkář, rozhodl se Jiřík položit mu několik otázek podobných těm, které se kladou při rozhlasových rozhovorech. A Eda se zavázal, že na vše odpoví, i kdyby to byly otázky na tělo. Takže borci, můžete začít:

Vážený kolego, proč jste se nevydal na lov žen do Krkonoš, ale jen do Ádlerek, tedy do Orlických hor. V Krakonošově revíru žijí nejen krásné, ale i moudré ženy.

A žes nahodil hnedka takové ofiko tón Jiříku? Tak poslouché: Do Krkonošských berglů je štreka daleká a kopce aji ceny só tam na mě moc vysoký. A taky ten luft tam, to je hotové clómák. Dyž sem se ho dysik na Růžové hoře nadéchal, začlo mě tak rumplovat v lebeni, že sem to musel kurýrovat v zadýmené putyce v Peci pod Sněžkó.

Pokračuji tradiční otázkou: Nějakou veselou příhodu z Ádlerek bys v zásobě neměl?

Kaččin fotr mě minulé tédeň hantýroval, jak k nim v šedesátých járech doklapala VÉTéeR.

Vysokorychlostní železnice? Už tehdy?

Ale né VéeRTé, ale VÉTéeR. Jiříku „vědeckotechnická revoluce“ přeci. Tak třeba dyž na ádlerských róbenkách zfachčili televizní antény, začli na nich sicnit fógli místo na haluzách. A kočky a kociši se na to taky adaptýrovali a místo, aby mózovali po baumálech, sicnili před bedná a čekali, esi im náké ten fógl sklózne po drátě až do huby.

To ale svědčí o neobyčejné pokrokovosti místní zvěřiny. A jak se s novou technikou vyrovnávali místní horalé?

Levě, Jiříku, levě. Teda špatně. Moja koc Kačka mně hantýrovala, že dyž kdysik dotlačila na domášov fěn, její oldmutra negómala, na co to je. V bedně tehdá reklamu eště nehrnuli. A tak s ním kaltnila chálku. A ešipak víš, co je to frflák?

No někdo, kdo furt frfle, tedy je stále nespokojený.

Cha, cha. Felils. To je papinův kakáč, tedy Papinův tlakové hrnec.

A proč mu tam říkají zrovna frflák?

To se semlelo takto: Dyž ho dóda dysik dotahl z Dobrušky, kochčila v něm oldmutra jako prvé gulín. Dyž už gómala, že je ukochčené, zdvihla ten kulaté bazmek navrchu. Baflo to jak Etna a nad ňó na plafóně se hnedka udělal flek. A odmutra celé deň frflala, co za aušus to dóda zase dotahl do baráku. No a proto frflák.

A taky jsem slyšel, že holdujete sportu. Prý máte za roubenkou doskočiště, tedy pískovou plochu o rozměrech přibližně 2x4 metry.

Jiříku, to je pískoviště. Na tym Kačka kdysik fachčila bábovičky. Ale skákat nezapomněla, akorát místo po doskočišti skáče do kšeftu nebo mně do řeči.

Kolegové, dělám to nerad, ale musím váš rozhovor stopnout. Čas je neúprosný. Váš slibně rozvíjející se rozhovor tedy dokončíme, možná, někdy příště.

Jégrovky, jekl, karma

Když už si povídáme téměř čtyři roky o původu brněnských a moravských slov, navrhol bych dotknout se tří zajímavých výrazů, které téměř všichni znají, ale většina našich posluchačů určitě netuší, kde se vzaly. Jsou to podle abecedy slova jégrovky, jekl a karma.

Tak jdeme na jégrovky. Česky jim říkáme podvlékačky.

Co je na tom zajímavé. Německy der Jäger je myslivec a jégrhózny jsou myslivecké gatě a jégrvohoz myslivecký oděv.

Kolego, tentokrát se přes svůj velký rozhled mýlíš. Jégrovky nemají s myslivcem nic společného. Cesty slov jsou mnohdy spletité. Jistý Adolf Gustav Jäger byl totiž majitelem severočeské textilky v Krásném Buku u Děčína, která začala vyrábět teplé spodní prádlo. A ujal se pro něj název „Jägerovo prádlo“. Takže jégrovky, v hantecu jégrhózny jsou jakékoli teplé podvlíkačky a jégrvohoz teplé spodní prádlo.

No, akorát si nésu jisté, esi to není zas nějaká Jiříkova habaďůra.

Ale kolego! Raději přistupme k dalšímu slovu. Proč se ocelové trubce čtvercového nebo obdélníkového průřezu říká jekl?

Jekly dostaly jméno po svém prvním výrobcí. Tím byl rýmařovský kovář Jäkl. Tzv. Jäklovy profily se vyrábí od třicátých let 20. století. Správně bychom měli psát slovo jäkkl v souladu se jménem výrobce s přehlasovaným Ä.

A třetím dnes rozebíraným slovem bude karma.

Náčelníku, každé, kdo se zabýval nějakou ezoterikou přece góme, že karma je slovo z jazyka sánskrt. Značí etický zákon příčiny a následku. Prostě jak dneska zaseješ, tak nikdy sklidiš.

Kolego, obdivuji tvůj záběr, ale já jsem měl na mysli název plynového průtokového ohříváče vody.

Toto pojmenování vzniklo z prvních slabik jména konstruktéra Karla Macháčka. Což byl český inženýr, podnikatel, vynálezce a průkopník topných plynových zařízení. Působil v první polovině minulého století v Praze a v Českém Brodě.

No, furt si nésu jisté, esi to není zas nějaká Jiříkova habaďůra. A eši náčelníku víš, co to vlastně ta habaďůra přesně je?

Přece švindl, vymysl nebo podfuk. Kolego, ty snad víš víc?

Samo litr že vím. Toto slovo pochází z východoslovensko-polského pomezí. Původně to bylo hańba-dzura, teda hanebné balamucení. Polsky hańbjacy znamená hanebný a dzuryč je balamutit.

Tak přátelé, vemte si z dnešní hantecové oficíny, co uznáte za vhodné. Posuďte sami, co z toho, o čem jsme mluvili, jsou fakta, a co jen hanebné balamucení.

Jelen a hořčičák

Na konci povídání o Červené Karkulce jsem vám slíbil, že si dnes řekneme něco o tom, proč se říká, jsem z něčeho jelen a také něco o hořčičáku.

Když někdo řekne „su z teho jeleň“, vyjadřuje tím, že je zmatený či něco nechápe. Tyto pocity mají v Brně mnozí Pražáci, kterým zlomyslní Brňáci udělají nějakou schválnost. Například je místo do hledané lokality v centru města nasměrují na výpadovku na Prahu. Ale proč tam figuruje zrovna král našich lesů jelen? Hypotéz je několik. Uvedeme zde čtyři:

V rakousko-uherské armádě, kde byla úřední řečí němčina, se často stávalo, že maďarští vojáci svým velitelům moc nerozuměli. A tak dávali pro jistotu kontrolní otázku „mit jellent ez...?“, tedy „co znamená to...?“ Pro Čechy a Moravany, kteří německy zpravidla uměli, to bylo zdrojem pobavení. A postupem času se pro nejistotu a zmatenost vžila fráze „je z toho jelen“.

Druhá hypotéza: Německy Hirsch znamená jelen a skoro stejně vyslovované Hürsch je název dávného hypotetického německého městečka, kde se dějí či děly podobné věci jako v našem Kocourkově. Z tohoto pohledu znamená fráze „jsem z toho jelen“ něco jako „to je teda kocourkov“.

Za třetí: Když je nám manžel či manželka nevěrná, jsme z toho často zmatení a mnohdy nechápeme proč. Najednou máme na hlavě parohy a můžeme konstatovat, že jsme z toho všeho jelen.

Za čtvrté: Říká se také, že toto úsloví znamená být stejně zmatený jako jelen při honu, kdy se za ním žene řada myslivců a psů a on, ač má rychlé nohy, neví kudy kam.

Tak si vyberte. ... A teď bychom se mohli přesunout k hořčičáku. Starší generace ví, o čem je řeč, ale zjistili jsme, že mladá už mnohdy ne.

Hořčičák bylo původně hovorové označení pro skleničku od hořčice, které se v odbornějších kruzích říkalo, bůhví proč, odlivka. Tyto původně tlustostěnné skleničky se vyráběly od konce 19. století a měly v našich domácnostech řadu využití. Jako úložné nádoby, sklenice na pití a dokonce i jako objemová míra 200 ml.

Ano, vzpomínám si. Existovala řada receptů, a to nejen kuchařských, kde se množství kapalin či sypkých surovin neudávalo v decilitrech a dekagramech, ale v násobcích hořčičáku. Např. dva hořčičáky móčmena, půlec hořčičáku oliváča, atd.

Spisovatel Bohumil Hrabal říkával sadě šesti hořčičáků na kafe či na víno kremžský servis. To proto, že se v nich prodávala také kremžská hořčice. Mnozí starší náruživí pijáci používají historické hořčičáky dodnes.

Ovšem nejsme sami. Podobnou měrnou jednotku mají i v USA, je to jeden šálek neboli „the cup“ o objemu 237 ml.

Tak sajtno, loučíme se s vámi přáním, raději hořčičáky nežli jelení parohy.

Jídlo I – chleba

Tématem dnešní hantecové vysvětlivky bude jídlo a chléb. Prvním slovem, u kterého se zastavíme, bude chálka – tedy jídlo. Odkud jsme je převzali?

Ve světské hantýrce chalovat = jíst, chálka a chalovka = jídlo. Tato slova pochází z řeči jidyš, kde challah = jídlo a chala kuchyně. Také v některých cigánských dialektech chal znamená jíst.

Další výraz pro jídlo je bašta.

To pochází z italského pasto, což je jídlo. Ovšem baštit neznámá pouze jíst. Například baštit koc = obdivovat dívku, baštit kydy = věřit řečem a to mně nezbaštíš = nebudeš mi to věřit.

A jdeme dál – manžáre či mandžáre – to je také jídlo.

Tato slova pochází také z italštiny, kde mandžare = jídlo. V hantýrce pak manžárovat = jíst a zmanžárovat = sníst.

Podíváme se také na názvy některých potravin, dneska stihneme jen chléb. A začneme výrazy bims či bimz.

Také pims, bimzál, bimzoš, někdy i bimza. Rakouské da Bims označuje chléb, ale i porézní sopečnou horninu zvanou u nás pemza, která má podobnou pórovitou strukturu jako chléb. V hantýrce schálovat bimz = sníst chléb. Bimzař se někdy říká člověku, který ke svému přežití nepotřebuje více, než kus chleba. Jiní ovšem tvrdí, že bimz = tvrdý chléb, se kterým se dá akorát tak bimznót po budce, tedy omlátit o hlavu.

Další výraz pro chléb je brzda.

V dobách, kdy nebyly ještě k dispozici mechanické kráječe chleba jako dnes, se krájely půlkrajíce chleba nožem do ztracena, takže připomínaly dřevěné brzdové klíny, které se dávaly pod kola vozů. Navíc se chlebem zajídá spousta pokrmů a takto se brzdí projímavý účinek řady z nich.

A do třetice gyňál – to je také chléb.

Kynót znamená zvětšovat objem a v některých oblastech Moravy měli a možná ještě mají pro domácí kynutý chléb pojmenování kyňál. A protože Moraváci G a K v řeči často zaměňují, ustálilo se v hantýrce pojmenování gyňál.

Jídlo II – pečivo

Minule jsme se zabývali chlebem. Já bych se dnes chtěl pověnovat dalšímu pečivu. Všiml jsem si, že mnozí naši známí z Čech neznají naše moravské či brněnské názvy pečiva. Naším dalším tématem budou bulka, raženka, kaizerka a dalamánek.

Tady se ale pouštíme na tenký led, nejsme pekaři a navíc z mých výzkumů plyne, že tato terminologie není zdaleka jednotná.

Začneme bulkou.

To byla původně malá boule, tedy kulovitá vypuklina vytvořená na něčem nebo z něčeho. V Brně takto říkáme také kruhovému hladkému pečivu ve své nejjednodušší podobě z rohlíkového těsta. Má-li bulka na svém povrchu „vyražený“ vzor, říkáme jí raženka. A kaizerka je odrůda raženky lišící se často použitým těstem.

Ve slově kajzerka slyším slovo kajzr, což je císař. Má to nějakou souvislost?

Má i nemá. Původní rakouské kajzerky měly na povrchu vyražený kříž nebo císařskou korunu a ty „tradiční“ obsahovaly též bramborovou mouku. Legenda říká, že je měl v oblíbě rakouský císař a proto byly nazvány die Kaisersemmel = císařské žemle. Skutečnost je však prozaičtější, v roce 1750 je uvedl na trh vídeňský pekař pan Kayser.

A co dalamánek?

Dalamánek je odrůdou bulky. Samotné slovo dalamánek pochází z první poloviny 18. století. Francouští vojáci si totiž tehdy vynutili, aby pro ně pražští pekaři pekli krátké bagety, na které byli zvyklí. A ty nazývali pain d'Allemagne (pán d'alamaň), což znamená německý chléb.

Zmínils bagetu, co víme o ní?

Hůlka se řekne francouzsky baguette (čti bagét) a italsky bacchetta (čti baketa). Toto označení bylo přeneseno na věku a velmi dlouhý rohlík.

A posledním dnešním pečivem bude bacóch, tedy vdolek, buchta či koláč.

Slova bacóch či bacouch jsou na Moravě hodně rozšířená. Obecně to znamená něco jako pečený „moučník“. Vypadá to, že na počátku byla slova osúch nebo posúch. To byl druh suchého pečiva z takzvaného výškrabku. Což byl zbytek těsta v míse či ve škopku. Na Hané se časem objevila verze posóch, po změně znělosti bosóch, a to již nemá daleko k bacóchu.

Existuje názor, že k této proměně došlo pod vlivem slovesa bacit, neboť pokud se posóch či bosóch nepodařily, byly tak tvrdé, že by hospodyně zasloužila za takovou práci akorát bacit přes paprče.

Jihlavský vodník

Vidím, že Eda Štatlář má dnes nějakou chmurkovou náladu. Co se ti přihodilo, kolego?

Ale náčelníku, hodil sem zapomněnku, že moja Kačka z Ádlerek má nargle. No průpal jak sviňa, kópil sem kvůlivá temu těžké kartáč.

Kolego nezoufej, musíš to teď nějak odčinit a příště nezapomenout. Je zbytečné brečet nad rozlitým mlékem. Po našem řečeno „šklébit nad rozcébraným mlíkem“.

No Jiříku, co se týče toho rozcébraného mlíka, já dycky bečím vo sto šest. Vono se to totiž může nekdy vyplatit. Jako třebaš ty malý filetce z Jihlavy v jedný oltový storce.

No nenapíj nás, povídej, o tom nic nevíme.

V Jihlavě, keré nekdy pérujeme taky Iglsdorf, bajvoko tam, kde je dneska rola, byl vypláclé krpaté rybál. A temu bačoval krpaté hastrmanské. Sajtna ho kóřila. Byl to abstinent'ál, keré každé druhé deň valil do mlíkárný pro mlíko.

Jiříku, vexluj.

V Jihlavě, tam, kde je dnes vlakové nádraží, byl malý rybníček, kterému šéfoval malý vodník. Lidé ho znali. Byl to abstinent, a proto si často chodil do mlíkárný pro mlíko.

Jedno v zimě, to byl zrovna řácké kilián – samec, do ně napálila krpatá filetka, kerý ušlindly kopyta. Hastrmanské lapl lekanec, žbánek s mlíkem mu zhučel na hródu a rozflákl se. Vasmánek fňukal, kde splaší novodurové žbánek, dyž má akorát krupicu na trochec mlíka.

Jednou, když byla zrovna pořádná zima, do něj narazila malá holčička, která uklouzla na náledí. Vodník leknutím upustil džbán a ten se rozbil. Vodní mužik nařikal, kde sežene nový džbán, když má peníze akorát na trochu mléka.

Z auglí mu ucmrndlo pár slz, kerý hnedka kilko ztuhly. No filetka mu dovalila z domášova vojeté žbánek narychtované do kontyša. Hastrmanské jí za to mázl ty ztuhlý slze. Filetka je pichla do kapsířa a vodplachtila na domášov. A dyž její mutra chcela pichnót její hózny do tatramatky, tak vyhmátla v kapsířa nekolik špicových perel.

Vodník uronil pár slz, a ty v tom mraze okamžitě zmrzly. Avšak holčička mu přinesla z nedalekého domova již nepoužívaný džbán. Za odměnu jí dal vodník ty zmrzlé slzy. Holčička si je dala kapsy a odběhla domů. A když maminka dávala její kalhoty do prádla, našla v kapse nekolik krásných perel.

Jiříku, všiml jsem si, že ses při překladu vyhnul slovu Iglsdorf. Tos nechtěl namíchnout Jihlaváky?

To né. Iglsdorf vlastně znamená ježčí vesnice, protože německy der Igel je ježek. A Jihlaváci ho mají také v městském znaku. Nyní je ovšem Jihlava mnohem větší, než v dobách, kdy vzniklo toto pojmenování. Dnes by to měl být Iglštatl, tedy ježčí město.

A závěrem ponaučení z dnešního příběhu: Pokud se vám podaří udělat průšvih, zkuste to napravit. Ale slzy roňte o sto šest, případné perly nejsou k zahození.

Kačenka I + sekat latinu

A hned v úvodu se o slovo hlásí Eda Štatlař.

Posloucháte borci, já sem vygómal zlepšovák, keré by mohl dat naši hantecové oficíně nové rozměr. A stali bysme se třeba aji „brigádó kapitalistické práce“.

A o co jde, kolego?

Nó, de vo to, že byste mohli ty vaše vysvětlovny pojmot jako vodpovědny na tázance posluchačů.

A co když by nám žádné dotazy nepřišly? Nebo by jich bylo málo. Vždyť víš, že jich na náš mejl až tak mnoho zase nechodí.

Nó a v tem je tá fligna, ten můj zlepšovák. Pokud by žádný tázance nebyly, nechali byste tento prostor reklamě. A ta by nesla rádiju prašule.

Ty si myslíš, že bysme se měli takto vložit do rukou posluchačů?

Neber ho vážně Jiříku, co jezdí randit do Ádlerek, tak vymýšlí samé hlouposti, místo aby sekal latinu. A já ho musím pořád umravňovat a korigovat.

Tak já ten nápad hodím za hlavu. Ale vezmu tě za slovo. Jestlipak víš, proč říkáme sekat latinu místo odvádět dobře svou práci či chovat se podle pravidel.

Někde jsem četl, že to souvisí se vzděláváním v klášterech, kde se mluvilo latinsky a kde vládla přísná disciplína.

Cha, náčelníku, a co třeba sekat sekyró holcnu? Tam je taky potřeba discipína. Aby sis třeba neuflákl palec na paprči. Musíš sekat umně a dobře, teda sekat dobrotu.

Slyšíš ho, vrtáka, zase má připomínky. Víme vůbec, proč se říká sekat latinu?

Někde jsem četl, že ta latina není jazyk latinský, ale zkrácené slovo kulatina. Říkalo se tak prý v západních Čechách špalkům bez suků, ze kterých se sekaly šindele. Tato práce byla velmi nudná a vyžadovala přesnost a trpělivost. A často ji vykonávaly větší děti za trest. A tak se původní pohružka „budeš-li zlobit nebo otravovat, půjdeš sekat latinu“ časem pozměnila na zkrácené „budeš sekat latinu!“ A když jsme na šindele pozapomněli, sekáme dneska nejen latinu, ale i dobrotu. Takže Edovo zdůvodnění není až tak scestné. I když tetka Picmánková tvrdí, že se původně říkalo „nasekat latinó na šestr“, tedy dostat latí na zadek.

No budiž, ale zdá se mně, že vy dva poslední dobou nějak držíte spolu. Alespoň od té doby, co Eda jezdí za ženskou kamsi k Novému Městu nad Metují. A já doposud nevím, kam přesně, ba ani co je to za ženskou!

Náčelníku, ty si teda zvědavé. Aby se ti z toho neufachčily další faldy na glocně jak starý Wajsingrový, my Ti teda v příští hantecové oficíně ubóchneme s Jiříkem PŠM, abys kóřil mapu, teda byl v obraze.

Tak já se na to do příště připravím. A než dnes skončíme, ještě připomenu posluchačům a hlavně posluchačkám, že PŠM je, či vlastně bylo, ve vojenském slangu politické školení mužstva.

Kačenka II

Minule nám Eda s Jiříkem slíbili, že pustí do éteru nějaké informace o Edových záletech do Orlických hor. Prý aby se mně z toho nedělaly vrásky na mém vysokém čele. Tak kolegové do toho.

Začneme trochu zešíroka. U klasiků Boženy Němcové a Aloise Jiráska.

Už Božka Němcových šrajbčila, že Ádlerkém berglům bačuje princezka Kačka. Lojza Jiráskůj storčil, že Kačka byla v oltových járech herfónsko céro, kerá vzala roha z rodný gracny do Ádlerek. Její fotr ju chcel totiž vobrabčit s borcem, vo kerýho neměla ani trochec interes.

Jiříku vexluj!

Již Božena Němcová psala, že Orlickým horám vládne princezna Kačenka. Alois Jirásek vyprávěl, že Kačenka byla za starých časů šlechtickou dcerkou, která utekla z rodného hradu do Orlických hor. Její otec ji totiž chtěl provdat za muže, o kterého nejevila sebemenší zájem.

Dyž se princezka popasovala s všelijakéma štrekovéma serpentýnama, dosmykovala kamsi pod bergl, kerýmu hókajó Vrchmezí. Tam si nechcačky čuchla vo svatojánský noci k rozvitýmu goldnovýmu kapradí. To zfachčilo, že bude na hródě stepovat furt. Teda že nikdá nepovalí tlačit mraky.

Po náročné cestě přišla princezna do kraje pod horou Vrchmezí. Tam si ale nechtě čichla o svatojánské noci ke květu zlatého kapradí. A to ji učinilo nesmrtelnou.

Byla to koc fešná a nadupaná, hára jak goldna, zmotaný do vohonu, no žádná peroxidka. Zvěřině aji sajtně berglových duchálům se zamlóvala, a tak ju ubóchli fýrovó Ádlerkých hanků.

Byla to dívka krásná a chytrá, s přirozenými blond vlasy spletenými do copu. Zvířatům i horským duchům se líbila a tak ji zvolili vládkyní Orlických hor.

Pro hafo kocórů z Ádlerek je princezka Kačka mustrem pro jejich kštelt, hára aji móresy. A jednu takovó koc sem si narazil. Vegetí v róbence pětku kiláků vod Novodur Štatlu nad Metujó. Jede sice už štvrtý gummy, ale furt je to špicová koc. A víc už nepropálím!

Pro mnoho tamějších děvčat je princezna Kačenka vzorem pro jejich vzhled, vlasy i chování. A jednu takovou dívku si namluvil Eda. Bydlí v roubence vzdálené 10 km od Nového Města nad Metují. Má sice už hodně přes třicet let, ale stále je to hezká ženská.

No, a protože se Eda rozhodl, že víc už neřekne, prozradím ještě něco já.

Každý druhý víkend opouští Eda Brno a odjíždí do Orlických hor. A když se mu v Brně nebo v práci něco nelíbí, tak hrozí, že se do té roubenky ke Kačeně odstěhuje napořád.

A tak pořád nevíme, na čem jsme. Odstěhuje se nebo neodstěhuje? Tak mne napadá, že by nám mohla poradit nějaká věštkyně. Budu se muset po nějaké poohlédnout.

Kačenka III

Nedávno jsem v naší vysvětlivně řekl pár slov o záležitosti, kterou s Jiříkem řešíme již několik měsíců. Eda Štatlař nám totiž stále hrozí, že se odstěhuje do roubenky v Orlických horách a že, pokud budeme s Jiříkem hodní, tak s námi bude spolupracovat na dálku.

My tomu sice moc nevěříme, ale přece žijeme v určité nejistotě. Co když třeba ženská zavelí: Bud' já nebo rádio!

A tak mne napadlo, že bych se mohl obrátit na nějakou věštkyni vidící do budoucnosti. Nápad to byl dobrý, ale výsledky nebyly dobré. Nenašel jsem věstce či věštkyni, která by nám zodpověděla naše dvě otázky zdarma. Tedy zda se Eda odstěhuje a jakou perspektivu má jeho vztah s Kačenou.

Když se mi Borek svěřil, jak dopadl, oslovil jsem jednu kartářku – moji známou z místa mého pracoviště. Věděl jsem o ní, že vykládá zdarma. Ale narazil jsem také. Že prý je neetické rozebírat někoho bez jeho přítomnosti. Když jsem jí však vysvětlil, že se jedná o Edu Štatlaře z Erběčka, tak zjihla, protože patří k našim pravidelným posluchačkám.

A teď bys mohl posluchače seznámit s výsledky věštek.

Paní věštkyně použila klasické žolíkové karty. A nechala mne vždy po vyřčení otázky vytáhnout jednu kartu z balíčku.

Takže první otázka: odstěhuje se Eda do Orlických hor?.

Vytáhl jsem pikovou desítku znamenající – pokud ano, čeká ho neštěstí a starosti.

Druhá otázka: Jakou perspektivu má Edův vztah s Kačenou?

Vytáhl jsem hercovou sedmičku – falešné naděje a nedodržené sliby.

Vážený přátelé, musím vám říct, že nám spadl mugl z hercny, tedy kámen ze srdce. Teď si však uvědomuji, že jsme dnes poněkud pozapomněli, že jsme v hantecové dílničce. Ale dnes je natolik výjimečný den, že nám to sajtna snad odpustí.

Ovšem, jak znám Edu, bude nám tím stěhováním hrozit stále. Ale my se budeme tvářit, jako že to myslí vážně. Ovšem když to s Kačkou nemá perspektivu, mohli bysme mu zkusit dohodit nějakou koc. Takže dámy zbystřete pozornost, máme tu pro vás perspektivní nabídku:

Ponókáme brněnském kocórům šlang borca bez vany, štyrcet dva járů na tachálu, štylko neco přes kilo a vosn pětěk cent'áků, kvicht necelých vosn pětěk kilců. Má nabitó budku, je naštelované na čurynu a celé natěšené na kocóry.

To jsou samé kladné vlastnosti, nějaká chybička by se tam nenašla?

Našla, našla, má obě paprče levé, ale to prý dnes nevadí.

Kačenka IV

Zdarec sajtno, zdarec kocóři aji borci. Tym dvóm, co tadyk sicnijó se mnó, teda Náčelníkovi a Jiříkovi dneska házet vítačku nebudu. Hodťe vzpomínačku, co na mě posledně ušili. Vytróbili do éteru, že pro mě hledajó kocóra z Brniska – no to by ešče šlo – ale taky že mám vobě paprče levé.

Augla za auglu, kelcna a kelcnu, šrajbčijó v Bichli ve Starým zákoně. A tak sem sesmolil aji inzeráty pro ně. Cha. A abysem ze sebe vypumpoval ten adrenalín, keré ve mně ten inzoš ufachčil, vyplachtil sem ze Štatlu a vydrápal sem se na Babí lom v Lelekovicách. Dyž sem ale hodil čučku z čučturmy – teda z rozhledny – a vysondoval, jaká je tá naša Moravská hróda špicová, sajtno, já sem jim z teho nadhledu vysadil pardón. Dyť to byla vod nich enem čurina.

Kolego, my si ceníme Tvé velkorysosti a nadhledu a slibujeme, že to příště uděláme zase. A poslóché, ty inzeráty pro nás, tys hodil do šmelcu?

To né, co dyby se mně ešče nekdy šikly. Tadyk je ten pro Náčelníka, můžeš lóskat.

Pro Náčelníka Šedýho Fósa bysem rád splašil štumédlu raskenských jářů, kerá by mu bačovala v baráku aji na zahrádce a servisovala synátora. Aby se mohl intenzivněc věnovat hokně v rádyju, a řacky se vychrupčil po nočních linkách.

Značka: Za chálku a vydéchané luft.

Ale Edo, nevěřím svým uším, vidím, že máš dobré srdce, vždyť tím bys mi jen ulehčil život. Ukaž, co tam máš pro Jiříka?

Pro Jiříka bysem rád splašil nezletiló žabu na brigošku v meteobódě, kerá by ho dycky vymachlovala z chrupny, aby nezafífal régensburg, slévák nebo ajsový gule z nebála a nedé bože popeláře, pošťáky nebo servismeny.

Značka: Červená karta na šmajchl.

Teda kolego! Vždyť na to by stačil programovatelný budík a zápisníček úkolníček.

Ale Jiříku, nestačil. Poslóchám často na Erběcku „Mórgen s Pavkó Kašparem“. A ten vobčas hókne do placu, že údaje z nekerý meteobódy nésó k dispozici. To značí, že tam zachrupčili, né?

Kolegové, já bych toto dále nerozebíral. Mne spíš zaujalo, jak dobrý vliv měly na Edu skály Babího lomu.

Tomu se zase nedivím já. Vzpomeň si, jaké je německé jméno Babího lomu – Hexnštajn – to se dá přeložit jako čarodějny kámen. Ezoterici by řekli, že ta skála má transformační účinky.

No, jen aby Edovi ta transformace alespoň týden vydržela. Tak sajtno, a to je od nás pro dnešek vše.

Skoro vše. Přátelé, udělejte si výlet na Babí lom, třeba také vám zlepší náladu jako Edovi a nalije do vás optimismus.

KKRD boys

Dnes si všimneme jedné z novodobých forem brněnštiny. Je to hantýrka skupiny borců, kteří si říkají KKRD boys. Jedná se o partyju brněnských mužů středního věku nejrůznějších profesí i vzdělání, kteří za své literární dílo psané v novobrněštině dostali v roce 2017 ocenění Magnesia Litera.

Jejich texty jsme nepatrně upravili. Jsme ve veřejnoprávním médiu a tak musíme být nejen slušní a nestranní, ale také nemůžeme někomu dělat reklamu.

A začneme doporučením, jak hledat práci:

Na pracák nikdy šalinou bro, dycinky v karizóně napucované rovnou z myčky a s top rakovinou na paprči, aby paní úřednice na první dobrou věděla, že nejseš ňákej mantinel z lontu, co doklape na pracovní schůzku a smrdí šalinou, ve které dřepěl hodinu přes celou Štacu, ale naopak vyvoněnej usměvavej mangas, na kerým je vidět, že ví, jak udělat pořádněj voltr, takže není třeba mít strach ho doporučit na nějakou tip ťop hoknu v dopravním podniku.

Zastavíme se u některých výrazů: Bro je bratr či kamarád, karizona automobil, top rakovina na paprči – to není nádor, ale luxusní hodinky na ruce, mantinel nebo také mangas – to je maník tedy muž a Štaca je novodobé pojmenování města Brna.

Druhým příkladem bude návrh na vytvoření Starobrněnského skanzenu.

Nejlepší by bylo celej Oltec zaryglovat, aby tady nikdo nemohl zavádět pražský manýry a celej tento mikrokosmos se neprodyšně zakonzervoval tak, jak je. Aby si tuto poslední oázu klidesu a bezpečí mohly užívat taky příští generace a turisté, co by sem jezdili za love obdivovat tento unikátní skanzen.

Hmm, zajímavý nápad.

A závěrem to bude zmínka o dědovi, který se chlubí luxusním autem.

Děda, imrvere vylepenej v bílým vasilu ve vokně, parapet do posledního místa pokrytej seřazenejma vajglama, oči upřený k přístřešku naproti pošty na Křídlačku a pod ním písklou bramboru vod syna, co emigroval, vystavenou tak, aby všici, kdo jeli šalinou kolem, jasně viděli, že se na Oltecu prohání nejenom pasři s dvoukolákem plným železa, ale i top karizóny.

Brambora je zde automobil značky BMW a pasr je chlápek, obecněji též člověk.

Mohli jste si všimnout, že autoři nepoužívají hanácké koncovky jako old school hantecáři, ale středočeské koncovky -ou a -ej. Například: vyvoněnej mangas jede bramborou a né šalinou. A ten old school hantec? To je doslova hantec staré školy, tedy Franty Kocourka a jeho následovníků.

Co k tomu závěrem dodat, než že hantec dechá. I když se podle názoru dnešních šedesátníků či sedmdesátníků vyvíjí jinak, než si oni představovali či představují. Brněnština se vlivem médií počešťuje a mizí kdysi tak typický brněnský přízvuk.

Sajtno, c'est la vie – takový je život. ... Tož tak.

Klobouky – posluchačský dotaz

Kolegové, dostali jsme následující dotaz z Klobouk u Brna. Edo, prosím, ujmí se ho.

Zdarec borci, su teda kované Brňák, ale život mě vodlifroval do městečka Klobouky u Brna. Zajímalo by mě, jestli byste dovedli vysvětlit původ jména Klobouky.

Nakonec Klobouky mají vztah k Brnu, tak bysme se o to mohli pokusit.

Jasnačka. Kloboucký zámek totiž nechal pro sebe postavit před koncem 16. století opat zábrdovického kláštera.

První vysvětlení: Původně se tato vesnice jmenovala Dolíky, protože se rozkládala v údolí potoka. Půda zde byla úrodná a panstvo v místním statku se mělo až moc dobře. A tak mnozí z nich nadměrně ztloustli. Německy klobig znamená tlustý a současně nemotorný a neohrabaný. A tak se tomu statku začalo říkat Klobighof. Počeštěle Klobíci, pak Klobouci a nakonec Klobouky.

Druhé vysvětlení: Okolo vesnice rostly v chladnějším období středověku buky. A tak se jí začalo říkat Kolbuky. V běhu staletí se tento název změnil na lépe vyslovitelné Klobuky a v moderní době na Klobouky.

A do třetice: Za starých časů, kdy se lidé živilí převážně zemědělstvím, si museli chránit hlavu a záda před sluncem. A tak jeden z místních košíkářů začal plést z rákosí klobouky s širokým okrajem. Tyto klobouky se staly poznávacím znamením místních zemědělců, kterým se začalo říkat klobóci z Dolíků a celé vesnici pak Klobóky.

Máme tedy tři vysvětlení a můžeme si vybrat to, které se nám líbí nejvíc.

Kočka a stará bela

A hned v úvodu se hlásí o slovo Eda Štatlař.

Borci, nahod'te vzpomínáčku, co bylo vyrépaný na oltové československé kronclí?

Co bylo zobrazené na staré československé koruně? No vzpomínám si už jen matně. Žena sázející nějakou rostlinu.

Richtyk, náčelníku, správně. Byla to kočena, která pichá do hródy sazenicu lipy. A borci, eši gómete, teda víte, proč má ta koc takový nevýrazný hrudník?

Kolego, to je teda tázanec pro kočku.

No počké, počké Jiříku, gómeš nebo negómeš? Negómu. A ty Náčelníku? Já taky ne.

Borci, cha, cha, to je proto, aby se bez problémovky protahla škvíro automatu na cigára.

To by mě nenapadlo. A možná proto na současných mincích žádné ženy nejsou. Ale kolegové – jestlipak víte, proč se říká, že je něco pro kočku?

Jasnačka že gómem. Našpónujte ušiska a já vám to ted' šplíchnu:

To lajbčil v oltových járech jeden příštipkář, keré žral sajtnu, a tak vod nich nechcel kasírovat love. Každýmu hókl: „Děte mně, co scete.“ A sajtna věčínó šplíchl „díkec“. Co s tym? A tak ten borec prubl přimachlovat k futrám čičinu a začl meldovat: „Děte mně, co scete, bude to pro čičinu.“ No za půl metra čičina zagrebla vod módru. Vod tý časůvky kasíroval tento příštipkář sténý love, jak jeho kolezi. Jiříku vexluj.

To žil za starých časů jeden opravář bot, který měl rád lidi. A tak od nich nechtěl brát peníze. Každému řekl, „dejte mi, co chcete.“ A lidé většinou jen poděkovali. Jak z toho ven? A tak ten muž přivázal ke dveřím kočku a začal říkat: „Dejte mi, co chcete, bude to pro kočku.“ Za dva týdny však kočka posla hlady. A od té doby inkasoval tolik, co jeho kolegové.

No a díky tomuto příběhu začali lidé říkat, že když je něco pro kočku, je to zdarma. Později se přidali významy je to nepotřebné, k ničemu nebo na nic.

Podobné úsloví říká „stojí to za staró belu“. Ale netuším, co je to ta bela.

Pokud si dobře vzpomínám, bela se kdysi říkalo kůži sibiřské veverky zvané bělka, protože měla bílou srst. Její kůže sloužila místním jako platidlo. Pokud však byla příliš stará, zpuchřelá nebo plesnivá, byla již k ničemu a nedalo se jí platit.

Poslóché Jiříku, víš vo tym staró belu, teda nic. A já ti ted' hodím vysvětlivku. Francózske belle a taliánské bella značí krásku, krasavicu. A když hókneš, že neco stójí za staró belu neboli za staró krasavicu, tak to značí, že už to néni vončo, co to bévalo, dyž ta krasavica měla dvě pětky járů.

Připouštím, že z Francie a Itálie je to na Moravu mnohem blíž, než ze Sibíře. Ale že o něčem vím jen starou krasavici, to se mi...

Námítka se zamítá jako nevědecká, a...

Kolegové, končím vaši diskusi, čas nám vypršel. Hantec déchá.

Kroj

Dnes se zastavíme u zvláštního spojení – byt v kroju, které znamená být podnapilý. Připomenu, že kroj je charakteristický oděv určité skupiny lidí, např. etnografické či profesní. Takže máme strážnický lidový kroj, jundrovský lidový kroj, ale také kroje či stejnokroje železničářské, vojenské nebo třeba hasičské. Víme, proč bychom měli kroj spojovat s podnapilostí?

Když se moravský mládenec oblékl do lidového kroje, jednalo se zpravidla o nějakou významnou místní záležitost, po jejímž ukončení se šlo do hospody. A z té se odešlo většinou podnapilém stavu. A lidé si to spojili – kdo je v kroji, jde do hospody a vrací se z ní připitý.

Ale Jiříku, to přeci není žádný vědátorský vysvětlení.

Tak se na to zkusíme podívat vědečtěji: Trachta neboli trachtace je oslava. Původně to byla smuteční hostina. Toto slovo souvisí se starším německým traktieren – hostit. To pochází z latinského tractatió – jednání, které bylo zpravidla spojeno s pohoštěním. A následkem takového pohoštění bývala často mírná opilost.

Kroj se řekne německy die Tracht. A tak jazyková hra takto ztotožnila kroj s následky pohoštění. Tedy trachtu spojila s die Tracht, což je kroj. Takže řekneme-li v hantýrce, že je nekdo v kroju, může tedy být nejen v uniformě, ale i připitý.

Kolegové, já bych také přispěl se svou troškou do mlýna. Někdy vloni jsem se zastavil na Zelňáku u stánku, kde starší paní prodávala turecký med. A ta mi vysvětlila, že „za turecké med v kroju začáluju víc, než v celku“. Když viděla mé rozpaky, upřesnila, že nakrájené kousky tureckého medu mne vyjdou draž, než když si koupím kus vcelku. Takže byt v kroju může znamenat totéž, co byt na kousičky, na maděru, napadrt' nebo na šrot. A když je někdo na maděru, napadrt' nebo na šrot, je přece opilý.

Náčelníku, to byla ženijální úvaha. Zaslóžíš kópit pašáka – teda pochvalu – před nastópenó hantecovó sajtnó. Ale Jiříku, ted' mě vyhóplo v lebeni, eši tvůj nejm Tracht' a taky sóvisí s tym krojem nebo s tó trachtacó?

Nad tím již bádala skupina hantecářů vedený hing Ondrou Slabingrem. A došla k závěru, že původ mého příjmení Tracht' a souvisí s moravským výrazem zatrachtit. V některých oblastech Moravy jej totiž používají místo slov ztratit či zaratit. Např. „zatrachtit sem nekde kilo“ znamená, že jsem někde ztratil či prošustroval stokorunu. Takže Tracht' a by měl být člověk, který neustále něco ztrácí nebo něco někde zapomíná. Jinak řečeno sklerotik.

Tak sajtno, náš čas se naplnil, my vám vinšujem, aby jste neodcházeli z trachtací v kroju a aby se vám dařilo zatrachtit co nejméně věcí či peněz.

Kuchyně I

Minule jsem vám slíbil, že si Eda s Jiříkem připraví do dnešního vysílání malý brněnský gastronomický slovníček. Tak kolegové, jak se vám zadařilo?

Nebylo to lehké, Eda totiž prosazoval, že nejdůležitější je kuchyňské zařízení a nástroje. Já jsem chtěl dát přednost potravinám a pracovním postupům.

A jak to dopadlo, dohodli jste se?

Shodli jsme se na tom, že pravdu máme oba. Ale že Edova pravda je o chloupek větší, protože bez kuchyňského zařízení a nástrojů nic neukochčíme.

A protože Jiřík uznal, že se felil, tak můžeme vodstartovat přehlídku brněnských názvů kuchyňského vybavení. A to pěkně podle alfabéty:

Cedník = cedák, cezák. Hrnc = kakáč, kastról. Kilogram = kilec, kiloš, kilson. Půl kila = pulkilec, pulkilco. Kuchyně = kuchča, kuchla, klohnírna. Kvedlačka = šprudlák, kvrdlák. Lednička = kaltnová almara, kaltkysna, kaltbedna. Mrazák = ajkysna. Litr = litránek. Lžice = bagr, žlica blčová. Lžička = bagr malé, krpaté, kafiskové. Mísa = vandlík. Nádobí = kšír. Nůž = mesr, pajzák, kchán. Pánev = rendl, rendlik. Plechovka = pixla. Recept = recepis, receptřál, noty. Sklenice = sklínka, hořčičák. Spíž = špajz, špajzka. Sporák = šporhelt, sporhétl. Struhadlo = štrajtlech. Talíř = talcl. Trouba na pečení = fajrkisna, hajckisna. Vál = nudlprét, fošna na piplačku. Varné sklo = hajcglás, třebas hajcglásrendlik. Vidlička = góbla. A na závěr – vařečka = mixbalda, vařeja, vařečka.

To jste to na posluchače pěkně vychrlili.

A to eště není šecko, to byla moja důležitější část. Eště tu máme kuchyňský postupy vod Jiříka. Deme na ně:

Postup práce = jak to ubóchneme. Dát = mignót, prdnót nekam, vrznót, buchnot, máznót, hrknót. Dochutit = vyšpiglovat, vošnytlikovat. Dusit na tuku = restovat, vosmahnót v ojlú. Dusit na vodě = dynstovat ve vasru. Míchání = lepenica, slepenica, maglajs. Naditý, naplněný = nafutrované, vyfutrované třebas hišpánské fógl. Nachystat = narychtovat, porychtovat. Nakrájet = namigat, namesrovat, nakatrovat. Nastrouhat = naštréchat, nakróžlat. Ochutnat = vysunót nebo taky hodit lakmus, prubnót chuťku nebo koštec. Očistit = vypucovat, vopucovat. Promíchat = prokvrdlat, zmixnit. Rozehřát troubu = rozfajrovat, rozhicovar tróbu, fajrkysnu. Strouhat = króhat na štrajtlechu. Šlehat, ušlehat = uvtřét metló. A závěrečné práce – uklidit = porychtovat brajgl, vypiglovat. A umýt = vošplóchnót, vopucovat.

Tak, a dvě třetiny připravených slovíček máme za sebou. Příště si povíme brněnské názvy nejdůležitějších potravin.

A do té doby necht' vám chálka koštuje a hantec dýchá.

Kuchyně II

V minulé vysvětlivce nás Jiřík s Edou seznámili s řadou slovíček na téma kuchyňské zařízení a kuchyňské nástroje. Dnes budeme pokračovat ve slovníčku potravin. Musíme si ale vystačit sami. Eda Štatlář prohlásil, že když se na tom nepodílel, dá si pro dnešek vodfík a bude se věnovat kocórum.

Projdeme si tedy nejdůležitější brněnské názvy potravin. A opět to vezmeme podle abecedy.

Banán = bancl, banátl. **Brambory** = erteple, krumple, jablůška. **Cibule** = cvíbl. **Cukr** = cukřisko, v kafi pak šutr. **Česnek** = knóbl. **Dýně** = dýňa, turek, kyrbis. **Fazole** = fazula, fazulka. **Hrušky** = birny, plauchy. **Chléb** = bims, brzda, gyňál. **Jablka** = jonatány, jabčiska, jabka. **Kabanos** = čoklvuřt. **Kapusta** = kél, kchél.

Někde jsem zaslechl, že v plotňáčtině znamenalo slovo kél zelí.

To samozřejmě nevíme určitě, ale zaregistroval jsem pro Zelný trh také název Kélplac. Ale je možné, jak říká Eda, že většina plotňáků od sebe zelí a kapustu vůbec neodlišila.

A jdeme dál. **Káva** = kafson, kafec, kafisko nebo taky melta. **Knedlík** = knedla, blbón erteplové, krumplové, merglové. **Koláč** = bacóch, koláč povidlový, to je trnkáč, trněček, koláč meruňkový zase mergláč. **Koření** = helfky do chálky, šnytlíky, špécije. **Máslo** = putra, másliško. **Maso** = flajšna, flaksa. Hovězí maso je hovězina vepřové pak sviňačina. **Nudle** – ty široké jsou lokše, tenkým se říkalo vlasovky. **Omáčka** = čmaja, majda, šlichta. **Ořechy** = vogle. **Paprika** = paprikáš, paprikoš. **Pepř** = pepřenka, pepřůvka. **Rajče** = rajčák, paradajka. **Rajská omáčka** = rajda, rajda majda, rajda vomajda. **Rohlík** = rohlajs, rohlas, gumák, rohlík sladký pak lópák.

Nedávno nám připomněli Petr Pedro Pilát a Andrea Mouková z Hantecový sajtny další výrazy pro rohlík: Felcák nebo felcmen. Ty jsem neznal.

Já také ne. Ale kdyby si na ně ještě některý z posluchačů vzpomněl, bylo by fajn, kdyby nám napsal či zavolal.

Na náš speciální e-mail hantec@rozhlas.cz.

A my budeme pokračovat v našem slovníčku.

Ryba = fišla. **Rýže** = réža, ryža, rajsna. **Sádlo** = sádlisko, škvařák. **Salám s obsahem sóji** = sojabuřt. **Salát** = saloš, salec, brsal – to je bramborový a vlašec – to je salát vlašský. **Sůl** = salcna. **Sýr** = sér, syrec. **Tvaroh** = tvargl, tvarohový koláč je tvargláč, tvarohové pomazánce říkáme tvarglovka. **Tvarůžky** = tvargle. **Zelenina** = zelenisko. **A na závěr – zelí** = krautec, zelí kyselé pak krautec ščórové, protože ščór je v hantýrce kyselý.

Tak sajtno, to je od nás vše, necht' nám všeckém chálka košťuje a **hantec déchá**

.

Krádež

Dnes si probereme další tématický celek. Připomeneme si, jaké máme v brněnské hantýrce výrazy pro krádež. Prvním a v Brně velmi známým slovem bude čórka.

Toto slovo pochází z cigánštiny, kde čór = zloděj a čóriben = krádež.

Další výraz pro krást je votočit.

Ve zlodějské hantýrce původně znamenalo votočit ukrást volně položenou malou věc tak, že ji obtočíme prsty a pak vložíme třeba do kapsy. Dobrá výmluva je – se to nekam votočilo – to znamená, že se daná věc ztratila. V rakouštině mají pro to obtočení či obkroužení prsty půvabný výraz – der böhemische Zirkel = český kroužek.

A jdeme dál – šlohnót nebo také lohnót.

Lohnót se odvozuje buď z německého leihen = půjčit, vypůjčit nebo také z cigánského lohe, což má údajně znamenat kradení věcí, ale toto se mi nepodařilo ověřit.

A co šluknót, to znamená nejen krást, ale i nasávat.

Německy schlucken znamená především nasávat. Takže šlukovat štyngec = nasávat pach, šlukna či šlukovka = dýmka, šluk luftu = lok (hlt) vzduchu.

Druhý význam slova schlucken je absorbovat a pohlcovat. Odsud pochází nejen vyšluknót škopek, tedy vypít pivo, ale i šluknót ve významu krást – prostě tu věc pohltneme nebo absorbujeme.

Pro krádež máme v hantýrce výraz lapaloma. To jsme vyšťourali kde?

Španělsky la paloma je holubice nebo také člověk s holubičí povahou. La paloma se nazývá také slavná píseň, kterou složil Sebastian de Yradier již v 19. století.

Co to však má společného s krádeží?

Vůbec nic. Na počátku bylo totiž staročeské slovo lapka, které znamenalo původně loupežník či loupeživý rytíř a teprve později zloděj. Plotňáci si z něj odvodili sloveso lapnót ve významu vzít, ukrást. Toho, kdo zase lapá zloděje, nazvali laprcajt = policista. A pro kradený předmět či pro samotnou krádež použili v rámci utajení názvu zmíněné známé písně – lapaloma. To lap tam však stále slyšíme.

A na závěr jsme si ponechali pajtl – polní pych

Německy beuteln (čti bojtln) znamená třást, setřásat. Z toho máme v hantýrce pajtl – tedy krádež, zejména ovoce. Kdo pajtluje, často háže své úlovky do pytle, vaku či sáčku, a ten se vyjádří německy jako der Beutel. Hezky nám to do sebe zapadá.

Krakonošovo psí počasí

Nástup letošního jara (2023) byl poměrně chladný a tak bych se chtěl dnes zeptat Jiříka, coby rosníčkáře: Co je za tím, co způsobilo tak chladný duben a polovinu května?

Vysvětlení je vcelku jednoduché. Mezi azorskou tlakovou výší a islandskou tlakovou výší v chladném severozápadním proudění...

Počké, počké Jiříku. Ešipak gómeš, který řácký hory só vypláclý vod Brniska na severozápad.

Přece Krkonoše, to já vím. Ale co mají Krkonoše společného s chladným jarem?

No tam přeci bačuje Krakonošské, a ten je na náš štatl najedované.

Krakonoš našťvaný na Brno? O tom nic nevím, nevalíš nám klíny do našich hlav?

Tak teda poslóché: Šel hantec, že asi tak před pěti kilama járů vegetil desik pod krkonošskéma berglama v Šlonsku zazobané herfón Žanek. A dyž jedná tak na rychlovku natahl brka, začal na svém zámošu múrovat a bubákovat. Sajtna z ně měla fedry a tak jeho voplégři šópli zvadlo exorcistům, aby ho vosad' vypakovali. No pasovka. Tak uvrkali fogařa z Brniska, keré gómal magický války, aby to prubl taky. Jiříku, a ted' vexluj ty!

Vyprávělo se, že asi tak před 500 lety žil někde ve slezském Podkrkonoší bohatý šlechtic Johanes. A poté, co náhle zemřel, začal na svém zámku strašit. Lidé se jej báli a tak jeho potomci pozvali exorcisty, aby ho ze zámku vypudili. Ale nepodařilo se. Povolali tedy jednoho brněnského kata zabývajícího se magií, aby to zkusil též.

Fogař vypakoval toho strašmena do tehda pustých krkonošskéh berglů. A ten tam začal bačovat počágru, zvěřině a všelijakém tem permoňálům, hékalům a lesanám. Ale fogař z Brniska se mu nevytrósil z budky. A tak dycky, dyž valí severozápaní fukěř, stahne z mračmenů vasrovicu a namísto ní tam písckně kilku nebo ajsový kule a vodlifruje to psí počágro do Brniska. A tak tu máme kosu, bóřky bez régny a hródu furt jak vod suchánků. Indy zas do mračmenů nalifruje naskrblenó vasrovicu a potym nám tu ščije a ščije.

Kat vypudil toho ducha do nedalekých pustých Krkonoš. A ten tam začal vládnout počasí, zvířatům a taky permoníkům, hejkalům a lesním žínkám. Ale na kata z Brna nezapomněl. A tak vždy, když fouká severozápadní vítr, odstraní z mraků vodu a nahradí ji zimou nebo kroupama a pošle to psí počasí do Brna. A tak tu míváme zimu, bouřky beze srážek a pořád sucho. Anebo zase do mraků naskrblenou vodu přidá, a tak nám tu chléstá a chléstá.

Sajtna začla hókat temu strašidlákovi Krakonoš. Původně teda Křákonoš. Von dyž šmíroval kočeny, co mu tam pajtlovaly šelijaký to zelenisko, se dycky zašil za nějaké křák. A tam, kde křáky nebyly, si teda nějaké dotahl na hrbu.

Lidé začali tomu duchovi říkat Krakonoš, původně tedy Křákonoš. Protože když sledoval děvčata, které mu tam chodily na bylinky, schovával se za nějakým keřem. A do míst, kde žádné keře nebyly, si vždy nějaký keřík přinesl s sebou.

Kolegové, to vše jsou pro mne sice nové a zajímavé informace, ale další podrobnosti si budeme muset nechat na jindy. Čas nám vypršel a tak se loučíme s posluchači i s vašností Krakonošem našim klasickým pozdravem HD

Křížky

Tématem dnešní vysvětlovny budou křížky. Připomněl jsem totiž nedávno Edovi, že už není žádný mladík, protože má víc než čtyři křížky na krku. Nenaštval se – kupodivu. Místo toho začal pátrat, jak se přišlo na to, že křížek je 10 let. A zapojil do toho i Jiříka. A já se teď obou ptám: Přišli jste vůbec na něco?

Jasnačka, náčelníku, vygómali sme to. Ale byla to fuška. Nakonec sme natrefili na oltovó storku, kerá nám to helfla rozlósknót. A ted'ka ju sajtně pískneme.

Příběh se odehrává na hradě jménem Šilperk. Zdejší zemanka porodila syna. Ale bylo to neduživé dítě. Co s tím? Když ho kněz křtil, dal otcí tuto radu: Když slíbí Panně Marii, že za každých synových dožitých deset let postaví na svých pozemcích křížek, syn se z toho dostane. Zeman slíbil a syn se uzdravil. Když měl deset let, postavili první křížek, když měl dvacet let tak druhý. Kolegó, co překlad?

Herfónka s Šilperka vyklopila synátora. Ale byl to vyščavené scípák. Co teda s tym? Dyž ho velebásek v kirchně políval svató vasrůvkó, hodil fortrovi radílka. Dyž hodí slibůvku Paňuldě Maruně, že za každó synátorovu dodéchanó pětku jářů ubóchne na svý hródě krojcnu, synátor se zbráborá. Herfón mázl slibůvka a synátor chabrus rozchodil. Dyž měl kolík najetó pětku jářů, ubóchli prvó krojcnu, dyž měl dvě pětky jářů, tak druhó.

Ale když se dožil čtyřiceti let, byl už otec nemocný starý muž a na křížek zapomněl. Asi měsíc po narozeninách se syn při nějaké potyčce těžce zranil a tomu zranění podlehl. A od těch dob lidé říkali, když se někdo dožil dvaceti, třiceti či čtyřiceti let, že už má dva, tři nebo čtyři postavené křížky.

No dyž doklepal štyry pětky jářů, byl už fotr chabrusové rasken a krojcna mu vyšuměla z budky. Asi za metr po narozkách synátor při náky štychovačce slízl těžkó šlehu, keró už nerozchodil a valil tlačit mraky. A vod tych jářů sajtna hantýrovala, dyž nekdo dodéchal dvě, tři nebo štyry pětky jářů, že má už zbastlený dvě, tři nebo štyry krojcnu.

Později se už jen říkalo, že nese na zádech dva, tři nebo čtyři křížky. Tady se lidé zřejmě inspirovali příběhem Ježíše, který na zádech vynesl dřevěný kříž na Golgotu.

Kolegové, musím uznat, že příběh je to hezký, ale já bych navrhol jednodušší vysvětlení. Křížek je přece zápis římské číslice deset. Dva křížky jsou dvacet. Atd.

Jasnačka náčelníku, my s Jiříkem to bereme lohecově, a na Tobě necháváme tu seriózku. Ale co dyž se někdo podšrajbčí třema křížkama, to je jako třicet?

Ale to ne, někteří historici tvrdí, že se zde jedná „o přenesení symbolu svaté trojice pro stvrzení smlouvy.“ Ale o tom snad až někdy jindy, čas nám utíká.

Tak sajtno, naše úderka vám vinšuje, abyste se dožili alespoň devíti křížků, dyž už pudem do tý duchny skoro v sedmi. Ať vás hantec posiluje a humor neopouští.

Lampárna

Dnešní téma jsem, dalo by se říct, vymyslel já. Eda totiž fňukal, že už je podzim, dny se zkracují, teploty se snižují atd. atd. Tak jsem ho poslal skuhrat do lampárně na rolu. A tak mne napadlo, že bychom se dnes mohli podívat na to, proč se říká „běž si stěžovat na lampárnu“.

Dali jsme teda s Borkem makovice do holpeca – tedy hlavy dohromady – a teďka posloucháte, co sme vyšťórali a vykómali:

Lampárna byla původně místnost pro policejní výslechy. Na stole zde měli několik silných lamp, které oslňovaly vyšetřovaného, který tím pádem neviděl policistům do obličejů. To znásobovalo tzv. efekt nátlaku.

Takže přátelé, pokud se před více než sto lety „někdo našteloval azimut lampárna“ tedy „nabral směr do lampárny“, tak nešel na nádraží, ale na policii.

Lampárny ovšem bývaly také v dolech. Tam horníci nafasovali kahaný a tam je také odevzdávali. A podle počtu vrácených kahanů se dalo zjistit, zda jsou všichni horníci nahoře.

Časem se začalo toto označení používat také pro nádražní prostory, kde se skladovaly a doplňovaly signální lampy petrolejem. Tyto lampy se navečer dávaly do semaforů a sloužily jako signální světla na konci vlaků. Později se v lampárnách nabíjely baterie pro elektrické signální lampy a akumulátory potřebné pro provoz nádražních vozíků.

Když v lampárně chlapi odevzdávali lampy, zanádaovali si přitom na to, co jim ztěžovalo práci nebo život. Poslouchali je kolegové a lampář, který lampy uváděl do funkčního stavu. Jenže nikdo z přítomných neměl žádnou kompetenci cokoliv vyřešit. A tak to byly jen řeči do prázdna, které se nikdy nedostaly k někomu, kdo by mohl cokoliv změnit.

A tak když někomu našťvanému a rozčilenému řekneme, že si může jít stěžovat třeba do lampárny, posíláme ho někam, kde ho sice vyslechnou, ale jinak se vůbec nic nestane.

V Brně byla původně nádražní lampárna na pátém nástupišti, později se přestěhovala na jižní konec druhého nástupiště. Z té doby pochází fráze typu „vodsmykuj si poskuhrat na pětku“ nebo „to šplíchni na dvojce petrolínům“ – tedy lampářům.

S nástupem motorové a elektrické trakce na železnici byly lampárny zrušeny. A tak si vlastně už minimálně 40 let nemáme kam jít postěžovat.

Já bych toho nelítoval. Dnes by byly stížnosti v lampárnách zajisté zpoplatněny.

A závěrem si uvedeme příklady stížnosti, které lampárna zaručeně vyřeší:

Můj staré večír zařezává jak cirkula a já kvůli vá temu nemůžu zachrupčit.

Za sósedovic cėrkó dovalí každé večír inší borec.

Už ani ten škopek mě nešmakčí.

Co říci závěrem? Když nám lampárny zrušili, musíme si najít každý svou vrbu.

Lelekovice 1

Když jsme si v našem seriálu o pověstech z brněnských čtvrtí vyprávěli pověst o čarodějnici z Ivanovic, slíbil jsem vám, že si někdy řekneme pár slov o Babím lomu nad nedalekými Lelekovicemi. A ta chvíle právě nastala.

Když se nějakému kopci říká Baba, tak to zpravidla souvisí s čarodějnicemi. Na severozápadě od Brna jsou taková místa tři. Malá Baba a Velká Baba nad Ivanovicemi a v nedalekých Lelekovicích Babí lom. Německy se tento skalní útvar jmenoval Hexenstein – doslova čarodějnický kámen. Pověst...

Počké, počké Jiříku, sme v hantecový oficíně, tak bych to převexloval pro brněnsko sajtnu. Dyž nákýmu brdku pérújó Baba, je to tak věčínó kvůlivá bosorbabám. A u Vévanovic, co je v nich vypláclé hyperkvelb Globus, só takový brdky dva. Krpatá Baba a Hrubá Baba. A v Lelekovicách štykl štreky vodsad' je vypláclé třetí brdek Hexnštajn – Skala bosorbab.

Pověst o vzniku Babího lomu říká, že kdysi nad tímto krajem letěly ježibaby s kameny v náručí. Ale ty byly pořádně těžké a tak část jich tu upustily na zem. Asi to byly kameny kvalitní, protože od těch dob, vždy když je měsíc v úplňku, se tam na košťatech tyto čarodějnice slétají a čarují tam.

Storčijó, že v oltových járech tadyma valily luftem bosorbaby s fůró grymlů v paprčách. No grymle měly řácké kvicht a tak jim za Lelekovicama nějaké slítly na hródu. Byly to asik grymle špicový, protože vod tych járů, dycky dyž je moncna v óplňku, lícó sem na metliskách ježimutry a fachčijó tam svý čurymury fligny.

Lesy v okolí Babího lomu si oblíbil známý moravský básník Petr Bezruč, který žil od šesti let v Brně a byl řadu let úředníkem na brněnské nádražní poště. Vypráví se, že na Babí lom vystupoval každý rok na dušičky, aby tam zapálenou svíčkou uctil památku zesnulých kamarádů.

Valdnu kolem Hexnštajnu fest baštil slavné moravské poéta Peťan Bezručůj, keré vegetil vod svéch šesti járů v Brnisku a hafo járů hoknil na počtě, co byla vedle Role. De hantec, že se vydrápal na Hexnštajn dycky na radovanec zagrebléch, a tam voplodnil kandlu na počest kemů, co už valili tlačit mraky.

Kolegové, děkuji vám za tyto informace. Avšak ještě bychom mohli posluchačům povědět něco o původu názvu obce Lelekovice.

Název Lelekovice odvozují lingvistici od nějakého Lelka, byla to tedy ves Lelkova či ves založená Lelkem. A toto jméno může pocházet jak od ptáka lelka, tak od starého českého leleti se – vlnit se, kolébat se nebo od ještě staršího ljelja, což byl kmoťr.

A příště si povíme, proč se říká chytat lelky a co s tím mají společného právě Lelekovice.

Lelekovice 2

Minule jsme vám slíbili, že si povíme, proč se říká chytat lelky, a co s tím mají společného Lelekovice ležící severozápadně od Brna pod kopcem zvaným Babí lom. Tak Jiříku, mikrofon je tvůj.

Slovo lelkovat znamená podle slovníku nečinně hledět, bloumat či okounět. Nemá mnoho společného s ptákem lelkiem. Pochází ze staré západomoravské zkomoleniny lelet znamenající ležet či povalovat se.

Takže například věta „borec šmíroval po reštyce a házel lelkovačku“ nám říká, že onen muž se rozhlížel po restauraci a hleděl kolem sebe a nudil se.

Druhý příklad: Sicnila sem v šalině s jungšálama. Já sem chytala lelky, voni chytali na Fěsku lajky – seděla jsem v tramvaji s mládeží. Já jsem koukala okolo sebe a nudila, oni sledovali, jak se na facebooku líbí jejich příspěvky.

Chytat lelky však mohlo původně znamenat něco zcela jiného než nečinně hledět a nudit se. A to chytat mrtvé duše, jejichž přítomnost nám dělá potíže. Výraz lelek v tomto významu je převzatý z maďarštiny, kde lélek je duše.

V Lelekovicích toto zřejmě věděli, a tak v roce 2001 na počest čtyřicátého výročí od otevření nové rozhledny na Babím lomu vytvořil sochař Jan Novák takzvané lelkovadlo.

Správněji by se mu mělo říkat odlelkovadlo. Jde o past na lelky ve tvaru trojboké dřevěné pyramidy. Slouží lidem, kteří často chytají lelky a chtějí se této neřesti zbavit. A také lidem, kterým dělají potíže již zmíněné mrtvé duše.

To jako když nás ve snech straší již dávno zemřelá prababička?

To je přesně ono. Lelekovičtí zastupitelé doporučují spojit příjemné s užitečným a navštívit místní lelkovadlo preventivně aspoň jednou ročně.

Zbavit se lenosti zřejmě užitečné bude, ale to odlelkování je tak příjemné?

Příjemné jsou jednak jeho výsledky, ale také procházka lesem z Lelekovic k lelkovadlu, které je od středu obce vzdáleno asi tak 2 km.

Ale to už začínáme lézt do zelí Klubu turistů. Takže už poslední otázka: Chodíš tam pravidelně?

To ne, ale občas se tam nachomýtnu. Třeba při procházce z Vranova do Lelekovic. A tak této služby využiju. Ale vlezu pod lelkovadlo maximálně dvakrát, abych zase nebyl moc divoký a aktivní.

Takže sajtno, pokud se cítíte líní, unavení či nejste nějak ve své kůži, zajed'te se do Lelekovic odlelkovat se. Nemáte co ztratit, i kdyby se proces odlelkování nepodařil, je to hezká procházka.

Libuna

Dnešní hantecová drbárna bude poněkud atypická. Tématem totiž bude kněžna Libuše. To je ta žena, která údajně přivedla Přemyslovce na český trůn.

Známe ji ze Starých pověstí českých od Aloise Jiráska, které vyšly poprvé koncem 19. Století. Avšak více než 100 let před tím vydal své pohádky německý autor Johan Karl Musäus. A v nich vypráví jak o Krakonošovi, tak o kněžně Libuši. Jenže jinak, než náš kronikář Dalimil či spisovatel Jirásek.

Víme od nich, že Libuše byla Krokova dcera s nadpřirozenými schopnostmi. Ale kde tyto schopnosti vzala? A vůbec, kdo byla její matka?

A to nám Johan Karl Musäus objasňuje takto:

V hlubokých lesích dnešního Polabí žil národ duchů a lesních víl. Běžnými smysly jsme je nezaznamenali. Jen v měsíčním světle byli částečně viditelní básníkům a zamilovaným. Žili tu v klidu a spokojenosti.

V řáčkách hvozdech vypláclých vokolo leny Labe kempovala sajtna duchálů a lesan. Auglama ste je nezgómlí. No dyž šajnila moncna, mohli je semo tamo zblíknót poéti a zabóchlí.

Až jednou sem přišla odkudsi z Uher družina osadníků vedená nějakým vévodou Čechem. A začali kácet stromy a vypalovat lesy, založili pole a stavěli domy. A dělali při tom pořádný kravál. Duchové a víly kvůli tomu hluku opustili tento kraj.

Jedno sem přiharcovala z Feferónska partyja borců a koc, kerý fýroval náké Čech. A začli klátit baumále a fajrovat valdnu, ubóchli poliska a taky holcnový pastóšky. A fachčili při tem bugr jak sviňa. Ducháli a lesany kvůlivá temu vzali dráhu nekam do klidesu.

Jen jedna víla nedokázala opustit svůj obrovský dub. Pod jeho stín chodil odpočívat mladý bojovník Krok. Vílu zaujal a tak k němu promlouvala ve snech. Jednou, když zase přišel k dubu, uviděl tu vílu sedět pod ním. Nejprve ji objal, pak... Hmm... No a víla za 9 měsíců porodila trojčata, Kazi, Tetu a Libuši.

No jedna valdnová hajfa nefókla vod svýho óbrdubiska. Pod tentok baumál dycky dosmykoval kalósek Krok a dal si tam šlofíka. Valdnový hajfě se těžce zamlóval a tak k němu hantýrovala ve snívanci. Jedno, dyž doklapal, zgóml, jak tatok valdnová hajfa sicní pod baumálem. Vomotal ju paprčama a potym s ňó vysadil šmajchl. No a za 9 metrů vytlačila tatok valdnová hajfa trojky: Kazi, Tetku a Libunu.

A proto, že tyto tři dámy, byly dcerami dcery nadpřirozené bytosti, vyznačovaly se nejrůznějšími schopnostmi, Kazi dostala do vínku schopnosti léčitelské, Teta mluvila s předky a Libuše byla obdařena moudrostí a věšteckým duchem.

A to je vše, co jsme vám chtěli dnes na Libunu a její ségry prozradit.

Lumpágo

Copak, copak kolego, vidím, že se nějak kroutíš a špatně došlapuješ.

Ále náčelníku, to je lumpágo.

Snad lumbágo, ústřel, né?

Neé, né lumbágo, ale lumpágo. No prostě sme s Kačkou o víkendu lumpačili. A kóříš, že takový lumpačení je těžké záhul na cembr.

Podrobnosti si raději nech od cesty. Ale jsme v jazykové osvěžovně, a tak bychom si mohli říct pár slov o původu slov lump a lumpačit. A třeba nám zbude čas i na to lumbágo s písmenem Bé. Jiříku, mikrofon je tvůj.

Těžké děkovanec náčelníku. Takže: Slovo lump pochází podle lingvistiků z německého slova der Lumpenkerl, což je hadrník, tedy chlápek oblečený do starých hader. Die Lumpen jsou totiž hadry a der Kerl je chlápek.

Pro nás jsou také zajímavá podobná rakouská slova. Sloveso lumpen znamená nejen zlobit, ale také nestřídmě se bavit a při tom hodně pít. A da Lumpentag, to je den určený k takové zábavě. Původně to byla neděle.

Opusťme raději lumpentág a uveďme si dva příklady použití slova lump: Hémoni zabásli dva lumpy = policisté uvěznilo dva ničemy. A jedno přirovnání: Líkala jak lump v palírně = běhala rychle, divoce. Domnívám se však, že líkala jako hadr a nikoli jako darebák.

A co to lumbágo?

Lumbus je latinsky bedro. A lumbago je lékařský termín pro silné bolesti bederní páteře. V Německu, ale i u nás, se tomu říká hexnšus, doslova čarodějnická střela, neboť die Hexe je čarodějnice. Také se tomu říká ústřel. To proto, že páteř bolí, jako když by do ní bylo skutečně střeleno.

Také se tomu říká houser.

Někteří tvrdí, že tato bolest je tak intenzivní, že se prohne celé tělo a člověk se přikrčí jako houser. Já si však myslím, že je to výsledek moravské jazykové hry. Na počátku byl ústřel, na Hané by řekli hóstřel, a to se zkomolilo na hóser.

Cha, Jiříku, si vedla jak tá jedla. Štípl tě nekdy husák, teda hóser?

To né, ale husa jo.

A tebe náčelníku?

Mě taky, ale už je to dávno.

Nó, a dyž tě chytne takové hexnšus neboli úústřel, to je jak dyby tě husák každó minutu řácky štípl do cembr. A nakonec, „má husáka“ temu hókajó aji nekeří borci a kocóři vod masírungu.

Co říct závěrem? My tři vám přejeme, ať se vám vyhýbá hóstřel, hóser i lumbágo. Avšak užívejte si lumpačení i mimo lumpentág.

Maják, makovice, straší ve věži

Dnes musím kromě Jiříka Trachtli Přivítat i Edu Štatlařa. A hned se jej musím zeptat, kde se toulal, že jsme museli minulé vysvětlovny zmáknout s Jiříkem sami dva.

Čujete to sajtno!? Voni na mě už dvakrát hodili bobek a eště to chcó našit na mě! Ale já sem se včera vydrápal na věž vod rathausu, zgóml se tu situaci z nadhledu a vysadil sem jim pardón. A hnedka sem tam vymákl téma pro dnešní vysvětlovnu.

Děkujeme ti kolego za tu veklorysost. A jaké téma tě v těch výškách napadlo?

Poslóchéte borci, proč se vlastně hóká, že nekemu straší ve věži?

Já si myslím, že nám původně strašilo v makovici, tedy v hlavě. Jenže makovice, to není jenom hlava, ale také dutá koule na vrcholu kostelních věží. A proto se začalo říkat místo „straší v hlavě“ „straší v makovici“ a následně i v kostelní věži.

A co třeba strašit v majáku nebo taky šplóchat na maják?

Tady jsem zaregistroval hypotézu od klasika plotňáčtiny doktora Otakara Nováčka, kterou uveřejnil v roce 1935 v časopise Hantýrka. Borku, prosím tě o profesionální přednes, na takového klasika si já netroufám.

Dr. Nováček píše: „Maják tu pravděpodobně představuje hlavu, centrálu ducha. Vlny pak, které maják oblévají a naň šplouchají, jsou asi analogií vln myšlenkových, ovšem onen jejich pohyb, prudčí náraz asi značí, že něco člověku přeletí, přešplouchne náhle a jaksí spontánně přes hlavu – mozek – maják.“

Co hantýruješ Jiříku na tytok myšlenkový vlniska dokiho Nováčka?

Mně se tato jeho hypotéza nezdá pravděpodobná. Podle mne jazyková hra jednoduše použila maják místo věže. A protože je u moře, může v něm nejen strašit, ale i šplouchat.

Jiříku, gómeš vlastně, co je to ta hypotéza?

Hypotéza je podmíněně pravdivý výrok o něčem. Slovo pochází řeckého hypothesis, což je domněnka.

No vidiš, ale já tam mám měkký Í. Hipotéza s měkým Í, to je vlastně konina, protože řecky hippos je kůň.

Špica kolego, to přesně vystihuje náš přístup k této naší práci. A ještě k tomu dodám, že řada hypotéz, které tady prezentuji, je s měkým Í.

Kolegové, já vás na závěr doplním další citací doktora Nováčka: „Hantýrka je vtip, jiskrost ducha, humor. A odtud ta spousta té živelné krásy z tolika životních situací. Všeobecně rozšířené mínění, jako by argotem mluvili jen zločinci, zloději a vůbec pochybná individua, bylo dlouho uznávaným, ač tak nápadným omylem!“

Bohužel čas letí. Takže sajtno, bando, skvadro či partyjo, končíme přáním, až v nás stále žije vtip, jiskrnost ducha a humor!

Maloměřice

Kolegové, dneska pro vás novinku? Vzpomínáte si, jak jsem tady nedávno povídal o původu názvu Maloměřic?

Ano, říkals, že pojmenování Maloměřice odborníci odvozují od starého příjmení Maloměr. A také že v hantýrce říkáme Maloměřicím Majlont, v současném slangu i Malcik.

A včera po odvysílání se mně ozval náš kolega hantecář Ondra Slabý s tím, že zná ještě jiné vysvětlení původu slova Majlont.

Tak sem s ním. Maloměřičáci budou mít u nás protekci, věnujeme jim dvě naše vysvětlovny.

Ondra si kdysi zapsal vyprávění štamgastů v kterémsi královopolské hospodě. Jen teď nevím, jestli to bylo v Semálu nebo Na devadesátce? Možná U Jaróša, no nějak mně to vyšumělo z palice.

No nenápinej, není důležité, kde to Ondra slyšel, ale co tam slyšel!!

Tak v Maloměřicích žil kdysi nějaký Prošek, který měl svůj domeček na kraji vesnice pod Hádama, a toho obtěžovaly kameny létající při odstřelech z nedalekého lomu provozovaném brněnskými Němci. Jednou se naštvál, šel tam udělat pořádek A dal přitom pár facek předákovi odstřelovačů.

Spor se řešil až u soudu, kde se předák bránil, že unsere Heide je jejich planina, a Prošek zase poukazoval na mein lont, na svou vesnici. A od těch dob se začaly používat pro tato místa názvy Hajdy a Majnlont, které se časem zkrátily na Hády a Majlont. A v Majlontu podle tohoto Proška pojmenovali i náves.

Ale jsme asi v půlce naší hantecové vysvětlovny, máme ještě chvíli času, a tak bysme si tento příběh mohli říct také v hantecu.

Já jsem na to myslel, říkal jsem Edovi, že mám pro ně hoknu, tedy práci, ale stál na chodbě s nějakó kočenó. Edóó, hokná!

Už su tadyk, borci, co mám přelóskat?

Tady to máš: „Jak splášil svý méno Majlont.“

V oltových járech lajfčil v holcnové bódě pod Hádama rasken Prošek. Jednó házel čučku, jak skopčáci v šutrotechně vodstřelujó vápencový grymle a někerý krpatý štykle hródy měly takové švuňk, že mu dofičely až na koplín. Dyž jednó kópil pecku grymlem do karfiólu, fest ho to vytočilo, čapl baldu do plótve a typloval jim vysadit mixnu. Skopčáci na ně pré hókali „unsere Heide“ – teda naša planina. Prošek s baldó v plótvi békal „mein Lont“ – teda moja dědina. Ve finišu házeli tutok mlatu do rychtyku ve Štatlu na mléně. A vod tý časůvky se šutrotechně hóká Hády a lontu pod nima Majlont. A podlevá Proška tam majó aji Proškáč plac.

Malý princ I

Řada zastánců brněnského hantecu v jeho podobě z 60. až 80. let se brání používání nových slov vytvářených především mladou generací. Ale někdy je nucen vytvářet nová slova i příslušník generace Franty Kocourka.

Nedávno jsem po delší době vzal do rukou knížku Malý princ, kterou do brněnštiny přeložil Jindra Eliáš. Překlad takového díla není samozřejmě žádná brnkačka. Jedná se totiž o umělecké dílo a nikoli o nějaké přízemní hospodské dialogy.

A tak bychom se mohli podívat, čím Jindra obohatil slovní zásobu brněnské mluvy.

Zkusme to. Tady jsem si vypsal několik výrazů, které mne zaujaly. Můžeš začít.

Békavec, békoň, malé békavé – beránek, to hezky doplňuje výraz békačka používaný Jurou Novotným. **Foxna** – to je liška, anglicky fox, **fragile**, například poklad může být fragile – tedy křehký, neboť latinsky fragilis a anglicky „fradžail“ znamená křehký.

Pojďme dál – krafat – znamená mluvit, tlachat nebo také pomlouvat, **píploši** – to jsou lidé, anglicky people. **Nasavrky, házet nasavrky** – tím se myslí nasávat vzduch neboli číchat, **a veldna** – to je germanismus, německy die Welt je svět,

Našel jsem tam i několik slov, o kterých jsem sice věděl, ale moc často jsem se s nimi nesetkával. Například výraz tachtit znamenající chodit. **Ten pochází z mluvy světských, což jsou cirkusáci a kolotočáři.**

Dále bych zmínil šture. **To býval skleněný poklop na potraviny i choulostivé předměty.**

Pak jsem si ještě poznamenal slovo rozchlópané znamenající rozcuchaný. **Ano, stařka vyhópla z betle celá rozchlópaná, prostě na hlavě samý trčící chlup.**

Dalším výrazem je ligotat se, tedy třpytit se, blýskat se. **To jsem často slyšel od babičky Tupesích pod Buchláka, že baňky na stromečku se pjékně ligocú. I hvězdy na nebi se v tom kraji ligotaly.**

Je dobře, že Jindra Eliáš tato slova sajtně připomněl. **A našel jsi tam nějaké výrazy, kterým nerozumněls?**

Našel. Jeden z nich je vochoč-volenka – jeho význam jsem si domyslel z kontextu. Nebo brumličky – to jsou rty. **Já bych teda tipoval malý hudební nástroj zvaný brumle.**

Ale na větu „tak jsem mu hodil betálný rukodílo, kolíbanó jako kindošovi“, jsem se musel podívat do české verze Malého prince.

A co to znamená? Vzal jsem ho do náruče a kolébal jsem ho.

A ještě mne tam zaujalo slovo kacafírek – v Malém princovi to znamená nápaditý človíček nebo dítě. Toto slovo pochází spolu se spojením „ty brd’o“ z Chrudimi. A na to bychom se podívali příště.

Co říci závěrem? Sajtno, přečtěte si Malého prince v hantecu. A těm, kteří neradi čtou, prozradím, že existuje i audioverze této knížky, samozřejmě také v hantecu.

A to je pro nás důkazem, že hantec stále dýchá. Tož tak.

Malý princ II

Nedávno jsem po delší době vzal do rukou knížku Malý princ, kterou do brněnštiny přeložil Jindra Eliáš. A narazil jsem tam na slovo kacafírek.

Ukaž, ukaž. Á, tadyk to je: “Tys taky přiklapal z nebálu, vaříš kacafírku.“

No ale kdo či co je to ten kacafírek? V hantecových slovnících takové slovo není.

Pátrání nás zavedlo až do Chrudimi, kde v 15. století žil nějaký perníkář Kacafír A ten měl synka nevysokého vzrůstu, a proto mu říkali Kacafírek. Jenže – co mu pámbu nedal na výšce, to mu přidal na fištrónu. Vypráví se o něm řada historek. Například...

Počké, počké Jiříku, dneska začnu já. A ty budeš vexlovat.

To jedná Kacimu hodil zvadlo herfón Slavata z Košumberský gracny vypláclé cirka dvě pětky kiláků vod Chrudimi. A šplíchl mu, že dyž ho jeho čokli nechajó vtruknót do gracny, může tam chálovat a chlastat, kolik bude chcet. No vratočučům dal befel vodmašlit čokle, až doklape. Kaci mázl do ranca kočičáka, a dyž na ně vylítli ti čokli, vymachtoval kociša aus. Čokli nabrali dráhu ke kočičákovi a Kaci bez nervu vtrukl do gracny. Herfón sfachčil, na co hodil slobotechnu, a Kaci se špicově nacháloval aji protahl trubky vajnošem. ... Tak a vexluj.

To jednou pozval Kacafírka šlechtic Slavata na svůj hrad Košumberk vzdálený asi 20 km od Chrudimi. Řekl mu, že když mu jeho psi nezabrání vstoupit do hradu, dostane jídla a pití co hrdlo ráčí. Strážím u brány ovšem nařídil, až přijde, psy odvázat. Kacafírek strčil do pytle kocoura, a když na něj vyběhli psi, pustil ho ven. Psi se rozeběhli za kocourem a Kacafírek bez problémů vstoupil do hradu. Pán splnil, co slíbil a Kacafírek se dobře najedl i napil.

A teď druhá storka v lajně: Taky de hantec vo tym, jak Kaci vykóřil s keřasem. Kaufl si vod ně jeho kňafř za pětku toláčů. Ale s tym, že než ten keřas zagrebne, bude mu ten kňafř šlechtit pod svým frňákem. Potym ho práskl k mlénu, že mu keřas ten kňafř sviní zapráskanéma papřcama, žužlá ho a eště k temu nekerý štětiny vyrval. Ve mléně hókli, že má recht a keřas si musel kaufnót svůj kňafř curyk za kilo toláčů.

Vypráví se též, jak Kacafírek napálil lichváře. Koupil si jeho knír za 10 tolarů. Ale s tím, že dokud bude lichvář žít, bude se mu o ten knír starat pod svýmnosem. Pak jej zažaloval, že mu lichvář špiní knír nečistýma rukama, cucá ho a dokonce některé chlupy vytrhl. Soud mu dal za pravdu a nakonec si lichvář musel vykoupit svůj knír zpět za 100 tolarů.

10 tolarů bylo tehdy hodně peněz. Za to se dalo tehdy koupit 12 chovných slepic. Ale kolegové, tyto dva příběhy nám nijak neobjasňují význam slova kacafírek s malým K.

Pravda, a hned to napravíme. Výraz kacafírek s malým K označuje člověka vtipného a nápaditého, ale také smělého a odvážného. Toto slovo ovšem patří spíše než na Moravu do východních Čech.

A nám nezbyvá, než se s vámi rozloučit s přáním: Necht' vás hned tak nějaký kacafírek nenapálí nebo si z vás neufachčí čurynu.

Mazat, mazaný

Na náš speciální e-mail hantec@rozhlas.cz nám přišel dotaz, jak spolu souvisí slova namazané, tedy opilý, a mazané všemi mastmi, tedy chytrý až vychytralý? Já si tedy myslím, že spolu moc nesouvisí.

Já si to myslím těž. Ale podívejme se nejprve podrobněji, co to znamená, když je někdo všemi mastmi mazaný. Zaregistroval jsem názor, že to pochází z oblasti zápasnictví, kde zápasník s mastnější kůží snadněji vyklouzl ze sevření svého protivníka. Dnes je to člověk, který se vyzná, dokáže téměř ze všech potíží vyklouznout jako po másle.

Jiní zase říkají, že člověk pravidelně ošetřovaný mnoha mastmi dokáže odolat řadě nemocí a přeneseně i mnoha problémům, které mu okolnosti připraví.

A aby toto všechno člověk dokázal, rozhodně musí být střízlivý a ne namazaný. I když! Říká se přece, že opilci mají z pekla štěstí. Ale víme, jak se přišlo na to, že ten, kdo nadměrně požívá alkoholické nápoje, je namazaný či zmazaný?

Původně to byla taková německo-rakouská slovní hříčka. V rakouštině opilý se řekne fett sein, ale ve spisovné němčině to znamená být mastný.

Ach ták. A proto posílají alkoholiky do vodmašťovny, tedy do léčebny pro alkoholiky, kde je zbavují sklonu zmastit se.

Ono to mazání je docela zajímavé téma. Například existuje spojení namazat či namastit si kapsu, tedy obdržet tučný honorář či peníz. Původně to bylo zmastit či umastit si kapsu, protože ve starých putykách se na hygienu moc nedbalo, stoly se nedbale utíraly a zůstávala na nich mastnota. A pokud se na takovém mastném stole hrály neboli mastily karty o peníze, bylo vše mírně mastné, a od vyhraných peněz se umastily i kapsy.

To sice nezní moc věrohodně, ale budiž. Ovšem mazat znamená také spěchat, rychle jet či jít a vodmáznót zase odejít.

Kdo maže, ten jede. Toto úsloví pochází z časů, kdy bylo nutno před každou jízdou spřežení namazat kola vozu. Jinak budou dřít, vrzat a pojedeme pomalu.

A hantýrka si to přebrala po svém: **Borec mazal či mastil pali** – muž šel či spěchal pryč, **mazé vodcad'** – běž pryč, zmiz. Přeneseně pak mazat či mastit znamená vykonávat nějakou činnost s nasazením, **například mazat či mastit kiby** – hrát karty, **mastit dýzu** – pořádat diskotéku, **a mastit fošny či prkna** – tancovat.

A závěrem bychom si mohli ještě říct, proč podmazat znamená podplatit.

Když někoho podmažeme či podmázneme, děláme to proto, aby naše záležitosti šly tak hladce, jako jede vůz, který má dobře namazaná kola.

Náš čas vypršel. Loučíme se s poznámkou, že pořekadlo „kdo maže, ten jede“, se týká tuku a peněz. Nikoli alkoholu.

Meteorologická stanice – příhoda 1

V minulé hantecové drbárně jsem vám slíbil, že se s rosničkářem Jiříkem podíváme na meteorologickou stanici. Nevěnoval bych se však rosničkářské hantýrce. Zajímalo by mne spíš, zda si tam užijete třeba nějakou legraci. Jiříku, co ty na to?

Tak mazanec na věc. To sem jedná valil do hokny a na štrekách to šlindalo. A šofc v basu s rohlíkem na ksichtě zavařil: „Vám bych ani neměl máznót propustku do káry, taková čina!“

Počkej, počkej Jiříku, zapomněls, že na vexl do hantecu su tadyk já?? Ted' to eště posluchačům převexluj do spisovštiny.

No když to musí být. To jsem jednou jel do práce a na silnicích to klouzalo. A řidič autobusu mi s úsměvem na rtech povídá: „Vás bych ani neměl pustit do vozu, takové psí počasí.“

Špica! A máš v zásobníku eště neco?

Jasnačka. To jednou v létě po půlnoci se na meteostanici ozval zvonek. Vykouknu z okna, co se děje. Mrholí a u brány stojí mladá spoře oblečená žena a ptá se, jestli nemám zápalky. Myslel jsem si, že je to nějaká turistka a chce si rozdělat oheň.

A ted'ka vexl. To jedná v létě dyž už raky vohlásily novodurové deň, zarumploval klingoš u vlezu do meteobódy. Hodil sem čuz aus, vo co fachčí. Mží a u futer stepuje jungšálka vopichlá v kraťasech a triku. Háže tázanec, eši mám sirky. Gómal sem, že je to náká čundračka a sce nakopnót fajer.

A tak se ptám, jestli k těm zápalkám nechce i noviny. A ona odsekne, že ne, že si chce zapálit cigretu. Zavřel jsem otráveně okno a ona vydržela ještě čtvrt hodiny zvonit. Teprve pak to vzdala a odešla.

Vařím na to, eši chce k tem sirkám aji nějaké cajtung na podpal. A vona nahodí múru, že neé, že sce voplodnit kóřku. Celé zpruzelé sem zamachloval fenstr. No vona na mě eště celó štvrt'hod'ku rumplovala na klingec. Až potym na to hodila kakáč a valila pali.

A závěrem to bude takřka černý humor. Jednou přijel na meteostanici kontrolor inventáře. Tři hodiny se hrabal i inventárních seznamech a hledal inventární čísla. Když skončil, řekl: „Tady u vás je takový klid, skvělá atmosféra a příjemné osazenstvo. Já si na příští rok naplánuju hloubkovou třídení kontrolu, abych si té pohody tady užil.“

Cha. A jak se v hantecu pískne „kontrolor inventáře“? Já nevím, ty jsi překladatel.

Cha, tak já něco vygómu. To jedná přihasil do meteobódy réva vod inventárních cajků. Tři hod'ky se rochnil v sópiskách a házel pátračku po inventárních numerách. A dyž to zapichl, zahlásil: „Tadyk u vás je takové klides, špicová atmoška a láčová sajtna k temu. Já si na příští jár našrajběm do fárplánu težkó šťáru na tři dni, abych tu atmošku tadyk řácky nasál.“

To vás určité potěšil. Byli jsme přímo nadšení. A splnil svůj slib? Naštěstí ne.

Z toho plyne naučení, že když přijede kontrolor, je třeba uklidit křesla, vytáhnout ze skladu studené kovové židle, nachystat vyvětrané kafe a ksichtit se celou dobu jak ščór, tedy kysele.

Meteorologická stanice – příhoda 2

Tématem dnešní jazykové drbárny budou „storky a fóry z meteórky“. Tedy humorné příběhy z mého pracoviště, z meteobódy, tedy z meteorologické stanice. A hned poprosím kolegu Edu, aby se pustil do první z nich:

Amatérské rosníčkář, duchyš Žanek Hašlerka háže drát do meteobódy: „Poslóchéte, jak to, že máte na netovým mapsonu bóřku, dyž žádná neprobíhá?“

Rosníčkář v hokně na to vaří: „To musíte zdvihnot šestr vod komplu, rozglábit fenstr a našponovat radary. V nebálu to rumpluje némíň půl hodky.“

„Á, tak to se sfachčila nejaká fela,“ Žanek Hašlerka na to, „na bóřky mám čokla, dyž navrchu válijó kuželky, má z teho fedry, dosvinguje do kuchči a hodí leháro pod ponk.“

Já to pro jistotu posluchačům řeknu, o co šlo:

Amatérský meteorolog, důchodce Jan Hašlerka upozorňuje službu konajícího meteorologa, že na internetu udává bouřku a přitom žádná není. Meteorolog jej vybidne, aby zvedl zadek od počítače a podíval se z okna, Hřmí už přes půl hodiny. A pan Hašlerka na to namítne, že by to musel vědět, protože na hřmění má psa. Ten se bojí hřmění a tak při hřmění přiběhne vystrašený do kuchyně a lehne si pod stůl.

Poslóché Jiříku, že ty si z nás zaséc fachčíš čurynu. Příjmení Hašler má u nás podlevá stréca Gúgla 45 borců a 58 koc. No Hašlerka tam v sópisce není žádný.

No jasnačka, že né. Žankovi pérujó Hašlerka podlevá hašlerek. To só větrový bombose, kerý Žanek furt baští.

Ach ták.

Ale pojďme dál, čas letí a my musíme stihnout ještě jednu příhodu vod počágra:

Totok se semlelo v járech, kdy eště každé neměl mobilfón. Na meteorku dotlačil pošťák korespond'ák, na kerým bylo naškráblý: Velevážení borci z meteorky. Hážu vám těžké děkovanec za špicově prodéchané věkend. V pátek vodpoledně sem skoro tři hodky lifroval z kelnercimry vasrovicu. Teda ten váš „vymetené nebál bez régny“. A potym sem tam eště celé věkend fachčil ordnung. No Jiříku, co ty na to?

Já to jenom převexluju do spisovštiny, nebudu přece hanět své kolegy:

Toto se stalo v časech, kdy ještě každý neměl mobil. Na meteorologickou stanici přinesl poštovní doručovatel korespondenční lístek, na kterém stálo: Vážení páni meteorologové. Děkuji vám za příjemně strávený víkend. V pátek odpoledne jsem téměř tři hodiny čerpal ze sklepa vodu. Tedy to vaše „skoro jasno beze srážek“. A pak jsem tam celou sobotu a neděli uklízel.

A na závěr ještě něco ze života. Ptali se meteorologa, jakou roli hraje v jeho životě sex. No jako vzduch, odpověděl. A já se tedy ptám: Jiříku, jak je to u tebe?

Borku, úplně stejně: Jak ten luft!

Meteorologická stanice – příhoda 3

Jiříku, nedávno jsem narazil na slováckou říkánku, která by na tebe pasovala.

No nenapínej mě. Zarecituj.

Dyž si pro mňa příjdu černí funebráci - já nebudu doma, budu makat v práci.

Za půl roka mně už osndesát bude - já eště furt fachčím, dokád' mně to pude.

Cha. Tak to se mě už týkat nemůže. Já jsem doplatil na jeden z paradoxů dnešní doby: Věk odchodu do důchodu se zvyšuje, ale když ty jako důchodce chceš pracovat, tak to nejde. Dají ti kopačky, neprodlouží smlouvu a tak podobně. No a já jsem dostal po 43 letech od Hydráku (tj. ČHMÚ) kopačky „pro nadbytečnost“. Ale pro náš pořad je to výhoda. Teď si budu moct občas pustit hubu na špacír také na téma meteorologie.

No výborně. A nechceš si ji pustit na špacír třeba hned teď?

Klidně.. Přeložil jsem si totiž do brněnské hantýrky několik úsměvných příhod z mého bývalého zaměstnání. Ta dnešní by se mohla jmenovat „Audit“. Edu jako vždy poprosím, aby ji interpretoval v hantecu, a já to pak sajtne přeložím.

Cha, to su teda zvědané, co z tebe vypadne. Tak sajtno, našpicujte ušiska a deme na to:

To k nám jedná do meteobódy dosmykoval špicově voháklé kravaťák. A že de sfachčit audit naši sondovačky sajrajtů v régně. Vodrygloval apec, kerýmu hókáme plůvijokolektór. Na jeho dvircách sme měli přiheftlé neautorizované fóřšrift, jak se tentok apec pucuje.

Jednou k nám na meteorologickou stanici přijel vzorově oblečený auditor. A že jde provést audit našeho zachycování srážkových nečistot. Otevřel přístroj, kterému se říká pluviokolektor neboli zachycovač srážek. Na jeho dvířkách jsme měli připevněný vlastní, tedy neautorizovaný návod, jak se tento přístroj čistí.

Aj, aj, aj, zajódlóval ten borec. Ten neautorizované fóřšrift musí fofrem hrnót pali. Dyť máte k temu noty v autorizovaný bichli. Tadyk si ju šópnete na treple, vodmachlujete na sajtne sednást a valíte. No a co dyž bude régnit nebo fest fučet? vařím na to.

Aj, aj, zaječel ten muž. Ten neautorizovaný návod musí ihned pryč. Vždyť k tomu máte návod v autorizované brožuře. Tady si ji dáte na schůdky, otevřete na straně 17 a jedete. Ale co když bude pršet nebo hodně foukat? namítám.

Borec zahaltoval a šplíchl: Aj, aj, fakt může régnit nebo fest fučet. Hmm, jak se z teho vymotáme? ... Už sem to vygómal! Ten váš neautorizované fóřšrift si dycky dotlačíte sebó a pak zaséc vodlifrujete někam do šuplete. Tadyk nesmí byt, dyby na ně natrefil můj šéf-auditor, měl by sem malér já.

Muž se zarazil a řekl: Aj, aj, může pršet nebo hodně foukat. Hmm, jak to vyřešit? ... Mám nápad! Ten váš neautorizovaný návod si vždy přinesete s sebou a pak jej zase schováte někam do šuplíku. Tady nesmí být, kdyby jej tu našel vyšší auditor, měl bych průšvih já.

Tak sajtno, z dnešní storky plyne naučení: Preventivně schovejte všechny taháky a neautorizované návody. Mohly by se někomu těžce nelíbit.

Mikuláš – varianta I

A protože se blíží Mikuláš, budeme se v dnešní hantecové dílničce neboli oficíně věnovat tomuto tématu. Abyste byli připraveni, kdyby na vás náhodou promluvil Mikuláš brněnským hantecem. Jak bys Jiříku pojmenovat členy té sajtny nosící 5. prosince dětem dárky?

Já bych té mikulášské trojici říkal Mikulda, andělské a rohatec. Ale možností je více.

Vezměme je tedy po pořádku. Jaké výrazy má brněnská hantýrka pro Mikuláše.

Mikec, Mikulda, Mikolda, Miklas – všechny jsou našťestí dobře pochopitelné, takže k nějaké záměně nemůže dojít.

Tím chceš říct, že u těch dalších dvou to nebude tak jednoduché?

Takový anděl to je nejen andělské, ale také třeba voperutěné patákl, tedy okřídlený chlapec, kilošské helfr, to je boží pomocník, nebo dokonce kilošova švestka, což je boží či božský policista. Pro čerta máme výrazy rohatec, rarach, čerchmant nebo pekelné džek.

Ty ani nemusíme překládat.

Ale když už jsme u těch čertů, tak v hantýrce bengá, tedy policisté, jsou vlastně také čerti. Protože v cigánštině beng = čert.

A jak to vzniklo?

Uvádí se, že rakousko-uherští policisté měli na čepici dvě péra, a jejich silueta proto připomínala čerta s rohama.

Máš v zásobě ještě nějakou čertovskou perličku?

Jednu mám, víš, jak se řekne maďarsky čert?

To teda nevím. Vím, že německy Teufel, rakousky Krampus a anglicky devil, ale maďarsky?

Ördög – vzpomeň si na slovo herdekbaba.

Á, takže čertovská bába.

Jasnačka. A jak bys řekl zemřít?

Valit tlačit mraky, dat lajfce mávačku, natahnót brka, valit do kyttek, zakukat. Napadá mne ale, proč zrovna zakukat. Říká se tedy, že když prvně na jaře zaslechneme kukačku, máme počítat počet zakukání, neboť nám zvěstuje, kolik let budeme ještě žít. Pak máme zřejmě odkukáno a zakukáme.

Nevím, co by Ti na to řekla naše poradkyně tetka Picmánková.

Přinejmenším, že se máme vrátit od pověr k hantecu. Tak proč tedy, když umřeme, tak zakukáme?

To pochází z němčiny, kde výraz der Kuckuck označuje jak kukačku, tak i ďábla. A proto je zemřít zakukat. Přesněji řečeno odejít do pekla.

A to je od nás vše, vašim dětem přejeme bohatou nadílku a vám rodičům, ať k vám mikulášská sajtna dorazí střízlivá – jak dyby pařila jen vasrovicu.

Mikuláš – varianta II

A protože se blíží Mikuláš, budeme se v dnešní hantecové dílničce neboli oficíně věnovat tomuto tématu. Abyste byli připraveni, kdyby na vás náhodou promluvil Mikuláš brněnským hantecem. Takže Jiříku, jaké má brněnská hantýrka výrazy pro členy té sajtny, která nosí pátého prosince dětem dárky?

Já bych ty mikulášský trojce říkal Mikulda, andělské a rohatec. Ale možností je samolitr víc.

Vezměme je tedy po pořádku. Jaké výrazy má brněnská hantýrka pro Mikuláše.

Mikec, Mikulda, Mikolda, Miklas – všecky só našťestí dobře pochopitelné, takže k nějaký záměně nemůže dojít.

Mikuláš s sebou zpravidla nese berlu s křížem.

To by se dalo vyjádřit jako Mikecova štangla s krojcem.

A co andělé?

Andělskýmu hókáme taky voperutěné patákl – tedy okřídlený chlapec – kilošské helfr – to je boží pomocník – nebo taky kilošova švestka – což je boží či božský policista.

Čertovi říkáme také rohatec, rarach, čerchmant nebo pekelné džek. To tedy nemusíme překládat. Potom eště anciáš – to je zkomolené ancikrist.

Podívejme se ještě na další výrazy z hantýrky spojené s tímto dnem.

Hodné dítě: to je šropál dobrman nebo kindoš, co vaří body do plusu.

Hodné dítě dostane od Mikuláše čokoládu – čokošku, čoketku, čokoládové figurky – pimprlata z čoketky, bonbony – kokyna, sladkosti – cukrdlata, či ořechy – vogle.

Pak tu máme zlobivé dítě. To je dacan nebo kindoš, co vaří body do mínusu.

Zlobivé dítě dostane pytlík s bramborama – ranec s erteplama. Kdysi nosili čerti aji uhlí, ale vysledoval sem, že mnozí kindoši ze Štatlu už nevíj, co to uhlí je, natož aby ho nekde zgómli. Doma hajcujó plynem nebo šalinó.

Ale než se s posluchači rozloučíme, určitě by je zajímalo, proč Mikulda, andělské a rohatec chodijó už pátýho prosinca, když má Mikulda svátek až šestýho.

To je proto, že pro naše předky začínal další nový den již po západu slunce.

A to je od nás dneska vše, vašim dětem přejeme bohatou nadílku a vám rodičům, ať k vám mikulášská sajtna dorazí střízlivá – jak dyby pařila jen vasrovicu. Aby to nedopadlo například takto:

Jde maminka se synkem 6. prosince do školky a pod lavičkou uvidí ležet čerta. Chlapec zatahá maminku za rukáv a zvolá: „Mami, hod’ čuz. Tam pod lavkó je vypláclé scíplé rohatec.“

Morava

Na náš rozhlasový e-mail hantec@rozhlas.cz přišel posluchačský dotaz, zda bychom mohli také pojednat o názvu naší země – Morava. Co o něm víme?

Pokud se dobře pamatuju, toto téma jsme tu již měli. Takže stručně zopakuju: Země Morava dostala jméno po řece Moravě. Slovo Morava, jinak řečeno Móhr-avah, znamená velká řeka. Toť vše.

Che. Jaký „toť fše“? Nehantýruj, že je pro dnešek vod tebe šlus?

Jasnačka, že není. Já jsem totiž narazil na pověst vysvětlující ne jak vzniklo to jméno, ale jak vznikla tato řeka.

No to by nebyl ani Eda. Zase námitky. Ale přikročme raději k té pověsti.

Pověst říká, že o horu Kralický Sněžník a jeho okolí se stará duch hor Štamichman. Původně to byl loupeživý rytíř, který si tady musí odpracovat své nepěkné skutky.

Edíku, vexl!

Hókajó, že na Kralickém Sněžníku bačuje duchál Štamichman. Vono to byl kdysil rajtr čórkař, keré si v tychto berglách musí odfachčit svý tunely a levoty.

To jednou hodně dávno sestoupil Štamichman ze Sviní hory, kde sídlil. Dnes se této hoře říká Srázná a má 1074 m.n.m. Štamichman zjistil, že se jak lidem tak zvířatům pod horama nevede moc dobře. A bylo mu jich líto. Když se vracel zpět pod Kralický Sněžník, ukápla mu na zem velká slza. Vládce hor na tom místě udeřil do země svou bouřkonosnou holí. Vytryskl pramen a kolem něj se vytvořila studánka, ve které se odráželo modré nebe.

V oltových járech sešmatlal Štamichman ze Švajnberglu, kde bivakoval. A zgóml, že lajbka sajtny, co vegetí pod berglama, néni až tak špicové veget, jak gómal. Padla na ně chmurka. A dyž házel navrátila pod Kralické Sněžník, ucmrdla mu z augle slza jak sviňa. Bača berglů na tym fleku mázl do hródy svó počágrovo baldó. V tu ranu vychvístla z hródy vasrovica a vokolo toho se zfachčila lóža, v kerý se vodrážel azurové nebál.

Podle odrážející se modré oblohy nazval Štamichman nový potůček Modrava a poslal jej dolů, aby lidem i zvířatům zpřijemnil život. Ale protože obloha není stále jen modrá, ale někdy je také bílá či šedá, škrtnuli lidé pod horami to „D“ a začali říkat této říčce Morava.

Podlevá vodrazu modrýho nebála začl Štamichman hókát temu novodurovýmu krpátýmu potoku Modrava. A lifroval jeho vasrovicu důle, aby sajtně, co tam vegetí, proladil lajbku do plusu. No nebál néni furt modré, ale nekdy taky bílé nebo šedivé. A tak sajtna, co vegetila pod berglama, škrkla v tym ménu „D“ a vod tý časůvky hókajó týtok leně Morava.

No a co se semlelo dál?

Níc. Toť vše.

Ano, to je od nás pro dnešek vše, nechť déchá naše Moravská země i brněnské hantec. Toť vše!

Tak sajtno, to je neska fakt šeko!

Moravská slova v rakouštině

Posledně jsem tu naši oficínu pojali vesele neboli lohecově. Dnes to zkusíme na seriózku. Dnešní tématem našeho hantecového okénka budou moravská a česká slova v rakouštině. My jsme samozřejmě neprováděli výzkum v Rakousku. To, co vám dnes budeme povídat, jsme převzali od rakouského bohemisty profesora Stefana Newerkly z Vídeňské univerzity.

Stejně, jako vídeňština a rakouština značně ovlivňovaly brněňštinu, ovlivňovaly také moravština a čeština vídeňštinu a rakouštinu. A tak v těchto jazycích nalezneme spoustu slov, kterým rozumíme.

Uděláme si takovou malou přehlídku, Jiříku, já budu říkat rakouskou verzi a ty to přeložíš do všem srozumitelného jazyka.

Tak jdeme na to! **Nechzi** = nechci, **Chaluppe** = starý dům, **Motschka** = strava ve věznicích, **Nusch** nebo také **Knusch** = nůž, **Klitsch** nebo též **Klutsch** = klíč, **Bawlatschen** = pavlače, **Tschari** = čáry, **Pfrnak** = frňák, nos, **Kukuruz** = kukuřice, **Zvetschken** = švestky, **Tuchent** = duchna a napezen, to znamená spát na peci.

Starší Vídeňáci jedli a pili **Sliwovitz**, **Kren**, **Klobassen**, **Bramburi**, **Palatschinken**, **Buchteln**, **Dukatenbuchteln**, **Powideln**, **Liwanzen**, **Kolatschen** a **Schkubanki**.

Toto snad ani nemusím překládat. Zajímavé je, že některé z těchto slov mají znělou i neznělou variantu, např. **Kolatschen** i **Golatschen** či **Powideln** i **Bowideln**.

Když Vídeňáci šli, jak my říkáme, „na lepší“, říkali „auf Lepschi gehen“.

Místo německého „sehr langsam“ – hodně pomalu, říkali zase „nur schön pomaly“, tedy „jen hezky pomalu“. A občas jim bylo také „schétzko jédno“.

Úžasné je i slovo **tschechen** = „čechovat“, pít jako Češi – tedy opíjet se. No proč ne, my zase říkáme pít jako Dáni. Ale tak mne napadá, nesouvisí to s brněnským čechrovat.

Setkal jsem se s tímto pohledem na věc. Jiní naproti tomu říkají, že naše čechrovat vzniklo z německého **der Zechr**, což je pijan první ligy.

Co zajímavého říká ještě profesor Newerkla?

Říká že, ve Vídni se neříká spisovně „zur Uni“ či „zur Post“, tedy do univerzity, do pošty, ale pod vlivem moravštiny „auf die Uni“ a „auf die Post“, tedy na univerzitu a na poštu.

Těmito a mnohými dalšími slovy jsme my ovlivnili řeč našich jižních a také jihozápadních sousedů. Ale díky tomu, že jsme patřili 300 let pod Vídeň a vliv němčiny a rakouštiny na naši řeč ustal až po 2. světové válce, naprosto převažují naše výpůjčky z těchto jazyků.

A to je vše, co jsme vám dnes chtěli říct, necht' dýchá vídeňština a rakouština!

Moravský kras I

A dnešní téma? Před časem nás Eda pokáral, že bychom se měli v našem pořadu méně věnovat...

Počké, počké náčelníku, já to šplíchnu sám: Navrhl sem, že byste měli s Jiříkem hodit mávačku šelijakém berglům vypláclém desik v tramtátiji a lapnót do parády hanky, valdny a lonty vokolo Brniska.

A my ti s radostí vyhovíme a dnes a také příště se podíváme do Moravského krasu.

Ten začíná hned za brněnskými Obřany, takže jej máme takřka za humnama.

Dnes si povíme něco o obrech z Obřan a příště se podíváme ještě hlouběji do tohoto kraje lesů, vod, strání, závrťů a jeskyní. Před mnoha...

Počké, počké Jiříku, néprv po našem a ty to potym převexluješ.

Je temu už hafo kilojárů, co v Horním lontu začly v chrupkový časůvce házet mizíka přče a békačky z vobšancovaného pažitu. Sajtna gómala, že to fachčí novodurová partyja čórkařů, kerá se usádlila v bílovický valdně. No dyž jedná nedoklapaly curyk na domášov z lítačky všecky děcka, valili ramloni hodit průzkum do valdny azimut Bílec. A můžeš vexlovat.

Před mnoha staletími se v Horní vsi začaly v noci ztrácet kozy a ovce z ohrad. Místní si nejprve mysleli, že to má na svědomí nějaká nová parta zlodějů, která se usadila v bílovických lesích. Když se však jednou nevrátily zpět všechny děti z lítačky, odebrali se místní chlapáci prozkoumat lesy směrem na Bílovice.

A vysondovali, že jim tu zvěřinu nečmajzli čórkaři. Pod bučiskem na palóku tam sicnili dva óbrborci s kindošem. Štylko asi tak dva metřiska pade. A grilovali si čórnutó békačku. A tak místňáli vygómali flignu. V obšancovaném pažitu štykl štreky vod koplína s přčama a békačkama vyrépali lochnu jak na mamuťála. Zvrchu ju zadeklovali enem haluzama a navrch na ty haluze pichli ňákó chálku. A ke koplínu dolifrovali fůru grymlů.

Při průzkumu zjistili, že to nejsou zloději. Pod bukem na palouku objevili dva obry s dítětem, kteří si pekli ovečku. Vysoké asi tak dva a půl metru. A tak vymysleli past. V ohradě pro ovce a kozy vykopalí díru jako na mamuta. Přikryli ji jen větvemi a nahoru na ty větve narafičili jídlo. A ke chlívku připravili hromadu kamení.

Prvá noc se nesemlelo nic, druhó taky ani ťuk. Až třetí, dyž už byla řácká černota, zapsali ovarama řachu jak sviňa a potym bugr. Voba óbrborci zahučeli do lochny. Tam jim kořeni vysadili takový mlatu baldama aji šutrama, že valili tlačit mraky. Potym na ně natahali hlinu. Vod týtok časůvky už měli klides. A na pamětnó na ty óbrborce začli Hornímu lontu hókat Obřany.

První noc se nic nestalo, druhou také ne. Ale uprostřed třetí noci uslyšeli ránu a pak hluk. Obři spadli do díry. Muži je umlátíli klackama a kamením. Pak je zasypali hlinou. Od těch dob byl klid. A na památku na tuto událost se začalo Horní vsi říkat Obřany.

Chlapce však nenašli. O jeho osudech si povíme příště.

Moravský kras II

Minule jsme si povídali o obrech, kteří kradli v Obřanech ovce a kozy. Říkali jsme si, že dva dospělé obry místní lidé chytili a ubili, jejich chlapce však nenašli. A dnes budeme v tomto vyprávění pokračovat. Co se tedy stalo s tím chlapcem?

Povídá se, že se jej ujaly víly, a daly mu o jedné svatojánské noci čichnout květu zlatého kapradí. Tím se stal členem jejich společenství. Chlapec se jmenoval Roj a duchové i zvířata si jej zvolili za správce vrchoviny rozkládající se severně od Horní Vsi – dnešních Obřan – protože rozuměl lidem více, než oni. Dnes této...

Počké, počké Jiříku, já to teďka převexluju pro štatlaře. De hantec, že teho kindoša aufpasovaly lesany. A ty mu daly jednú vo svatožankovský noci čuchnót k rozkvetlý goldnový kapradině. A tym ho zaregistrovaly do svý sajtny. Borcovi hókali Roj. A protože špicově kóřil lický móresy, zvěřina a ducháli ho ubóchli fýró hanků vypláclých nad Horním lontem.

Dnes této vrchovině říkáme Drahanská. Roj je přívětivý vládce, lidem neškodí psím počasím a podobnými pohromami. Když v roce 1717 založil Karel Ludvík z rakouského Roggendorfu nedaleko propasti Macocha novou vesnici Rogendorf, říkali jí lidé také Rojendorf, tedy Rojova ves.

Dneska hókáme tym hankům Drahanská krabatina. Roj je dobrmanské fýra, nebuzeruje lojtnu činěnicama ani inším krénovým počágrem. Dyž v járu 17 kilo 17 ubóchl Kódl Ludva z Rógendorfu štykl štreky vod šluchty Macocha novodurové lont Rogendorf, hantýrovaly mu místňáli taky Rójendorf, teda Rójův lont.

V roce 1946 dostal Rogendorf nové jméno Krasová. A aby se to dětem nepletlo, udělali vyprávěči z Roje Krasíka. Vyprávělo se o něm jen sporadicky, existence vládce kopců nebyla v souladu s linií socialistického školství. Až v roce 2014 si na něj vzpomněli ochranáři a dali mu podobu šneka. A tak dnes vládne Drahanské vrchovině šnek Krasík.

V járu 19 kol 46 vyfasoval Rogendorf novodurový méno Krasová. A aby se to kindošům neplantalo, převexlovali storkaři aji Roja na Krasíka. Storčilo se vo něm ale enem semo tamo, páč fýra hanků nepasoval do lajny komančský nalívárny. Až v járu 20 kol 14 vyštrachala fýru hanků sajtna vochránářů a dala mu ranu šnekóna hlemýžd'ónskýho. A tak dneska fýruje Drahanský krabatině šnekón Krasík.

V knížkách pro děti se ovšem píše, že šnek Krasík dostal kouzelnou moc od trpaslíka, když se jednou propadl do podzemí. No budiž, pohádky musí být pro děti uvěřitelné. Na druhé straně musí být vládce Drahanské vrchoviny potěšen svou rostoucí popularitou.

A totok už vexlovat nebudu. Borci, dyť si sajtna koleduje, že se fýra hanků vytočí, a ufachčí nám tu levý počágro?

Kolego, na tuto otázku ti nedokážeme odpovědět. My jsme jen shrnuli fakta, a jak s nimi bude naloženo, to již jde mimo nás.

Tak sajtno, a to je vše z naší dnešní hantecové drbárny.

Moravština

Protože máme posluchače takřka z celé republiky, navrhol bych pro naše dnešní jazykové okénko téma moravština. Co bys na to řekl?

Já jsem pro, ale to, co zde řeknu, je názor amatéra, který se vrtá v brněnské hantýrce. Není to pohled vědecký či nějaký oficiální.

Podle mne žádná univerzální moravština neexistuje. Máme zde několik velkých nářečí, jako jsou hanácké, slovácké, lašské.

Tady Tě zastavím, na jedné straně říkáš, že moravština neexistuje, a jindy zase tvrdíš, že mluvíš svou moravštinou.

Jasnačka, ale to důležité je to „svou“. A to platí pro každého z nás. Každý z nás má „své“ individuální vyjadřovací prostředky, které závisí na tom, kde se narodil, v jakém prostředí tam žil, odkud pochází jeho rodiče, jaké má vzdělání a podobně.

Rozumím, a abychom se byli schopni bez problémů domluvit, máme zde spisovnou češtinu, která má stanovenou gramatiku i slovní zásobu. A v případě pochybností se můžeme podívat do pravidel pravopisu či výkladového slovníku.

Spisovština je pro nás důležitá, třeba proto, aby se domluvili třeba občané z Jablunkova s lidmi z okolí Domažlic. Všichni jsme se ji učili ve škole. Ale nářečí, slangy a všelike hantýrky bysme neměli zatracovat, ale naopak, připomínat si je.

Tak proto nemluvíš v našich pořadech zcela spisovně, i když já vím, že to umíš.

Umím, ale proto, že jsem docela pravidelným hostem v rozhlase naší Moravy, používám například moravskou koncovku -ama, např. pod košatýma dubama. Říkám bysme místo bychom a su Moravák či Brňák místo jsem Moravan či Brňan. Používám slova jako dědina, gatě, zavazet, žufánek, skřídla, rýna nebo kvítko.

A máš recht! Ono tím vlastně vyvažuješ hovorovou češtinu, kterou slyšíme téměř na každém kroku. I v mnoha rádiích i televizích slyšíme spoustu takových výrazů. Hezkej místo hezký, dělaj místo dělají, moh místo mohl a podobně. A na rozdíl od nás to není v nářečních koutcích či v rámci ukázky nějakého slangu.

A protože Ty jsi v našich amatérských jazykových dílničkách zárukou spisovnosti, požádám Tě, abys na závěr přečetl myšlenku jednoho slovenského lingvisty, kterou jsem osobně přeložil do spisovné češtiny

Nářeční slova jsou jako polní květy svobodně rostoucí v přírodě. Spisovná slova jsou již domestikovaná a zavřená v ohradách našich pravidel. Je dobré osvěžit vlastní projev krásnými nedomestikovanými kvítky pořekadel a slov z nářečí a slangu.

A to je od nás vše, loučíme se netradičním přáním:

Ať nám z našich hovorů nemizí, zejména pod tlakem angličtiny, slova a slovní spojení z nářečí českých, moravských a všech jiných. Tož tak!!

Motyka

V dnešní jazykové oficíně neboli dílničce si budeme povídat o motyce. Není to sice echt hanecové slovo, ale občas je zaslechneme i v Brně. Co nás k tomu vedlo, nám teď vysvětlí kolega Eda Štatlař.

Sajtno, tak sem se zavobíral vzpomínačkó na mý kindošský járy a vyhóplo mně v palici, jak se Hurvínek poškleboval Máničce zonkó: „Pod našima vókny roste osika, a ta naša Máni je jak motyka“. No a nahodil sem pátračku, co že je to tá motyka. Stréc Gúgl mně šplíchl, že „byt jak motyka“ znamená byt společensky unavené. A to je podlevá mě mimo misu. Dyť Hurvajz z Máňó byli eště kindoší. A tak sem hodil drát Jiříkovi a v holpecu sme nahodili těžkó pátračku.

A co jste vypátrali?

Vypátrali jsme tři věci, ale co chtěl Hurvínek tím popěvkem říct, jsme definitivně nerozřešili.

Takže za prvé: Motyka může být skutečně nástroj na obdělávání půdy. A v tomto případě by byla Mánička pohybově unavená.

Tím chce Jiřík zaobaleně zahlásit, že byla jak dřevo nebo jak toporo.

Pojďme dál: Když je někdo zlité, nalité či naglgané jak motyka nebo jak sekera či jak pantok, je pořádně opilý. Připodobňuje se k tomuto nářadí, které se dávalo do vody, aby se topůrko napilo, nabobtnalo, a tím pádem z něj železná část nesklouzávala.

Musím ovšem podotknout, že takové topůrko moc tekutiny nevpilo.

Ale to je náčelníku jenom jedna z hypotéz, máme tu eště další. A tá hantýruje, že motyka je zkomolená motanica. V hantecu bysme mohli šplíchnót motanyko. A ten, kdo je na motyku, se teda motá. Jasnačka, že se motajó všíci vozungři. A motat by se mohla aji Máni, akorát z iných důvodů, než ze špiritusu.

A třetí pohled říká, že za starých časů se kopaly hroby motykou. A že když bylo něco na motyku, bylo to na zakopání pod zem či do hrobu. V přeneseném významu to bylo hodně špatné nebo skoro na umřítí. ... Také se říkalo zlité na motyku, což znamenalo opilý téměř k smrti. A protože lid většinou zapomene na původ rčení, pozměnilo se původní „zlité na motyku“ na „zlité jak motyka“.

Nó, a tak vlastně furt nekóříme, eši se Máni pohybovala jak toporo. Nebo eši se nekde motala a přitem zavazela. A taky mohla byt na umřítí. Pech je v tym, že principál Miloš Kiršnerůj nám už tentok voltr rozlósknót nehelfne. V járu 19 kol 96 totiž odvalil do nebála tlačit mraky.

A to je od nás pro dnešek vše, loučíme se s přáním, ať nikdo z vás – vlastně ani z nás – není „na motyku“.

Ať jsme raději všichni zdraví a veselí.

Můžeš se šlindat, jak mourovatě

Dnes si vezmeme na paškál dvě známá přirovnání. Tím prvním bude „platit jak mourovatý“. Vyjadřuje nutnost platit velmi mnoho a často i velmi dlouho. Někteří říkají, že „být mourovatý“ je předstupeň k „být černý“ neboli švorc, tedy bez peněz či dokonce na mizině. Zaregistrovali jsme ale také následující příběh:

Nějaký šlechtic Karel, kterému říkali Mourovatý, protože mu po onemocnění morem zůstalo několik tmavých fleků na obličeji, podvedl krále. A musel za to zaplatit hodně peněz. A tak se mezi zloději začalo říkat: „Dávej si pozor, když tě chytanou, budeš platit jako Karel řečený Mourovatý.“ A časem se to zestručnilo na „budeš platit jako mourovatý.“

A já vám to převedluju do brněnštiny: Proč se teda hóká „cálovat jak mórovatě.“

Ňáké herfón Kódl, kerýmu hókali Mórovatě, poněvác kópil při morovým chabrusu pár fleků na ksichtě, ufachčil na kingála tunel. Za to musel vypláznót hafo rantálů. A čórkařská sajtna začla vařit: „Dávě si bacha, dyž tě zhamstnó, budeš cólčit jak Kódl Mórovatě.“ A dyž sajtně Kódl vyhučel z budky, hókali akorát: budeš cólčit jako mórovatě.

Dnes se ovšem úsloví „platit jako mourovatý“ používá také pro dlouhodobé splácení velké hypotéky nebo pro situaci, kdy se lidé ocitnou v tzv. dluhové pasti a musí platit na všechny strany.

Tak a máme za sebou první přirovnání?

Jako druhé v pořadí si posvítíme na rčení „můžeš se jít klouzat“.

Bez znalosti kontextu si to můžeme vyložit jako pobídku dětem, aby se šly v zimě sklouznout na ledové klouzačce nebo v létě na skluzavce z plastu.

Proč se však říká „můžeš se akorát tak klouzat“ nebo „můžeš se jít akorát klouzat“ v případě, že ses ocitl v situaci, která se nevyvinula podle tvých představ? To nám prozradí další příběh:

Jednou, když mrzlo, až praštělo, spěchal jeden šlechtic do vesnice za milenkou. Hodně se na ni těšil, ale stávil se v hospodě, aby do sebe hodil skleničku na posilněnou. Jenže špatně přivázal koně se sáněma. Koňovi bylo zima, a tak se vrátil zpět domů. Když šlechtic vyšel z hospody, začal sice nadávat, ale klouzat se domů po zledovatělé cestě musel sám.

Proč se hóká „můžeš se akorát tak šlindat“ ... To jednó, dyž kosa byla jak v Sibériji, valil jeden herfón na lont za kocandó na šmajchl. Celé natěšené zaparkoval u putyky, a že do sebe kopne clómáka. No levě přimachloval hajtru s ródlama. Šimlovi byla kosa a tak se sbalil a vodklapal curyk na domášov. Dyž herfón vysmykoval z putyky, nahodil sice bóřenó, no šlindat se na domášov po ajsový štrece musel na sólovku.

Tak partyjo, dávěte bacha, ať nemusíte cálovat jak mórovatí. To byste se mohli jít akorát tak šlindat.

Moutnice

Je léto a chtělo po sérii vážnějších témat nějakou změnu, nějakou legrácku, nějaké odlehčení.

Já bych tu měl kraťoučkou příhodou ze života neboli storku z lajby. Vyprávěl mi ji jeden známý kdysi hodně dávno, když jsme tu ještě neměli IDS. ... *A co říkal?*

Říkal: Přijdu do obchodu a chci 10 deka tvrdého sýra. A prodavačka na to:

Ukrojila jsem 12 deka, můžu to tak nechat?

To přece známe všichni, co chodíme do obchodů. A většina z nás to odsouhlasí.

Jenže on pokračoval: Vlezu V Brně do autobusu na Hodonín a chci jízdenku do Moutnic.

A řidič na to:

Vytisklo mi to Těšany, můžu to tak nechat?

A odsouhlasil mu to? To teda nevím. Ale protože jsme v hantecovém okénku, mohli byste to ještě přeložit do brněňštiny.

Doklapu do kvelbu a scu pětku deka tvrdýho séra.

- Ušvácla sem dvanást deka, muže byt?

Vlezu v Brnisku na Zvonclu do basu na Hodec a scu flósek do Mótнице.

- Z mašiny vyhučely Těšany, muže byt?

A tak mne neznalého místních poměrů napadá: Říká se správně ty Moutnice nebo ta Moutnice.

Tetka Wiki říká, že to původně byla Mútnica a později Mótница. Množné číslo ty Moutnice je údajně známo už od 16. století. Musím však říct, že pojmenování Mótница jsem zaslechl i já. A to v hospůdce U Hložků. Ovšem v dobách, kdy ještě byla poblíž autobusová zastávka.

A protože jsme v jazykové dílničce, mohli bychom si říct něco o původu názvu Moutnice. Co ty na to?

Čekal jsem tuto otázku a připravil jsem se na ni: Našel jsem dvě hypotézy. První říká, že dnešní Moutnický potok se kdysi jmenoval Mutná, což znamenalo kalná. Druhá hypotéza se odvolává na pověst o rytíři Mutinovi, který měl na nedalekém kopci tvrz. A tento rytíř dal údajně název i Těšanům, protože se na pobyt v této osadě vždy těšil.

No borci, musím vás teda trochec zepsut. Sme v hantecové oficíně a moc hantecu sem vod vás nezačul. Ale mohli byste si to u sajtny vyžehlít třebaš tym, že šplíchnete aji neco vo Těšanech.

To bysme mohli. V Těšanech žil slavný závodní kůň Korok a také zde otrávil Maryša Vávru kafem s otrušikem. Alespoň to tvrdí bratři Mrštíkove.

Ale o tom až někdy příště, dnes už nám na to nevyjde čas. HD

Mufloni

Jaro je v plném rozpuku a tak jsem si říkal, že bychom se dnes mohli v naší officíně podívat na téma příroda.

Minulý týden jsem navštívil oboru Holedná.

A byls na rozhledně?

Byl.

Připomeňme tedy posluchačům, jaké výrazy má naše hantýrka pro rozhledny a podobné stavby.

Většinu výrazů máme tradičně převzatých z němčiny. A v němčině der Turm je věž a der Ständer sloup.

Souhlasím, pro rozhlednu jsem zaregistroval například výrazy špizna, čučna, čučturma a čučštendr. A dřevěná rozhledna s žebříky – to je špačkárna.

Pro věž jako takovou, bez ohledu na to, je-li z ní vyhlídka nebo ne, mám poznamenána slova turmoš a špica. Takže např. špica kirchnová je věž kostelní. A věž vysílací či retranslační – to je zase štendr s anténó.

A objevil jsi v oboře ještě něco zajímavého z pohledu naší hantecové dílničky?

Představ si, že objevil. V této oboře se chovají daňci a mufloni. A na tamějších cedulích mě zaujaly výrazy z myslivecké latiny. A tak jsem doma hodil oko také do této hantýrky.

Mohli bychom říci, do jégrhantecu, poněvadž jégr je myslivec.

Jasnačka. Zastavme se ještě u muflonů. Poslouchej ty půvabné výrazy: slechy, to jsou uši, světla zase oči, větrník – nos, svírák, to je ústní dutina, lízák zase jazyk. Delší srsti na spodní části krku a na hrudi muflona říkají myslivci rouno. Bělavé plochy po obou stranách hřbetu nazvali čabraka nebo také sedlo. A komora – to není srdeční komora, jak jsem si myslel, ale dutina od prvního žebra až po bránici. V ní jsou uloženy srdce, plíce a tepenný kmen, přivádějící krev do hlavy a hrudních končetin. Alespoň tak to říkal vysvětlující text.

No jasnačka, komora zde není část srdce, ale oblast nejvhodnějšího zásahu. Na komoru myslivci přece míří.

Špica. Zase jsem chytřejší. Ale pojďme dál. Mufloní běhy, to jsou nohy, kelka zase ocas, barva je krev, výměty, to je trus, rez zase moč a ždímání je močení. A teď z jiného soudku: bílí neboli běl, to je tuk, vývrh říkají vnitřnostem a drob jejich jedlé části. Nejedlou část, tedy tu na vyhození, nazývají výhoz. A to by mohlo stačit

Ale čas nám utíká a to jsme zvládli jen muflony. A v oboře žijí ještě daňali a kaňoři, určitě tam narazíme na zajochy, pro které má naše hantýrka také řadu pojmenování. Ale to bychom si mohli nechat na některou z našich příštích officín.

Já si to nechám projít hlavou, a pokud mně Eda Štatlař helfne, tak se pověnujeme zajochům, myším, ještěrkám a podobné havěti.

Muška

Dnes tu máme posluchačský dotaz. Posluchačka píše: V minulém hantecovém okénku jste říkali, že si vezmete na mušku nějaká další slova. Nedávno jste vysvětlovali, proč si bereme někoho či něco na paškál, ale proč si bereme někoho či něco na mušku? To má něco společného s mouchou?

Vrzli sme s Jiříkem myslivny do kupy a špekulírovali a špekulírovali a špekulírovali.

To jste špekulírovali do ztracena, nebo jste taky něco vyšpekulírovali.

Vyšpekulírovali. Posluchačka má pravdu. Souvisí to s mouchou. To, čemu říkáme muška, byl původně malý výstupek na konci hlavně pušky, tak malý, jako by nám na konci hlavně seděla muška.

A když střelec netrefí, hned to má na keho našít. Zahlásí, že měl špatnou mušku. Asi se na tym laufu šópla trochu na bok. Cha, cha.

Ovšem když si vezmeme na mušku nějaká slova, tak na ně nemíříme flintou, ale naši pozorností.

Kolegové, to je zase z vaší strany zase nějaká legrácka, že?

To né, Náčelníku, to píše lingvistik Václav Machek ve svém entomologickém sloválu.

No snad etymologickém. Etymologie je přece věda, která se zabývá původem slov. Řecky etymon znamená „pravdivý smysl“, a logia je „nauka“. Nebo se snad pletu?

Nepleteš, ale my s Edou to vidíme trochu jinak: Když se totiž podíváme na starší psaný text, tak se na papíře hemží všelijaká písmenka, která mají všelijaké nožičky a někdy i tykadla.

Když přivřu obě oči, tak snad.

A kvůli těm nožičkám a tykadlům se písmenkům dnes v hantýrce říká také hmyzáci či hmyzóši. Za starých časů to však byli hemzáci. A tito hemzáci se řadí do skupinek, kterým se říká hemzy neboli slova. Takže bysme této disciplíně mohli klidně říkat hmyzákozpyt.

Nó, a v odborném hantecu entomológija. Protože hmyzóši só řecky entomón.

Zviklali jste mne, sice jen trochu, ale když už jsme narazili na výraz hemzy znamenající slova či kecy, mohli bychom si uvést také pár příkladů.

Tak pojďme na to: hemz járu = slovo roku, kec roku, jet křivý hemzy = reptat, jet vědátorský hemzy = mluvit odborně, přednášet, suchý hemzy = nezáživná slova, strohý výklad, kydat blbý hemzy do palice = oblbovat, a jet vojetý hemzy znamená říkat pořád to samé.

Z uvedeného je vidět, že se slova hemzy používá zpravidla ve významu slova či řeči nepřijemné. Ale jsou i výjimky: na taková jungšálku só to špicový hemzy – na tak mladé děvče je to skvěle řečeno.

A po dnešek bylo již hemzů dosti. Tak sajtno, hantec déchá.

Mýrnyx-týrnyx

Včera se nám ozvala na náš speciální e-mail hantec@rozhlas.cz již podruhé posluchačka z Čejkovic a ptala se, jak to tedy vlastně dopadlo s Edou. Zda si hodlá jen tak mírnyx týrnyx sbalit své saky paky a odstěhovat se kvůli nějakým techtlím mechtlím do Orlických hor. Mail jsem přeposlal Edovi, ať si to vyřídí sám, ale napadlo mne, že bychom se dnes mohli podívat na sousloví mírnyx-týrnyx, saky-paky a techtle-mechtlet. Hodil jsem tedy drát Jiříkovi, aby se na toto téma připravil.

Hned mne napadlo, že by ta posluchačka mohla být nějaká Edova tajná ctitelka. A podíval jsem se, zda ty Čejkovice neleží v Orlických horách. Děd Vševěd Gúgl mně nabídl čtvery Čejkovice. Dvoje na Moravě, dvoje v Čechách a čtyři městské části. Nic z toho ale v Orlických horách.

Já bych se ale raději vrátil k těm zajímavým souslovím. Co jsi našel o mírnyx-týrnyx?

Zní to tajemně, téměř jako zaklínadlo. Ale není to nic jiného než německé mir nichts, dir nichts = mně nic, tobě nic. V Rakousku to čtou mírnyx dýrnyx. U nás se význam malinko posunul, takže to znamená jakoby nic, jakoby se nic nestalo, jednoduše, jen tak.

A co sbalit saky-paky?

To pochází z rybářské latiny. Původně se jednalo o rybáře, který sbalil své saky na ryby, tedy síťky s nalovenýma rybama, a paky, což byl slangový výraz pro oblečení a další rybářské vybavení. A šel domů.

Já jsem však někde četl, že to znamená s pytlím a balíkem, německy mit Sack und Pack. Když odcházíme s pytlím a balíkem, bereme si s sebou všechno, odcházíme se všemi svými věcmi.

I ta rybářská verze samozřejmě vychází z němčiny. Není to ale hezké, když máme více možností a můžeme si vybrat tu, která s námi lépe souzní? Ti, co bydlí u rybníků to mohou vnímat jinak, než obyvatelé věčně vyschlé krajiny.

A zbývají nám techtle-mechtlet, tedy pletky, intriky či machinace.

Slyšel jsem, že doktor Techtlmechtl byl první německý manželský poradce. Pamatuji si také asi tak 30 let staré, ale nádherné vyjádření tetky Picmánkové na adresu mladých lidí: Ze startu techtle, potym mechtlet a ve finálce cáluješ aloše – tedy alimenty.

Něco vědecktějšího tam nemáš?

Mám. Rakouský výraz s Techtlmechtl označuje aféru či slibně se rozvíjející milostný vztah. Rakušané to odvozují z jidišského tachtí machti, doslova tajnosti dělat.

A to je od nás vše, loučíme se s přáním, aby na vás jen tak mírnyx-týrnyx nedolehly nějaké techtle-mechtlet a vy jste nemuseli kvůli tomu sbalit své saky-paky.

Nápisy ve městě

Jříku, j já se tě hned ze startu zeptám, jestli náhodó nemáš nějaké zajímavé téma pro náš dnešní hantecový oficínu. Né, že bych ňáký v zásobě neměl, ale nemusím mět zásluhy jenom já.

Když jsem dneska šel do Erběčka, všiml jsem si spousty nápisů nad výkladama. Jsou napsané většinou spisovnou češtinou nebo anglicky.

A tak jsem si říkal, že by bylo špicové, kdyby nad brněnskýma obchodama a provozovnama byly také nápisy v brněnském hantecu. Takovéto lákadlo na turisty v žádném městě nemají. Protože brněnský hantec je záležitost jedinečná.

Špicová gómka, turistáci by se pobavili a Brňáci by si takto připomněli hantecová slovíčka. A máš nějakou představu, co by tam jako mělo být načmrndané?

Měl jsem chvilku čas, a tak jsem si na lavičce napsal na papír pár nápadů.

Ukaž. No špica:

Chytrá lékárna – gómavá apytyka; antikvariát – bichle z fósatých járů; obuvnictví – šneky a pekle; potraviny – chálka a glgačka; zelenina – zobka pro listožróty; pekařství – rohlajze a bimz; výdej jízdenek – kasa na flósky.

A tady nápisy anglické či v poangličtěné češtině:

Coffee s sebou – kafisko do paprče; parking zde – parkál nebo taky vřakáč; army shop – cajky ze špenátu; organic restaurant – reštyka pro vegoše a listokřupy; vinyl records – plotny do gramca; sweet bar – cukroška; nail studio – nehtopucna; hair studio – hárošmikna.

Dyž už sem před chvílů vzpomněl tu oficínu, tak sem začul výraz home-oficína – to má být domácí koutek pro makačku z domášova. Oficína se říkalo holičské provozovně, nebo né?

Pamatuješ si to dobře. Jedni tvrdí, že oficína bylo původně holičství pro oficíry – tedy pro důstojníky. Jiní zase, že to souvisí se slovem ofikat – ostříhat. A další říkají, že to byla místnost – například v lékarně či v knihvazačství – kde probíhal oficiální styk se zákazníky. Nejblíže k pravdě jsou však ti, kteří odvozují toto slovo od latinského officina = dílna nebo laboratoř. Takže houm-oficíny nebo také haus-oficíny jsou vlastně domácí dílny nebo dokonce i „laboratoře“.

A to je pro dnešek z naší erběčkové hantecové oficíny – teda z naší rozhlasové hantecové laboratoře všecko.

Nemoci

Pomalou se nám krátí zima. A to je období nejrůznějších zdravotních problémů jako nachlazení či virózy. Co kdybychom se podívali, jak se s tématem nemocí vyrovnala naše hantýrka. A začněme slovem chabrus – nemocný či porouchaný.

Velice zajímavé slovo. V prvorepublikové židovské společnosti to znamenalo tajné spolčení obchodníků či neformální obchodní dohodu. Všelike to kupčení a nekalé kšefty. Slovo pochází z jidyš, kde chabrusso je společenství. Přeneseně to označovalo také něco nepěkného, nepoctivého či zkaženého, například chabrus volby.

Jenže někdy v padesátých letech se objevil význam nemocný, postonávající, neduživý či slabý. A to nejen v Brně.

Ano. Jazyková hra vyšla zřejmě z moravského slova chabý a přidala k němu výše uvedený význam zkažený či nepěkný. Takže dneska: króhl mě chabrus – onemocněl jsem, su chabrus na hercnu – mám srdeční potíže.

A teď si to prohodíme: Nemoc se šíří městem – chabrus se plazí štatlem, vypadat špatně – mět chabrus kštelt, nemocenská – myslíme-li na peníze, jsou to chabrusný nebo chabrusný love. Myslíme-li na neúčast v pracovním procesu, je to chabrusové vopušťák.

Chabrusové mohou být také věci neživé. Například chabrus karizóna – to je porouchané auto, su chabrus na matiku – nemám talent či buňky na matematiku

Další výrazy k tomuto tématu jsou klempírovat a krepírovat – postonávat.

Ta jsme převzali také od našich sousedů. A můžeme si vybrat, zda se přikloníme k německé či rakouské verzi. Německé krepieren znamená chcípat, rakouské klempern pak postonávat. Setkal jsem se i s výrazem klemprda, což je člověk, který neustále postonává a jeho kondice je již chabá.

A poslední dnešní slovo týkající se všelijakých ochoření je marodné – nemocný.

Toto slovo nalezneme nejen v hantýrce, ale i ve slovnících spisovné češtiny. Vídeňsky rakousky marod = nemocný, zničený, indisponovaný nebo opotřebovaný. Pochází to údajně z arabského výrazu maríd či marad znamenajícího zeslabený či churavý.

A příklady: Marodcimra – to ošetřovna či pokoj pro nemocné, byl každé deň čím dál víc marodné – každým dnem se jeho zdraví horšilo, úsměvné je spojení „marod ve šperku“, které znamená uzdravený.

A závěrem dnešní hantecové oficíny si ještě připomeneme několik dalších výrazů týkajících se nemocí a marodění, které snad nemusíme ani překládat: mět bacila, mět hin cemr, mět bolavó kedlábku, mět kazový haxny, byt nascípané, zgrblé, rozhozené nebo polámané, lapnót viróša a lapnót permoníky do lebeně.

A jsme na konci naší oficíny. Naše hantecová úderka vám vinšuje, ať neklofnete nějaké chabrus. A buďte ve střehu, ať na vás nehópne žádné bacil nebo viróš.

Neuvěřitelné cesty některých slov

Někdy jsou cesty slov neuvěřitelné. Jedno z nich je krpa neboli chyba, u kterého se dnes se zastavíme.

A začneme oklikou a to u německého slova die Stiefel (čti štýfl). Označuje jednak boty, ale také také nesmysly. Zajímavé, že? O tom, proč to tak je, vypráví následující příběh:

Jistý farář Stiefel předpověděl v roce 1533 na minutu přesně konec světa. Jenže ten se nekonal, a tak se mu všichni vysmáli a jeho jméno se stalo synonymem pro nedůvěryhodného kecala.

Dostal se dokonce do pořekadel, z nichž jedno znělo „wie einen Stiefel reden“, což znamená „mluvit jako Stiefel“. Pravděpodobná neznalost této historiky a jazyková ekonomie zkrátila toto pořekadlo na „einen Stiefel reden“. To se dá přeložit také jako „říkat botu“, protože der Stiefel je též bota.

Ručně šitým koženým botám se na Moravě často říkalo krpce, krpále nebo také krpy a jejich výrobě krpání. Moraváci si pozměnili ono původní „říkat botu“ na „říkat krpu“ a později též na „dělat krpu“. A tak slovo krpa takto dostalo nový význam – omyl či chyba.

Druhé slovo s neuvěřitelným příběhem je Kiloš, tedy Bůh.

Na počátku tohoto příběhu byl ruský děda Mráz. Původně to byla bytost přivázející na saních s bílými koňma zimní počasí. Po nástupu soudruha Stalina se sovětští komunisté pokusili nahradit postavu malého Ježíška přinášejícího dárky idealizovanou postavou starého dědy Mráze a oslavy přesunout na Nový rok. Dočasně se to podařilo.

Podobné, ale mnohem méně úspěšné tendence byly i u nás. Soudruh prezident Tonda Zápotocký vysvětloval dětem, že Ježíšek již zestárnul, vyrostl, narostly mu fousy a stal se z něho děda Mráz.

Děda Mráz se řekne v hantýrce dóda Kiloš, protože slova kila, kilka, kilián i kiloš označují zimu. Pochází to z německého die Kühle = zima. A jelikož bylo třeba nějak odlišit malého Ježíška od velkého dědka Mráze, označila hantýrka toho prvního Malé Kiloš a toho druhého Velké Kiloš. Byli to prostě Mráz junior a Mráz senior.

V některých filmech pro děti byl pán Bůh zobrazovaný jako fousatý děda sedící nahoře na mraku. A tak přešlo pojmenování Velké Kiloš časem na Boha Otce. Souviselo to s postupným upozadřováním dědy Mráze.

Takže dnes máme božskou trojici: Bůh Otec = Velké Kiloš, Bůh Syn = Malé Kiloš a Duch svatý = Duchál svatý.

A slovo kiloš začali někteří autoři používat i pro označení božstva obecně, takže například bohyně Venuše = kiloška Venáglá.

Navajo kód

Borci, gómete, co to byl Navajo kód?

Něco o tom víme.

Já to pro jistotu posluchačům připomenu. Na konci druhé světové války zaměstnala americká armáda skupinu indiánů z kmene Navahů. Protože tito indiáni měli jedinečnou řeč, kterou skoro nikdo tehdy neuměl a nebyla nikde zapsaná. A tak si navajští radisté vesele vyměňovali zprávy o situaci na bojišti a Japonci nerozuměli ani Ň.

A borci, esipak gómete, že v sovětské armádě fuchčilo za podobným účelem aj nekolik Plotňáků. Tehdy se vo plotňáčtině vědělo akorát, že dýchá pouze v jednom moravském štatlu, že ju skoro nikdo negóme. A tak sověti publil ufachčit takzvané „plotna kód“.

A jak to dopadlo?

Levě, na rozdíl od indiánů byli Plotňáci furt naglganí a tak se přijatá zpráva moc nepodobala té vyslané. Sověští agenti teda usódili, že si z nich Plotňáci dělajó akorát čurynu. A vodlifrovali je s maršálem Malinovským curyk do Brniska.

Ale plotna kód opravdu existoval, vždyť plotňáčtina měla řadu výrazů sloužících k utajení či zmatení nepřítele, v tomto případě především policistů.

Například když Plotňák řekl „borci, musíme k temu přistavit kystnu“ neznameno přistavení bedny například někam pod okno, ale že „na to musíme jít chytře“.

To je nějaké levingston, né?

Není. Pojí se k tomu následující příběh: Jedna brněnská klenotnická výrobná byla vykradena tak, že zloději místo materiálu pro výrobu ukryli do bedny svého kumpána. Ten se s bednou dostal do provozovny. Tam v noci vylezl, otevřel okno a umožnil vykradení objektu. A tak, řekl-li později Plotňák, že by se měla k nečemu přistavit kystna, znamenalo to, že by se mělo na to jít podobně chytře.

Edo, víš co to znamená „v šest v práci“?

No, že mám na šestó naklapat do hokny, né.

Ne, ne. K tomu se váže zase tato historka: Znamý brněnský zpěvák, moderátor a milovník country hudby Waldemar Plch jednou zavolal na chodbě Městského výboru Komunistické strany na siláka Frantu Kocourka „tak Franto, v šest“. Zaslchl to kolemjdoucí soudruh a odpověděl „čest, soudruzi, čest!“ A od té doby se chlapi zdravili „v šest“. A místo „čest práci“ říkali „v šest v práci“. Ono totiž tehdy začínala pracovní doba velké části profesí v šest ráno.

Novohantec

Mnohokrát jsme zde hovořili o tom, že se jazyky vyvíjí. Jednak upadají v zapomnění slova, která označují předměty, které dnes již nepoužíváme. Jako nedávný příklad uvedeme gramofon či magnetofon. A objevují se slova nová, protože je potřeba pojmenovávat nové předměty a jevy, se kterými se setkáváme. Co kdybysme si uvedli nějaké příklady z naší brněnské řeči?

Jedním z nádherných příkladu je reakce brněnštiny na epidemii koronaviru. Objevila se nové výrazy jako hokna z kéro – práce z domova; chálka z módr fenstra – jídlo z výdejního okna; sichrdekl na sandál – rouška; sichrvál – ochranný prostředek; špricuňk na klepeta – dezinfekce rukou nebo viróš ufachčené ve flašinetu – uměle vytvořený virus. Dnes vám představíme některá nová slova, která vytvořila generace mladých Brňáků.

Musím vám na Jiřika prozradit, že, inspirován profesorem Hradským z My Fair Lady na Zelňáku, si bere do šaliny blok, a když uslyší něco zajímavého, zapíše si to.

Takže přátelé, nyní to nebude, jak říkají mladí, “old šúl hantec”, tedy hantec staré školy. Na ukázkou jsem vybral nějaká takto odposlouchaná slova a doplnil je výrazy, které jsem objevil v textech mladých autorů. Na rozdíl od toho “old šúl hantecu” však řada těchto nových slov vychází z angličtiny.

A jedeme pěkně podle abecedy.

Andržen = pohádkář; bincák, bincárna = nevěstinec; brblanina = kecy, bláboly; buklé tympl = rezervované místo; cancweb = webové stránky šířící nesmysly; čertovna = policejní stanice; načudlikat do fónu = napsat text do telefonu; džank měl = nevyžádaný e-mail; fejkovat = podvádět; friškové flek = volné místo; garda = garáž nebo take garsoniéra; hajcovat na lízačku = platit na lesing; hlavas = hlavní nádraží.

Zrovna toto slovo se nám hóódně nelíbí, raději bysme slyšeli nádr. Ale jdeme dál:

Kurňa hláškař = velký prorok; hypoš = hypochondr; je mně to tři pět = je mi to jedno; karfíól na budce = afroúčes, kudrnaté vlasy; kilnót = zabít; kindrkillka = antikoncepce; kocába mět = mít kocovinu; konciš = koncert; kólnót fónem = zatelefonovat; lata půl míle = dluh či manko půl miliónu; magoš = magistrát; motka = motorka; nakorbené = svalnatý; natahnót koně = nastartovat auto; pelikán pod bradó = podbradek; procák = processor; sejvnót na hadr = uložit na hard disk; stravitelný štylo = přiměřená, použitelná postava; šopovat = chodit po obchodech; štauec = dopravní zácpa; tankomat = bankomat – zde tankujeme peníze.

A na závěr tatys = otec; vajtnót = počkat; vočmen = videokamera a widle = operační systém windows.

Takových výrazů je samozřejmě mnohem víc, toto byl jen malý vzorek.

Nový mezinárodní den.

9. září je pro nás, kteří se zabýváme brněnskou hantýrkou, významný den. Již druhý rok slavíme Mezinárodní den hantýrek a slangů. A tak mne napadá: Víme, kde se tento nový významný den vzal, kdo jej inicioval?

V roce 2008 založil Martin Kafka novou webovou stránku Čeština 2.0. s interaktivním slovníkem, do kterého může kdokoli přidávat nová či jinak zajímavá slova z hovorové češtiny nebo slangové výrazy. Dnes je v tomto slovníčku již přes 25 tisíc slov.

A co to má společného s tím Mezinárodním dnem?

Když Martin viděl, jak se slovník krásně plní a že je o nová slova zájem, pojal nápad, že když už slavíme dny kdečeho, mohli bysme začít slavit také Den nově vytvořených slov a Den slangů a hantýrek. A ve spolupráci s našimi cimrmanology vybrali pro tyto dny dvě snadno zapamatovatelná data:

3.3. – Mezinárodní den neologismů, tedy nově vzniklých slov

9.9. – Mezinárodní den slangů a argotů.

V Ústavu pro jazyk český této myšlenky vyslovili teoretickou podporu, UNESCO zatím mlčí.

Vzhledem k tomu, že bysme asi dva nové svátky neprosadili, bylo později dohodnuto, že svátek bude jen jeden, a to 9. září.

A protože také naše brněnská hantýrka stále žije, máme co oslavovat. Ale připomeňme si ještě, jaký je rozdíl mezi slangem a argotem. Ne každý to ví.

Řeknu to takřka lidově: Slang říkáme profesní a zájmové hantýrce. A tak máme např. truhlářský, železničářský či studentský slang. Argot říkáme mluvě takzvaných „nižších“ vrstev společnosti. Sem patří třeba vězeňská nebo zlodějská hantýrka. Argot i slang mají svou slovní zásobu a ustálená spojení. Gramatiku přebírají zpravidla z jazyka, kterým se mluví v dané oblasti. Někdy je to spisovný jazyk, jindy nářečí. Hranice mezi slangem a argotem nejsou ostré. Liší se snad jen tím, že argot je záměrně méně srozumitelný.

A brněnská hantýrka je tedy slang nebo argot?

Na to není jednoznačná odpověď. Současný hantec je spíše literárním jazykem určité zájmové skupiny. Ta sice nemá potřebu něco utajovat, ale určité prvky tajné řeči převzal hantec z minulosti. Přesnější vymezení bych nechal lingvistikům do jejich dizertaček. Pro nás je důležité, že hantec žije a že Brňáci používají řadu jeho slov jako například šalina, chálka či hokna také v běžném životě.

Ať tedy žijí a rozvíjí se slangy, argoty i hantýrky. Včetně té naší.

Obchod I

Dnešním tématem budou hantecové výrazy pro obchod a obchodování. Probereme jich sedm. Prvním dnešním slovem bude kšeft, tedy obchod.

Pochází z německého das Geschäft = obchod i obchodování.

Pokračujeme dál, kvelb, to je kamenný obchod.

Německy das Gewölbe = klenba, klenutí, hrobka. Naše prababičky označovaly jako kvelb původně klenutou komoru či spižírnu. Časem se to přeneslo i na obchody v klenutých prostorech, což byly též jakési „spižírny“ se spoustou krámů. A když začaly přibývat obchody v neklenutých prostorách, tak se jim tak ze setrvačnosti začalo říkat také.

Nečestnému obchodování či lichvě říkáme šmelina.

Německy der Schmeller = lichvář, lakomec, podvodník. V hantýrce šmelina = obchod, obchodování, zvláště neoficiální, ošmelit hoknu znamená ošidit práci, vyšmelit, to je získat něco neoficiálním či nekalým způsobem. Šmelina a šmelení nám souzní také se slovem šmé = podvod, trik, lest.

Překupníkovi a lakomci v jedné osobě říkáme keřas.

Původně to byl spekulant, lichvář či překupník využívající tíživé situace lidí k obohacování se. Pochází z německého der Kettenschieber, kde die Kette = řetěz, ale také okolnosti, a der Schieber = přesunovač. Keřas je tedy ten, kdo využívá okolnosti k přesunům peněz do své šrajtofle.

Vekslák, to je zase pokoutný obchodník.

Německy der Wechsel = výměna, změna, záměna. Tytéž významy má veksl v hantýrce. Vekslovat znamená také měnit peníze a šmelit s nima. Vekslák je nelegální obchodník a vekslbóda říkáme v hantýrce směnárně.

Pro prodávání máme v hantýrce výraz silbrovat.

Německy der Silber = stříbro. Divné, že? Jenže silbrovat znamenalo původně měnit zboží za peníze zvané stříbrňáky.

Druhý výraz pro prodávání je střelit.

Základní významy výrazu střelit jsou vypálit ránu či zasáhnout někoho nějakou střelou. Proč tedy má toto slovo též význam něco prodat? Inspirací byly pravděpodobně dvojznačná slova v němčině, kde např. verramschen (čti fr-ramšn) znamená jak střelit tak prodat.

A nakonec můžeme obrazně říct, že když něco prodáme, tak jsme to od sebe odstřelili.

Obchod II

Naším dnešním tématem bude návštěva obchodu. Ale spíše nějakého malého, protože tam se prohodí i pár slov. V supermarketech mlčky chodíme mezi regály a přinejlepším odpovíme pokladní na pozdrav.

Bude to ale taková hypotetická návštěva, protože kdybychom totiž vkročili do obchodu a zajódlovali „Zdar jak sviňa sajtno“, polovina návštěvníků by nás v tu ranu považovala za sprostáky.

Ale mohli bychom použít neutrální pozdrav „špicové deň“, tomu by mohli všichni rozumět. Ale já bych navrhol, kdybychom si úvodem řekli, jaká máme v hantýrce pro obchod pojmenování.

V té starší kvelb a kšeft, v té novější šop či kauf. Ale mohli bychom si připomenout staré názvy některých obchodů, které se kdysi vyskytovaly nejen v Brně. Nejsou sice echt hantecové, ale paměť nám to osvěží.

Zkusme to. Jmenuj a já budu překládat.

Masna = maso a uzeniny, Narpa = papírnictví, narpa je zkratkové slovo pro národní papírny, Pramen = potraviny, to je analogie německého Quelle, Zdar = prodejna hraček a sportovních potřeb, Drutěva = družstvo tělesně vadných, Řempe = řemeslnické potřeby, Kovomat = železářství neboli kovové materiály, Zverák, Zverex, správněji Zverimex – to byla prodejna zvířat, Lověna – to nemělo s láskou nic společného, jiný název byl „Lov a les“.

Některé názvy se neujaly, např. Chemodroga pro drogerii a Medika pro lékárnu.

A ještě bych připomněl název obchodního domu Prior. Víme vlastně, co to znamená?

Nevíme to jistě, ale tušíme. Latinsky prior znamená přední a přednější. Takže jednička mezi obchody či obchodními domy.

Také se říkalo, že je to zkratkové slovo pro „přijdeš rychle i odejdeš rychle“.

Každý správný kšeft měl auslák, tedy výlohu. U pultu vevnitř stála lajna kunčoftů, to nekdy aji před kšeftem, kteří čekali, než je prodavačka, někdy i prodavač, obslouží. Máme v hantýrce nějaký univerzální výraz pro prodavače? Víš, že asi né. Použil bych slova kšeftsman či kvelbman. Nebo podle druhu zboží. Např. mlíkačka, ta prodávala mléčné výrobky, vohozbaba, to je prodavačka oděvů, klumprtbaba, prodavačka v partioyce, dnes bychom řekli v bazaru nebo také v zastavárně. Krásné je pojmenování „grófka von tébich“ – to je prodavačka koberců.

Když kšeftsmanka naskládala zboží na pult, nadatlovala na kasu, co kerý koštuje, kunčoft vynoroval z kapce šrajtoflu, zacáloval a vysmahl aus na ulic.

Tak hotovo, kunčoft vyšel s nákupem na ulici, a to je pro nás signál, že naše dnešní povídání končí a my se loučíme naším starým známým pozdravem hantec déchá.

Oficína

Dostal jsem otázku, proč těm našim tříminutovým vyprávěním o hantecu či v hantecu říkáme oficíny. A tak bychom si mohli dnes o tomto slově něco povědět.

Za mých mladých let se říkalo oficína především holičské provozovně. Když někdo řekl, že jeho fotr měl v baráku oficínku, znamenalo to, že jeho otec měl v domě holičství. Oficína byla původně dílna či provozovna holičská, lékárnická nebo také knihařská.

A jaký je původ tohoto slova?

Zaregistroval jsem všelijaká vysvětlení. Jedni říkají, že to bylo původně holičství pro oficíry, tedy pro důstojníky. Jiní zase, že to souvisí se slovem ofikat a další říkají, že to byla místnost, kde probíhal oficiální styk se zákazníky.

Ale to jsou taková lidová vysvětlení, co na to říkají odborníci?

Že německy die Offizin je dílna, holírna, lékárna či tiskárna. A to pochází latinského officina, což byla dílna nebo laboratoř.

Uvedu příklad: „Dyž sem byl malé šropál, sicnil sem v oficíně u sósedů a nasával hantec raskenů“ = jako mladý kluk jsem sedával v sousední holičské provozovně a vstřebával řeči starších mužů.

Epidemie koronaviru do jisté míry vzkřísila toto slovo. Zaregistroval jsem novodobé termíny homeoficína (čti houm-oficína) či hausoficína, což je domácí úřad, či spíše nějaký domácí koutek pro práci z domova.

A pro nás je oficína synonymem slova dílnička. Hantecová oficína je tedy hantecová dílnička. Ovšem Eda Štatlař razí spíše výraz laboratoř.

A tak mne napadá, že bychom se mohli podívat také na samotné slovo hantec. To je brněnská verze spisovného výrazu hantýrka. Víme něco o jeho původu?

Tady klepla kosa o kámen. Něco víme, ale není to moc přesvědčivé.

Hantýrovat znamená mluvit argotem neboli žargonem. Převzali jsme to z němčiny. Jenže dnešní německé slovo hantieren znamená vládnout, ovládat či manipulovat. Ve starší němčině znamenalo údajně také provozovat obchod či živnost. Obě tyto činnosti ovšem předpokládají výřečnost a umění slovy přesvědčovat. No a tak došlo pravděpodobně už v německém argotu k přenesení významu.

Ale jak tě znám, budeš mít v zásobě i alternativní vysvětlení.

Tentokrát mám: Podle některých Hanáků je hantec zkomolené hanácké „hen tech“, protože se jedná o „kecy hen tech z Brna“. Jiní zase říkají, že to byl původně „handec“ nebo „hentec“ – tedy tajná rukomluva. Protože německy die Hand = ruka a rakousky di Hente jsou ruce.

Olomouc

Většina Brňáků ví, proč zvony katedrály Petra a Pavla zvoní poledne již v 11 hodin.

Já bych ale nebrněnským posluchačům ten důvod raději připomněl. V roce 1645 obléhala švédská vojska téměř 4 měsíce Brno. Ale marně. A tak se jejich velitel 22. srpna rozhodl, že pokud se Brna nezmocní do poledne příštího dne, tak jeho vojska odtáhnou. Ovšem Brňáci se to dozvěděli, a když následující den mělo město namále, odzvonili na Petrově poledne o hodinu dříve. Švédští vojáci přestali útočit, vrátili se do ležení a následně odtáhli.

Proč se však o tom zmiňujeme. Protože podobnou pověst jsme zachytili také v Olomouci. Odehrává se ovšem o více než 200 let dříve a to v dobách, kdy husitům velel Prokop Holý. Nejprve si ji povíme v hantecu a pak přeložíme.

Předávám slovo Edovi, který si vydupal monopol na intepretaci.

V Olmiku bačoval krojcnový sajtně biskupské Žanek Železné, a ten s husákama fest vydrbával. A tak hejtmanské vod husáků Prokop Holé sbalil sajtnu vojclů a valil do Olmiku ufachčit tam ordnung. Néprv chcel házet čekanku, až to v Olmiku sami zabalijó a zahlásijó hende hóch.

V Olomouci šéfoval katolíkům biskup Jan Železný a ten dělal husitům potíže. A tak husitský hejtman Prokop Holý dal dohromady vojsko a odtáhl do Olomouce udělat tam pořádek. Zpočátku chtěl vyčkávat, až se olomoučtí sami vzdají.

Dyž to ale neufachčili, nahodil befel ke šturmu na štatlový šance. S tym, že esi nezmáknó lapnót Olmik do svéch paprčí dřívjéc než v poledně, zbalijó kramle a vodklapó azimut Opava.

Když se ale nevzdávali, dal povel k útoku na Olomoucké hradby. S tím, že pokud město nedobudou do pravého poledne, nechají toho a odtáhnou směrem na Opavu.

No v Olmiku se to domáklí. A dyž už skorem dostali na frac, mlaskl Žanek Železné befel vodbóchat poledně na kirchně svatýho Vency vo hodřku dřívjéc. V tu ranu stopli husáci šurm, zmáklí čelem vzad a potym vodveslovali vod štatlu. Na pamětnó tétok mlaty začli u svatýho Vency bóchat poledně už v jedenást. Eši to tak valijó ešče dneska, to už negómu.

Ale olomoučtí se o tom dozvěděli. A když už téměř prohráli, vydal Jan Železný povel, aby na kostele svatého Václava odzvonili poledne o hodinu dříve. V tom okamžiku přestali husité útočit a záhy odtáhli od města. Jako připomínku této události začali tehdy svatého Václava zvonit poledne už v jedenáct. Jestli se tato tradice udržela do dneška, to už nevím.

Opilost

Nedávno jsme si povídali o tom, proč Jiřík a alkohol nejsou kamarádi. Dnes bychom se mohli věnovat záležitosti zcela opačné. A to jak vyjadřujeme v brněnské hantýrce stavy opilosti. Jako první mne napadá slovo s'até – tedy pořádně opilý.

Toto slovo pochází ze starého slovanského títi respektive stíti znamenající setnout. Setneme-li někomu hlavu, padá hlava i tělo na zem podobně jako velmi opilý jedinec. Často se doplňuje upřesňující výraz: s'até jak motyka, s'até pod vobraz.

Proč ta motyka?

Za starých časů se motykou kopaly hroby, a když bylo něco na motyku, bylo to na zakopání pod zem či do hrobu, přeneseně hodně špatné nebo na umřítí. Původně se říkalo s'até na motyku, ale protože lid většinou zapomene na původ rčení, upravil si to na s'até jak motyka.

A jak je to s tím obrazem, to take víš?

Něco jsem vyš'oural. V Bibli se říká, že člověk byl stvořen k obrazu božímu. Pokud se však takto nechová, lze říct, že klesl pod obraz boží, čili vypadl z božího rámu a leží pod ním někde na zemi. Spíše bysme měli říkat, že je s'até, zlité či zrychtované pod obraz boží, ale ujala se zkrácená varianta pod vobraz.

A takové vysvětlení Ti tetka Picmánková požehnala?

Nepožehnala! Ta říká, že tam původně nebyl obraz, ale staré české slovo obraza, což je únava, úhona či poškození. Odsud pochází též spisovný výraz obraženina, tedy poškození nárazem. Tedy opilý, na zem poražený a dopadem obražený.

Pojďme k dalšímu slovu vyjadřujícímu opilost – nadrátované

Lingvistici říkají, že výrazy zdrátované či nadrátované mohly vzniknout jazykovou hrou ze spojení zlité nadranc. Prvorepublikoví autoři ovšem říkají, že v tehdejší argotu výraz drát znamenal rum a drátenica byla kořalka. A toto jejich vysvětlení se mně zdá být pravděpodobnější.

Takže když je někdo zdrátované jak čobolácké kastról, tak je pořádně opilý. Další pojmenování opilého je nametené.

To pochází z německého der Met, což je medovina. Takže smetené či nametené borec byl kdysi ten, který se dostal pod opojný vliv medoviny. Doklapal nametné na domašov a hnedka vytočil stařku – přišel domů opilý a hned našťval manželku.

A na závěr se podíváme na spojení být na hadry – tedy opět velmi opilý

Fráze bét zglgané na hadry nebo jen bét na hadry nemá nic společného s textilem. Pochází z vídeňského da Hadern, což je těžká opilost. Takže když se kchoc zmazala na hadry, tak se pořádně opila.

Tak partyjo, to je pro dnešek vše. Těšíme se, že si nás opět naladíte, a ještě více se těšíme na vaše náměty i připomínky. Adresa hantec@rozhlas.cz je tu pro vás.

O řepě

Tak Jiříku, co sis pro dnešní hantecový koutek připravil?

Včera jsem si četl storku Vo řepisku, kterou v hantecu převyprávěl náš kolega Jura Novotný. Ale byl jsem zklamán, ten příběh není vůbec reálný.

Ukaž, ukaž. Já to sajtně přelóskám a ty nám pak hókneš, co se ti tam nende pod fósiska.

Tady ji máš. Čti. A až budu mít výhrady, tak tě zastavím.

To dysik lajfčili dóda s oldmutró v pastóšce u valdeca. Na polisku měli švihló řepu, ale páč už měl dóda chapadla olšový na to, aby polisko festovně povoral, vylópla se enem jedna. Byl na ňu fest pyšné a vo to víc ju šprycal vasrovicó a hnojil srajdó. No, ve finálce z toho bylo řepisko jak beča. Dyž ju jednyho dňa scel vyrépnót z hródy, zgóml, že je to pasovka.

Dóda hodil voláre vo helfku oldmutře. Dóda čapl řepu, oldmuti čapla dódu a tahli a tahli, ale řepa byla furt šprajelá. Dóda nahodil somr vo helfku vnučce. Dóda zaséc čapl řepu, bábrdla čapla dódu a vnučka oldmutru. Tahli jaxsviňa, ale řepa se ani nehla. Dóda teda hvízdl na čokla, keré pila dohasil, páč gómal, že mu z toho potym kapne ňáká zobka. Dóda gafl zaséc řepu, bábrdla dódu, vnučka čapla oldmutru, čokl se zagřufł koňadře za džíny a tahli...

Zadrž Edo, vnučka by si určitě nenechala líbit, že se jí pes má zakousnout do riflí. A pokud ano, tak by je nejspíš roztrhl a ona by tam stála s holým zadkem. Dnešní děti nejsou hloupé, musíme ten příběh přizpůsobit současné době.

Tak teda jo. Co třebaš takto: Dóda povařil vinty a naklapal do maštale, kde vokšíroval hajtru. Přikurtoval vokolo řepiska festovní špagyš, hókł hyjé a řepa se vylópla z hródy aus.

Výborně. A jaké z toho plyne ponaučení? Děti si musí uvědomit, že pokud nebudou přemýšlet, nejen že se zbytečně nadřou, ale možná si tím zkazí kus života.

Tak kolegové, a já bych nyní přiblížit ten problém našim mimobrněnským posluchačům. Zasadil dědeček řepu a vyrostla mu řepa veliká, převeliká. A nemohl ji vytáhnout ani s pomocí babičky a vnučky. Zavolali tedy psa, který se zakousl vnučce do riflí, a chystali se tahat všichni čtyři. A Jiřík namítá, že v současné době by si vnučka nenechala zakousnout psa do značkových riflí a že se tedy příběh musí pozměnit. Na což Eda reagoval takto:

Když řepu nevytáhli tři, zašel dědeček do maštale pro koně, omotal řepu provazem a kůň ji bez potíží vytáhl.

A já bych ještě dodal, že v současné době by zašel dědeček spíše do garáže pro Terru či jiný malý traktůrek.

Otázka do pralice

Dostal jsem otázku, proč Borek tak často uvádí rozhlasové jazykové dílničky slovy „toto je jedna ze současných podob brněnské hantýrky“. Co Tě k tomu Borku vedlo?

Občas se ozve nějaký echt Štatlař a povzdechne si, že to, co prezentujeme jako brněnskou hantýrku, není již ten pravý hantec, který v Brně používal v sedmdesátých a osmdesátých letech.

Ale to je přece v pořádku, ba chvályhodné. Protože to znamená, že se hantýrka vyvíjí a tedy žije. A to je obrovské plus.

Ano! Jak my říkáme, hantec déchá!

Ono je to tak: Každý z nás máme svoje individuální vyjadřovací prostředky. Ty jsou podmíněny mluvou našich rodičů, prostředím, ve kterém jsme žili či pracovali, naším vzděláním a také životními zkušenostmi. Abysme se lépe domluvili, tak toto vše zastřešuje spisovná čeština, kterou jsme se učili ve škole. Hantýrku jsme ovšem nasávali každý jinak, někdo od rodičů, jiný ve škole, další až v zaměstnání či v hospodě. Někdo v KrPolu, jiný v Komárově. Můžeme tedy vůbec hodnotit, co je správně?

Já si naopak s radostí všímám těch rozmanitostí, doplňuji si do hantecové slovní zásoby nové výrazy a mám zejména radost, když uslyším slova z hantýrky z úst mladé generace. Byť jsou použity třeba trochu jinak, než bych to vyjádřil já.

Zájem o hantec by měl lidi spojovat a nikoli rozdělovat. Kategorické soudy typu „toto je dobře a tamto je ptákovina“ nejsou z tohoto pohledu to pravé ořechové. Spíše bych bral informace typu „my v Husovicích jsme to říkali takto“. Anebo „toto by se dalo vyjádřit jinak, či lépe“.

Když vezmu naše hantecové přispěvatele, tak Edův hantec je jiný, než hantec Jury Novotného. Hantec Ondry Slabého je takový modernější a úplná moderna – to je hantýrka skupiny borců, kteří si říkají KKR D boys a kteří jí preventivně hantec ani neříkají.

A navíc: Takto koncentrovanou hantýrkou, jakou zde prezentujeme, v Brně nikdy nikdo nemluvil. My jsme ji však povýšili na literární útvar, a proto jsme ji poněkud zahustili. A nebráníme se používání nových výrazů, které přinesla současná doba.

Náš pořad si klade za cíl vzbudit o brněnskou hantýrku zájem posluchačů, případně najít nové přispěvatele. Jinak řečeno, aby hantec déchal.

Pábení

Borci, jistil sem, že fůra borců a koc vubec negóme, co je to to pábení a kdo je ten pábitel, vo kterým zongčí Kódl Gottůj. A tak to teďka prubnem dat do cajku.

Pábitel je vypravěč, který si své příběhy příkrášluje a přibarvuje pro větší zaujetí posluchače. Není to však úplný lhář. A toto se od nepaměti děje především v hospodách. I v brněnských. Velkým pábitelům byl známý synek města Brna Franta Kocourek. Ale nejen on.

Pábijou také zamilovaní. Tedy snaží se, aby byli protějškem viděni v co nejlepším světle. Pábijou rybáři, když líčí, jak tahali z vody půlmetrovou červenku, která jim nakonec přetrhla vlasec.

Ale kolegové, víme něco o původu slova pábení. Je to nové slovo nebo znovu oživený výraz z dávných dob?

Ani jedno, ani druhé. Toto slovo pochází od Jaroslava Vrchlického a je tedy staré tak 120-130 let. Zpopularizoval je spisovatel Bohumil Hrabal v povídce Pábitelé z roku 1964. A samozřejmě Karel Gott svou písničkou „Pábitelé“ z roku 1985.

Náčelníku a my s Jiříkem teďka sajtně šplíchnem vzorek takovýho pábení, aby šici měli šajnu, vo co tady valí.

Začnu já a to ve spisovštině: Jenda s Karlem byli spolu na pivu a povídali si o životě. Začal Jenda: „To letos v dubnu pálilo slunce, ale byla zima jako na Sibiři, a na chodníku ledovka. A tak jdu po tramvajových kolejích z Pisárek na nádraží na rande s jednou skvělou ženskou. Najednou mi ujely nohy a přistál sem tramvaji přímo pod kola. Měl jsem strach, že umřu, už jsem se viděl na hřbitově. A tak jsem obrátil oči k nebi a požádal: Pane Bože, dej mi křídla! A jen jsem do dořekl, už jsem plachtil ve vzduchu.

„Ano, vzpomínám si“, odpovídá Karel. „Na vlastní oči jsem tě tehdy viděl, jak poletuješ nad Špilberkem.“

A já to teďka kocórum a borcům ze Štatlu hóknu v hantecu: Žanek s Kódlm hodili sicnu v paluši a hantýrovali vo svý lajbce. Začl Žanek: „To letos v dubencu zoncna rumplovala jak sviňa, ale byla kosa, kaltna jak na Sibiři, a na tratecu šlinda. A tak valím po šalinových glajzách ze Šrajbecu na Rolu na scuka s jedný lajvont koňó. Včil mě na tý šlindě ulítly haksny a šóstl sem šalině přímo pod kolca. Už sem měl fedry, že zakalím, a že už mě cpó na kirchecu pod hródu. A tak sem vobrátil jodovky k nebálu a eště stačil šplíchnót: Velké Kilošu, dé mě peruté! A sotva sem to dohókl, už sem valil luftem.

„Jasnačka, mám to zašitý v dózně“, vaří na to Kódl. „Na vlastní augle sem tě tehdá špizoval, jak plachtíš nad Špilasem.“

Tak sajtno, věřte nebo nevěřte. S přáním sladkého pábení v příštích dnech se s vámi pro dnešek loučíme.

Paní Nováková v králíkárně

Občas se nám poštěstí, že nám někdo pošle nějaký příspěvek nebo napíše nějakou zajímavost. Martin Blažovák s Blažovic může být našim posluchačům vzorem. Poslal nám již pátý příspěvek. Tentokrát to nebude z prostředí železnice, kde pracuje, ale vzpomínka z dětství. Následující příběh se odehrál v dobách, kdy jsme budovali rozvinutou socialistickou společnost a kdy bylo také aktuální heslo „nepřítel naslouchá“.

Když jsem byl ještě malý kluk, bydleli moji rodiče v Žabovřeskách. Za domem jsme měli třešně, meruňky a švestky, kurník se slepicema a králíkárnou. Každý náš králík měl své jméno. A to podle toho, od koho jsme ho dostali. A tak jsme měli „pana Horáka“, „paní Novákovou“, „paní Markovou“ a tak podobně.

Dyž sem byl ešte malé cápek, házeli moji staří medvědi domovinu v Žabinách. Za barákem sme měli plac se střešňama, marhulama a kadlátkama, koplín se slépkama a bódku z micanama. Každé ten mican vod nás kópil méno. A to podlevá teho, vodkad' sme ho splášili. A tak sme měli „pana Horáka“, „paní Novákovó“, „paní Markovó“ a tak.

Jednou v sobotu vylezla maminka po žebříku na naši velkou třešeň a začala trhat plody. Sousedky se poflakovaly okolo plotu a čekaly, zda nějaké nedostanou. Za plotem za třešni stál panelák a z balkónů shlížely další živé kamery.

Jedno v sobotěнку se mutra vydrápala po šprušláku na náš střešňové óbrbaumál a začla tam škubat střešně. Susedy se palundovaly kolem plotu a vartovaly, esi taky neco nedostanó. Za plotem za střešňó házel stojku pancel a z balkeců čuměly další plkny.

Když maminka naplnila březový koš třešněma, poslala mne vyřídit tatínkovi, aby jí pomohl ten těžký koš spustit na zem. Tatínek zrovna držel v ruce „paní Novákovou“ a chystal se s ní udělat nedělní oběd. A tak jsem se vrátil pod třešeň a zakřičel jsem na maminku: „Tatínek teď přijít nemůže, musí ještě zabít „paní Novákovou“.

Dyž mutra nafólovala březák, vodlifrovala mě hóknot tatovi, aby jí dosmykoval helfnót zdělat ten kvichtové březák na hródu. Tata akorát držel v paprčách „paní Novákovó“ a rychtoval se z ní ufachčít chálku na nedělu. A tak sem hodil navrátila pod střešňu a na plný kule zabékl: „Tata teďka doklapat nemůže, musí eště vodkráglovat „pani Novákovó“.

Ještě týden po tom byla v našem domě hodně nervózní atmosféra. Rodiče se totiž obávali, že se u nás objeví příslušníci Veřejné bezpečnosti s poutama.

Eště tédeň potym rumplovala se starýma medvědama nervóza. Měli fedry, esi nám na futra nezabóchajó hémoni s želizkama na paprče.

O tom, jak jim tehdy chutnala paní Nováková k obědu, se však Martin nezmiňuje. Ale řekl bych, že v této situaci poněkud trpce.

Co říci závěrem? Snad jen ponaučení. Sajtno, dávejte si rači bacha na hubu.

Parohy

Dnes je krásný den a tak bysme mohli zařadit i nějakou legraci.

Fajn, co takhle nějakou strusku?

Souhlasím, ale vysvětlím: Struskou nemyslí Jiřík vedlejší produkt spalovacích procesů – například v železárnách – ale krátký literární útvar. Tento výraz pochází z novohantecu a vytvořila jej partyja borců středního věku, která si říká KKRD boys.

Slangy, argoty a žargony mají tendenci zkracovat. A to nejen věty, ale také slova. Takže slovo struska je zkráceninou “stručné skazky” a označuje krátký příběh. A o čem ten dnešní příběh bude?

Povíme si, proč muži, kterému jeho žena zahybá, říkáme paroháč.

V hantecu bysme šplíchli parohatec.

Podívejme se ale na několik důležitých slovíček:

Herfón = šlechtic, je to zkrácené německé „Herr von“ znamenající „pán z“, například Herr von Zierotin – to je pán z Žerotína; vilnius = erotoman; a poslední slovíčko – vogrilované babáč = vdaná žena, dalo by se říct, žena grilovaná ohněm vztahu.

A můžeme najet na tu stručnou skazku neboli strusku.

Bévalo, nebévalo. Kdysik ve středojáru lajřčil na Moravský hródě zazobané herfón. Hafo Moravských valdeců bylo v jeho haluzách. No byl to hrubé vilnius a těžké bóchač. Ale rovné kolík. Byl vysazené na vogrilovaný babáče. Dyž si nabrnkl takový koc a vono to mezi nima šlapalo, šópl jejímu podfóklýmu starýmu betelné darovanec. Přihrál mu ranec toláčů a herfónovi poskoci přiheftli na vandnu jeho bódy parožiska z jeleniska. Borci měli fedry takové „darovanec“ vykvaltovat aus. Aby herfóna nenakrkli.

A tak parožiska na betlémech aji na pastóškách meldovaly, že tadyk vegetí herfónem podfóklé borec. A takým borcom se začlo hókát parohatec nebo taky parohaté. A vo jeho stařce, že mu narazila na budku parožiska.

A Jiříku, to myslíš vážně?

Borku, já myslím všechny své legrácky vážně. A nechávám na posluchačích, aby sami posoudili, zda to, co říkám, je ověřený fakt nebo jen ta struska – tedy krátký literární útvar.

Parohy jsou ovšem obecně zajímavé téma a řada posluchačů nemusela hantecovému povídání dokonale rozumět. Prosím Tě o jeho shrnutí v češtině:

Jeden šlechtic sváděl svým poddaným manželky. A pokud si s danou ženou dobře rozuměl, obdaroval jejího manžela penězi a na štít jejich domku nechal umístit parohy. Podle těch parohů se poznalo, že si paní domácí něco začala s místní honorací.

Páté kolo u vozu

Před nějakým časem jsme vzpomenuli pořekadlo jak pátý kolco vod žebříňáka – tedy jako páté kolo u vozu. Mohli bychom se k němu vrátit.

Když je někdo páté kolo u vozu, znamená to, že je navíc. Dá se říct pro páté kolo jsou problémem ta štyry kola. Ale u mladé generace to může být jinak. Páté kolo v autě je důležité, když píchneš, nemusíš lepit, vyměníš a jedeš dál. To máš jak s pranostikama. Ty co vznikly před 300 lety v malé době ledové, nemusí platit v naší době globálního oteplování.

Já si myslím, že se původně říkalo třetí kolo od rikše. Kemo, si tu potřebné jak třetí kolco vod rikše.

To by odpovídalo plotňáckému výrazu „fachčit křena“.

Jak na toho křena plotňáci přišli?

To nám vysvětluje párková hypotéza. K páрку, tedy uzenině o dvou nožičkách, se často podával křen. To je něco navíc a je-li ho moc, je to již nepříjemné. A tento význam se přenesl i na člověka, který doprovází párek milenců. Chvilí je to příjemné a za nějaký čas dostane jeho přítomnost chuť křenu. Podobná situace je také v angličtině, kde ten nadbytečný dělá těm dvěma dokonce angrešt. Tedy něco chlupatého, kyselého a navíc ještě s trny.

Křen se také říkalo mužovi, který někomu něco dobrovolně zaplatí, zpravidla útratu v hospodě, a očekává za to naivně nějakou výhodu. Nebo muži troubovi, kterého žena nejprve finančně využije, a pak mu uteče a ještě se mu vysměje.

Pravda, významy ustálených spojení se mohou s časem měnit a mnohá jsou také zkomolená. Například „aby tě husa kopl“. Kdo má nějaké zkušenosti s husama, tak ví, že nekopou, ale pořádně štípou.

A máš nějaké vysvětlení?

Mám, toto úsloví je hodně staré a původně znělo „aby tě Hus nakopl“, přičemž tím Husem se myslí Mistr Jan Hus upálený za své názory v roce 1415. A věřící to říkali lidem, kteří souhlasili s odpustky a podobnými vymoženostmi tehdejší církve.

Mění se nejen ustálená slovní spojení. Někdy to ale jde ztuha. Na vlakových a dokonce i šalinových přejezdech máme stále výstražný trojúhelník s parní lokomotivou. Jako kdyby to znamenalo: Bacha, pojede historický vlak. To jednou šel kolem takové cedule dóda s malým vnoučkem. A dóda poučoval chlapce: Mašinka dělá ššš. A vnouček se na něj hóódně divně podíval a pronesl: Ale dědó, neblbní, přece vrrrrr.

Tak sajtno, jsme na konci dnešního hantecového koutku. Co ještě dodat. Snad jen: Dávete bacha ať ze sebe, věčínó nechcačky, nesfachčíte křeny.

Petrolín

Jako první se dotkneme jedné z prvorepublikových postaviček města Brna. Vysvětlíme si, proč starší generace nazývá troubu či hlupáka slovem “petrolín”.

Toto slovo nemá nic společného s petrolejem, kterému se na většině Moravy říkalo petrolín. Vzniklo v období výstavby železniční tratě Brno – Blansko v polovině 19. století. Tento nejtěžší úsek stavěli Italové a v jejich tunelářském slangu se slova začínající na petro vyskytovala velmi často: Petra = balvany; petro = skalisko či skalnaté místo; petrosus = kamení.

A pro časté používání těchto slov si tito Italové u místních dělníků vysloužili pojmenování „talijánští petrolíni“. Zpočátku to neznamenovalo nic negativního, ale stavba skončila, na původní důvod tohoto pojmenování se pozapomnělo a význam slova petrolín se posunul směrem k člověku, jehož řeči nerozumíme. A po nějaké desítky let se již takto označoval trouba či hlupák.

Toto slovo proslavil za první republiky Evžen Freiwillig (čti fraj-vilig) z brněnského Oltecu, který v osmi letech onemocněl spálou a v důsledku špatného léčení se stal mentálně zaostalým. A tak ho zlomyslní Plotňáci začali v dospělosti nazývat Evžen Petrolín a později, pravděpodobně kvůli rýmu, Ervín Petrolín. Skalní Brňáci mu říkali Petec. A hecovali ho rýmovačkou: „Ervinku, dé nám špinku“.

Nedávno na něj zavzpomínal náš známý z Fan klubu brněnského hantecu Karel Foso Mladý. Edo, prosím, přečti jeho krátkou vzpomínku.

Ervín Petrolín, původním jménem Eugen Freiwillig, v osmi letech onemocněl spálou a v důsledku špatného léčení či spíše neléčení to sice přežil, ale zůstal mentálně zaostalým. Mohl sice chodit, mluvit, ale na všem jeho jednání byla patrna duševní porucha. Kulhal na levou nohu, ale to mu zůstalo jako následek úrazu. Před kavárnou Opera mu někdo dal brko – tedy nastavil nohu – Ervín zakopl a nohu si zlomil. Pohyboval se často po Oltecu, kde bydlel na Václavské 7. Též po náměstí Svobody okolo stanoviště TAXI, kde šofcům posluhoval. Nejčastěji se však zdržoval na pedikúře v Baťa paláci (později Centrum), kam slečinkám nosil svačinky z blízkých obchodů. Největší odměnou mu bylo, když ho některá z nich pohládila po tváři.

A dopadlo to s ním neslavně, že? Co o tom říká Foso?

Ervín žil jen se svou matkou. Ta, když se těžce roznemohla a cítila svůj konec, učinila rázné leč velmi drastické rozhodnutí. Věděla, že by Ervín po jejím skonu putoval do „Ústavu“ a to nechtěla připustit. A tak otrávila napřed ho a potom sebe. Prý se tak stalo v roce 1966.

Pět švestek, dé si majzla

Dnes si povíme, proč se říká „sbal si svých pět švestek“ a „dej si majzla“ A začneme těmi švestkami. Řekne-li nám někdo „sbal si svých pět švestek a zmiz“ znamená to „vezmi si své věci a odejdi. Ale proč si máme brát zrovna švestky a ne třeba „své věci“?

To je tak. ... Když ve středověku sedláci vysadili první jabloňové a švestkové sady, lidé se tomu smáli. Říkalo se, že se jim nechce pracovat na polích. Ale jednou přišlo chladné jaro a pupeny na jabloních zmrzly. Švestky to přežily, ale nebylo jich mnoho. ... Edíku, buď tak benevolentní...

Už valím na vexl Jiříku. Tak sajtno, proč se hóká „sbal si svých pět kadrátek a val pali“.

Dyž ve středojaru ubóchli půlpáni prvý jabkoviska a kadrátkoviska, lojtna se jim lochčila. A šel hantec, že se jim nechce makat na polách. No jedná se semlelo kaltnový jařisko, a jabkový a birnový pupence zaparkovaly kvůlivá kosyginovi do sna. Kadrátky to předéchalý, no nebylo jich hafo.

A tak se ti, co obdělávali půdu, smáli sadařům, že si nyní mohou sbalit těch pár svých švestek a jít si hledat práci do fabriky. A za nějaký ten rok se již neřikalo „sbalit pár svých švestek“, ale „sbalit svých pět švestek“.

A tak se jednotní zemědělci lochčili baumálovém mičurincům, že si teďka můžó akorát sbalit tych svých pár kadrátek a valit do štatlu hodit pátračku po nějaký hokně ve fabale. No a za nějaké ten jár se už nehókalo „sbalit pár kadrátek“, ale „sbalit pět kadrátek“.

Tak kadrátky jsme zvládli a nyní si povíme, proč proč se říká „dej si majzla“, což znamená: dávej pozor nebo buď ostražitý.

A včil začnu já. Cha. ... Proč se hóká „dé si majzla“.

V šesnástým kilojáru vegetil v Práglu zazobané Židřál Mordechaj Majzl, keré semo tamo šupl nějaké prezent švorcovém borcům a bezďákům. A ti, aji dyž třeba sicnili v putyce, dávali furt bacha, eši kolem nepohrne Majzl s lovama. ... Jiříku, nevére na fógle a vexluj.

V 16. století žil v Praze velmi bohatý Žid Mordechaj Maisel, který občas obdaroval i chudáky a bezdomovce. A ti, i když seděli v hospodě, dávali neustále pozor, jestli okolo nejde Maisel s penězi.

A dyž ho zmerčili, vysókali se z putyky aus a fachčili ze sebe eště věcí nuzačenka, než na tuty byli. A jak valila časůvka, vodklapal Majzl tlačit mraky, a místo „dávě bacha na Majzla“ se začlo ševelit akorát tak „dávě majzla“ nebo „dávě si majzla.“

Když Majzla uviděli jít, vylezli z hospody ven a dělali ze sebe ještě větší chudáky, než doopravdy byli. A jak šel čas, Maisel zemřel, a místo „dávěj pozor na Maisela“ se začalo říkat jen „dávěj majzla“ nebo „dávěj si majzla“.

A to je od nás pro dnešek vše. Loučíme se s přáním: Déte si majzla, ať nemusíte sbalit svých pět kadrátek a vypařit se. HD

Pikot

Po Ervínu Petrolínovi si vezmeme na paškál úsloví „stepovat nekde jak pikot“, tedy nečinně postávat či zavazet. První, co člověka napadne při pátrání po původu nějakého slova, je podívat se do cizích jazyků. Ve francouzštině piquet (čte se piket) znamená kolík, tyčka. Postávat jako tyčka či kolík (penis), to by mohlo být ono, řeknete si. Ale chyba lávky.

V Brně žil někdy za první republiky poněkud intelektuálně nesmělý muž Karel Picaut (čti Pikot), který si přivydělával šlapáním na varhanové měchy v katedrále na Petrově. Když měl volno, postával či spíše zavazel na Zelném trhu. Nebyl to žádný trhan, byl oděn v tmavém obleku s cylindrem. Dalšími místy jeho působení byly svatební a pohřební hostiny. Na těch postával vždy poněkud stranou a čekal, jestli jej někdo bude považovat za vzdáleného příbuzného a pozve ho ke stolu.

V dnešním Brně ještě tu a tam zaslechneme, že někdo někde „stepuje jak pikot“, tedy zavazí nebo nečinně stojí a vyčkává.

No ale v okolí Brna ševelijó pikót hlupákům či blbcům.

Pátral jsem dál a našel tuto stopu: Údajně v roce 1865 zemřel v některém z brněnských chudobinců brněnský žebrák Jean Baptiste Piquote (čti pikot) řečený Pikót s dlouhým Ó. Měl to být francouzský voják, který při některé z napoleonských bitev utrpěl zranění hlavy a v důsledku toho takřka ztratil paměť.

Pití I

Dnes se budeme věnovat našemu národnímu sportu – pití piva a vína. V následujících sedmi příkladech se podíváme, jak se s tímto tématem vyrovnala brněnská hantýrka.

Prvním dnešním slovem bude kalit – intenzivně pít.

Pochází z německého slangového sich ankelen = opíjet se. Kalit škopky tedy znamená pít pivo. Ale pozor, kalit vodu neznámá pít vodu, ale otravovat či opruzovat. Podobně kalit radovanec znamená zhoršovat náladu.

Podobně zní chmelit – pít.

Výraz chmelit pochází z mluvy světských, kde znamená pít, třeba i vodu. Zajímavé je, že také polsky pít se řekne chmelit. Slovo chmel však neoznačuje v polštině jen takzvané „zelené zlato“, ale také pivo jako takové. A tady někde je původ našich slov nachmelit se a ochmelka.

Další výraz pro pití – blózovat.

Rakousky blasen = pít alkohol. Od toho jsme si v hantýrce odvodili výrazy blózovat = pít, vyblózovat = vypít, blózung = pití a starší univerzálnější slovo blózdrle označující ochlastu, chlast i chlastání jako takové.

A jdeme dál, glgat – pít.

Glg je podle lingvistiků zvukomalebný moravský výraz pro zvuk způsobený tekutinou z láhve vytékající nebo po hltech do krku vtékající. Přeneseně glg = doušek tekutiny a glgan = člověk chlastající první ligu.

Pro pití máme v hantýrce také výraz slopat.

Staré moravské slovo slopat znamená pít jako dobytek, chlastat. Takže slopatelné vasr = pitná voda, ale slopat luft = dýchat, Tetka Picmánková uvažuje i o vlivu anglického slop, které znamená mimo jiné též chlemtat, neboť anglicismy byly pro Štatlaře atraktivnější než stará moravská slova.

Chlemtat, to znamená hltavě pít.

Toto slovo má v okolí Brna též varianty lemtat a chlamtat, které vycházejí ze starého českého chleptat. Údajně se jedná o zvukomalebné slovo. Chlept má být zvuk jazyka některých zvířat (např. psů) při rychlém pití. Tedy: čokl chlemtá vasrovicu = pes hltavě pije vodu, nachlemtal se rumunska a zalomil ve foteláču = pořádně se napil rumu (až se opil) a usnul v křesle.

Poslední dnešní slovo – cvaknót si, tedy napít se, loknout si.

To pochází z rakouského zwicken, což znamená cvaknout (třeba jízdenku), ale také pít. Takže cvaknót si = napít se, vypít jen trošku, loknout si vody. Cvaknót si panáka = dát si panáka.

Pítí II

Dnešním tématem bude jeden z nešvarů naší společnosti. Projdeme-li se večer po Štatlu, potkáme řadu opilých individuů. V hantýrce máme pro tento stav výraz zglgané, a to na mol, na draka či na šrot. A dnes si o nich něco povíme. Jako první si vezmeme na paškál ty, kteří jsou zglganí na mol. Co to vlastně znamená?

Hodně opilý člověk pokud vůbec dokáže jít, tak se motá ze strany na stranu a jeho chůze připomíná motavý let mola. Molům se za starých časů říkalo molek a totéž slovo označovalo též opilce. Lingvistici ovšem říkají, že to s molem nemá nic společného. A že spojení na mol pochází ze starého německého Molum = opilost, které pochází z jidyšského mole znamenajícího plný, v tomto případě alkoholu.

Pak můžeme být zglganí na draka

Někteří říkají, že je to pozměněné zlité nadranc pod vlivem úsloví je to na draka. Tetka Picmánková razí hypotézu, že ve středověku byl v Evropě drak symbolem ďábla a tedy zglgané na draka znamená ďábelsky opilý.

A když řekneme zglgané na šrot, co si pod tím máme představit? Co to je ten šrot?

Šrot je krmivo z rozdrčených obilovin nebo železný odpad, v hantýrce i drobné peníze nebo také žák, který se hodně učí, neboli šrotí.

Tudy asi cesta k objasnění původu tohoto úsloví nepovede. Co němčina?

Když se podíváme do němčiny, tak zjistíme, že der Schrot znamená železný odpad či drť nebo také srub a kládu. Sloveso schroten pak drtit, mēlnit, drobit, roztloukat, rozřezávat. Takže zase nic.

A jaks to tedy vyřešil?

Pomohla náhoda. Před několika lety jsem byl v severomoravských Lázních Lipová. Založil je v první polovině 19. století Johann Schroth. Léčila se zde také obezita, a to pomocí diety založené na konzumaci libového masa se zeleninou Každé ráno vypili pacienti nalačno sklenku rezné pálenky a k večeři měli pouze víno, kterým se ale nešetřilo.

Taková léčba by se radě z nás určitě líbila.

Tyto skutečnosti a fakt, že Schroth byl milovníkem vína, mu vynesly označení vinný doktor, a odpůrci jeho léčby jej líčili jako notorického pijáka. A tak se postupně ujalo přirovnání „opilý jak Schroth“. Prostí lidé však o Johannu Schrothovi nic nevěděli. Zato většina z nich však měla doma šrotovník, kterým drtili obiloviny a luštěniny na šrot, o kterém jsem se zmínil před chvílí. A tak si lidé pozměnili přirovnání „opilý jak pan Schroth“ na „opilý na šrot“. A brali to, jako že je dotyčný alkoholem zcela rozdrčený.

Vážený přátelé, a my, zatím zcela střízliví, se s vámi loučíme naším pozdravem hantec déchá.

Pivo I

Již několik měsíců máme (v době covidové) zavřené hospody a pivo můžeme ochutnat akorát doma. A tak bysme si mohli o pivu povědět něco alespoň v naší hantecové dílničce.

Hrnek, škopek, krýgl, ochtl – to vše je v hantýrce pivo.

Tady se jedná o častý jev záměny nádoby za její obsah. Hrnek, škopek, krýgl, ochtl byly původně nádoby, dnes tato slova označují také pivo jako takové.

Například: deme na motané hrnek. Nebo: somruje love na krýgl.

U škopku jsme to dotáhli k dokonalosti:

Ano, ano, máme škopek pytlované = pivo lahvové, škopek ve vosku = pivo ve voskovaném kelímku, škopek švarcové = černé pivo a škopek šmėčkové, tedy nealkoholické pivo.

Škopek je také hlava. Je tu jakási tvarová podobnost. Ale! Roli zde sehrála též fráze „bolí mně hlava jak škopek“, která byla aktuální po vypití většího množství škopků piva. Z hlavy jako škopek se stal postupně jen škopek.

Další brněnský výraz pro pivo je bahno. Ale proč zrovna bahno?

Jako bahno se původně označoval kal, který se utvořil na dně lahve zkaženého piva v dobách, kdy se ještě nepasterizovalo a nepoužívalo se tolik chemie.

Čechr – další termín pro pivo, a to nejen u nás, ale také třeba na jihu Čech.

Německy der Zecher (čti cechr) = pijan první ligy a zechen (cechen) = nadměrně pít. Z toho se v bavorském pohraničí vyvinula slova čechr = pivo a čechrovat = pít pivo, a nemusí se jednat ani o první ligu.

Podobná situace je v Rakousku, kde tsechern = nadměrně pít. Zlé jazyky tvrdí, že tam původně nebylo to eR, vyslovovalo se to tedy tsechen a znamenalo to „čechovat“, tedy nadměrně pít jako Češi.

Když už jsme u té rakouštiny, pivo se tam řekne mimo jiné i Hopfentee (čti hopfn-té).

To je nádherný dvojsmysl. Tee je samozřejmě čaj, ovšem Hopf je hlupák a Hopfen znamená chmel. Takže si můžeme vybrat, zda je pivo čaj chmelový nebo ohlupující.

A pak máme řadu dalších pojmenování piva, jako například liška, zrzka, žbrdol, marast, tekuté gyňál či rezavá vasrůvka. Ale čas nám utíká, takže o těch zase jindy.

Pivo II

Nedávno jsme si slíbili, že se vrátíme ke slovu marast a řekneme si, proč takto označovali před 100 lety brněnští Plotňáci pivo.

Německy der Morast = špína, bláto, bahno, bažina. A naskýtá se otázka, proč také pivo? Objevovale se před sto lety v pivu nějaká špína? Zřejmě ne. Na kloub věci však přijdeme, uvědomíme-li si, že se pivu říkalo a stále ještě říká bahno, což je jeden z významu německého slova der Morast.

O tom, proč vlastně říkáme pivu bahno, jsme zde již svého času mluvili, ale vraťme se k tomu. Repetita je mutró gómky – tedy opakování je matkou vědomostí.

Bahno není pouze slovo brněnské, znají je také v Čechách a vyskytuje se dokonce i ve Švejkovi. Nejstarší stopa vede do severočeského královského města Litoměřic. V jeho okolí se totiž na konci 18. století tradovalo, že litoměřické pivo, které v malém vařili mnozí místní měšťané, nemá valnou chuť. Prý je občas dokonce cítit bahnem a dýmem. A proto založili v tomto městě v roce 1720 městský pivovar, aby nemuseli pít to nechutné „bahno“.

Tetka Picmánková ovšem říká, že slovo bahno se ujalo až po roce 1841, kdy se u nás začalo vyrábět lahvové pivo. Jak na to přišla?

V Čechách tvrdili „staří“ pivaři, snad inspirováni téma litoměřickýma, že lahvové pivo je oproti čepovanému „bahnem“. Tehdy nevydrželo týdný jako dnes. Za několik dnů se zkazilo a u dna se vytvořila usazenina, které se na Moravě říkalo žaba nebo žabák v bahně. A tak se označení se přeneslo nejdříve na staré lahvové pivo a časem i na pivo obecně.

Když jsme tyto úvahy odvysílali někdy před rokem, ozval se jeden abstinent, že valíme posluchačům klíny do hlavy. Že abstinenti to vidí jinak.

Pochopitelně, Ti starší, odkojení ještě němčinou, odvozuji výraz bahno od německého slovesa bahnen = razit cestu, a dodávají, že se jedná o rychlou cestu útroby neboli průjem. Ti mladší je posměšně odvozuji od anglického slova bah = pche, kterým se vyjadřuje pohrdání.

Další hypotézu jsem zaregistroval v putyce na Oltecu. Zde označují pivo z místního pivovaru jako Starobahno. To bahno je zde vlastně Brno, protože název našeho města se mimo jiné odvozuje od staromoravského slova brnie, což byl výraz pro bahno u řeky.

Takže sajtno, můžete si vybrat. Hypotéz je hodně, a to proto, že hantec dýchá.

Počasí I

Je zima a snad každý z nás se těší na teplé počasí. A tak mne napadlo, že bysme se mohli podívat, jak se s touto tematikou vyrovnává brněnská hantýrka.

Jasnačka náčelníku, musíme využít toho, že Jiřík je rosničkář a má k temu co hóhnót.

Podívejme se tedy, jak by mohla vypadat taková lednová předpověď počasí. Já tedy začnu a Edo prosím překládej:

Předpověď počasí na zítřek. Situace.

Typovanec počágra na zétřek. Situačka.

Brázda nízkého tlaku a s ní spojená studená fronta ovlivňují počasí na Moravě.

Gajbl nízkýho tlaku a lajna kaltnovýho luftu v něm beró do parády počágro na Moravský hródě.

Předpověď na zítra.

Počágro zétra.

Zataženo se sněžením, nový sníh místy až 5 centimetrů. Ranní teploty minus osm až minus pět stupňů, odpolední okolo nuly. Vát bude silný vítr.

Nebál zadeklované, nakydá z ně až pět cent'áků vajsový srajdy. Morgen zhučí celzius na osn až pět kósků pod čaró, vodpolko vyhópne na čáru. Fukěř povalí švunkem.

A na závěr bysme mohli zdůraznit ta nejdůležitější slovíčka.

Gajbl nízkýho tlaku – brázda nízkého tlaku; lajna kaltnovýho luftu si to šine – studená fronta postupuje; vajsová srajda – rozbředlý sníh; celzius pod čaró – teploty pod nulou; fukěř valí švunkem – fouká silný vítr; šlinda na štrekách – kluzké komunikace; kaltnové luft valí – příliv studeného vzduchu; nebál zadeklované – zataženo; mlžné lajntuch na půl kiláku – mlha s dohledností půl kilometru; ajsna na baumálech – námraza; celzius na levačku – podnormální teploty.

Počasí II

Kdysi v zimě nám náš rosničkář Jiřík slíbil, že se v některé z našich hantecových oficín – tedy dílniček – budeme věnovat počasí. Ta chvíle je tady. A začneme slovíčky – jak se vlastně řekne po brněnsku meteorolog?

Já jsem zaregistroval výrazy počágrista a frošalista – to je od froš = žába. Také jsem byl označen jako vetrman či vetrmen, což je člověk od počasí – německy počasí se řekne das Wetter. A dokonce větrmen – což je chlápek od větru či do větru.

Pusťme se nyní do nejdůležitějších meteorologických slovíček. A pěkně podle abecedy:

Bouřka = bóřa, šalinové mazec, régensburg. Jasno = nebál azúro. Déšť = régna, slévák. Horko, horký = hicna, hajcna, hajcové. Chladno = kaltna, kaltec, klemra, klendra, kosa. Oblačno = volken hafo. Obloha = nebál. Oteplí se = celzius vyhópne – např. na 15 kósků nebo taky na 15 čísel, tj. na 15 °C. Ochladí se = celzius zhučí – např. na čáru – to je na nulu. Přibývání oblačnosti = naskákaly volkny, tedy přibývá konvekční oblačnost, to jsou ty beránky či květáky na obloze. Pokud však volkny dohrnó, jedná se o postupující frontální oblačnost. Předpověď počasí = typovanec počágra. Studená fronta = lajna kaltnovýho luftu. Vítr = fukěř. Vítr zesílí = fukěř zdvihne švuňk. Zataženo = deka, dekl na nebálu nebo taky zadeklované nebál.

A teď něco na zahřátí. Uvedeme si příklad příjemné předpovědi teplého počasí v naší hantýrce. Neboli typovanec počágra na zétérek:

Situačka: Mezi feferónsko tlakovó véško a žabožrótsko tlakovó nížó k nám povalí hajcové luft vod Jadranský lóže. Lajna kaltnovýho luftu si to pomaly šine skrzevá Skopčácké rajch do Cajzlova. Večír vezne do parády aji počágro na Moravský hródě.

Situace: Mezi tlakovou výší nad Maďarskem a tlakovou níží nad Francií k nám bude proudit teplý vzduch od Jadranu. Studená fronta pomalu postupuje přes Německo do Čech. Večér ovlivní i počasí na Moravě.

Počágro zétra: Ze startu dňa nebál azúro, vodpoledně dohrnó volkny, večír zadeklované s régnó. Semo tamo bóřa se slévákem. Morgen zhučí celzius na 8-12 čísel, vodpolko vyhópne na 22-26 čísel. Fukěř povalí kvaltem 15 až 20 kilců za hod'ku a v buřínách nabeton zdvihne švuňk.

Počasí zítra: Zpočátku jasno, odpoledně přibývání oblačnosti, večer zataženo s deštěm. Místy bouřky s přeháňkami. Ráno se ochladí na 8-12 °C. a odpoledne teplota vystoupí na 22-26 °C. Vítr bude foukat rychlostí 15-20 km/h a v bouřkách zesílí.

Tak doufáme, že jsme vás zahřáli. A protože jsme si toho o počasí až tak moc neřekli, vrátíme se k němu ještě příště.

Počasí III

Využijeme toho, že Jiřík hokní v meteobódě, což není meteorologická škola, ale meteorologická stanice. A budeme se opět věnovat počasí. Posledně to bylo počasí teplé. Dnes to vezmeme realisticky. Venku je zase zima a tak se vrhneme na ni.

Počasí špatné = póčo nebo počágro na draka. Studená fronta postupuje = lajna kaltnovýho luftu si to šine. Ochlazení = kaltna startuje, kaltna se tlačí. Příliv studeného vzduchu = kaltnové luft valí. Holomráz = kilián na holo. Mlha s viditelností půl km = mlžné lajntuch na půl kiláku. Mráz = kilián, kilka. Podnormální teploty = celzius levingston. Sníh = bílé sajrajt. Napadl sníh = nakydalo pět čísel vajsový srajdy. Náledí, ledovka = sklinka. Kluzko na cestách = šlinda na štrekách. Námraza = ajsna na baumālech.

A teď bysme mohli uvést, jak by mohla vypadat předpověď na takový jihomoravský zimní den. Já přečtu verzi v češtině a Jiřík pak vexl do brněnštiny.

Situace: Brázda nízkého tlaku a s ní spojená studená fronta ovlivňují počasí na Moravě.

Situačka: Gajbl nízkýho tlaku a lajna kaltnovýho luftu v něm beró do parády počágro na Moravský hródě.

Předpověď na zítra: Zataženo se sněhem, nový sníh místy až 5 centimetrů. Ranní teploty 6-2 °C pod nulou, odpolední okolo nuly. Vát bude jen slabý vítr.

Počágro zétra: Nebál zadeklované, nakydá z ně až pět cent'áků vajsový srajdy. Morgen zhučí celzius na 6-2 kósků pod čaró, vodpolko vyhópne na čáru. Fukěř povalí enem šórem.

A co pylové zpravodajství, rozptylové podmínky či biozátěž?

Tak teda tímto jsi mne zaskočil. Pylové zpravodajství by mohl být pylové meldung. Ale názvy zdrojů pylu jako třeba líska, pelyněk či bříza – ty překládat nebudeme. Odborné pojmy se do hantýrky nepřekládají.

Já jsem myslel, že máte propracované názvosloví. A u biozátěže tě něco napadá?

Nemáme, nebyl důvod se tím zabývat. U biozátěže bysme mohli využít slovo šprušla, to je příčka na žebříku. A tak bysme mohli říct, že dneska sme na druhý biošprušli, tedy pro biozátěž platí stupeň číslo dvě.

A rozptylové podmínky?

Hm, hm. Vítr rozvířil nečistoty – to by se dalo vyjádřit, že fukěř rozkarbloval sajrajty v luftu. A využil bych asi zase ty štafle. Mohli bysme jim říkat třeba fujtajblový štafle.

Takže na fujtajblových štaflách valí šmé šprušla nebo lajvont šprušla?

To by šlo, muselo by se to promyslet a dopracovat.

Podkova

Na náš rozhlasový e-mail hantec@ozhlas.cz přišel posluchačský dotaz: Jak se řekne v hantýrce podkova a okovat koně? A proč vlastně podkova přináší štěstí? Jiříku, co k tomu můžeme říct:

Kůň se řekne v hantýrce hajtra. Je to pravděpodobně zkomolené německé *das Heupferd*, což je špatný, seschlý kůň. Doslova je to senný kůň, který utáhne akorát žebříňák s lehkým senem, neboť *das Heu* je seno. Sennou hypotézu podporuje fakt, že slovem hajtra se označuje na Valašsku také dřevěný stojan na sušení sena.

No přesvědčivé zdůvodnění to není. Ale budiž. A co podkova?

Odborné názvy bych nepřekládal. I když jsem kdysi zaregistroval pro podkovu výraz *ajzna* na čapách – a to je doslova železo na nohách. A to okování koně bych vyjádřil jako že kovářské vokoval hajtru.

A zbývá nám to štěstí. Proč podkova přináší štěstí? A přináší ho vůbec?

Již staří Římané – a nejen oni, ale i Arabové – věřili, že železo přináší štěstí. Muslimové zase věřili, že vše, co má tvar půlměsíce, přináší štěstí. To vše v sobě slučuje podkova, má tvar půlměsíce a je železná. A navíc podkova umožnila koňům dlouhé roky pomáhat člověku, aniž by se jim významně opotřebovala kopyta. A to je také štěstí.

A já doplním takové ty praktičtější záležitosti. Aby nás podkova chránila před nepřízní osudu a přitahovala štěstí, musí být umístěna nade dveřmi. Tam je údajně její moc být největší. Protože připomíná koš, měla by se umisťovat obloukem dolů, aby se štěstí, které přitáhne, nevysypalo ven.

Kdysi jsem na toto téma slyšel půvabnou historiku: V roce 1911 se asi tak na rok a půl přistěhoval do Prahy Albert Einstein. A tehdy ho v jeho pracovně navštívil spisovatel Franz Kafka. Když odcházel, všiml si, že nade dveřmi pracovny visí podkova. Zeptal se tedy slavného fyzika: „Pane profesore a k čemu ta podkova?“

Počké, počké, Jiříku, já si zahraju na Einsteina.

No Eda Štatlař, ten nám tu chyběl.

Ale náčelníku, ty bys mně už nepřál ani malé štek v tech vašich vědátorských gómkách. Jiříku, šplíchni to eště jedná:

„Pane profesore, k čemu ta podkova?“

„Šplíchajó, že přináší štígro.“

„A vy na takové povídačky věříte?“

„To vubec, ale hantýrovali, že to fachčí, aji dyž to baštit nebudu.“

Nuže přátelé, to byla světová premiéra, ještě nikdy nikdo nepřeložil Einsteinova slova do brněnské hantýrky. A navíc je to takřka vědecký důkaz, že podkova funguje.

Tak sajtno, zétra valte do kšeftu, kaufnite podkúvku a přiheftnite si ju nad futra.

Policie

Dnes si rozebereme si několik brněnských výrazů pro policisty. Začneme slovem benga. Také bengóres či bengaboys.

V cigánštině beng = čert, ďábel. Proč však čerti? Je to proto, že rakousko-uherští policisté měli na helmách pera, a tak jejich stín připomínal siluetu čerta s rohy. Řekneme-li dnes, že nekde stepujó benga s mirovlnkó, znamená to, že tam policisté měří rychlost vozidel. Benga v plechu jsou pak policisté v autě a benga ve vrtuli policisté ve vrtulníku.

Další výraz: fizli nebo také fizloši.

Toto označení pochází z německého argotu, kde der Fiesel = policejní sluha, dozorce, ale také zrádce. U nás se to ujalo jak pro tajné policisty, tak pro donašeče a udavače.

Pokračujeme výrazem hémoni, zkráceně jen hé.

Převzali jsme z vídeňštiny, kde slova Höh nebo také Höhmann označovala vrchnost. Höhmann je doslova vysoký muž a odsud pochází i brněnský výraz pro šlechtice či vyšší úředníky – věšky.

Toto slovo zná i stará přešpuráčtina, což je bratislavské období naší hantýrky. Zde se nebezpečí policejní razie vyjadřovalo frází „hé zepředu“, tj. policisté přicházejí – jsou vidět zepředu. Fráze „hé zezadu“, tj. policistům jsou vidět záda, vyjadřuje, že nebezpečí razie už pominulo neboť policisté odcházejí.

A jdeme dál: šilingři nebo také šilingeráci, zkráceně šilci.

Cigánsky šelo = oprátka a šelengero = provazník, člověk, který hrozí provazem, oprátkou. Což byl zpravidla policista.

Ale pozor, brněnské Šilingrovo náměstí se jmenuje po knězi, žurnalistovi a politikovi Tomáši Šilingrovi, žijícímu na přelomu 19. a 20. století.

Dopravním policistům se říkali v hantýrce mlíkaři.

Toto pojmenování vzniklo v dobách, kdy měla auta Veřejné bezpečnosti modré vozy s bílým pruhem, což je barva mléka. Jiní zase tvrdí, že důvodem byly bílé rukavičky a manžety uniforem těchto policistů. A tak mlíkárna nebyla jen prodejna mléka, ale také policejní stanice.

A na závěr to budou kluci z páté bé.

Socialistická veřejná bezpečnost měla zkratku VB. A když to V přečteme jako římskou číslici, tedy pětku, dostáváme pátou B.

Pohořelice, vémyslice – posluchačský dotaz

Paní z Oltecu se ptá, kde vzali soudobí autoři výrazy jako pohořelice, vémyslice nebo bojanovice, když ona si pamatuje z období Franty Kocourka akorát slova hustopeč znamenající nával či tlačenič a židlochovice označující židli či židle.

Autoři se inspirovali v díle velkého Moraváka Járy Cimrmana, který na přelomu 19. a 20. století pobýval především v Řečkovicích, ale navštívil taky Brno. Cimrman se u nás cítil jako doma. Otce měl z Rakouska, matku z pomezí Moravy a Čech, a tak řečem borců z Brna dokonale rozuměl. Tehdejší brněnská hantýrka, to byla z velké části němčina oblečená do moravského kabátu. Navíc k tomu sem tam něco z židovské a cigánské hantýrky. Ale Jára byl srdcem Moravák a proto borce z Brna káral, aby s tou němčinou nepřeháněli.

A vymyslel skvělý trik, jak mluvit zdánlivě moravsky tak, aby Němci a Češi nerozuměli ani ň. Vzal jména vesnic a některých měst a použil je ve větách.

Uvedeme si několik cimrmanovských příkladů:

Před deštěm je suchov nebo taky sušice = před deštěm je sucho,

po dešti zas blatnice = po dešti bláto,

v lednu lednice = v lednu pořádná zima,

v květnu teplice = v květnu teplo,

v srpnu vedrovice = v srpnu vedro,

v září eště jinačovice = v září ještě jinak.

Mladí autoři se toho chytli a tak se můžete v jejich dílkách setkat zejména s následujícími čtyřmi frázemi:

Doklpat na domažlice = přijít domů, vařit radostovice = mít radost, čapnót bojanovice = dostat strach, měl jsem tušimice = tušil jsem to.

Že se vám to nelíbí? Budete muset skósnót aj takový slova jako antiblijotika nebo sádlomáslochista. Hantýrka se vyvíjí a roste – prostě dýchá.

Potomci

Naše dnešní téma budou naši potomci. V hantýrce pro ně máme slova voplégr, vodlítek, datel, svišť, sled', šklebák nebo mladé vod... A mohli bychom se u každého na chvíli zastavit.

Začneme voplégrem. Německy der Ableger znamená pro pěstitele a zahradníky odnož, výhonek či řízek. A v rakouštině se to používá také pro odnož či výhonek lidského rodu, tedy pro dítě.

Další výraz pro potomka – odlitek – je jasnější, je to někdo, kdo se nám hodně podobá. Kdo nám, jak se říká, z oka vypadl.

Pak tu máme datla. Co však mají naši potomci společného s velkým černým ptákem s červenou čepičkou, který si vyznačuje teritorium bubnováním zobákem na rezonující dřevo, aby ho všichni slyšeli?

No vůbec nic. Datel pochází z angličtiny, kde „dejt“ je malý hoch i malé děvče. Ovšem píše se to date. Přidáním zdrobňující koncovky -el vzniklo slovo datel, maličké dítě. Existuje také genealogický pohled, který říká, že tak, jako se ruka větví na prsty, větví se linie v rodokmenu. Paže představuje rodiče, prsty potomky. Prst se řekne latinsky dactylus, počestěle daktyl, a to už nemá k datlovi daleko.

A jdeme dál. Svišť a sysel. Co mají naši potomci společného s těmito hlodavci?

Svištět znamená rychle se pohybovat a též hvízdát či pištět. To jsou vlastnosti předškolního dítěte a také hlodavce zvaného svišť, kterému se dodnes v některých oblastech Slovenska říká hvízdák. A pro podobnost se svištěm v očích městských lidí byla doplněna i varianta sysel.

A co sled'? Co má potomek něco společného s rybou zvanou sled' obecný nebo také herynek?

Nic, s touto rybou to nemá nic společného. Ale se slovy následník či následující generace už ano.

Další výrazy pro potomka jsou šklebák, škleban či škleboň. Ty snad nemusíme rozebírat, co to znamená šklebit ví každý Moravák.

Ale proč ne? Výraz šklebit znamenal původně dělat grimasy. Odsud máme v hantýrce slovo škleb = výraz obličej. A proto, že při pláči dělají děti nejrůznější grimasy, znamená dnes šklebit také plakat. A šklebák, to bylo původně brečící nebo ubrečené dítě. Kojenec nebo potomek, kteří často brečí, jsou přenesené významy.

A než se rozloučíme, uvedu ještě jeden výraz pro potomky. Není sice z hantýrky, ale je také hezký. Když těm, co žili před námi, říkáme předci, měli bychom logicky těm, co tu budou po nás, říkat zadci.

Ale proč ne, hned si ho přidám do slovníku. A právě kvůli těmto našim zadkům se naše hantecová sajtna snaží, abysme mohli ještě dlouho po pravdě tvrdit, že hantec dýchá.

Pozdě honit bycha

Nedávno jsem se stavil na ubytovně za Edou Štatlařem. Ale měl jsem pech, Eda lital po chodbě sem a tam. A když jsem na sebe upozornil, zašveholil, že na mne nemá čas, že zrovna honí bycha. A tak jsme se s Jiříkem hluboce zamysleli nad tím, co či koho to vlastně chceme dostihnout, když honíme toho bycha.

V hantýrce bysme nejspíš zašveholili „štychovat bycha“.

Takže si shrneme, na co jsme přišli, co jsme vykómali.

Bych, to je takové éterické bék...

Ještě Tě zastavím a připomenu posluchačům, že být éterný či éterický znamená mít prchavou podstatu, být viditelný pouze za vyjímečných okolností. V polospánku, nebo když jsme hodně zamilovaní. Éterické bytosti jsou například duchové zemřelých či bílé paní na hradech.

Tak tedy: Bych, to je takové éterické bék, kerýho vytlačíme ze svý budky dycky, dyž gómem, že sme neufachčili neco, co sme měli nebo chceli ufachčit. Oltoví byšiska se pasó na éterném pažitu a hážó zdravicu každému kindošskému bychovi, keré se k nim přišmrdolí.

Pro jistotu to přeložím: Bych, to je éterický býk, který se v nás zrodí, když jsme neudělali něco, co jsme udělat chtěli či měli. Staří bychové (nebo snad byši?) se pasou na éterickém trávníku a vítají každého nově přichozího bycha.

Každé máme vokolo sebe óbrsajtnu bychů. No nemám v merku nikeho, kdo by aspoň jednoho bycha lapl. Byšiska só festovní korbiči a nedajó se ani vypakovat pali. Co teda s tym? Lepšéc bude hodit na mě kakáč. Dyž je nebudeme štengrovat, budó v klidesu a my taky.

Každý máme okolo sebe spoustu bychů. Neznám však nikoho, kdo by nějakého bycha chytil. Bychové jsou mohutní a nedají se jen tak odehnat. Co tedy s nimi? Když se na ně vykašleme a nebudeme je provokovat, budou v klidu a my také.

Jenže existuje ještě jiný pohled:

Ano. Ryze materialistický přístup k bychovi říká, že se jedná o zkrácené kdybych. A že by se mělo správněji říkat „pozdě honit kdybycha“.

To zní docela jazykovědně.

Zní, zní. Ale když na ty éterické bychy je tak krásný pohled. Když se člověk zasní, tak i vybetonované či jinak nevlídné náměstí ožije mnoha desítkami majestátně se pasoucích bychů.

Jaké z toho tedy plyne ponaučení?

Sajtno, hod'te kakáč na bychy a neštengrujte je.

A major Terazky by určitě doplnil: čo bolo, to bolo.

Předpověď' pohlaví dítěte

Tak o čem bude dnešní vysvětlovna?

Dnes bychom mohli pokračovat v...

Hamuj, hamuj Jiříku, to počká, já sem natrefil na špicovou informaci, z které by se dal ufachčit přímo podnikatelské záměr.

Nepovídej. Ale my jsem v hantecové oficíně a ne v okénku pro podnikatele.

No dyť já to gómu, a proto sem si ten zvonek připravil v hantecu. A tadyk máš vysortýrovaný slovesa, kerý by nemusela mimobrněnská sajtna kóřit.

Tak už se jich ujímám: babáč v jináču – to je těhotná žena, bauchec = břicho, sópiska kunčoftů = seznam zákazníků, cund = rada, pasovka = chyba nebo špatná informace a natrhnot krupón – no nafackovat nebo mu nakopat.

A ted' všici nastražte ovary, teda ušiska.

Vyšťóral sem, že v jednom lontě vegetil v altových járech maník, keré hrnul betálné kšeft. Hókal, že vygóme, esi má babáč v jináču v bauchecu borca nebo koc. No dyž hókl, že tam má borca, našrajbčil si do sópisky kunčoftů, že je to koc. Dyž hókl, že tam má koc, našrajbčil si do sópisky borca. A kunčofti zalepili za tentok cund kilo.

Dyž se maník felil a novodurová koc s fotrem doklapali hodit reklamačku, špizl do sópisky a zavařil: „Tak vy hantýrujete, že sem zahlásil koc. To teda né, tadyk mám našrajbčený, že to bude borec. Asik ste si sicnili na ovarech.“

A dyž mu náhodó sceli za tu pasovku natrhnot krupón, navalil jim to kilo curyk. A bylo vymalovaný.

No špica, už vidím tu provozovnu s velkou cedulí a na ní napsáno: Negómete, esi kaufnot modré nebo růžové vohoz pro novodurovýho vodlitka!? Zá póhý kilo vám Eda Štatlař hodí radílka.

Při současných cenách kindošských vohozů by takové cunt bodl. Ale kolegové toto přece není podnikatelské záměr na seriózku.

Náčelníku, a takové sázkové kancl je podlevá Tebe v goldně?

Ale kolegové, já bych to dál neřešil. Jak znám Edu, stejně z toho nebude nic. Ale udělali jsme dva dobré skutky: Oživili jsme naši hantecové okénko naplněné převážně homonymy, významy slov a podobnými méně záživnými záležitostmi. A varovali jsme naše posluchače před neseriózními podnikateli tohoto typu.

Jiříku, ty snád' hážeš pochybnost vo mý erudici. To sem si teda...

Vážení přátelé, to je od nás pro dnešek vše, Edu necháme mrmlat si pod fifák a rozloučíme se našim klasickým pozdravem hantec déchá.

Přehrada I

Dneska zabrousíme na Brněnskou přehradu. V hantecu jí říkáme Prigl. Kde jsme toto pojmenování vlastně vzali?

Slovo prygl znamenalo v plotňáčtině klacek, hůl či lať, např. špacírprygl byla vycházková hůl. V saské němčině se toto slovo vyslovuje tvrdě – prügl, ale v rakouštině však měkce – prigl.

Pak zde máme slovní spojení jako valit prigle = dělat si legraci či dokonce békat prigle = zpívat kusy, míněno písničky.

Toto nijak nesouvisí s významem klacek či hůl. Tento prigl, přesněji řečeno prigla je zkrácené a zkomolené slovo příhoda. Postupně se význam rozšířil i na historku, vtip nebo záležitost, ba i nesmysl. Takže „neval na mě takový prigle“ znamenalo neříkej mi takové hlouposti. Nebo také nedělej si ze mě legraci.

Slyšel jsem, že se brněnské přehradě říká prygl proto, že svým tvarem připomíná obušek z českých pohádek.

Kolego, to asi né. Ale v němčině existuje výraz der Prügeldam – palisádová hráz. A takto prý nazývali brněnští Němci před válkou nově budovanou brněnskou přehradu.

Ale ty jsi vyšťoural ještě jiný pohled.

Spíše mi ho přinesla náhoda. Před asi tak pěti lety jsem se dal do řeči poblíž restaurace U Lva – ta leží na břehu přehrady – s jedním velmi vzdělaným mužem převyšujícím můj věk o generaci. Tehdy měl 80+. Dozvěděl jsem se pár zajímavostí o starých Kníničkách a pověst o svítících vílách, kterou na Erběčku před časem přečetl Eda Štatlař, když jsme hovořili o původu názvu Kníniček.

Ano, vzpomínám si. Byla o tom, jak staršímu muži posvítily víly na cestu, když se potmě vracel z Bystřce.

A tento muž mně položil otázku, jestlipak vím, proč se přehradě říká Prigl. Tvářil jsem se, jako že nevím vůbec nic.

Což je dobrá taktika, tu máte s Edou společnou.

A tak mi vysvětlil, že toto slovo vzniklo v době, kdy se do brněnské řeči začaly dostávat anglicismy jako storka, džanky, láv či lajf. A slovo Prigl znamená Zloděj. Prig znamená v hovorové angličtině jak zloděj tak krást. A proč Zloděj? Protože nová přehrada ukradla původním obyvatelům Kníniček jejich domovy.

Ach ták. A dá se tedy na základě těchto informací zodpovědně stanovit, zda se ve slově Prigl bude psát měkké I nebo tvrdé Y?

Nedá, vyjdeme-li z výrazu Prügldamm, tedy z palisádové hráze od brněnských Němců, bude to „Y“ tvrdé, vyjdeme-li z anglického prig, tedy zloděj, bude tam „I“ měkké. Takže si každý může vybrat tu svou variantu.

A já bych ještě dodal: Ať si vyberete jakkoli, prosím, nenadávejte těm, kteří si vybrali jinak. Zájem o hantec by nás měl spojovat a ne rozdělovat.

Přehrada II

V dnešním hantecovém okénku bysme vám chtěli připomenout výrazy brněnského hantecu týkající se Brněnské přehrady a dopravy po ní. Nejprve základní údaje:

Prigl se placatí od Bástru až do Betléma – přehrada leží mezi Bystrcí a Veverskou Bítýškou.

Ufachčili ho mezi járama 19 kilo 36 a 19 kilo 40 – postavili ji v letech 1936-1940.

Jeho vasrplacka háže dva a půl kiláku na kvadrát – její vodní plocha má 2.5 km².

Prigl je dlóhé skorem pětku kiláku – na délku měří přehrada téměř 10 kilometrů.

Pod Priglem je vypláclá šalitechna – pod přehradou se nachází elektrárna.

Vod járu 19 kol 46 valijó po Priglu šalinový šífy – od roku 1946 jezdí po přehradě lodě.

Bačuje temu brnisková šíftechna – vládne tomu brněnský Dopravní podnik.

Nad Priglem trčí Ajhorngracna – nad přehradou se vypíná hrad Veveří.

Dále se podíváme na další důležitá slovíčka k tomuto tématu. A aby se nikdo necítil dotčen, tak téměř podle abecedy:

Bástr nebo také Bask = Bystrc; Betlém = Veverská Bítýška; gracna nebo grymlové bévák = hrad; gracna na Priglem nebo také Ajhorngracna = hrad Veveří; lena = řeka; lena Švarcava = řeka Svratka; Monte cap = Kozí horka; port = přístav; Port s velkým P – to je Přístaviště v Bystrci; šíf = loď; šíf na baterky = akumulátorová loď; šíf nafólované luftem = nafukovací loď; borci z šíftechny = pracovníci lodní dopravy dopravního podniku; šiffira = kapitán; štranek = lano; přimachovat šíf = uvázat loď; Sokolák, Sokec = Sokolské koupaliště; švimčit = plavat, ale plavat na psa je pudlovat, šalitechna = elektrárna.

Ale protože šalina je jak elektřina tak tramvaj, mohl by to být i Dopravní podnik. To by tam ale bylo velké Š.

Příjmení v hantýrce

Dnešním tématem budou příjmení v naší hantýrce. Když řekněme hodit navrátila, znamená to vrátit se. Když řekněme, že máme suchánka, máme žízeň či sucho v ústech nebo v krku. Výrazů, kde je použito příjmení, máme ještě několik. Například guláši říkáme také guliver. Kde jsme to vzali?

Leimuel Gulliver byl hrdinou románu Jonathana Swifta Gulliwerovy cesty.

Je sice jaro, ale ráno bývá mnohdy kosygin, tedy kosa, zima, chladno.

Alexej Kosigin byl v 80. letech minulého století předsedou vlády Sovětského Svazu.

Nahodit Meresjeva znamená plížit se či plazit se. Proč?

Alexej Petrovič Meresjev byl sovětský letec, který byl Němci sestřelen a osmnáct dnů se plazil se zraněnými nohama ke svému pluku. Jeho příběh umělecky ztvárnil Boris Polevoj v románu Příběh opravdového člověka.

Jdeme dál – házet macháčka znamená machrovat či chvástat se. Říká se, že tento výraz pochází z německého der Macher, což je obratný člověk, specialista na něco nebo šikovný chlapík, který si s leccím poradí.

Jenže v naší hantýrce toto slovo nemá kladný význam a znamená spíše chlubil či nafoukanec. Inspirací byla totiž jedna z postav brněnské plotny, chlubil a chvástal Franta Macháček. Byl znám mezi svými pod přezdívkou „Vynálezce“, protože teoreticky byl schopen vylepšit kdeco. Co o něm víme?

Tento Fanoš Macháčkůj se někdy okolo roku 1925 rozhodl odejít z Brna a začít nový život ve Zlíně. Ucházel se zde o práci v Baťových obuvnických závodech. Okolnosti tomu chtěly, že se k přijímacímu pohovoru nachomýtl sám Jan Antonín Baťa. Na otázku, co vlastně z obuvnického řemesla ovládá, odpověděl Macháček, že nic. Ale že má v Brně spoustu známostí. Baťa toho „vejtahu“ vzal za slovo. Následující den ho Macháček doprovázel na předem plánovanou cestu do Brna, aby svá slova nějak dokázal.

Macháček zavedl Baťu nejprve na techniku k profesoru Kaplanovi. Potom na brněnské biskupství, kde Baťu představil brněnskému biskupovi Norbertu Kleinovi. S oběma se znal. Profesoru Kaplanovi nosil náčrty svých bláznivých vynálezů a pan biskup si jej pamatoval z dob, kdy velel úklidové četě na Petrově. Když procházeli po Zelném rynku, uviděli Leoše Janáčka se sešitkem, do kterého si zapisoval melodii řeči trhovkyň. Baťa se zastavil u kašny. Když Franta Macháček po chvíli přiváděl ke kašně Mistra Janáčka, přistoupil k Baťovi novinář z Prahy a zeptal se: „Pane Baťo, prosím Vás, kdo to tam jde s tím Macháčkem?“ Tehdy mu Baťa uvěřil, vzal ho zpátky do Zlína a zaměstnal.

A tak si vždy, když se bude někdo ve vašem okolí chlubit či vytahovat, nebo jak bysme řekli po brněnsku, házet macháčka, vzpomeňte si na tohoto Frantu „Vynálezce“ Macháčka.

Příslaví

Tak kolegové, co jste si připravili pro dnešní hantecovou oficínu?

Náčelníku, natrefil sem na jeden renonc vod počágra. A rosničkář Jiřík by mně mohl s ním helfnót. Jiříku poslóché: Tadyk hókajó, že se cosi semlelo jak bléskanec z azurovýho nebála. A tak hážu tázanec: Může vůbec fláknót bléskanec z azurovýcho nebála?

Já to pro jistotu posluchačům přeložím. Říká se, že se něco přihodilo jak blesk z čistého nebe, tedy neočekávaně. A Eda se ptá, zda se může udeřit blesk z jasné oblohy. A já odpovídám – nemůže. To častěji padají s deštěm žáby, ryby a podobná havěť, když je před tím nasaje z nějakého rybníka malé tornádo. Blesky z čistého nebe padají asi tak často, jako tragače.

A eště jeden renonc vod počágra tu mám. Že se neco semele, až nachléstá a uschne – to má byt nikdy.

Tato pranostika zřejmě vznikla někdy hodně dávno ve srážkově velmi bohatém období. Než stačilo uschnout, už znovu pršelo. Takže pořádné sucho nebylo nikdy.

No ale dneska nacedí pár kapek, hnedka to uschne a na rodný hródě je jak na sahaře. Takže by stačilo zaševelit jenom až nachléstá a znamenalo by to semo tamo, protože vasrovica na hródě uschne dycky.

Kolego, nesmíš brát tyto průpovídky tak vážně. Říká se třeba vzít nohy na ramena. Prý to znamená utéct. Ale zkoušels to někdy. Já na ramena nohy prostě nedám. A i kdybych byl hadí muž, asi by se mi s nohama na ramenech moc dobře neutíkalo.

No ty to bereš kór na lehkó váhu. Divé: Šplíchá se třeba – totok je pro mě hišpánské lont. Teda španělská vesnica. Znamená to, že neco nekóřím nebo nésu v tem vubec kované. A proč zrovna lont hišpánské, taky by to mohl byt lont anglánské nebo azbucké. Není lepčí hóknot, že neco nekóřím a né to našit na nějaké lont, vo kterým nic negómu?

Kolego, maluješ čerta na zeď – vidíš problémy i tam, kde nejsou.

No a to je další takové zbytečné zvonek.

Ono to mohlo vzniknout takto: Lidé ve středověku se čerta báli, a když někdo namaloval čerta na zeď, na plot nebo na sloup, tak tím chtěl říct, tady je nebezpečno, sem raději nelez. Dnes máme místo toho dopravní značky či výstražné cedule. Pozor, pozor, padá kamení, pozor, padá omítka, pozor zvěř a tak podobně.

A stěně sem nevykómal, esi dyž na silnic padajó šutry, mám valit dál nebo hodit zpátečku. To ani ve vyhlášce není.

Já bych řekl...

Ale kolegové, nějak jste se příliš ponořili do diskuse a zapomněli jste na čas. A ten nám již vypršel. A tak se i za vás s posluchači rozloučím naším klasickým pozdravem hantec déchá.

Ptáci, spí jako dudek

Naší dnešním tématem budou opeřenci, tedy ptáci. V hantýrce pro ně kupodivu nemáme mnoho slov. Bude to asi tím, že opeřenci nebyli ve středu zájmů plotňáků ani štatlařů.

Ale přesto jsme s Edou nějaké výrazy vyšťourali.

No byla to makačka na bednu a helfli nám aji nekeří členi naší Hantecové sajtny.

Nejčastěji se ve městě setkáváme s holuby.

Pro ty má hantýrka výrazy taubál či taubec – ty jsou z němčiny, a novodobý pigál – ten je z angličtiny. Ale vypadá to, že před nějakou desítkou let to byli také vrabčáci. Pro ty má hantýrka několik pojmenování:

Ano, například čabrák s variantami čibrák a čubrák, a také žbrd, žbrdol a čvorgl.

A pro vlaštovky má hantec ména švalbka a švalbina.

Ovšem v okrajových čtvrtích chovají také slepice. Říkají jim ovšem slípky, slépký nebo pipiny. Kohoutům pak kokeš, kukeš či kokrhák. Krocánům a krútám říkají krocmeni, krocny, moráci a morky.

A já ešče dodám, že ostatním vopeřencům se v hantecu hóká fógli a nekdy se upřesňuje, jací só to fógli. Čapfógl je čáp, bonzfógl je sojka, kecfógl zase papoušek, kuřfógl kuře, švarcfógl, to je havran nebo vrana, dudekfógl dudek.

Jestlipak víš, proč se říká „spí jak dudek“.

To teda negómu.

Vždy jsem si myslel, že dudek spí velmi hluboce. Ale ornitologové tvrdí, že tomu tak není. Dudek spí stejně jako jiní ptáci, například vrabec či kos. Toto úsloví si objasníme, když se podíváme do němčiny. Německé der Mistfing označuje jak ptáka dudka, tak špindíru, například špinavé dítě. Spíme tedy jako dítě, které se unavené a špinavé vrátilo z lítačky zpět domů. Nakonec ve staré moravštině slovo dudek znamenalo mimo onoho ptáka také zavalité dítě. A to se vrací z lítačky zpravidla unavenější, než děti štíhlé.

A jak bychom to řekli v hantýrce:

Dycky sem gómal, že dudekfógl šlofčí, jak dyby zakalil. Ale fachmani na fógle hlásijó, že né. Dudekfógl háže šlofika sténě jak inší fógli, třebas jak čabrák nebo kosák.

Totok rozlósknem, dyž hodíme oko do skopčáckýho hantecu. Skopčácké der Mistfing značí jak dudekfógl, tak zaprasenýho kindoša. Šlofčíme teda jak uondané kindoš, keré celé zaprasené naštychoval z rausu curyk na domášov.

A závěrem bych ještě připomenul, že fógl označuje v hantýrce nejenom ptáka, ale také dítě či malého kluka.

No jasnačka, občas jsme i ve škole zaslechli od starších učitelů: „A keré fógl nám pude k tabuli neco zajódlvat“.

Takže fógli aji dospěláci, to je od nás pro dnešek všechno.

Recept na buchty

Máme tady posluchačský námět: „Jako každá ženská se denně věnuji vaření. Ve vašich hantecových koutcích mi toto téma chybí. Musím si zatím vystačit s 50 recepty od Honzy Hlaváčka. Zkuste to napravit.“

A tak sme dali s Jiříkem budky do kupy – tím chce Eda říct, že jsme se spolu hluboce zamysleli – a vybrali jsme pro dnešek oltové recepty na bacóchy vod malůvky Martina Hodka z Medlecu.

Budou potřeba nějaká slovíčka?

Vopáčko je mutró gómky, takže: zašumlovat = ledabyly uklidit, štuc = tenkostěnná půllitrová sklenice na pivo i na limonády, šibnót rumpl = dát pár na zadek, gyňál = chleba, paták na permoníky v dózně = prášek na bolení hlavy.

Recepty na bacóchy pro familku svěříme k interpretaci Edovi. Má na to skoro monopol. Kolego, máš slovo:

Rozfajrujte tróbu a zašumlujte brajgl na stole. Kindošům šópnite šelijaký ty léga do jejich cimry, štuce vypláchnite vasrůvkó vod bahna.

Narychtujte si móčmena, tři véca, tvargl, vlašáky a nějaké nudlprét. Kindošům šibnite rumpl, do móčmena napchali pucle. Déte si štampec rumunsko, srovná vám to pohodu.

Kindošé vodlifrujte pali z kuchči a starýmu k bedně šópnite lahváča, aby neublal. Déte si ešče malý rumunsko.

Tak novodurové móčmen, tři véca... Hodťe lepóch na debila, zaséc volá švígrmutra. Kindošům namelte peckovačku a vytahnite z kaltnový almary tři novodur véca. Déte si rumunsko a starýmu k bedně presbuřt s cvíblem a kósek gyňála, aby nebrblal. Kindošům voberte véca z budek, vytahnite z kaltkystny další novodurový. Déte si rumunsko a starýmu ňáké časál s kocórama.

Mičmena vytahnite z kaltbedny a zabalte ho do dečmena, aby roztál. Hodťe za žebřík paták na permoníky v dózně a dožahnite rumunsko. Mantl na hrb, důchodky na kopyta a palte na šalinu. Na Svobod'áku „U Mamlasů“ mají bacóchy za dobrý love.

Ano, vzpomínám si. Na Svobod'áku U čtyř mamlasů bývala vyhlášená cukrárna. Ale asi tak před pěti lety byla přemístěna jinam. Dneska by hospodyňka zašla spíše do superkvelbu, kde by kromě koláčů mohla také doplnit vyčerpanou zásobu vajíček.

Já bych se ještě vrátil k dotazu oné posluchačky. Co kdybyste si na příště připravili s Edou takový malý brněnský gastronomický slovníček?

Jasnačka náčelníku, Tvůj vinšovanec je pro nás dva befelem.

Ještě že tak, jinak bych musel uplatnit svou nedílnou velitelskou pravomoc.

A to je od nás pro dnešek vše, my s Edou valíme makat na tom slovníčku. Hantec dechá.

Recept na lečo

Ráno jsem byl zkontrolovat rajčata na zahrádce. A jak jsem se na ně díval, jak hezky rostou, začal jsem se těšit na léto. Jak si na nich budu pochutnávat a přebyteky zpracovávat.

A protože my s Edou víme o Tvé slabosti pro rajčata i pro léto, vyšťourali jsme pro Tebe recept na zakonzervování léta od brněnského malíře Martina Hodka.

Tedy kolegové, to chcete, abych někde skladoval teplý letní vzduch?

To né, náčelníku, budeš konzervovat červené plody ze zahrádky. Určité gómeš, že červená barva hřeje a povzbuzuje.

Ano, o tom jsem již hodně slyšel.

A bude to recept na lečo od Hodkovic babičky.

Tak tos mne uklidnil, už jsem si představovat, jak budu pumpovat teplý letní vzduch do nějakého zásobníku. Tak sem s tím receptem.

Volačo naše oldmutry:

Kilo paprikášský pomsty a kilo rajčat šópneme do kaltovýho vasru a vypucujeme. Z paprikášů vybereme takový ty pecičky. Potym to knajpem pořežeme s půlkilcem cvíblu a nekolika knóblama. Cvíbl a knóbl šópneme do kastróla na volej a kvrdláme vařekó, dokavád' nevysmahneme půlku lahváča. Jiříku překládej!

Lečo naší babičky. Kilo papriky a kilo rajčat opereme a očistíme. Z papriky vybereme jadýrka. Pak to vše pořežeme včetně půl kila cibule a nekolika stroužků česneku. Cibuli a česnek dáme do hrnce s olejem a mícháme vařečkou asi tak dlouho, než vypijeme půl piva.

Po lahváču za žebřík tam vrzneme paprikáša a dáme temu „škrťící techniku“. Potem do toho fóknem rajčáky, malé bagr salcny a velké bagr vocta a pokvrdláme. Po pětce minut šópneme kastról pali z fajru. A dorazíme ten škopek.

Po pivu tam přidáme papriku a podusíme. To je ta „škrťící technika“. Pak přidáme rajčata, malou lžičku soli a velkou lžící octa. Po deseti minutách odstavíme hrnec z ohně. A dopijeme to pivo.

Potym naládujeme volačo do sklínek a zamachlujeme dekle, kerý sme před tym vyvařili. Sklínky vrzneme do velikýho hrnca, keré pichneme na špothelt a necháme půl hodky sterilizovat. A máme fertig, můžeme vyblózovat druhýho lahváča.

Pak naplníme lečo do sklenic a uzavřeme víčky, které jsme před tím vyvařili. Sklenice naskládáme do velkého hrnce, který přesuneme na sporák a necháme půl hodiny sterilizovat. A máme hotovo, můžeme si dát druhé pivo.

Tak Jiříku, už se těším, jak nás náčelník na podzim pozve na lečo s věcama. A hlavně na ty lahváče!

Rozhovor s Edou

A protože je Eda Štatlář tajnůstkář, rozhodl se Jiřík položit mu několik otázek podobných těm, které se kladou při rozhlasových rozhovorech. A Eda se zavázal, že na vše odpoví, i kdyby to byly otázky na tělo. Takže borci, můžete začít:

Takže první otázka: Proč ses se nevydal na lov žen do Krkonoš, ale jen do Ádlerek, tedy do Orlických hor. V Krakonošově revíru žijí nejen krásné, ale i moudré ženy.

Do Krkonošských berglů je štreka daleká a kopce aji ceny só tam na mě moc vysoký. A taky ten luft tam, to je hotové clómák. Dyž sem se ho dysik na Růžové hoře nadéchal, začlo mě tak rumplovat v lebeni, že sem to musel kurýrovat v zadýmené putyce v Peci pod Sněžkó.

Pokračuji tradiční otázkou: Nějakou veselou příhodu z Ádlerek bys v zásobě neměl?

Jasnačka, že mám! Kaččin fotr mě třebas hantýroval, jak k nim v šedesátých járech doklapala VÉTéeR.

Vysokorychlostní železniční tratě? Už tehdy?

Ale né VéeRTé, ale VÉTéeR. Jiříku „vědeckotechnická revoluce“ přeci. Tak třebas dyž na ádlerských róbenkách zfachčili televizní antény, začli na nich sicnit fógli místo na haluzách. A kočky a kociši se na to taky adaptýrovali a místo, aby mózovali po baumálech, sicnili před hypnobedno a čekali, esi im nějaké ten fógl sklózne po drátě málem až do huby.

To ale svědčí o neobyčejné pokrokovosti místní zvěřiny. A jak se s novou technikou vyrovnávali místní horalé?

Levě, Jiříku, levě. Teda špatně. Moja koc Kačka mně hantýrovala, že dyž kdysik dotlačila na domášov fén, její oldmutra negómala, na co to je. V bedně tehdá reklamu eště nehrnuli. A tak s ním fučela na chálku, aby ju zkaltnila. A ešipak víš, co je to frflák?

No někdo, kdo furt frfle, tedy je stále nespokojený.

Cha, cha. Felils! To je Papinův kakáč, tedy Papinův tlakové hrnec.

A proč mu tam říkají zrovna frflák?

To se semlelo takto: Dyž ho dóda dysik dotahl z Dobrušky, kochčila v něm oldmutra jako prvé gulin. Dyž už gómala, že je ukochčené, zdvihla ten kulaté bazmek navrchu. Baflo to jak Etna a nad nó na plafóně se hnedka udělal flek. A odmutra celé deň frflala, co za aušus to dóda zase dotahl do baráku. Nó a proto frflák.

A taky jsem slyšel, že holdujete sportu. Prý máte za roubenkou doskočiště, tedy pískovou plochu o rozměrech přibližně 2x4 metry.

Jiříku, to je pískoviště. Na tym Kačka kdysik fachčila bábovičky. Ale nemně bobky! Skákat nezapomněla, akorát místo po doskočišti skáče do kšeftu nebo mně do řeči.

Kolegové, nerad, ale musím váš rozhovor stopnout. Čas je neúprosný.

Škoda. Náš slibně rozvíjející se rozhovor tedy dokončíme, možná, někdy příště.

Rozhovor s Jiřkem

Minule jsme zde zpovídali Edu, a ten nám vyzradil nějaké podrobnosti ze svého života. A aby mu to nebylo líto, navrhl jsem, aby si s Jiřkem prohodili role. S radostí to přijali. Takže dnes bude pokládat otázky na tělo Eda Jiřkovi. Kolegové, kecafón je váš

Těžké děkovanec náčelníku. Tak valíme na to.

Šplíchni mně Jiříku, co tebe, meteorkára – rosničkářa, přivedlo k zájmu o jazyk jako takový?

Odpověď je jednoduchá: O svůj rodný jazyk by se měl zajímat každý.

To máš recht, ale brněnština přeci není tvůj rodné jazyk.

Moje rodná řeč by měla být moravská slováčtina. V tomto prostředí jsem se narodil. Teprve ve škole mi začala být vštěpována spisovná čeština. Bohužel s tím dodatkem, že řeč, kterou jsem se naučil od rodičů a prarodičů je špatná. Dnes si to sice nemyslím, ale tu moravskou slováčtinu se tehdejšími soudružkám učitelkám podařilo vyhnat z mé hlavy.

A kdy ses setkal poprvé s brněnštinou?

V 19. letech, kdy jsem nastoupil do Brna na přírodovědeckou fakultu. Od starších kamarádů studujících v Brně jsem znal řadu brněnských slov. A mnoho dalších jsem nasál ve vyškovské pivnici, které se říkalo Čtverec.

Pokračuju tradičním tázancem: Nejakó veseló příhodu z tohoto období bys v zásobě neměl?

Jednu jazykovou mám. To přišel na přednášku spolužák Žanek se zalepeným uchem. Co se ti stalo, ptám se. Kopla mě šalina, odpovídá. Užasle jsem si představoval, z které části tramvaje se asi tak vysunula ta noha, která mu nakopla ucho. Když Žanek viděl mé rozpaky, vysvětlil mně, že šalina je v Brně nejen tramvaj, ale také elektřina.

No a dneska to nekórijó ani všici Štatlaři. A co že ses na starý kolena začl zabévat brněnštinou?

No protože jsem nějaký čas žil na Slovácku a nějaký čas na Znojemsku, rychle jsem si uvědomil, že brněnská hantýrka je něco jedinečného, čemu by bylo dobré věnovat pozornost.

Špica! A eště by mě interesovalo: Co že ses nechal naverbovat náčelníkem do rádyja?

Aby měl posilu. Říkal, že je na tebe úplně sám. A že když budeme dva...

No, co když budete dva! Ale nic, rači pokračuj v otázkách.

Nejak mně došla slina. Hmmm, tak posila... Dyž budó dva...

Když Ti došla slina, měl bych otázku já. Proč vlastně říkáš Borkovi náčelníku a ne třeba kapitáne?

No protože to by bylo „nadbytečné hromadění významově podobných slov“. Kapitán Kapitančik, to zní jak „dárek zdarma“. A navíc, náčelník s velým eN je dycky na čele. Tak, jak dysik ve středojaru mašíroval na čele vojclů kingál.

Kolegové, časůvka vodsépa a vaší drbárně musím vysadit stopku.

Sajtna a základní termíny

Dnes máme před sebou posluchačský dotaz ze Šlapanic u Brna tohoto znění: Vaše hantecové vysvětlovny a osvěžovny začínají často větami jako „zdarec sajtno“ nebo „savana hokna partyjo“. Ptal jsem se kamarádů, jestli mají ponětí, co to znamená, a stejně jako já nevěděli. Mohli byste nám význam těchto slov objasnit?

Přiznávám, že jsem byl tímto dotazem poněkud překvapen. Že by to nevěděli naši posluchači z kraje Rumcajzova či Horního Povltaví, to jsem si dovedl představit, ale okolobrnáci?

A tak to dnes napravíme. Začneme sajtnou. To je v brněnské hantýrce parta, skupina, politická strana, ale také stránka v knize nebo bočnice u auta.

A když od nás uslyšíte spojení „zdarec sajtno“ znamená to „ahoj partyjo“, „zdravíme vás, spřízněné duše“. A abyste byli více v obraze, uvedeme si několik příkladů použití tohoto slova. *Sajtna vojclů* je skupina vojáků nebo také vojenská jednotka, *sajtna hajter* pak skupina koní, *sajtna jégrmanů* myslivecký svaz a *sajtna Gusty Broma* – to je orchestr Gustava Broma.

A jdeme dál. Savana hokna je také pozdrav. Znamená to přibližně „čest práci“, ale v hantýrce to nemá hanlivý význam. Takže oslovením „savana hokna partyjo“ vám chceme říct něco jako „ahoj přátelé, pustíme se do díla“.

Z dalších slov bych vybral Erběčko. To je zkratkové slovo označující Rádio Brno. A z počátečních písmen eR a Bé si hantýrka utvořila výrazy Erbec a Erběčko.

Pro jistotu připomeneme i oficínu. Starší generace zná toto slovo ve významu holičství, ve slovníku cizích slov byste se dočetli, že se jedná o dílnu nebo pracovnu, a to nejen holičskou, ale i lékárnickou. Takže když říkáme „hantecová oficína“, znamená to jazyková dílnička.

Někdy také řekneme „hantecové ekl“. Ekl je totiž v hantýrce roh či kout, takže „hantecové ekl“ je jazykový koutek.

Ještě mne napadá „hrnem to lochecově aji na seriózku“. Hrnót do éteru znamená vysílat a lochec je smích. Takže když to „hrnem to lochecově aji na seriózku“ tak vysíláme vesele i vážně. V našich jazykových osvěžovnách ovšem převážně nevážně, tedy vesele.

A kdyby tu byl s námi dnes Eda, tak by určitě připomněl Ádlerky. To jsou Orlické hory, kam jezdí randit. Tento výraz pochází z německého der Adler, což je orel.

Tak snad jsme na nic nezapomněli. Mějte se fajn přátelé. Sajtno. Partyjo.

Savana

Savana hokna borci a borky z Moravský hródy, savana hokna Jiříku, savana hokna Edo

Zdarec Borku.

Zdarec náčelníku. Poslouché, dyžs do teho tak vlítnul, esi vůbec víš, co je to tá savana?

Přece subtropická krajina s travnatýma porostama a rozptýlenýma stromama, jak je psáno v encyklopedii? Pasou se tam antilopy a odpočívají tam lvi ve stínu stromů. Ale to asi s naším brněnským pozdravem moc nesouvisí.

No to asi né. A proto sem záukoloval Jiříka, aby sajtně vo tym udělal jasno. Že?

Zkusím to, ale budu muset jít k cíli poněkud naokolo.

Náčelník ti to povoluje.

Kdysi panovala představa, že původní domorodí obyvatelé Havajských ostrovů se měli velmi dobře. Nemuseli moc pracovat, protože tam sama od sebe rostla spousta plodin vhodných k jídlu. A dokud se domorodky živily touto přírodní stravou, nebyly tlusté, ale měly krásnou postavu a pro naše evropské oči měly i hezké obličejce. A takto vznikly pojmy havajka = hezká a spíše mladá žena a havaj, což je klid, pohoda a nicnedělání.

No, no, a co bylo dál?

Z Tichého oceánu se přeneseme do Atlantiku. Do Karibského moře na Kubu. Tam v hlavním městě Havaně mají krásnou pláž Varadéro, kde se dalo špicově lenořit a popíjet místní rum zvaný Havana.

A vočumovat tam špicově rostlý Kubánky, že?

No jasnačka. A vlivem atmosféry na kubánských plážích se vytvořila alternativa ke rčení to je havaj. Zněla: to je havana. A časem se to (bůh ví ale proč) pozměnilo na savana. Takže savana hokna znamenalo původně pohodovou práci. Můžeme to použít i místo pozdravu čest naší kapitalistické práci!

No Jiříku, to přece není seriózní vědecké vysvětlení.

Ale kolego, hantýrky a slangy přece netvoří svá slova podle vědeckých zásad. Jiříku, a co na tvou hypotézu říká tetka Picmánková?

Ta říká, že tu pravou savanu bysme neměli zcela opomenout. A že savana hokna znamená podstatě „adijé práce“, tedy pracovní doba je za mnou. Jsem volný jako pták nad savanou a můžu nerušeně odpočívát jako ten lev ležící pod stromem. Slovo savana se občas vyskytuje i ve vojenském slangu. Ze své vojenské služby si pamatuju veršík „hoří nám savana, začíná šikana“. Ten požár savany tady znamená konec pohody a začátek horších časů se šikanou.

No nepotěšils mě Jiříku. A já Tě taky nepotěším.

Ale kolego!

Jiříku, nepotěším tě konstantováním, že náš čas vypršel. Tak sajtno, hantec dechá.

Smích

Dnes si připomeneme, jak se naše brněnská hantýrka vyrovnala s tématem smích a legrace. Prvním slovem, u kterého se zastavíme je lohec, tedy smích.

Rakousky lochn = smát se, s Lochn = smích. Několik příkladů na zahřátí: lohec jak s tuhákem = legrace jako s mrtvým, dodrbat lohec = zkazit legraci, tadyk hrne lohec do kopru = tady končí legrace, zmáknót to je lohec = je snadné to udělat. A můžeme postoupit k dalšímu slovu.

Tím bude čuryna neboli legrace, řekl bych pořádná legrace, takzvaně na počurání. Ale proč? Okolnosti vysvětloval již Jára Cimrman ve svém Cimršantánu: „Kdo je slabá nátura, ten se smíchy počurá“.

Dalším výrazem bude tlemit se – smát se. Pochází z moravského slova tlama = obličej, ústa, přeneseně i nevymáchaná huba. Od toho máme odvozeniny tlemec = smích, výtlem = záchvat smíchu, ale také výsměch, a tlemka = usměvavý či vysmátý člověk.

Chlámat se znamená hýkavě se smát. Toto slovo pochází ze starého moravského výrazu chlachot = hlučný smích. Krásná je fráze chlámal se s klepetama nahozenýma na vaně – to znamená, že se smál, až se za břicho popadal.

A jdeme dál. Pecnit se znamená opět smát se. Rakousky pékn, píše se pecken, znamená klovat, rozsekat, bacit, udeřit, ale i smát se. A abpecken znamená smát se srdečně, zerpecken pak smát se hlasitě. V hantýrce pecnění, pecněná, popřípadě pecot znamená smích. A to, čím se smějeme, je pec, tedy ústa.

Zaregistroval jsem také dlaždičské pecnu neboli dlaždičské úsměv. Zde je ovšem ta pecna zadek vyčuhující dlaždičům z mezery mezi blůzou a kalhotami a usmívající se na nás za teplých dnů. Vidáme ji také u doplňovačů zboží v hypermarketech.

Další slovo: křenit se – znamená usmívat se přiblíže

Naše poradkyně tetka Picmánková razí teorii, že výraz křenit se je odvozeno od slova křen ve významu štiplavý kořen oné rostliny. Jako důkaz dopručuje sníst kus nastrouhaného křenu a usmát se pak na sebe do zrcadla. Jiní zase tvrdí, že na počátku bylo staré slovo vokřenělé znamenající nsvůj.

Závěrem si ještě připomeneme několik výrazů pro úsměv:

Prvním bude checht – např. checht na ciferníku, tedy na obličej.

Dále rohlík. Říkáme rohlík od ovaru k ovaru (od ucha k uchu) nebo rohlík na ciferníku, tedy na obličej.

A na závěr: luftovat kelcny – doslova větrat zuby.

Tak sajtno, nahod'te rohlík od ovaru k ovaru. S rohlíkem na ciferníku si vyluftujte kelcny a takto špicově proladění kráčejte vstříc nejisté budoucnosti.

Somrák, kódr

V minulé vysvětlivce jsme vám slíbili, že se podíváme na slova somrák a kódr. Začněme tedy slovy somrák a somrovat znamenající loudit a žebrat.

Tato slova nám ukazují, že cesty jazyka jsou mnohdy velice klikaté. Německé sommern totiž neznámá ani žebrat ani loudit. Znamená to „vyrazit na letní kočování“. Přeneseně to znamená nocovat pod širým nebem. A když se v prvorepublikové plotňáčtině řeklo „bét na somru“, znamenalo to být na pomyslném letním bytě, tedy bez stálého domova. Der Sommer je totiž německy léto.

Vidím, že se pomalu blížíme k obrazu potulného pobudy bez trvalého bydliště, který se v létě živí, jak může, většinou sběrem ovoce, hub a lesních plodin, ale také drobnými krádežema. Na podzim spáchá promyšleně menší trestný čin, je za něj na zimní měsíce uvězněn, na jaře propuštěn a v létě je zase na svobodě.

Jeden Štatlař z Oltecu mi říkal, že ke zformování významu slova somrák v Brně přispěla také tamější rodina Somrů. Jejich tři synové byli údajně po válce postrachem Starého Brna, neboť bezdůvodně napadali a šikanovali kolemjdoucí. Časem se okolo nich shromáždila smečka sígrů a zlodějíčků. Říkalo se jim somři nebo somráci. Jejich éra skončila okolo roku 1950, ale slovo nezaniklo. Jen se jeho význam poněkud posunul.

Také jsem se setkal s názorem, že se v naší jazykové oblasti mohlo původně jednat o soumráka, tedy o pobudu kujícího své pikle až po soumraku.

Štatlařská hantýrka se odpoutala od obrazu sígra i člověka bez domova a dala slovu somrovat významy žebrat, mámit a loudit.

Takže vysomrovat znamená dnes něco vyžebrat či vyškemrat, a to nejen jídlo, ale i nějakou úsluhu či informaci. Ale řekneme-li nasomrovat se, znamená to přijít nepozván, vnutit se, popřípadě usadit se někde.

A jak se tak dívám na hodinky, vidím, že tak tak stihneme ještě něco říct o slovu kódr. Kódr znamená v brněnské hantýrce prsten, vokódrovaná koc označuje vdanou ženu, vokódrovat se pak oženit se nebo vdát se.

Na první pohled je to opět slovo pocházející z němčiny.

Jenže v němčině ködern znamená nachytat, lákat či vábit. A der Köder je návnada, a to nejen červ na háčku udice či kus sýra v myší pastičce. Mohou to být také peníze nebo sliby. Zde došlo ke kurióznímu posunu významu.

Ano, dalo by se říct, že v němčině se jedná o počátek procesu, kdy vábíme, lákáme a slibujeme. A v hantýrce došlo k posunu na konec procesu. Již jsme ulovili.

Tak sajtno, a my vám přejeme, abyste odolali vábení všelijakých somráků a loudilů.

Strč si to za klobouk, spadl z višně

Dnes si povíme, proč strkáme za klobouk věci či záležitosti, které nechceme, a proč padáme z višně, když něčemu nerozumíme či jsme něčím vyvedeni z míry.

Když někomu řekneme „strč si to za klobouk“, v hantýrce pak „šópní si to za klóbrc“ nebo „pichni si to za topr“, dáváme mu najevo, aby nám dal pokoj, šel s tím do háje a tak podobně. Proč ale zrovna za klobouk? K tomu se váže historka, se kterou vás nyní Eda s Jiříkem seznámí.

Dozorci v jedné věznici byli sice velice přísní, ale nechali se podplatit. Na to však byly potřeba peníze. Bohatí vězni je pašovali ve speciálním pouzdru, které si strčili do zadnice.

Edíku, buď tak benevolentní, a přelož to Brňákům do jejich řeči.

Vachmani v jednom muklhajmu byli vostrý a echt akurátní. No dali se podmáznót. Akorát by to scelo mět love. Zazobanci teda móglovali pašung lováčů ve spešl krpatým futrále, keré si pichli do šestru.

A jednou se jeden boháč zeptal svého budoucího spoluvězně: „To si ty prachy mám vážně strčit někam?“ A ten mu odpověděl: „Ty troubo, strč si je klidně pod klobouk, třeba je tam nenajdou.“ A bavila se tím celá věznice a časem se to vyneslo ven. A z původního „pod klobouk“ se časem udělalo „za klobouk“.

Jeden vatař šplíchl dotazník svému parťákovi: „Fakt si mám ty lováče pichnót do šestru?“ A ten na to zavařil: „Pichni si je klíďo pod klóbrc, třebas je tam nevyhmátnó.“ Vostatní mukli z toho měli akorát čurinu a za pár metrů to tročny vykdákaly aus. Akorát místo „pod klóbrc“ začly hókat „za klóbrc“. A taky za topr nebo za čepicu.

Když o někom řekneme, že čumí, jak kdyby spadl z višně, znamená to, že se dívá vyjeveně, překvapeně či nechápavě. I k tomuto úsloví jsme vyšťourali příběh.

Když někdo spadne z višně, praští se do hlavy a je tedy praštěný, vyvalený nebo hloupý. Ale proč spadl zrovna z višně a ne třeba z dubu? Povídá se, že kdysi dávno vylezl jeden muž po žebříku do patra za milou. Tam jej však přistihl manžel a shodil jej i s žebříkem zpět na zem.

Dyž nekdo schrastne z vajksle, švihne se do budky a je teda švihlé nebo pobóchané. Ale že slítne zrovna z vajksle a né třeba z dubiska? De hantec, že se dysik jeden borec vydrápal po štaflách do štoku za koc. A tam ho načapal staré vod tý koc a vodlifroval ho curyk na hródu.

Když se jej ráno ptali kolegové, kde se tak zřídil, podivil se, na co se to ptají. A namluvil jim, že trhal višně a spadl ze stromu. A od té doby se říká, že když se někdo diví, překvapením zírá nebo je jinak mimo, že spadl z višně.

Dyž mu mórgen kolezi mázli dotazník, kde se tak zrychtoval, vařil těžkó diviznu, vo co fičí. A nahósloval jim, že škubal višně a slítl z baumálu. Vod tý časůvky se hantýruje, že dyž nekdo háže diviznu, čubrní nebo je ináč mimózní, že žuchl z vajksle.

A od té doby říkáme o udiveném či dezorientovaném člověku, že asi spadl z višně. Závěrem dnešní jazykové drbárny si vzájemně popřejeme, ať nepadáme z višně a ať hantec déchá.

Spěch

Dnešní doba je rychlá a plná spěchu. Podívejme se, jak to vyjadřuje naše hantýrka a také odkud se v ní tato slova vzala. Začněme nejprve slovesy:

Tumlovat – spěchat. To je z němčiny, sich tummeln = spěchat, honit se, činit se.

Bičovat – také spěchat.

Prásknout bičem se řekne německy „mit Peitsche schnellen“ (čti pejče šnelen). To schnellen znamenalo původně mrskat. Teprve v nové době získalo význam rychlit či urychlovat. A někdo si to staré „mit Peitsche schnellen“ přeložil jako „bičem rychlit“ a slovo bičovat dostalo v hantýrce význam spěchat.

Kalit – jet rychle.

Vzniklo z moravského valit pod vlivem slova kalup. A kalup – italsky galoppo, francouzsky galop, německy der Galopp znamená koňský cval či spěch.

Svingovat – rychle jít, spěchat. Pochází z anglického swing = rytmická chůze.

Typlovat – také spěchat. Německy antippen znamená spěchat či přispěchat.

Pilovat – rychle se pohybovat, běžet. Souvisí s brněnským pila = rychle, pilně.

Kvaltovat – spěchat. Německy mit Gewalt znamená velmi rychle.

Fičet – jet rychle.

Zdálo by se, že to souvisí s moravským fičet ve smyslu vítr fičí. Ale svou roli zde sehrálo též německé nářeční fitschen = rychle se pohybovat.

Makat nebo fachčit jak fretka – pracovat rychle a usilovně.

Neznamená to, že někdo pracuje tak rychle, jako se pohybuje nějaká kunovitá šelmička. Pochází to z německého sich fretten = namáhat se.

A závěrem čtyři výrazy vyjadřující rychlost a spěch.

Švung – rychlost, spád událostí. Německy der Schwung = rychlý pohyb a schwunghaft = čilý, živý.

Fofr, fofrem – rychlost, rychle.

Fofrovat nebo také fochrovat znamenalo kdysi čistit obilí fochrem neboli fukarem. A kdo někdy stál vedle fukaru, ví, jak rychle vylétaly plevy z tohoto zařízení. Prostě fofrem.

Vcukuletu – ihned, rychle.

Je to kupodivu spisovné slovo a píše se dohromady. Jedná se o starý pologermanismus „v cuku letu“, po změně pořadí slov „v letu cuku“, tedy rychlostí vlaku. Pochází z doby, kdy vlaky jezdily mnohem rychleji, než koňská spřežení.

A na závěr slovo tyryk znamenající rychle, ale také běh.

Pochází buď z italštiny, kde tiro = výstřel, vrh či hod, nebo z francouzštiny, kde tir = výstřel, kop či odpálení. Původní význam slova tyryk v hantýrce byl „jako střela“.

Spropitné

Tématem dnešní vysvětlovny bude spropitné. Přesněji slovo spropitné. Slovník spisovné češtiny ho definuje jako dobrovolná peněžitá odměna navíc za nějakou službu. A tak můžeme dát dnes spropitné nejen číšníkovi, ale třeba opraváři praček, když jsme s jeho prací či rychlostí příjezdu nadměru spokojeni.

Jednalo se původně o příspěvek pro toho, kdo nás v putyce obsluhoval, aby se také on mohl po skončení směny napít. A nutno dodat, že nejlépe na naše zdraví.

A nyní se podíváme, jak se s tímto tématem vyrovnala brněnská hantýrka. A začal bych výrazy tringoš a tringelt.

To jsou doslova také peněžní příspěvky na pití. Německy trinken znamená pít a das Geld jsou peníze.

Tetka Picmánková ovšem přišla s jinou teorií. Říká, že slovo tringoš je odvozeno od hudebního náčiní trianglu, kterému se říká slangově triangloš. Před érou placení bankovkami či dokonce kartou se mince navíc házely obsluze do kapsy a poté se ozvalo charakteristické cinknutí podobné zvuku trianglu.

Podobný příspěvek jako tringelt je tuzér. Ten pochází z francouzštiny. Je to však příspěvek na sladkosti, protože francouzsky douceur (čti duser) znamená sladkost

A pokračujeme dál. Tedy dalším výrazem pro spropitné, kterým je trauf.

Ten pochází z německého drauf či darauf, což znamená „nad to“, „navíc“. Pozor však!! Řekli-li Plotňák, že koc je trauf, byla těhotná, tedy měla v sobě něco navíc.

Čtvrtým výrazem pro spropitné, u kterého se zastavíme, je bakšiš.

Slovo bakšiš je známé od doby nájездů Turků do střední Evropy. Pochází z turecko-perského bachšiš resp. bakšeš a znamená to dar.

A na závěr bychom se mohli zastavit u výrazu šáb, což je také spropitné.

Na počátku bylo jidyšské šab znamenající podíl. To přešlo do německých argotů jako der Schab – podíl. V naší hantýrce znamená šáb zpravidla podíl. Ale u číšníků také spropitné, což je vlastně podíl na kořisti. A šábnót se znamená rozdělit se.

A na závěr bychom si mohli říct několik příkladů:

Temu pinglovi nepísknu žádné bakšiš – tomu číšníkovi nedám žádné spropitné. Pískl sem pinglici ňáké bakšiš – dal jsem servírce nějaké spropitné. Fanóš, to je špicové kunt, dycky mně nechá ňáké trauf – Franta je skvělý zákazník, vždy mi nechá nějaké spropitné. Óbrkelner se šábl s pinklicama vo tringelty – vrchní se rozdělil se servírkama o spropitné.

Tak sajtno, to je pro dnešek o spropitném vše.

Sputnik

Dnes si zavzpomínáme na brněnský bufet Sputnik, kterému říkali Brňáci Spuťál. Nacházel se v rohu náměstí Svobody, do kterého ústí ulice Česká. Jedlo se tam i pilo takzvaně na stojáka a tuto činnost často zpestřovala podivná individua. První příhodu s tohoto bufetu, která dopadla dobře, sepsal člen naší hantecové sajtny Luděk Vrška.

Hodil sem stopku ve Spuťálu a nameldoval sem si „brabčáka se zeliskem“ a k tomu jedno polotučný.

Momént, momént. Jiříkúú! Zapomněls, že na interpretaci v hantecu mám monopol já?

Nezapomněl, ale když nebyls na značce.

Ale už su: Tak sajtno, Luděk šrajbčí: Hodil sem stopku ve Spuťálu a nameldoval sem si „brabčáka se zeliskem“ a k tomu jedno polotučný. Na ten škopek sem ale musel hodit čekanku, eště fest pěníl. Zacáloval sem to do holpeca, brabčáka na táclu sem vodlifroval na ponk a začl chálovat. Za chvílec koc zahlásila, že škopek už je fertig. ... No Jiříku...

Stavil jsem se v bufetu Sputnik a objednal jsem si moravského brabce se zelím a k tomu dvanáctku. Na pivo jsem si musel počkat, zaplatil jsem tedy, odešel ke stolu a začal jíst. Za chvíli volala výčepní, že je pivo hotové.

Tak sem pro ňho vodsmykoval. Dyž sem hodil navrátila, už tam vartoval jeden boverák. A hodil dotazník, eši už je to „zelíčko“ volný. Špíchl sem mu, že volný není. Boverák mázl na ciferník smutné škleb. Scháloval sem šecko, spláchl sem to škopkem a vodklapal pali.

Tak jsem si pro ně zašel. Když jsem se vrátil již tam čekal mírně páchnoucí muž a ptal se, zda je to zelíčko již volné. Řekl jsem, že ne. Zatvářil se smutně. Já jsem dojedl, zapil jídlo pivem a odešel.

Druhá příhoda, kterou sepsal Jura Malý, dopadla mnohem hůř:

Švigrfotr si dal ve Spuťálu škopek, dyž mu vzal roha šmirgl. Po prvním hltu s ním začal mávat módr, vodhópl si teda vod ponku pro neplavca. A než dosmykoval curyk, už tam měl somráka, keré si chtěl hltnót jeho škopku.

Tchánovi ujela tramvaj a tak zašel do Sputniku na pivo. Po prvních hltech dostal hlad a tak si zašel pro utopence. A než se vrátil, už tam byl podivný muž, který se chystal dopít jeho pivo.

Švigrfotr byl korbič a tak dyž ho somrák zblikl, začli se mu klepat pastelky. A jak byl vytřepané, zhodil škopek na zem. Když mu docvaklo, že je to v gébišu, chcel vzít kramle aus. Měl však šufleta z kontošu, lapl šmíra na té škopkové šlindě a hodil frošála na zem. Répl se vo rozmlácené krigl, rozerval si mantl a eště se mu všiči pecnili.

Tchán byl vazba a když ho ten muž uviděl, polekal se. A podařilo se mu shodit pivo na zem. Načež chtěl zmizet. Ale podjely mu nohy na podlaze mokré od piva a upadl. Zranil se o rozbitou sklenici, natrhl si kabát e ještě se mu všični smáli.

Tak jsme si zavzpomínali na časy našeho mládí, ale nermuťte se, vždyť HD

Sprostá slova

O slovo se netrpělivě hlásí Eda Štatlář.

Poslouché Jiříku, když jsem lóskal tvý bichle, tak jsem tam natrefil na tvó gómku – teda myšlenku, že v brněnským hantecu nésó sprostý slova. Hókní nám, jak je to možný?

Já ti odpovím protiotázkou. Kdo stanovil sprostost slov? Borku, ty, coby dlouholetý rozhlasový profesionál, ty to víš?

Netuším, která instituce se pasovala do role strážce slušnosti, a už vůbec netuším, na základě jakých kritérií tam rozdělují slova na slušná a sprostá neboli vulgární.

Podívejme se na to trochu jinak: Ve staré češtině sprostý znamená nevzdělaný, prostý. A sprostnost to je prostota a upřímnost. A latinsky vulgus je lid a vulgaris pak všední, obyčejný či lidový. Jako by někdo stanovil, že jednoduchá a upřímná mluva lidu je špatná a nevhodná, a že nejlepší bude, když budou všichni básníky. Jenže lid potřebuje především mluvu funkční. Krásnou a vzletnou až v druhé řadě. Tím ovšem neříkám, že básníci a krásná literatura nemají ve společnosti místo.

Mně také připadá, že si mnozí úředníci myslí, že když zakázou nějaká slova nebo témata, tak tím zmizí ze světa i ta skutečnost. Ale ona se tím spíše zdůrazní.

A proto byly vymyšleny takzvané eufemismy, to jsou slova nahrazující či zmírňující význam původního slova.

Eufeminismus? Co to je? Gómu, že v latinským hantecu značí „eu“ znamenité a „fémina“, to je koc nebo babáč. Je to teda nějaký hnutí znamenitéch ženckých?

Ale né. Ne feminismus, ale femismus. Ve staré řečtině eu znamená také znamenité, ale fémé je mluvit. Jedná se tedy o znamenitou mluvu, tj. mluvu jemnou a slušnou.

Takže místo „krádež peněz“ se řekne, že finanční prostředky byly odkloněny. Místo „opilý řidič rozflákal auto i sebe“ se dočteme ve sdělovacích prostředcích, že na tom a tom kilometru došlo k dopravní nehodě.

A někdy tu skutečnost přímo otočíme: Čteme, že „rychlík zramoval osobní automobil“, ale správně by tam mělo většinou stát, že další ignorant vjel pod vlak.

A navíc mám z televize a filmů dojem, že žijeme v nebezpečném světě plném násilí a vražd, že na každém pátém rohu musím narazit na mrtvolu, a že naše ložnice slouží výhradně ke spánku.

Ajajaj, tos to teda hókl echt eufemisticky! Teda za-o-ba-le-ně. Ale asik máš recht, dyž je moc mordů a málo upletených svišťů, tak by nás mělo byt čím dál míň. A to pré je! Ale furt sme nerozlóskli, jak to, že v brněnským hantecu nésó sprostý slova?

No nejsou, protože nikdo nestanovil, která slova z hantecu jsou sprostá a která ne. A pokud by to nějaký lingvistik náhodou stanovil, Brňákům to bude stejně putna.

A z hantýrky by se vytratila přímot a upřímnost. A protože tam stále jsou, tak hantec dýchá!

Stará Vajtingrová

Snad se nenajde člověk, který by neznal madam Kelišovou, jednu z předních hrdinek úspěšných komedií Zdeňka Trošky Slunce seno... Její nebohulibé činnosti se začalo říkat kelišování, a toto slovo pronikl do slovní zásoby řady z nás. Kelišovat znamená „pídit se po drbech či novinkách a také potají někoho či něco sledovat“. Ovšem i Kelišová má své slavné předchůdkyně, o kterých si také něco řekneme. Jsou to stará Vajtingrová a stará Blažková. Dnes si povíme něco o té první z nich.

Madam Vajtingrová pochází z dalekého Polabí a tak jsme se obrátili na našeho zpravodaje Žanka Vógla z Lovosic. A dozvěděli jsme se, že...

Počké, počké Jiříku, vy byste mně zaséc nenechalí šplíchnót ani štěk. A to teda né. Dé sem ten bríf vod Žanka, já ho přelóskám namísto tebe.

No, co mám s tebou dělat?

Nic, nic, akorát poslóchat. Známa kleptomanka Marie Vajtingrová žila na přelomu 19. a 20. století v Nábřežní ulici (dnes Labská) v Lovosicích. Za svůj život nakradla mnoho věcí, kradla i dětem a starým lidem. Legenda říká, že za každou lež a za každý podvod jí přibyla jedna vráska, takže brzy začala vypadat hrůzostrašně. Lidé se jí báli a ona sama na ně byla velmi zlá. Utopila se při povodních v roce 1923. Jiříku, a teďka vexluj ty!

Ách jo. Propálená čórkařka Maruš Vajtingrových vegetila v Lovosicích ve finišu devatenástýho kilojáru. Za svó lajbku šlohla mraky šelijakých cajků. V klidesu vočórovala aji kindošé nebo raskeny. Šel hantec, že za každý šmėčko se jí ufachčila na fasádě další réha. Tym pádem to nebyla žádná feškoc, ale fest krabatá baba. Byla to taky echt čúza, co vařila jedy, a sajtna z ní měla těžký fedry. V járu 19 kol 23 schrastla do rozvodněného Labiska a zagrebovala pod vasrovcó.

A této události je letos 100 let. Zbylo nám po ní několik rčení, například:

Ukaž, ukaž Náčelníku. Aha! Tak sajtno poslóchėte: Máš ranu jak stará Vajtingrová“, „Si blbé jak stará Vajtingrová“. Máme tu aji verzu s eS. „Meleš pantem jak stará Wajsingrová“, „Čmáráš jak stará Wajsingrová“, „To mohla sfachčit akorát tak stará Wajsingrová“ nebo „Stará Wajsingrová by to zmákla lepšéc“.

Já mám ale podezření, že ta rčení mohla vzniknout jinak. V Lovosicích žila početná německá menšina. A je možné, že tuto paní nazývali původně Frau Witzinger, tedy ironicky řečeno paní Důvtipná. Protože der Witz znamená důvtip. A že časem začalo toto jméno používat také české obyvatelstvo k označení osoby přechytralé až vychytralé, ale přitom nevzdělané. Bez ohledu na věk či povolání.

Jen tak mimochodem, tato dáma byla známá i v Brně, občas jsem doma zaslechl, že su „chytré jak stará Vajtingrová z pětky“.

Cha, cha, to ste chtěli, aby vám hókli „nadupané jak Bertý Ajnštajnů?“. Cha, cha, cha

Závěrem ještě doplním, že ta pětka, kam lokalizovali tuto dámu v Brně, to bylo páté nástupiště s lampárnou na brněnském hlavním nádraží. Tak sajtno HD

Stará Blažková

Minule jsme si vzali na paškál starou Vajtingrovou. Dnes to bude stará Blažková.

Zatímco příjmení Vajtingrová či Vajsingrová je poměrně málo četné, příjmení Blažková nosí u nás 2500 dam.

No a ty už by si na vás mohly fest došlápnót. Cha.

Takže milé dámy, věty, které zde budeme prezentovat, mají asi tak 70-100 let. Takže to není v žádném případě o vás!

Stará Blažková byla původně osobou bláhovou, tedy, jak říká slovník, osobou pošetilou, zpozdilou, nerozumnou a nemoudrou. Pro jazykovou hru je totiž rozdíl mezi paní Bláhovou a paní Blažkovou velmi malý.

Legenda říká, že se původně jednalo o jednu užvaněnou domovnici z pražských Vinohrad, která šmírovala nájemníky a další spoluobčany zejména ve chvílích, kdy o to nejméně stáli a získané informace neboli drby roznášela ve velkém.

Když úřad domovnice po znárodnění postupně vymizel, stala se stará Blažková jakýmsi archetypem uklízečky. Robustní dáma v šátku a ušmudlané zástěře se smetákem a kýblem a s pěkně prořízlou hubou. Svědčilo by o tom rčení: „Dřív tady uklízela stará Blažková.“

A podobných rčení máme samozřejmě více...

Počké, počké náčelníku, eště su tadyk já! A já mám k temu taky co hóknót! Teďka ty vaše hemzy shrnu, ale po našem. Poslouchéte! Oltový storky hantýrujót, že před těžkéma járama vegetila desik ve Vinckách v Práglu špicově uplkaná hausmajstová Anča Blažkovéch. Šmírovala partaje a potym vo nich storčila jedy. Dyž komáři zmóglovali Klémůj únorové tunel, začlo se stará Blažková hókat štumédílám, co smykovaly po betlémech v cípáku na budce, s kýblem, portvišem a hadró, a měly těžce prořízló klapáčku.

A tak se říkalo: „Máš řeči jak stará Blažková“, „Chováš se jak stará Blažková“, „To tvrd' tak starý Blažkový“, „Ať se to nedoví stará Blažková“, „Neprokecni se před staró Blažkovó“ nebo dokonce „To ví jen Pámbu a stará Blažková“.

A dnešní doba by k nim mohla přidat ještě variantu: „Stará Blažková je lepší nežli kamerový systém.“

Ano, ano, to je výstižné. ... A já jen doufám, že až za chvíli vyjdu z budovy rozhlasu naší Moravy, že po mně nebudou posluchačky s příjmením Blažková házet kameny či podobné předměty.

Neměj fedry, vždyť jsme to v úvodu dnešní oficíny uvedli na pravou míru. Posluchačky tedy vědí, že se jedná o stará úsloví z dob domovnic a socialistických uklízeček. A to je od nás pro dnešek vše.

Stavby

Tématem dalších dvou našich vysvětloven budou stavby. A začneme domem. Prvním výrazem pro dům je haus.

Německy das Haus = dům, od toho máme odvozeno forhaus či forhóz, tedy průjezd nebo průchod domem. Německy das Forhaus = vestibul, hala v domě, průchod či vjezd do domu, doslova předdům. Další odvozeninou je durchhaus – doslova průchozí dům, dnes bysme řekli pasáž. Pak máme jégrhaus, tedy myslivnu (včetně stejnojmenné restaurace ležící za Kohoutovicema) a forsthaus, to je obydlí lesníka čili fořta.

Druhý výraz pro dům je barák, někdy také barcl či barec.

Francouzsky baraque je dům, ale né nějaká zbořenina, zpravidla dům velký a pěkný.

Třetí výraz pro dům je betlém.

Arabsky Bajt Lahm = dům masa, hebrejsky Bet Lehm = dům chleba. Vyberte si.

A jdeme dál – koplín, to je starý nebo nepěkný domek.

Ve staré němčině kobel byl kurník či slepičárna.

Další výraz kuča. Označoval původně příbytek o jedné místnosti, chýši nebo chatrč.

Naše poradkyně tetka Picmánková tvrdí, že toto slovo přišlo do Brna nejspíš z Polska, kde kucza je bouda či stánek, nebo z Podkarpatské Rusi, kde je kuča chlívěk. A kdo byl v Chorvatsku, určitě si všiml, že tam je kuča téměř jakýkoli dům.

Poslední, docela univerzální výraz – bóda. Tedy dům, chata, škola, učiliště.

Setkáme se zde s velkou škálou odvozených výrazů: Mutrbóda = mateřská škola, futrbóda = restaurace, stánek s občerstvením, vekslbóda = směnárna, Kumštbóda = Dům umění, Bastlbóda = Bauhaus, obojí s velkým B.

Ale pozor, bóda je také podraz, legrace či srandička. Ušit bódu na nekeho znamená z něj si vystřelit, ale i podvést ho.

A závěrem se podíváme na důležité stavby ve městě. Začneme kirchnó – kostelem.

Kostel se řekne německy die Kirche. Za kostelem býval zpravidla hřbitov, v hantýrce krchov či kerchov. A to je z německého der Kirchhof = hřbitov, doslova kostelní nádvoří.

V každém městě je rathaus neboli ratec, tedy radnice.

Německy das Rathaus – doslova poradní dům, protože německy raten = radit, ale i hádat se.

A úplně na závěr – gracna, tedy hrad.

Máme dvě hypotézy vysvětlující původ tohoto slova. První je česká a říká, že v Čechách se říkalo malému hradu hradeč, což německé obyvatelstvo psalo jako Grätz (čti grec). Druhá moravská říká, že slovo gracna je odvozeno od názvu města s pevností uprostřed – Štýrského Hradce, kterému se v Rakousku říká Graz (čti grac). Takže: Gracna nad Priglem = hrad Veveří, Kénig Grec = Hradec Králové.

Stavby – jejich části

Dnes budeme pokračovat v architektuře a povíme si, jak pojmenovala brněnská hantýrka jednotlivé části staveb. A začneme třeba cimró, což je místnost.

Cimra pochází z německého das Zimmer = místnost. Máme spoustu odvozenin: gáblcimra = jídelna, fórcimra = předsíň, šropcimra = dětský pokoj, šláfcimra či šmajhlcimra = ložnice, dokonce i čuprcimra = místnost na cvičení.

Další slovo ratejna – velká místnost.

Původně čeledník. To je odvozeno od starého slova rataj = oráč.

A haluzna – velká a navíc neútulná místnost.

Původně stavba z haluzí, chatrná, byť mnohdy docela velká a díky mezerám mezi haluzama také chladná. Tetka Picmánková se však odvolává na hanácký výraz halhós, ve kterém die Hale = hala, sál a das Haus = dům, stavení. Hudebníci by dodali, že tak říkají místnosti se špatnou akustikou, protože der Hall = dozvuk.

Opakem je kamrlík – malý pokojík či místnůstka. Rakousky s Kammerl je malý pokoj.

Nyní se podíváme na součásti staveb a místností. Začneme fusbódnó – podlahou.

To máme z německého der Fussboden, kde Fuss = noha a der Boden = podlaha, spodek, dno.

Každá místnost má strop neboli dekl cimry. Německy die Decke či die Zimmerdecke.

Ve stěnách místností jsou okna – fenstry a dveře – futra.

Okno se řekne německy das Fenster. Výraz futra pro dveře pochází z německého das Türfutter, což je zárubeň neboli rám dveří.

Proč se však v hantýrce říká futra dveřím a nikoli zárubním?

Zaregistroval jsem vysvětlení, že v řadě objektů, kde žila prvorepubliková spodina, chyběly dveře. Byly zničeny nebo spáleny a procházelo se pouze futrama.

Ach ták. A dalším slovem bude šporhelt – sporák, kamna.

Německy Sparherd, přičemž sparen = šetřit a der Herd = krb, ohniště, topeniště či kamna.

Holt už naši předkové museli šetřit palivem.

Dostal jsem nedávno otázku, proč rozebíráme i věci tak samozřejmé Jako třeba dnes cimru, futra či šporhelt. Ony jsou však samozřejmé jen pro starší němčinou odkojenou generaci. Pro angličtináře již ne, proto jsme někdy až otravně podrobní, ale co když nás poslouchá i někdo mladší.

Posledním dnešním slovem bude gaňk či gánek – pavlač, chodba.

Toto slovo má několik variant. A to ganek, gánek, gank a gaňk. Také významů má hodně: chodba, pavlač, veranda a v současné době i lodžie nebo balkon. Je odvozeno z německého der Gang = cesta, chodba a rakouského da Gonk či Gank = balkon.

Tak sajtno, vinšujem vám špicové lébuňk ve vaší cimře nebo v kamrlíku u šporhelta.

Storka I – Z putyky

Tak kolegové, co jste si připravili na dnešní hantecovou oficínu?

Máme tu opět storku z lajbky, kterou bysme mohli nazvat „dobrá rada nad zlato“.

Slovička nebudou potřeba?

No snad jen několik pro jistotu.

Cetla = cedule, vývěska, špica šorfka = **výborný nápad**, kirchna = **kostel**, šici jeli číhačku = **všichni vyčkávali**, koňadra s brestama na volnoběh = **zde servírka nahoře bez**.

A přednes nechám tradičně na Edovi. Zaslechl jsem ho, jak házel stížnost na málo hokny.

Jiříku, taky musíš náčelníkovi šeckeru vyzvonit. Tak sajtno posloucháte:

„Co mám ufachčit, aby do naší putyky hrnulo aspoň v nedělu víc borců,“ hókl pingl Fanoš tázanec Žankovi. Žanek nažhavl myslivnu a vařil na to: „Našrajbčíme na cetlu, že se v nedělu bude pinglovat navrchu bez.“ „Špica šorfka,“ zalochčil se Fanoš. A jak vygómal, tak ufachčil. V nedělu mórgen, dyž valila lojtna do kirchny, byla před putykó vylepená cetla s hláško: Dneska večír pinglujeme škopky „navrchu bez“. Večír byla putyka natřískaná a šici jeli číhačku, kdy už naklape ňáká koňadra s brestama na volnoběh. No furt nic. Až před zavíračko hodil fořt Žankovi dotazník. „Kdy se už bude pinglovat „navrchu bez“? Žanek se zalochčil a šplíchl: „No dyť se tak už pingluje. Zgómni, jak pingl Fanoš valí škopky na ponky bez kšiltovky s holó glocno aus.“

Abychom přiblížili děj i mimobrněnským posluchačům, mohli bychom přečíst i českou verzi.

Jasnačka náčelníku, Tvůj vinš je pro nás dva befelem.

„Co mám udělat, aby do naší hospody chodilo více lidí alespoň v neděli?“ zeptal se číšník Franta Honzy. Honza se zamyslel a řekl: „Napíšeme na vývěsku, že se v neděli bude obsluhovat nahoře bez.“ „Dobrý nápad,“ zasmál se Frata. A jak to vymysleli, tak to provedli. V neděli ráno, když vesničané šli do kostela, stála před hospodou vývěska s upozorněním: Dnes večer obsluhujeme nahoře bez. Večer byla hospoda natřískaná a všichni čekali, kdy už přijde nějaká číšnice nahoře bez. Ale pořád nic. Až před zavírací hodinou se zeptal hajný: „A kdy se už bude obsluhovat nahoře bez?“ Honza se zasmál a odpověděl: „Ale vždyť se tak už obsluhuje. Podívej jak číšník Franta roznáší pivo s holou pleší bez kšiltovky.“

Ale borci, musíte uznat, že v hantecu to vyzní betálněc.

To uznáváme, ale občas musíme doplnit i překlad. Aby naše hantýrka nebyla pro většinu posluchačů jen tajnou řečí malé skupiny brněnských nadšenců či pamětníků.

Náš čas vypršel, servírky nahoře bez jsme se nedočkali. Tak alespoň, že hantec déchá.

Storka II – Jungšáli v putyce

V minulý hantecový oficíně sme hodili slibůvku, že dneska zařadíme do programu aji nejakó čurinu. Nemůžeme to brat furt tak vědecky. Já tadyk mám našrajbčenó šortku, teda krátkó příhodu, keró bysme si mohli dneska lingvisticky rozebrat.

Ukaž. No špica. A splníme tím také přání některých mimoobrněnských posluchačů, kteří se shodují v tom, že naše vysvětlovny jsou často příliš hutné a že by občas uvítali i něco jednoduššího.

Navrhuji přečíst tu šortku nejprve ve spisovštině: A sajtně před tím připomenu, že slovo šortka pochází od Járy Cimrmana a souvisí s angl. výrazem short = krátký.

Já tedy začnu: Přijdou tři mladíci do hospody a poručí si tři piva desítky. V jídelním lístku je napsané: pivo desítka – 30 Kč. Když platí, chce servírka 108 korun, ale oni mají jen stovku. Servírka hrozí: „Tak zavolám policii a bude to.“ A jeden z těch mladíků však v klidu řekne: „Madam, to bych nedělal, my ještě nemáme 18 let.“ Servírka praští do stolu, cosi nepěkného zavrčí a zmizí. Edíku.

Už na to valím. Doklapó tři jungšáli do putyky a hóknó si vo tři polotučný škopky. Na špajzkartě je našrajbčený: škopek desina za tři pětky kaček. Dyž cálujó, sce pinglica 108 kaček, no voni majó enem kilo. Pinglica vaří můru: „Tak písknu na hémony a bude to!“ A jeden z tych borců v klidesu zaševlí: „Madam, to bysem si nelajzl, my ešče nehrnem osnást járů.“ Pinklica vyšije prdu do ponku, békne „do gébiša“, a valí pali.

Ale kolego, co tady chceš rozebírat či sajtně vysvětlovat?

No štatlařům asik nic, ale máme velevážené publikum aji v Cajzlově, třebas v Polabí nebo taky v Krakonošově. A ti určo negómó, co je to třebas polotučné škopek.

Tak to posluchačům připomeneme: plnotučné škopek je pivo dvanáctka a vyšší, polotučné škopek, to je desina a jedenáctka. A nealkoholickému pivu říkáme zbabělec.

A jak vlastně štatlaři přišli na pojmenování zbabělec?

Konzumace alkoholu je před a při řízení vozidel zakázána. Kdo tento zákaz dodržuje, je těmi, kdo na něj kašlou, nazýván zbabělcem. A toto pojmenování přešlo i na nealkoholický nápoj imitující pivo určený pro tyto údajné zbabělce.

Jalové škopek se temu taky hóká nebo hlušina.

Oni to však zbabělci nejsou, naopak to jsou svědomití řidiči a řidičky. Měli bychom je spíše chválit, než si s nich legraci.

Já vím, a mám k alkoholu za volantem nesmiřitelný postoj. Nerad bych byl nějakým vožraló či vožungrem přejet. V jazykové dílničce jsme pouze hledali důvody, které štatlaře vedly k vytvoření názvu zbabělec. To vůbec neznamená, že nepijící řidiče považujeme za zbabělce. Ba naopak.

Storka III – Jak chudák k ještě větší nouzi přišel

Tentokrát jsme se při vytváření scénáře pro naši hantecovou oficínu inspirovali dílem největšího Moraváka Járy Cimrmana. Konkrétně jeho šortkou – tedy krátkým vyprávěním – o tom, „jak chudák k ještě větší nouzi přišel.“

Děj této šortky se odehrává kdysi dávno. Ještě za císaře pána Franty Pepy jedničky. Edíku, pust' se tedy do něj:

Jak švorcové borec valil z chudčic do nicmanic: V malým holcnovým perníku vegetil švorcové borec. Aby nezakalil, répal se imrvére v hródě na polisku. Zoncna v tych járech fest brenčila, z nebála žádná chléstačka, hróda samý grymle. A tak erteplí a zeleniska moc neubóchl a ve šrajtofli byla furt dieta. Jiříku, ted' by to chcelo vexl pro mimobrněnský sajtnu.

V malém dřevěném domku žil chudý muž. Aby přežil, pracoval neustále na poli. Slunce v těch letech hodně svítilo, z nebes žádný pořádný déšť, půda samé kamení. A tak brambor a zeleniny moc nevytěstoval a peněženku měl stále poloprázdnou.

Jedno do toho perníku doklapal maník ze Sichrotechny. Póštěl sladký sliny, jak je to špicový posichrovat se u nich. Švorcové borec hópl na ten špek. Vod toho dňa makal jak voteklé, aby měl love na dlabanec aji pro Sichrotechnu.

Jednou do toho domku přišel zaměstnanec Pojišťovny. Vychvaloval, jak je to skvělé pojistit se u nich. Chudý muž mu na to naletěl. Od toho dne pracoval jako divý, aby měl peníze na jídlo i pro pojišťovnu.

Vodklapalo hafo járů, borec vláčel love do Sichrotechny, aji dyž mu nekdy šumělo v chlebárně. Až jedno dohrnul régensburg a bléskanec voploznil šindelové dekl perníku. Prúpál jak sviňa, pernik sfajroval do mrtě.

Uběhla řada let, muž nosil peníze do pojišťovny, i když měl mnohdy hlad. Až jednou se přihnala bouřka a blesk zapálil šindelovou střechu domku. Velký průšvih, domek zcela shořel.

Doklapal maník ze Sichrotechny a zahlásil, že na jeho pachtglétu není vo bléskancu ani ň. A tak borec utřel hubu. Dyby tehda hodil bobyša na Sichrotechnu, dávno by našpóroval na novodur kónky aji blicštanglu.

Přišel zaměstnanec Pojišťovny a oznámil, že na jeho smlouvě není o blesku ani slovo. A tak muž přišel zkrátka. Kdyby se tehdy vykašlal na Pojišťovnu, dávno by našetřil na nové střešní tašky i na hromosvod.

A tak nuzačenko valil z chudčic do nemanic, kde šomtal fechtem.

A tak se z chudého stal nemajetný, který chodil po žebrotě.

Co k tomu dodat. Snad je to, aby se vám blesky, vichřice, povodně i nečestní pojišťováci vyhýbali.

Storka IV – Guldeny ve valdně Vochůzky

Kolegové, co prozradíte posluchačům dnes?

No, něco prozradíme, ale prozradíme to neradi, protože se jedná o poklad.

Náčelníku, to je tak. Jiřík má voplégry v Klobókách a tam narazil na interesantní oltovó storku vo guldench ve valdně Vochůzky.

Tak zlaťáky v lese Ochůzky říkáš. Tak sem s ní.

Za starých časů chodili Slováci do okolí Klobouk hledat poklady. Říkalo se, že nejvíc pokladů je zakopáno v lese, kterému se dnes říká Ochůzky. Tyto poklady tam zakopali Habáni, kteří byli velmi pracovití a šetrní. Tito Habáni byli v roce 1535 z Moravy vyhnáni na Slovensko a do Maďarska. Kolegó, chtělo by to vexl.

V oltových járech smykovali borci z Čobolska ke Klobókám mózovat po pokladech. Šel hantec, že névíc pokladů je zahrabaných ve valdně, kerý se dneska hóká Vochůzky. Tytok poklady tam nacpali pod drn Habáni, keří makali, až se z nich hulilo a přitem škrtili lováče. Tytok Habány vylifrovali v járu 15 kol a 35 véšky z moravský hródy do Čobolska a do Feferónska.

Potomci klobouckých Habánů jezdili na trhy do Hustopečí. A tam prozradili tamějším Slovákům, že na kraji lesa Ochůzky u Klobouk narazí na poklad pod dubem, u kterého se nachází hraniční kámen. Dva muži vzali motyky, našli ten dub a začali pod ním kopat. A narazili na džbán se zlaťákama. Za ty si v Mutěnicích koupili statek a ještě jejich potomci tam patřili k místní honoraci.

Voplégři Habánů z Klobók lófrovali na jarmarky do Hustopeč. A tam propálili místňákům Čobolákům, že na kraju valdny Vochůzky u Klobók natrefijó na poklad pod dubálem, u kerýho je vypláclé čárové gryml. Dva borci sbalili šintovačky, vyšpizovali ten dubál a začli pod tym baumālem krtkovat. A natrefili na žbánek s guldenama. Za ty guldeny kaufli v Mutěnicách grunt a poliskama a ešče jejich voplégři tam valili těžký ramena.

Pěkná pověst, divné je však, že si ten poklad nevykopali potomci habánů sami.

Divné to sice je, ale pro nás je důležitější informace, že ne všechny džbánky byly za těch 500 let vykopány. A tak jsme se s Edou rozhodli, že se tam vydáme, protože máme novou metodu, jak poklad najít.

Novou metodu? Ale kolegové!

Jasnačka náčelníku. V tý valdně bačuje fajermón Klobóčník, to je takové vohňové skřet. A teho dyž nekde zgómneš a šajní žlutě, je tam goldna, dyž šajní modře, só tam stříbrňáky. Tak to šplíchájó v pověsti z Pisárek, keró sme tadyk na Erběčku už hrnuli do éteru.

Má to ale jeden háček. Hledat se musí v noci a my nevíme, zda tam nepůsobí hejkal či jiné strašidlo, které by nám ten zámysl mohlo překazit.

Tak to vám přēju hodně štěstí. A pokud něco najdete, doufám, že se podělíte. HD

Storka V – Povzdech meteorologa

Hrdinou následujícího příběhu, který bychom mohli nazvat „povzdech meteorologa“, je jeden z Jiříkových spolupracovníků.

Ale než předám kolegům mikrofon, zeptám se vás posluchačů: Jestlipak víte, jaká předpověď je pro meteorology nejtěžší? Že netušíte? Jiříku, jak to tedy je?

Nejtěžší úlohou meteorologa je předpovědět bouřku ve vlastní domácnosti.

A právě o takové nevydařené předpovědi bouřky to dnes bude.

Koupili jsme s manželkou malou chatku na vesnici. Udělal jsem jí generálku, místnosti vyčistil a vymaloval, natřel dveře a začistil mezery mezi kachličkami. Ještě by to chtělo místo poškozené střešní krytiny nové tašky.

Kaufli sme se stařkó krpátó chajdu na lontě. Ubóchl sem jí generálku, cimry sem vypucovat a vylíčil, vobtahl štětkó futra a zapucoval fuky mezi kachličkami. Ešče by to chcelo místo zhnílyho téráku novodurový křidlice na dachnu naší pastóšky.

Zeptal jsem se manželky, jaká barva střechy by se jí líbila. Řekla, že když jsou kolem chatky samé stromy, tak zelená jako listy na stromech nebo od zeleniny. Moc se mi to nelíbilo, ale mlčel jsem. No, snad si zvyknu. Hlavně, když bude manželka spokojena. Třeba mi pak nebude tolik vyčítat, že chodím na ryby místo práce na zahrádce.

Hodil sem dotazník staře, jaké přeliv tych křidlic by se jí zamlóval. Šplíchla, že dyž je chajda vypláclá mezi baumálama, tak zelené jak ty lupeně na baumálech a na zelenisku. Zaskřípal sem rěčema, no neremcal sem. Nák ten zelené přeliv skósnu. No třebas to proladí stařku do plusu a nebude fachčit vlny, že lófruju na fišle namísto répačky v hródě.

Sehnal jsem zelené tašky a se synem jsme je naskládali na střechu. A těšili jsme se, jak nás manželka pochválí. Když na konci týdne přijela, vyvalila oči a zaječela jak tupá cirkulárka. „Vy pitomci, kde jste to viděli! Zelené tašky!“ Syn se ozval: „Ale mami, vždyť takové před měsícem chtělas!“ A manželka mu vztekle odpovídá: „Nežvaň, z takové hnusné barvy se mi vždycky zvedal žaludek.“

Splašil sem teda zelený křidlice a se synátorem sme ufachčili dachně novodurové vopich. A házeli sme těšany, jakýho pašáka vyfasujeme vod stařky. Dyž stařka po tédnju dovalila, vyvalila augle a zavyla jak šakal: „Vy pakini, de ste to zgómli! Zelený křidlice!“ Synátor na to šplíchl: „Ale muti, dyť před metrem takový scelas.“ A stařka na to nakrkle vaří: „Nekřandé, z takovýho humpl kolóru se mně dycky zdvihal kufr!“

Tak sajtno, to je od nás vše. Končíme povzdechem meteorologa: Semo tamo by mně bodl deň bez počágra.

Tedy: občas bych potřeboval den bez počasí.

Struska I – Kravat'ák a bezd'ák

A protože jsou prázdniny, mohli bychom dnes zařadit i nějakou legraci.

Fajn, co takhle nějakou strusku nebo fór?

Souhlasím, ale vysvětlím: Struskou nemyslí Jiřík vedlejší produkt spalovacích procesů – například v železárnách – ale krátký literární útvar. Slangy, argoty a žargony mají tendenci zkracovat. A to nejen věty, ale také slova. Takže výraz struska je zkráceninou sousloví “stručná skazka”, které označuje krátký příběh.

A o čem bude ten dnešní krátký příběh?

O jednom trapasu, který se kdysi přihodil v bufetu Sputnik. Možná to byl Padovec, už nevím přesně. Já ji posluchačům povím nejprve v moravštině a hantecovou verzi nechám na Edovi.

Richtik, Jiříku, richtik. Na interpretaci a šelijaký štěky su tadyk přeci já!

Muž v obleku se staví na skok v bufetu a koupí si dršťkovou polívku a dva rohlíky. Odnese si to na stůl, u kterého se jí ve stoje, a otočí se ještě pro pivko. Když se vrátí, uvidí podivné individuum, jak jí jeho polívku. Vyvalí oči, vezme do ruky lžici a začne jíst tu polívku z toho samého talíře, jako ten člověk. Chlápek jej udiveně sleduje, a když dojijou, beze slova odejde. Kravat'ák vezme talíř a sklenici od piva, otočí se... A před sebou a sousedním stole uvidí svoji dršťkovou a dva rohlíky.

No nechcel bych byt v krupóně, teda v kůži, teho borca. Tak, a ted' hantecová verze:

Borec v kvádru hodí stopku v bufáču a kaufne si drščkovó blču a dva rohlase. Vodlífruje si to na ponk, u kerýho se cháluje na stojáka, a hodí zpátečku pro škopek. Dyž háže navrátila, zgómne boveráka, jak cháluje jeho blču. Vypleščené jak sysel doklape k ponku, bafne do paprče bagr a cháluje tu blču z jedného talcla s tym boverákem do holpeca. Borec na ně čumí jak ratyš do ryny. Dyž dochálujó, boverák v klidesu vodvesluje. Šlajfkáč bafne talcl a krýgl, nahodí votočku... A před sebo na sósedním ponku zčóhne svó drščkovó blču a dva rohlase.

A slíbil jsi ještě fór.

Tak jo: Zajoch sicní pod baumálem a pucuje si paprče. A na tázanec, co to tam fachčí, vaří: „Pucuju si paprče a rychtuju se na vlčmena.“ Šici valijó aogle, jaké je ten zajoch voražené borec. Ve finišu valí vokolo vlčmen a háže tázanec: „Co to tam fachčíš zajochu?“ A zajoch vaří: „Pucuju si paprče a při tem kendám a kendám.“

Eda je už někde v tahu, takže překlad bude na mně: Zajíc sedí pod stromem a čistí si tlapky. A na otázku, co to dělá, odpovídá: „Čistím si tlapky a chystám se na vlka.“ Všichni žasnou, jak je ten zajíc odvážný. Nakonec běží okolo vlk a ptá se: „Co to děláš zajíci?“ A zajíc na to: „Čistím si tlapky a hloupě žvaním a žvaním.“

Struska II – Ajťák

Občas se některý mimobrněnský posluchač nechá slyšet, že naše hantecová úderka chrlí do éteru tu hantýrku až příliš hutnou. A že by bylo dobré, kdybychom občas trochu zvolnili, aby z nám i nebrňáci lépe rozuměli. Pokusíme se tedy o to.

Mám tady kraťoučkou a jednoduchoučkou historku od jedné známé. Je to o jejím muži ajťákovi, tedy inženýru informačních technologií:

Sem s ní.

Poslala jsem manžela do Supermarketu. „Na stole máš seznam,“ řekla jsem mu. Nasedl do auta a odejel. Za čtvrt hodiny řve telefon: „Kde mám koupit čtvrt kila hladké mouky, tady jsou v polici jen kila.“ Podívám se na stůl. Ten trouba si vzal recept na buchty!

Poprosím Tě tedy kolego o převexlování – o překlad do hantecu:

Vyexpedovala sem starýho do Superkvelbu. „Na ponku máš sópisku“, hókla sem na ňho. Hópl do kočára a vodsvišťel. Za čtvrt' hod'ky rumpluje fónyho apec: „Kde mám kaufnót čtvrt' kilca hladkýho móčmena? Tadyk só v regálu enom kilca.“ Hodím čuz na ponk. Ten pakin sbalil s sobó receptis na bacóchy!

Tak a nyní vypíchneme pro nebrněnské posluchače některá slovíčka:

ponk – to je stůl, a nejenom ten pracovní, ale i kuchyňský, jídelní či konferenční.

kočár – posluchači určitě tuší, že je to automobil. Dětskému kočárku říkáme kindoškára nebo kindrvágn.

rumplovat – znamená bouchat, mlátit, v našem případě rámusit. A co rámusí?

fónyho apec – to je zkrácené telefónyho apec. A klidně si pod tím představte mobil.

A poslední dvě slovíčka – hod' čuz – podívej se. A bacóchy jsou buchty nebo koláče. Na Hané je to takový univerzální výraz pro pečivo z kynutého těsta.

A protože repetica je mutró gómky – tedy opakování je matkou vědomostí, poprosím Edu, aby nám tuto minihistorku ještě zopakoval.

Vyexpedovala sem starýho do Superkvelbu. „Na ponku máš sópisku“, hókla sem na ňho. Hópl do kočára a vodsvišťel. Za čtvrt' hod'ky rumpluje fónyho apec: „Kde mám kaufnót čtvrt' kilca hladkýho móčmena? Tadyk só v regálu enom kilca.“ Hodím čuz na ponk. Ten pakin sbalil s sobó receptis na bacóchy!

A co ponaučení?

Měl bych dokonce dvě!

Pro borce: Přelóskéte si, co je na léstru, než ho pichnete do kapsířa.

A pro kocóry: Rači si zajdite do Superkvelbu samy.

Jíříku, chodíš také do supekvelbů se seznamem? Jasan, že chodím. Já taky.

Cha, ta skleněná ruža, teda skleróza. Borci, a zrovna ted' vám vyšumnělo z mysliven, že se časůvka naší oficíny překulila, tak sajtno, hantec déchá.

Struska III – Havrani a baňa

Po spoustě vážných témat jako byli např. jelen, hořčičák či motyka bychom mohli do našeho hantecového vysílání zařadit také nějakou legraci.

Fajn, co třeba nějakou šortku?

Souhlasím, ale vysvětlím: Jára Cimrman – velký Moravák a Vídeňák současně – říkal krat'oučkým literárním útvarům "šortky", to podle anglického short = krátký. Takže kolegové, pochlubte se, jakou šortku jste našli či odněkud vyštrachali?

Zdarec sajtno, zdarec Náčelníku, zdatec Jiříku. Máme tu dvě šortky. Ta první to bude vo havranech.

Tři havrani sicní v paluši a ševelí vo tym, kolik u nich koštuje vykrtkování fleku věčný chrupny na krchově. Cyp z Ostrávy hókne: „Dva tácy a šecky kačky navalim babě!“ Pepek z Práglu zašveholí: „Tři tácy, dva navalím žeňé a jeden propijů.“ A ve finálce šplíchne Štatlař: „Pět táců, dva vypláznu stařce, jeden prochlašću a dvóma tácamu začáľuju cypovi za hoknu.“

A já to nyní přeložím. ... Tři pohřebáci sedí v hospodě a sdělují si, kolik stojí u nich vykopání hrobu. Maník z Ostravy řekne, že dva tisíce a vše dá manželce. Maník z Prahy sdělí, že tři tisíce, dva dá manželce a třetí propije. A Brňák hodí do placu, že pět tisíc. Dva dá manželce, jeden propije a zbylýma dvěma zaplatí Ostravákovi za práci.

Takže, když už hrob, tak v Ostravě... A ta druhá šortka?

Tentokrát začnu já a ve spisovštině. Aby mimobrněšší nebyli znevýhodněni.

Mladý chlapec přijde domů ze školy a maminka se ho ptá, jaké byly dneska známky. A hoch že dostal pětku. Maminka se ptá z čeho. „No z matematiky.“ „A že zrovna z matematiky?“ „Učitelka se mě ptala, kolik je 3+2, řekl jsem, že 5. No, a když se ptala, kolik je 2+3, tak jsem jí řekl, že si ze mě dělá legraci.“

A Edíkovi hodím prosiměř o vexl.

Malé kindoš dovalí dom z bódy a mutra se ho ptá, jaký kópil neska známky. Kindoš na to vaří, že lapl baňu. Mutra háže dotazník, z čeho. „No z matiky.“ „A že zrovna z matiky?“ „Úča se mě ptala, kolik je 3+2, šplíchl sem, že 5. No a dyž mně hodila dotazník, kolik je 2+3, tak sem jí hókľ, ať si ze mě nefachčí čurynu.“ Cha, cha.

Když jsme narazili na klasifikační stupeň číslo pět, chtěl bych poznamenat, že i na pětku by měl žák něco umět. Jen jeho znalosti by měly být ne-do-sta-tečné. Nikoliv žádné.

V hantýrce a ve studentském slangu máme pro pětku spoustu výrazů: banán, flastr, kula, sardel, bomba, pecka či šleha. Ale o tom snad někdy přístě.

Struska IV – Vykolejená šalina

Posledně jsme si říkali, že spousta výrazů z železničářského slangu je stejná jako v tramvajáckém neboli šalinářském slangu. A když už jsme u opět těch šalin, tak se s vámi dneska podělíme o krátké vyprávění pracovníka dopravního podniku Jirky Malého o tom, jak tramvaj, ve které zrovna jel, vykolejila.

A protože monopol na interpretaci má v naší hantecové oficíně kolega Eda Edič, předáváme mu slovo s tím, že si to vzápětí přeložíme.

Cha, Eda Edič, to je zaséc co? Jiříku, nečuchl sis ke skleněný růži? Už nekóříš, jak se menuju? Že by na tebe už hópl ten chabrus Lojzy Alzhajmrovýho?

Ale ten Lojza snad ještě né. To je podle vzoru Kuzma Kuzmič. A posluchačům připomenu, že Kuzma Kuzmič byl vynálezcem tzv. Kuzmagelu. Tož byla mastička, která umožňovala hochům, kteří se jí namažou, dostat se bez problémů do dívčích pokojíků.

A nedá si pokoj. Dyť na mě kocóří beró! Ale sajtno, deme na ten zvonek Jury Malýho o vyhópnutí šmirglu z glajzí.

Vlezl jsem do šaliny ve Šrajbecu a špizl jsem na sicně betelnó koc ze strakonic. Šofc zamachloval vrata vod šmirglu a fičeli sme směr Mendlák. Valil sem augle na tu koc, až se mě začal plašit hormon. Štreka ubíhala celkem betelně. No Jiříku, kam to zaséc véraš, máš vexlovat, néé.

Tak jdeme na to: Nastoupil jsem do tramvaje a uviděl jsem tam hezkou dívku štědře obdařenou na hrudi. Řidič zavřel dveře a jeli jsme směrem na Mendlovo náměstí. Se zájmem jsem se díval na tu dívku a měl jsem z toho nadmíru libé pocity. Jízda probíhala v pohodě.

Najednó u Vystecu v té levé točce se začal šmirgl kodrcat, rumplovalo to v něm a šofc začal mlet kostelní hantec vo Velkém kilošovi. Sajtna zbledla a jeden pagátl začal šrajčít, že si vyrazil krápník. Páč bóchám v Depecu, tak jsem gómal, že je to v gébišu. A taky že jo, všechny přední kolcny šmirglu byly z glajzí aus. Tak sme vyhópli všici ven, jednu bábrlu s baldó sme museli vzít pod flígr. Klapali sme cufus na Mendlák. Tam sem si musel dat škopek.

Najednou u Výstaviště v levotočivém oblouku začala tramvaj poskakovat a ozval se rachot. Řidič záúpěl „panebože“, cestující zbledli a jeden chlapec začal křičet, že si vyrazil zub. A protože pracuju v tramvajovém depu, věděl jsem, že je to v háji. Všechna přední kola tramvaje byla mimo koleje. Tak jsme vystoupili, jednu babičku s francouzskou holí jsme museli vzít pod paži. A šli jsme pěšky na Mendlovo náměstí. Tam jsem si musel dát pivo.

Já bych si možná dal na uklidnění i štamprlku. Takže díkec Jirkovi Malému za tento příspěvek.

Šalina I

Dnešním tématem bude šalina – tedy tramvaj. V plotňáctině říkali tramvaji též šalca či šalec. Zaregistrovali jsme několik hypotéz o vzniku snad nejznámějšího brněnského slova šalina. A teď vám je s Jiříkem povíme.

V roce 1869 vyjely na cestu mezi Brnem a Královým Polem nové kolejové vozy, které táhli dva nebo čtyři koně. A protože po koních zůstávaly na cestě lejna, říkali brněnští Němci této trati Scheiße linie – lejnová dráha. A tuto Scheiße linie změnili Brňáci na šajlinie a pak na šalinu.

Z počátku byly části karoserie starých tramvají vyrobené z dřevěných prken. Vypadalo to jako bednění na beton. V Královopolské strojírně, kde tyto tramvaje tehdy vyráběli, se říkalo, že jsou ošalované šalovačkama, tedy obité prknama. Německy mluvící Brňané si z toho udělali Schalung linie a česky mluvící Brňáci ošaliny a šaliny.

Když od tramvají odpojili koně a nad kolejema natáhli elektrický drát, říkali tomu brněnští Němci Elektrische Linie. A tuto Elektrische Linie si zkrátili Brňáci z počátku na šelinie a později pozměnili na šalinu. A znamená to nejen tramvaj, ale i elektrinu jako takovou.

Ještě před první světovou válkou přivandroval do Brna drotár (dráteník) Šaňo z Prešpurka. Tak se tehdy říkalo Bratislavě. Když uviděl tramvaj, vytřeštil oči. Bylo to nejrychlejší vozidlo, se kterým se v životě setkal. A zvolal: „Henta mašina idě ako šialená!“ A od toho roku se v Brně říká té mašině, co jede jako šialená, šalina.

Na přední plošině nejstarších tramvají stával Schallkapitän (čti šal-kapitén), který zvonil na malý zvonec, aby náhodou někoho nepřejeli. Zvonit na zvonec se řekne v rakouské němčině schallen. A Brňáci říkali tomu vozidlu, které pořád zvoní, šalina.

Jiříku, mě to nedá. Musím Tě odborně doplnit. Máš samo recht, že schallen znamená zvonit. Ale to se týká taky toho, že šalina před odjezdem ze zastávky dycky zazvoní. Ve Vídni ze stejného důvodu říkají tramvajím Bim, poněvač bimmeln tam znamená zvonit.

Díky za doplnění. Tak přátelé, a teď si můžete vybrat tu verzi, která je vám nejsympatičtější, bez ohledu na to, jak to skutečně bylo. Protože to už asi dnes nikdo nezjistí.

Co říci závěrem? Šalinu máme v Brně jak na kolejích, tak v drátech, ve zdech i ve vedeních nad ulicema. Tam, kde řekl za starých časů Pražák, že cestuje elektrikou či eletrikou, Bratislavák, že ide električkou nebo elinou, řekl brněnský Plotňák, že razí šáló, šalastrikó a dnešní Brňák valí šalinó.

Šalina II

Posledně jsme si povídali o slově šalina. A dnes bysme se mohli podívat na slangové názvy brněnských tramvají, se kterými se cestující v současné době v Brně běžně setkávají. To „běžně“ zde podtrhuji. Bohužel jsme v rozhlase, a tak vám nemůžeme ukázat jejich podoby. A začneme tou nejstarší tramvají.

Na letní lince H4 z Mendlova náměstí nám. k Červenému kostelu jezdí už několik let historická tramvaj MV6 vyrobená v Královopolské strojárně. Je obitá dřevěnými palubkami, a proto se jí říká Dřevák.

A jdeme na „tétrojku“, tedy na donedávna nejběžnější brněnskou tramvaj typu T3. To T v názvu znamená Tatra. Té trojky dostaly po rekonstrukci na T3R nový vzhled „přidě“ i „zadě“ a říká se jim dle jejich projektanta Kotasky.

Je-li v typovém označení písmeno Š, jedná se o tramvaje ze Škodovky. Tříčlánkové škodovácké tramvaji s jedním stanovištěm řidiče typu Anitra Š03T, se říká slangově Anča či Andula. Poznáme ji podle toho, že její střední článek nemá podvozek.

Já tu mám další Tatrovku. Obousměrné tramvaji KT8, se kterou se setkáváme na lince číslo 8, říkáme Kačena, Kachna či Kača. Původně to byla Kaťúša.

A jdeme na další Škodovku. Na pohled nejzaoblenější pětičlánková tramvaj Škoda 13T dostala přezdívku Porše. To proto, že její design navrhli ve firmě Porsche. Ti, kterým se nelíbí, jí ale říkají Obluda.

Pokračujeme další Tatrovkou. Opticky dlouhá tříčlánková tramvaj s jedním stanovištěm řidiče Tatra K3RN dostala přezdívku Jezevčík. Jezevčíky máme v Brně pouze čtyři.

Nejnovější tramvajím EVO2, které vyrábí Aliance TWTeam, říkáme Draci. A to podle té první, která má nátěr s námětem brněnského draka. Zajímavostí u těchto Draků je, že jsou z dodaných dílů montovány v dílnách DPMB. No a protože drak je obluda, říkají někteří Obluda i této tramvaji.

A na závěr jsem si nechal tramvaje Vario. Těmi jezdím nejčastěji z práce domů do Králova Pole. Soupravě skládající se z dlouhého, tj. dvoučlánkového a krátkého Varia se říká Pendolino, Stonožka nebo také Titanik.

A Jiříku, eši pak kóříš, vo co de, dyž šalinář valí na surikaty.

Určitě nejede do ZOO podívat se na tyto malé jihoafrické šelmičky, které mají výběh nedaleko hlavního vchodu do zahrady.

Tak šelmičky, ehm, ehm. No a zapsals, jak se tytok šelmičky ksichtijó?

Na Moravě bysme řekli „jak vyoraná myš“, teda velice udiveně.

No jasnačka. Takže dyž šalina valí na surikaty, znamená to, že jede odklonem. A šalinář vidí na zastávkách, že na ně cestující vérajó jak ty surikaty.

Ale kolegové, přece nebudete hanět brněnské cestující.

Šalina III

Je to už hodně dávno, co jsme si povídali o názvech tramvají, o všelijakých těch jezevčících, Kačenách, Andulách či Kotaskách. Dnes bychom si mohli povědět něco o slangu zaměstnanců DPMB. Za tímto účelem jsme kontaktovali šalináře Gábistu, našeho ataše v této firmě. Úmysl byl dobrý a výsledky jsou také dobré.

Že se v Brně říká tramvajím šaliny, to snad ví téměř každý. My se však s Edou dnes podíváme na jejich provoz.

Takové šalinář začne šichtu v maštali – to je vozovna – kde šaliny přechrupčily noc. Prolízne augle a valí z maštale po glajzách aus – protře si oči a vyjede z vozovny po kolejích ven. Na glajzách natrefí na vexle – na kolejích narazí na výhybky – ty se vexlují čudlíkem z kukaně – ty se přehazují tlačítkem z kabiny. Když není šecko v lati, musí šalinář zdvihnót čestr, bafnót do paprče baldu a přešaltovat vexle sám – když není vše v pořádku, musí se tramvaják zvednout, vzít do rukou stavěcí tyč a přestavit výhybku sám.

V tramvajích neboli šalinách se přepravují cestující. Jaké mají pro ně a jejich přepravu v dopravním podniku termíny?

Cestujícím se říká pacoši, matroš, substrát či kaštani. Pozor však, to nejsou hanlivá slova.

Matroš či substrát, to ještě dokážu pochopit, ale proč kaštani?

Slyšel jsem toto vysvětlení: Když se řidiči starších dálkových autobusů podívali do vnitřního zpětného zrcátka, tak viděli jen vršky hlav. A ty jim, při troše fantazie připomínaly plody kaštanů. Obličejová část světlá a okolo zpravidla tmavší vlasy.

Cha. No zrovna vy dva s holó glocnó byste jim ty kaštany moc nepřipomínali. Podle mě se cestujícím hóká kaštani proto, že když šofc šaliny fest zašlajfuje, tak cestující, co zrovna nesicnijó, padají na zem jak na podzim kaštany.

Pojďme raději dále: šalináři vozí zpravidla cestující. Nekdy ale taky vozijó luft – teda jedó s šalinó prázdnó nebo enom z nekolika lidima. Jindy zase vezó sardinky – to majó přeplněnó šalinu – tomu se také říká tlačenka. A na točce – neboli na konečné zastávce – všechny cestující vysypó, popřípadě vyklopijó. A jdou si užít čekací dobu na konečné – kerý šveholijó pauza, rauchpauza nebo taky čekačka.

A ještě se podíváme na průběh jízdy: Šalina může valit do mínusu – tedy mít zpoždění, nekdy taky do plusu, a to nám může klíd'ó frknót před frňákem – a tomu se říká nadjetí jízdního řádu. Může jet pomalu – córat se, plazit se – nebo valit rychle – fofrem – může projet obloukem příliš rychle, takže hrozí, že cestující, kteří se pevně nedrží, mohou upadnout – může prohnót voblók takým fofrem, že kaštani, kteří se fest nalapli za štangle, sebó škrábnó na zem.

Jestlípak Borku víš, kterou část šichty mají šalináři nejraději?

To tedy nevím, ale...

Náčelníku, nó, nó – no přeci fajront! Tak sajtno, a my už máme taky fajront.

Šaliny IV

Poslouché Jiříku, co to tadyk máš za divný léstro?

To není nějaká tajnost, to je odpověď na otázku mého vnuka: Jak se vodlišujó „Pancéřovka a normiš Kačena“. To jsou slangové názvy brněnských tříčlánkových obousměrných tramvají.

Cha, tak Pancéřovka. To sceš snád' hóknot, že my máme v Brnisku vopancéřovanó bojovó šalinu? S pancéřovkó, kulébr a kistnó sapíkú?

Já jen posluchačům a zejména posluchačkám připomenu, že pancéřovka je protitanková pancéřová pěst, kulébr kulomet a sapík samopal.

Pancéřovka není, kolegové, bojová šalina, ale jedna ze dvou brněnských verzí obousměrné šaliny KT8D5. A na tom léstru nám rozdíl mezi nimi vysvětluje náš abmasador v Šalintechně, tady v Dopravním podniku města Brna, Žanek Hrnčířů.

No špica. Příhré to sem, já to šplíchnu aji posluchačský sajtně.

A nebude to pro posluchače moc odborný text?

Ale Jiříku, nepodceňuj naše posluchače.

Žanek šrajbčí: Poslouchéte borci a kocóři, na prvě čuz si klíďo píďo Pancířovku s Kačenó spletete, ale dyž hodíte voko na detloše, zgómnete, že Pancířovka má trohec inší čumák než Kačena, inačí smetáky a taky sicny nésó jak přes kopírák. V kukani pro šalinářa májó vodlišný budíky. Pancířovka se fýruje paprčó. Na levingston sajtně šofcovy kukaně má takzvané rajčák. To je heft aji bremsy v jednom klacku. Kačenu naproti temu fýruje šalinář čapama. V Brnisku roluje 31 Kačen a 7 Pancéřovek...

Zadrž kolego, já to pro jistotu shrnu ve spisovštině: Na první pohled si Pancéřovku s Kačenou může laik splést. Ale když se zaměří na detaily, zjistí, že se liší čelem, tvarem pantografů, přístrojovou deskou a typem sedaček. Modernější Pancéřovka se řídí rukou, Kačeny mají nožní pedály. V Brně jezdí 31 Kačen a 7 Pancéřovek

Ještě bychom mohli posluchačům prozradit, jak poznáme na první pohled, zda nastupujeme do Pancéřovky nebo do Kačeny?

To je docela jednoduché, Pancéřovka má dvojité vstupní dveře, Kačena má harmonikové. Dále: Pancéřovka má přes spřáhlo černý plastový kryt, zatímco u Kačeny je vidět celé spřáhlo.

A já to eště hóknu v brněnštině: Tak sajtno, Pancířovka má dvojité vlezový dvírca a Kačena má harmoniky. Taky rolovačky jim pérújó. Pancířovka má přes kuplák černé plastové dekl, u Kačeny seš štond kuplák zgómnot celé.

Výborně, takže nyní jsou posluchači – díky Žankovi – zase chytřejší. No a tak mne napadá, že bychom si někdy v budoucnu mohli zopakovat slangové názvy dalších tramvají, které nám jezdí po brněnských ulicích.

Šaman

V dnešním hantecovém koutku zabrousíme do ruské republiky Tuva. Ta leží na hranici s Mongolskem západně od jezera Bajkal. Převažujícím náboženstvím je zde sice buddhismus, ale místní šamani jsou zde velmi vážení a jejich rady jsou často využívány. Tak jako v následujícím krátkém příběhu, který si ale povíme v naší brněnské řeči.

A protože já hokním u rosničkářů, bude to příběh týkající se dlouhodobé předpovědi počasí.

Bude potřeba připomenout nějaká slovíčka?

Já se přimlouvám za kompletní překlad. To kvůli mimobrněnským posluchačům. A teď poprosím vašnostu Edu, aby nám ten krátký příběh „interpretoval“.

Tuvští loňtáci doklapó v létě za šamanském a sondujó, esi bude na chvostu járu řácké kosygin. Šamanské hodí oko do vandliku s vasrovicó, potym špizne na volkny a na samé šlus šplíchne, že kiloši vaří tiché don. Borci vodplachtijó do valdny a pro sichr hrótijó holcnu... Jíříku překládej.

Tuvští vesničané přijdou v létě za šamanem a zjišťují, zda bude v závěru roku pořádná zima. Šaman se podívá do mísy s vodou, pak na mraky a nakonec prohlásí, že bohové mlčí. Chlapi odejdou do lesa a pro jistotu dělají dřevo.

Za metr doklapó zaséc za šamanském. Ten zaséc hodí oko do vandliku s vasrovicó, špizne na volkny a zahlásí, že kiloši vaří furt tiché don. A že by bylo betálný pro zichr naflákat hafo holcny. Borci teda vodplachtijó do valdny a hrótijó další holcnu.

Po měsíci opět přijdou za šamanem. Ten se zase podívá do mísy s vodou a na mraky a řekne, že bohové pořád mlčí. A že by bylo dobré nadělat pro jistotu spoustu dřeva. Chlapi tedy odejdou do lesa a dělají další dřevo.

Šamanské z teho má vrtáka v palici a dyž se překulí další metr, vodklape na tajňačku k počágristům s dotazníkem, jaký budó v tyntok járu metry kaltny. Fýra frošálistů mu hókne, že totok oni negómó. No bude asik fest kaltna, dyž borci místňáci už dva metry hrótijó holcnu jak steklí.

Šamanovi to vrtá v hlavě, a když uběhne další měsíc, tak se tajně vypraví k meteorologům s otázkou, jaké budou letos zimní měsíce. Náčelník rosničkářů mu řekne, že toto oni nevědí. Ale že bude asi pořádná zima, protože místní muži již dva měsíce rubou dřevo jako diví.

No Jíříku, tos tedy ty tvý kolegy moc nepochválil. No a šamanskýho vlastně taky né.

Ale kolego, sichr je sichr, po vysílání bysme mohli vzít sekerku a pilku a zajít do lesa na pár klacků. Když nám zdražili ten plyn. V okolobrněnských lesích se ještě nějaké klacky najít dají.

Dobré pořízení přeju, kolegové, a než se vrátíte, tak ať nám hantec déchá.

Šípková Růženka

Nedávno jsem po letech narazil na pohádku o Šípkové Růžence. No posloucháte, co se tam píše: Růža se répla vo jakési špidlaté cajk a vytuhla. A s ňó celé zámoš, keré začl vobrústat šipálovým trním. Za kilojár na ňu natrefil ňáké borec, mázl jí hubana a šecko bylo rázem v lati. ... Tomu mají brněnské děti věřit?

No já tomu také moc nevěřím, jenže jak z toho ven. Máš nějaké řešení?

Nedávno se mi nechtělo spát a tak jsem vzal do ruky tužku a načrtl jsem si, jak by mohla vypadat brněnská verze této pohádky.

Tak povídej. A Edík bude určitě tak benevolentní a Brňákům to přeloží do hantecu.

Žili byli v Žabovřeskách nóbli Brňák Fanoš Král s manželkou. A stalo se, že ho jednou poslali na dvouletou stáž na Kubu. Když se vrátil, akorát se mu narodila dcera Růženka. Nic na to neřekl, vzal provaz a šel se do nedalekého Wilzonova lesa oběsit. Našla ho tam viset babka, která to šla oznámit paní Králové. Králová babku vyhodila a ta je za odměnu proklela. „Počkej, až bude Růži 16, tak něco zažijete.“ A tak se stalo.

Storka vo šípkatý Růži ze Štatlu: Lajbčil nelajbčil v Žabinách nóbli Štatlař Fanoš Kingál se stařkó. Jednó ho věšky z hokny vodlifrovali na dva járy k Fidelovi, aby tam šňupal chytrý války. Dyž hodil navrátila, akorát jeho stařka vytlačila cěrku Růžu. Fanoš nešplíchl ani ň, bafl do paprče špagyš a valil do Vilsoňáku zhompnót se na ňákým baumálu. Dyž už se hompal na haluzi, natrefila na ňé babka a valila to prolátnót tý dorotě Kingálce. Kingálka jedubabu vykopla z baráku a tá na revanš pískla kletbové valčík. „Až pohrne Růži šesnást járů, tak zgómneš to tóčo.“ A taky že jo.

A tak Růženka místo řádné docházky do učňovské školy chodila trhat šípky a že z nich bude šípkové víno. Proto jí spolužáci začali říkat Šípková. Motala se často kolem Grandhotelu, kde jednou zaujala bohatého hosta. Po vášnivé noci mu však zmizela a vzala s sebou také jeho hodinky a peněženku. Unavená usnula v Denisových sadech, kde ji probudil krásný příslušník VB a políbil ji pendrekem. A pokud ji už nepustili, tak sedí ve vězení dodnes.

A tak Růža namísto na učňák hrnula škubat šípky, a že z nich ufachčí špicové vajnoš. A tak jí začli na učňáku pérovat Šípková. Taky se furt motala vokolo Grandeca, a tam ju jednó klofl zazobané štamgast. Proběhla lambáda klepačka a potym vzala Růža néenom kramle, ale taky šrajtoflu a raky. Ztrhaná jak pendlovky zachrupčila v Deniskách. Tam ju vycasnoval ze sna fešné hémon a dal jí mlaskanec pendrekem. A pokád' ju už nevykopli, tak kuká v kameňu eště dneska.

Kolegové, musíte uznat, že tato verze je realističtější, než ta původní. Mnohem více odpovídá současnému životu.

Tak sajtno, a to je vše z naší dnešní hantecové drbárny. HD.

Šlohník

Poslouché Jiříku, nenatrefils dneska na černýho kocóra, že si takové levě nalahděné? Hópl na tebe chabrus nebo ti stařka nasadila parožíška?

Ale to né. Jenom mě v šalině drátoval réva a já sem neměl šalinkartu. A přitem sem si byl jisté, že sem si ju do báglu dal.

Mně se to také občas stane, ale našťestí jsem ještě nikdy neplatil pokutu. Jiříku, holt se musíme se smířit s tím, že nám v hlavách už rozkvétá skleněná růže.

Cha, jaká skleněná růža náčelníku, co to je zaséc za habďúra?

Kolego, skleněná růže je přece vzletné označení pro sklerózu.

Borci, kóřím, že nelóskáte pectivě hantecovó literatúru. Dybyste si přelóskali poslední bichlu vod Jury Novotnýho, tak byste gómali, že to nebyla žádná skleněná róza, ale skřet Šlohník.

Jo tak šlohník! A není to jenom výmluva. Co o tom Jura píše?

Jura šrajbčí totok: „Jak nekde na domašově zblíknete třebaš enem jednu rukavicu nebo enem jednu fusaklu, tak si déte majzla, páč je jasné vál, že se vám do kéro nalifroval skřet Šlohník. A ten vám šlohne šecko, aji to, co máte pichlý v kapsířu vod hózen nebo v mantlu. Zmiznó vám noty, dublony a nekdy aji celá šrajtofla.“ ... A teď to převexluj do spisovštiny, aby nám rozuměla aji mimobrněnská sajtna.

Jestliže doma uvidíte ležet např. jen jednu rukavici nebo jen jednu ponožku, zbystřete pozornost. Do bytu se vám zřejmě nastěhoval skřítek Šlohník. A ten vám šlohne všechno. I to, co máte v kapsách od kalhot nebo v kabátě. Zmizí vám doklady, peníze a někdy i celá peněženka.

Takže Jiříku, žádná skleněná róza, Šlohník to byl, vo tym nedéché.

Kolegové, já bych odsunul Šlohníka stranou, neboť na e-mail hantec@rozhlas.cz přišla posluchačská připomínka, že jsme povídání o homonymech začínajících písmenem „z“ nějak odbyli. „Co takhle zrzka nebo ztopit?“ píše posluchač.

Že by také Šlohník? Pokusíme se to tedy napravit.

Když se řekne zrzka, hned si představím rusovlásku.

V hantýrce je z obdobných důvodů zrzka pivo. Podobně zrzoň a zrzoňa jsou lišák a liška. Například zrzoňa Bystróška. Hezké je také úsloví vypařil se jak pěna na zrzce – tedy rychle a nenápadně zmizel.

A zbývá nám slovo ztopit. Ve spisovštině to znamená spotřebovat topením např. ztopit všechny zásoby uhlí a dřeva.

Ovšem když Štatlař neco ztopí, tak to ukryje, sebere nebo odcizí. Např.: „Borci, ztopte ty kchány“ znamená chlapi, schovejte ty nože.

A to je od nás pro dnešek vše.

Šlupky a vohoz I

Dnes si připomeneme, jaké výrazy má brněnská hantýrka pro oblečení. A začneme šlupkami.

Slovo šlupky je odvozeno z moravského výrazu šlupka, což je tenká, loupáním oddělitelná vrstva plodů. V hantýrce jsou pak šlupky souhrnný výraz pro oblečení a obutí, takže shodit šlupky či volópat šlupky znamená vysvléct se.

Dalším výrazem pro oblečení je vohoz.

Vohoz, to je něco, co na sebe hodíme a jsme tím tedy vohozeni. Jako dům omítkou.

A nyní přistoupíme k jednotlivým částem našeho oblečení. Jako první si vezmeme na paškál šolnu, tedy společenský oblek.

Vídeňsky di Schoiln jsou lepší mužské šaty. Zkusme si říct několik příkladů: šolna ajznbnohácká, mariňácká = uniforma železničářská, námořnická; vošolnit se = obléct se; vošolnuté = oblečený; kosmošolna = skafandr pro vesmírné lety; šolna holcnová = to je rakev; a přeneseně – šolny – to jsou oděvy, nebo obchod s oděvy.

Kalhotům říkáme v hantýrce hózny. To je podle německého die Hose, rakousky di Hosen.

Dalším moravským výrazem pro kalhoty je gatě.

Ve staré češtině to byly hace. Toto slovo pochází z maďarštiny, kde gatya = podvlikačky.

Kalhotům říkáme také róry. To je jasné, dvě nohavice jsou jako dvě roury.

Pak také boksny. To jsou ty snížené bokovky.

A rajtky? To jsme si vypůjčili z německého die Reithosen, což jsou jezdecké kalhoty.

Další důležitou součástí oblečení je košile. V hantýrce hemda, hemtna, hemtála či hentála.

Německy košile = das Hemd. A jsme doma.

Pod košilí nosíme tílko neboli lajbl.

Slovo lajbl označovalo původně šněrovačku neboli korzet, a to nejen v češtině, moravštině a slovenštině. Lingvistici říkají, že to souvisí s německým slovem der Leib, což je život, ale také břicho. Bylo to tedy něco, co zakrývalo či zpevňovalo břicho. Když móda korzetů pominula, pozměnil se i význam tohoto slova. Nejen u nás, ale také v rakouštině a němčině. Nejprve na tílko či tričko, později i na tzv. top, tj. tílko či tričko odhalující spodní část břicha.

Pod kalhotama nosíme trenýrky, v hantýrce trencele.

Toto slovo není odvozeno od slova trénovat, jak by se mohlo zdát, ale z výrazu Trenckhosen neboli Trenckovy kalhoty. Baron Franz Trenck byl známý vězeň ze Špilasu, který s oblibou nosil krátké, lehké, plátěné kalhoty.

A dámy?

Tady jsem zaregistroval jen půvabné novodobé slovo hózničky.

Čas vyhrazený pro naše povídání nám utekl jako voda ve Švarcavě, a my se k dalším druhům našeho oblečení vrátíme ještě příště.

Šlupky a vohoz II

Minule jsme si povídali o původu názvů některých druhů našeho oblečení. A protože jsme nestihli probrat vše, budeme v tom pokračovat i nyní. Začneme kabátem. V hantýrce pro něj máme výrazy kabiš, kabuš, mantl, jóžl a vrbek.

Vezmeme je postupně. Kabiš a kabuš pocházejí z maďarského kabat. To znamená nejen kabát, ale také plášť a sako. Mantl pochází z německého der Mantel = kabát.

A co jóžl a vrbek?

Naše poradkyně tetka Picmánková říká, že jóžl je zdobnělinou z rakouského Jass (čtou to „joz“), což je kabát či svrchník. S vrbkem je ale situace zapeklitější. Určitou stopou je nám kniha Josefa Lady, Bubáci a hastrmani z roku 1938. V té se říká, že hastrman Brčál se oblékal do kabátu z vrbové kůry. Vyšťoural jsem však, že ve starém zlodějském argotu označovalo slovo vrbka vestu a vrba kratší kabát. Delšímu kabátu či plášti říkali mantl.

Důležitou součástí oblečení je čepice, v hantýrce micna, hučka, huča či také dekl na glóbus.

Micnu jsme si vypůjčili z německého die Mütze – což je čepice. Hučka a huča souvisí s německým der Hut = klobouk. A dekl na glóbus – to snad nemusíme rozvádět.

Jiříku, já se začul, že cimrmanolozi připisují slovo hučka svému Mistrovi, které údajně vygómál čepicu, která se přetahne přes ušiska a tím zatlumí zvuky, co dó zvenku. Původně takto Jára Cimrman tlumil hučení keréhosik jezu na řece Jizeře – proto hučka.

Já bych se ještě vrátil ke kalhotám, konkrétně k džínsům. Vzpomínám si, jak jsme na ně v dobách našeho mládí stávali ve frontě před Tuzexem a kupovali je za bony. Podle značek jsme jim říkali Rifle, Levisky, Štrausky, Líčka, Wranglerky...

Historie džínsů má již přes 150 let. Německý podnikatel Levi Straus, který žil ve druhé polovině 19. století, založil v Kalifornii novou firmu. A začal šít pevné modré kalhoty pro horníky a zlatokopy. Jejich kapsy byly zpevněny kovovými cvočkama, aby se snadno neodpáraly.

Ono zlato je dost těžké.

Nazval je blue jeans (čti blú džíns), což by se dalo přeložit jako „modré janovské“. Z italského města Janova totiž dovážel Straus látku, ze které byly vyráběny. A to „džíns“ je američany zkomolený název tohoto města.

K nám se dostaly džínsy za první republiky pod názvem texasky.

To údajně proto, že si je oblíbili texaští kovbojové a nosili je jako pracovní oblečení. Od šedesátých let se používalo označení rifle a to podle italské firmy Rifle, která nějaký čas tyto kalhoty do Československa dodávala. Později se ujalo pojmenování džíny.

A modifikací slov džíny či džínsy vznikl brněnský výraz džanky.

Přesně tak. A bundě z džínsoviny říkáme džiginda či džiska, pro současné elatické džíny – ty za našeho mládí nebyly – jsem zaregistroval název džeginy. Což je pravděpodobně zkrácené sousloví „džínsové leginy“.

Špenát, PŠM a pupínky

Dnes si zavzpomínáme na léta naší vojenské služby. Je to sice hodně dávno, co jsme ji museli absolvovat, ale na některé okamžiky se nedá hned tak zapomenout. Jedním z nich bylo takzvané politické školení mužstva neboli PŠM. A tento termín se dostal i do naší hantýrky jako „ubóchnót PŠM“, což znamená proškolit nebo náležitě vysvětlit.

Starším mužům, kteří byli na vojně, nemusíme na tomto místě nic vysvětlovat, ženám, mladším mužům a nevojákům však ano. Jdeme tedy na to:

Armáda si libovala ve zkratkách. Pé eŠ eM (**politické školení mužstva**) bylo pravidelné týdení školení vojáků Zet eS (**základní služby**) podle daných směrnic a podle aktuální politické a společenské situace. Konalo se v Pé Vě eS (**politicko-výchovné světlici**), kde byla televize, teplo a někdy na vojenské poměry docela útulno. Zvyšování politické uvědomělosti mužstva totiž muselo probíhat za všestranně příznivých podmínek. Školení prováděl Vě Čé (**velitel čety**), někdy také Zet Vě Pé (**zástupce pro věci politické**) a každoročně byla úroveň znalostí a připravenosti vojáků prověřována takzvanýma Pé Bé Pé (**prověrkama bojové připravenosti**).

A když jsme si tak zvyšovali politickou připravenost na tom Pé eŠ eM, naskakovaly se nám z toho často pupínky. Kde se vzal tento výraz?

Tetka Picmánková tvrdí, že spojení, které stálo u zrodu brněnských pupínek, zní osypat se z něčeho. Dostali jsme z něčeho takový strach, až jsme se z toho osypali, tedy kůže nám zrudla a udělaly se na ní pupínky. A dělat pupínky nekemu znamená chovat se tak, že by se z toho ten druhý osypal.

No Jiříku, to snad nemyslíš vážně!

Tak tedy trochu vědeckěji: Určitě znáte ustálené spojení „kout pikle“. Pickel nebo pikel byla malá bodná zbraň, který se dala snadno ukrýt. Kout pikle znamenalo původně vyrábět čili kovat takovéto předměty. Díky hláskové podobnosti se slovem spiknout (osnovat pletichy, čachry nebo intriky) znamená kout pikle prostě chystat se dělat nějaké potíže.

A co s tím mají společnýho pupínky?

Jednoduše to, že v němčině má slovo der Pickel mimo jiné význam pupínek. A tak brněnské dělat nekemu pupínky znamenalo původně osnovat ony pletichy a intriky. V průběhu času došlo i k posunům ve významu, takže dnes znamená slovo pupínky potíže, problémy, starosti či průtahy. Dělat popřípadě fachčit pupínky znamená podle kontextu i vadit někomu, dělat tajnosti či vyjadřovat nelibost.

Špilberk

Jednou z brněnských dominant je hrad Špilberk. V hantýrce mu říkáme Špilas, méně často Špéna nebo také Šéna. Co víme o jejich původu?

Něco víme. Spielberg je německé slovo. Naši obrozenci si to v 19. století vyložili jako „hora her“ či dokonce „herečnou horu“. Ale mnohé ukazuje, že to může být i jinak.

Doposud jsem o tom nepochyboval, německy das Spiel je hra nebo zábava a der Berg hora, kopec.

To je sice pravda, ale němečtí lingvistici to vidí jinak. Ve staré němčině měli výraz Spielmes pro vyvýšené strážní či obranné stanoviště. A ten údajně pochází z latinského specula = hláska, strážnice. Slovo „spil-berk“ by tedy v tomto případě znamenalo strážní kopec

A co název Špéna? Ten má s výrazem Špilberk společné jen první dvě písmena.

Špéna je zkrácené „špenátské brdek“, tedy kopec s vojenskou posádkou. Zdánlivě podobné je označení Šéna. Toto však není Špéna s vynechaným „P“. Vychází to z analogie s rakouským Schönbrunnem a znamená to něco jako krasavice (německy die Schöne). I když někteří říkají, že těmi krasavicemi se myslely dívky, za kterými či se kterými se tam chodívalo.

A pro úplnost dodám, že jsme zaregistrovali i označení Janova či Žankova gracna, což znamená hrad moravského markraběte Jana Jindřicha, mladšího bratra císaře Karla IV.

Šrajtofla

Minule jsme vám slíbili, že se podíváme, jaké výrazy má naše hantýrka pro peněženky. Já si vzpomínám na šrajtoflu, perzu, kešeňu, flek, patrontašku, portmonku a prkenicu.

Tak se na ně podívejme. Původ té první – tedy šrajtofle – je zrovna docela zajímavý

Původně se totiž jednalo o břidlicovou tabulku na psaní a také na záznamy dluhů u hokynáře. Německy se to řekne die Schreibtafel, přičemž schreiben je psát a die Tafel – tabule. Tato tabulka se ukládala do koženého pouzdra, aby se nepoškodila a napsané se nesmazalo. Když se začalo psát na papír, tabulka se odložila a to pouzdro se využilo na přenášení papírů a také peněz.

Další v pořadí je perza, ale to je nejen peněženka, ale také protivná ženská.

Slovo perza pochází z maďarštiny, kde persely (čti peršel) označuje pouzdro a pokladničku. Možná k nám přišlo prostřednictvím rakouštiny, kde die Börse je váček.

Takže když jsem někde zašantročil perzu, ztratil jsem někde peněženku. Ale co ta protivná ženská?

Perzistka zkráceně pak perza je žena, která sedí na penězích nebo na pokladně jako žaba na prameni. A protože takové sezení na penězích je z pohledu mužů nepopulární, rozšířil se význam slova perza na každou protivnou ženu. Možná ještě s přihlédnutím k anglickému persist – tvdošijně.

Pak jsem říkal flek, jestli se dobře pamatuju.

To je germanismus. Německy ovšem der Fleck je skvrna, záplata či místo. Ale v rakouštině má toto slovo další významy: známka pět ve škole a peněženka číšníků, taxikářů či autobusáků. A od toho posledního je odvozeno plotňácké flek, tedy peněženka. Plotňáci měli také další výrazy na toto téma: flekař, to byl zloděj peněženek či kapesní zloděj. A flekařit znamenalo provádět kapsářství.

A co kešeňa?

Já bych se ještě vrátil ke fleku. Podívej, mám tady vypsány polohy peněženky ve starém zlodějského argotu. Flek v prvním štoku – peněženka se nachází v náprsní kapse. Flek v grundštoku – to je peněženka v kapse saka – doslova v přízemí. A flek u kelnera – peněženka se nachází v kapse kalhot, doslova u sklepníka.

A co tedy ta kešeňa?

Výraz pochází ze staré maďarštiny, kde slovo keszény (čti kesěň) označovalo váček nebo kapsu na šatech, na zástěře nebo na kalhotách. Dnešní mládí ovšem tvrdí, že kešeňa je schránka na keš, tedy na hotovost.

Štiplístek I

Původně jsme dnes chtěli začít s povídáním o zajímavých ulicích města Brna, ale musíme to odložit. Eda měl nějaké řeči, že jsme ho zase chtěli odstrčit či co.

A tak dnes změním plán, aby se Eda necítil upozaděn. Proto vám teď přečtu, a Eda samozřejmě přeloží, několik postřehů ze života průvodčího vlaků. Ty nám napsal náš kamarád Martin Blažovák, samozřejmě z Blažovic.

A dneska začnu jááá. ... Tak sajtno, Mart'as nám našrajběil:

Hokním ščiplístkem a na rolách aji v cukách se semeló šelijaký vály. No ze startu, abyste neco negómali levě, vám musím hóknót, že v každém cuku valí fira a vlakoš. Dyž má cuk hafo kočárů, tak ešče jeden ščiplístek. A dyž je cuk krátké, tak flósky ščipe vlakoš.

Martin píše: Pracuji jako průvodčí a na nádražích i ve vlacích se leccos semele. Ale úvodem, abyste všemu dobře rozuměli, vám musím říct, že v každém vlaku jede strojvedoucí a vlakvedoucí. Když má vlak hodně vagónů, tak ještě jeden průvodčí. Když je vlak krátký, jízdenky kontroluje vlakvedoucí.

V našem ajznbnoáckým hantecu nehókáme „valil sem s cukem do Práglu“, ale „vezl sem Prágl“. Nebo „vezl sem borca z Brniska do Olmiku“. Vubec neva, že nás vlastně veze mašinfira. A tak v klidesu hóknu, že sem onehdá „vezl Jeseník se štyrma kočárama“.

V našem železničářském slangu neříkáme „jel jsem s vlakem do Prahy“, ale „vezl sem Prahu“. Nebo „vezl jsem chlápka z Brna do Olomouce“. A bez ohledu na to, že nás veze strojvedoucí, klidně řeknu, že jsem „vezl Jeseník se čtyřmi vozy.“

Nérači vozím Prágl, teda šnelcuk Vysočina z Brniska do Práglu. Špicová štreka, hanky, gajble, óbrmostiska, unthródový róry. A dyž k temu ešče zoncna rumpluje, je to nářez. A kvulivá temu svó hoknu žeru.

Nejraději vozím Prahu, tedy rychlík Vysočina z Brna do Prahy. Krásná trať, kopce, údolí, vysoké mosty, tunely. A když ještě svítí slunce, je to nářez. Kvůli tomu mám svou práci rád.

Se sajtnó v kočárech, po našem „s pasantama“, je to nekdy lohec, indy zaséc problémovka. „Hážu zdravicu, filcug lupeňů,“ zahlásím. Prvé borec mně strká s lupeněm aji cetlu s propagačké jeho hokny, bábrla vo kupéčko dál vytasila s lupeněm aji bildny svý familky, nóbl kravaťák rozglábil šrajtoflu tak, abych zgóml jeho pakl eurocetlí.

S cestujícími nebo, jak my říkáme „s pasanty“, je někdy legrace, jindy zase potíže. „Dobrý den, kontrola jízdenek“ řeknu. První muž mi dává s jízdenkou i propagační leták jejich firmy, balička v kupé fotografie své rodiny a muž v obleku otvírá peněženku tak, abych viděl kolik v ní má bankovek.

Kolegové, nerad to říkám, ale čas vyhrazený pro naši hatecovou drbárnu pomalu vypršel. A tak bych závěrem popřál všem železničářům příjemnou službu.

Štiplístek II

Minule jsme vám přečetli několik postřehů našeho kamaráda, průvodčího vlaků, Martina Blažováka z Blažovic. A právě teď v nich budeme pokračovat.

V dnešním příspěvku se podíváme do železničářské ubytovny, kde po večerním příjezdu vlaku vlakové čtyři přespí. A ráno pokračují v práci, zpravidla na cestě zpět. I na ubytovně se leccos semele. Kolegové, já se nyní upozadím a vy máte slovo:

Martin píše: Když přijedu večer s rychlíkem Vysočina do Prahy, chodím spát do ubytovny. Tam sedí vrátná, co má oči i uši všude. Vlevo od vrátnice jsou ubytováni muži, vpravo ženy. Edíku, je čas...

Nó, už mně vyhópl v řepě, že ste na mě zaséc vysadili dlabanec. ... Tak, Marťas šrajbčí: Dyž dovezu šnelcuk „Vysočina“ večír do Práglu, dycky valím gróňat na ubytko. Tam sicní baba vočmenka. Takové živágo cajtung. Levingston vod její kukaně só vyplácly cimry pro borce, pravingston cimry pro koc.

Nevím proč, ale někdo usoudil, že jsem žena, a tak mi přidělili pokoj na ženské straně. A tak jsem vždy šel okolo té vrátné na druhou stranu do koupelny pro muže a za chvíli zpátky na pokoj. Jednou mi kolega z práce poradil, abych se vykašlal na přebíhání okolo té živé kamery a osprchoval se v koupelně pro ženy.

Negómu proč, ale u mě si nekdo typl, že su koc, a tak sem vyfasoval cimru na sajtně pro koc. A tak sem dycky valil vokolo tý baby vočmenky do kópelky pro borce a za chvílec zaséc curyk na cimru. Jeden kolík z hokny mě hodil radílka, že se mám na exhibičku kolem tý vočmenky vydlábnót a hodit sprcháča v kópelce pro koc.

A tak jsem tam po konci příští směny zašel, raději ani nerozsvítil, osprchoval se a zmizel. Ale po další směně průšvih. Už se utírám, když cvaknou dveře, a do koupelny vejde nějaká žena a rozsvítí.

A tak sem tam po další šichtě vodvalil, rači ani nerožl, sfachčil spršmena a fofrem vodvalil na cimru, aby mě nikdo nezgóml. No po další šichtě průpal. Už se votírám handuchem, dyž cvakno futra, a do kópelky vlezle koc a rožne.

A jak rozsvítla, tak zaječela: „Co sem lezeš ty tele, tady je koupelna pro ženské.“ Pro chlapy je na druhé straně. Zahraju si na překvapeného: „Opravdu? Promiňte, nevšiml jsem si cedule.“ Dopadlo to dobře, nikde to nevykládala, ani si nestěžovala.

A jak koc rožla, tak jékla: „Co sem lezeš ty pakine, tadyk je kópelka pro koc! Pro borce je na druhý sajtně!“ Fligním teda trubku: „Fakt? Teda soráč, zasklil sem cetlu.“ Nakonec to bylo v pikách, koc to neroztróbila ani z teho neufachčila dusno.

Náčelníku! ... Neupozadil ses dneska nějak moc?

Ále, tak jsem se vžíval do Martinovy role. Vždyť mohl říct, že se dnes zrovna cítí jako žena. Tak sajtno, HD

Štiplístek III

Určitě si vzpomínáte na příhody našeho kamaráda, průvodčího vlaků Martina Blažováka z Blažovic, které jsme odvysílali před několika dny. A právě teď v nich budeme pokračovat.

V dnešním příspěvku...

Počké, počké Jiříku, dneska začnu zaséc já. V prvý šortce Mart'as šrajbčí:

Šnelcuk „Moravan“ háže stojku v Šakvicách. V tym sem zmerčil laprajský káru, z ní vyhópli tři ramloni a pila k našemu cuku. Cpó se do jedného kočáru ke kolegovi vlakošovi. A za chvílec se vysókajó aus s černochem. Tak hókáme černýmu pasantovi.

Rychlík Moravan stojí v Šakvicích. V tom jsem spatřil policejní auto, z něj vyskočili tři pořádně udělaní chlapi. Spěchají k našemu vlaku a vlítnou dovnitř ke kolegovi vlakovodoucímu. Za chvíli se vrací s černým pasažérem.

Černoch se jim ale urve a valí vokolo mě do moje polovice cuku. Dyž byl ve futrech, gafl sem ho za baťoch a frajersky hókám na ty laprajsky „borci, tadyk ho máte!“ Ty na ně hópli, pichli mu klepeta na perutě a bylo vymalovaný. Ta to sem se tehdá vycajchnoval!

Černý pasažér se jim ale vytrhne a běží kolem do mé poloviny vlaku. Když byl ve dveřích, chytil jsem jej za batoh a frajersky volám na ty policisty: „Chlapi, tady ho máte!“ Ti na něj skočili, dali mu želízka na ruce a bylo po všem. Tak to jsem se tehdy vyznamenal.“

Cha, cha. A eště jedna šortka vod Mart'asa: To sem jedný vezl šnelcuk „Bózov“. Dovalili sme do Prostějova, překulili kaštany, teda jedny vylófrovali aus a druhý vidlama naházeli na sicny, a sunem si to dál azimut Brnisko. Brózdám kočárem a cvakám flósky.

To jsem jednou vezl rychlík Bouzov. Přijeli jsme do Prostějova, vyměnili cestující a pokračujeme v jízdě dále na Brno. Procházím vůz a kontroluji jízdni doklady.

V jednom kupálu sicní fešná koc. Má asi tak tři pětky na tachálu a bresty trojáky. Navrchu ve fochu má pichló trojku luftbalónů pro kindoš. Vlezu tam, hóknu zdravicu a chcu zgómnót lupen. Koc tahá flósek z kešeně a já při tem zahlásím „Jé, vy máte špicový balóny!“ Koc na to načučně hókne: „Rači hažte čučku na ten flósek a né mně do podprdy!“

V jednom kupé sedí hezká třicátnice na hrudi štědře obdařená. Nahoře v poličce má tři nafukovací balónky pro děti. Vstoupím tam, pozdravím a chci vidět jízdenu. Žena loví jízdenu z peněženky a já povídám: „Jé vy máte hezké balóny.“ A ona na to otráveně: „Raději se dívejte na tu jízdenu než mně do podprsenky.“

Laďa Vodičkůj by klíd'o mohl vařit v zonce: „aj štiplístek nekdy těžkó hoknu má.“

Štiplístek IV

Počtvrté a naposledy se budeme věnovat příhodám našeho kamaráda, průvodčího vlaků, Martina Blažováka z Blažovic.

A dnes začnu já: Martin píše: To jsem zase jednou vezl rychlík Bouzov z Brna do Šumperka. Když přijedeme do Zábřehu, rychlík rozdělíme na dva. První jede do Šumperka, druhý do Jeseníku. A když se vrátíme zpět, tak zase ty dva vlaky spojíme do jednoho. A pak odemkneme dveře mezi vagóny, aby cestující mohli procházet všemi vozy od lokomotivy až po konec rychlíku.

A já to teďka přexexluju do brněnštiny. Marťas šrajbčí: To sem zaséc vezl šnelcuk Bózov z Brniska do Šumpeca. Dyž dovalíme do Zábřeha, šnelcuk rozparglujem na dva. Prvé valí do Šumpeca, druhé do Jeseníka. A dyž razíme curyk, tak zaséc ty dva cuky skuplujem do jedného. A potym vodmachlujem dvircu mezi kočárama, aby pasanti mohli špacírovat skrzevá šecky kočáry vod mašiny až po koncovku šnelcuka.

Jednou, když jsme připojili jesenické vozy za šumperské, zapomněl jsem mezi vagony odemknout dveře. To by ničemu nevadilo, kdyby v Olomouci nastoupil do vlaku nějaké otrhanec. Chtěl jet načerno.

Jedno, dyž sme přiheftli jesenický kočáry za šumpecký, nejak mně vylítlo z palice, že mám mezi kočárama vodmachlovat dvircu. To by nikomu nefachčilo pupínky, dyby se v Olmiku nenaštychoval do cukru jakési trhan. Chcel valit na černocho.

Ale měl smůlu, protože stejnýma dveřma jsem do vlaku nastoupil i já. Když mne uviděl, chtěl zmizet do vozů ke kolegovi průvodčímu. Ale měl smůlu, zastavily ho ty neodemčené dveře. Zašklebil se smutně a potichu řekl: „Jednou do Prostějova“. Cha, cha, i průvodčí se někdy zlomyslně zasměje.

No měl smolíčka, protože sténéma dvircama sem zaplul do cukru aji já. Dyž mě zmerčil, chcel vzít roha do kočárů ke kolegovi ščiplístkovi. Ale měl pech, stoply ho ty zaryglovný dvircu. Nahodil chmurkové škleb a piánko zašvevil: „Jedno do Prostějova.“ Cha, cha. Holt ščiplístek na šichtě taky někdy nahodí zlomyslné checht na ciferník.

A ještě tu máme jednu krátkou příhodu. To jsem...

Počké, počké, teďka začnu já: ... To sem zaséc vezl šnelcuk Bózov do Šumpeca. Za Olmikem sem valil cvakat lupeně. Doklapal sem do kočáru bez kupéček a zahlásil: „Špicové deň, taste lupeně.“ A v tym tam začuju zabékat ňákó koc: „Já su mošna, fakt mošna vykyblovaná!“ Valím tam a hážu dotazník, co se semlelo. A koc zaskučí: „Já sem hcela razit do Prostějova a né do Šumpeca.“ Tak Jiříku, můžeš vexlovat.

To jsem opět vezl rychlík Bouzov z Brna do Šumperka. Za Olmoucem jsem vyrazil kontrolovat jízdní doklady. Vstoupil jsem do velkoprostorového vozu a ohlásil: „Dobrý den, kontrola jízdenek.“ A v tom uslyším zaječet nějakou ženu: „Já su nána, fakt nána pitomá!“ Jdu tam a ptám se, co se stalo. A žena zaběduje: „Chtěla jsem jet do Prostějova a ne do Šumperka.“

A to je od nás pro dnešek vše, HD

Šumbera

Dnes se společně podíváme na Hády. To je kopec na severovýchodě od Brna, z jehož okraje je překrásný výhled na město. Chodíš tam také, Jiříku?

Chodím. A když jsem tam byl na jaře naposledy, zdálo se mi, že jsem tam nedaleko zasypané Šumberovy díry dokonce zahlédl kňavu. Bohužel jen zahlédl, nepodařilo se mi ji vyfotografovat.

Jakó kňavu?! To si zaséc z nás fachčíš čurinu, né?

Ale kdeže, kolego, kňava lesní, latinsky *Hemimartes sylvaticus*, je malá středoevropská lasicovitá šelma, doslova polokuna. Žije v lesích a živí se broukama, žábama, myšma, vejcem drobného ptactva a také odhozenýma zbytkama čokoládových tyčinek a podobných dobrot. Často bývá zaměňována za větší kunu. A teď bys to mohl převekslovat pro Brňáky?

Cha, to mám vexlovat každó fóglovinu – teda ptákovinu? No ale Jiříku, že si to ty. Ale jak se převeksluje kňava?

Já bych odborné názvy nepřekládal. Kňava je kňava, kuna je kuna.

Tak sajtno: kňava valdnová, to je takové krpaté šelmíř. Cháluje šelijaký hmyzóše, frošále, mauzny, véca vod fógglů a dojíždí mňamku, keró ve valdně nesešrotovali kindoší. Má ranu jak věčí kuna.

Kolegové, kňavu nechte biologům a srandologům, já bych se raději vrátil k Hádům a k Šumberově jeskyni. Máme pro ně nějaké názvy v hantecu?

Pro kopec Hády jsem zaregistroval dva názvy. Heideberk a Sunberk. Nebo taky Šumberk. Německy Heide je step či pláň, což je porost, který tam byl před vysazením lesa. Sunberk je pak zkomolené Sonnenberg, tedy slunečný kopec. Když na planině vysadili les, spojili si to lidé zřejmě s jeho šuměním a název Sunberk zkomolili na Šumberk.

A s ním zřejmě souvisí také název dnes již zasypané jeskyně Šumbera.

Určitě. Ale... **Jaké ale?** Pojmenování Šumberk si totiž lidé spojili také se šlech-ticem Janem Šemberou z Boskovic. Vyprávělo se o něm, že za trest za své ohavné činy musel - proměněn v koně - každou noc přeorávat hádeckou planinu. Když k ránu skončil, zmizel v jeskyni, které se dnes říká Šumberova díra nebo Šumbera.

A já to eště převexluju pro Štatlaře: Hank Šumberk si dala sajtna do holpeca s herfónem Žankem Šemberem s Bosek. Šel hantec, že ten za šelijaký ty svý levoty kópil těžké flastr. Každó noc se převeksloval v hajtru a radlicó planýroval placku na Šumberku. Ve finyšu tý hokny se zdekoval do krasový lochny, kerý dnes hókajó Šemberova lochna nebo taky Šumbera.

A to je od nás z Hádů pro dnešek vše.

Běžte se tam podívat, je tam krásně.

Telefon

Dnes si povíme něco o telefonech a telefonování. Podíváme se, jak se s tímto jevem vyrovnala naše hantýrka. Osobně jsem zaregistroval pro telefon výrazy teloš, telefonýho apec – nebo jen zkráceně – fónyho apec, těm novějším typům se říká mobilfón, chytrfón nebo šmidlifón – to je tedy telefon s dotykovým displejem.

A ešipak kóříš náčelníku, proč je tam to tele? A neříké, že je to proto, že spolem dycky klevetijó dvě telata.

Ale kolego, to snad každý ví. To tele pochází z řečtiny a znamená to daleko.

A ešipak kóříš, proč se do fónyho apecu hóká „haló“? ...

To teda nevím.

No vidíš, a my s Jiříkem sme to vykómali a hned Ti aji posluchačům ubóchneme PŠM.

Je to zajímavý příběh. Telefonní přístroj, jak jsme jej znali v minulém století, dal dohromady Ital Antonio Meucci už v polovině devatenáctého století. Po dvaceti letech jej zdokonalil Američan Alexander Graham Bell. Uhlíkový mikrofón však vymyslel až Thomas Alva Edison, a tak se teprve po roce 1880 mohly objevit první telefony na baterie.

A já tu budu hnedka vexlovat: Fónyho apec vygómali náké Tonček Meučí z Makarónska už v půli devatenástého kilojáru. Druhý fachman v lajně byl Amík Saša Belů. Ale vo dvě pětky járu pozděš. No špicové uhlíkové mikrák do tycto apeců vyšpekuloval až Tom Edisonů a tak teprv vod járu 18 kol 80 mohly byt fónyho apecy na batyšce.

Edisonův spolupracovník Tivadar Puskás vymyslel telefonní ústřednu a protože to byl Maďar, tak při zkouškách této ústředny stále křičel do mikrofónu maďarsky „halóm“, tedy slyším dobře, rozumím. Edisonovi spolupracovníci z toho měli velkou legraci. A od té doby, když zazvonil telefon, zakřičeli do mikrofónu nejprve haló. A ujalo se to.

Edisonůj komplic v hokně Tiva Pukášů vygómali fónyho vekslkisňu a páč to byl Feferón, tak při průbách tétok vekslkisně furt vřeskal do mikráku „halóm“. Hallom značí ve feferónštině čuju, kóřím špicově! A borci z Edisonové sajtny z teho měli čurinu a vod tech járu šici hókali, dyž zaklingal fónyho apec, do mikráku „haló“.

Zní to tedy důvěryhodně, snad si z nás ti dva nedělají legraci. Ale podívejme se ještě, jaké výrazy má naše hantýrka pro telefonování.

Ty nejstarší vznikly v dobách, kdy mezi telefonními přístroji byly nataženy dráty. Hodit drát, žhavit drát. Když jsme začali telefonovat bezdrátově, objevily se slova fónovat, hodit voláre, hodit kól nebo kólnót si. Ty už pochází z angličtiny, kde call (čti kól) znamená volání, volat, zavolat i telefonovat.

Tak přátelé, to je od nás pro dnešek vše, máte-li nějaké připomínky k našim oficínám, můžete nám hodit voláre či nažhavit drát na fónyho numero. Ne ne, raději nám napište na náš speciální e-mail hantec@rozhlas.cz.

Těšany

Před časem, když jsme si povídali o Moutnicích, jsme vám slíbili, že se podíváme také do nedalekých Těšan. Tam totiž žil slavný závodní kůň Korok a také zde otrávila Maryša Vávru kafem s otrušikem. Alespoň to tvrdí bratři Mrštíkovi.

Já bych začal dostihovým koněm Korokem. Zjistil jsem, že jeho příběh, na rozdíl od Maryši, není moc známý. A tak jsem požádal Edu, aby si na toto téma připravil krátký referát. V brněnštině bysme řekli PŠM, tedy politické školení mužstva.

Tak partyjo, našpicujte ušiska. Dyž byl mustang Korok eště jungšál, chceli jeho muskle natlačit do cveků, poněvác trochec šmatlal. No v Těšanoch ho začl aufpasovat a potym aji trenýrovat hercnař Venca Chalópkůj. Ufachčil z ně špicovýho mustanga pro štychovačku.

Když byl kůň Korok mladý, chtěli ho utratit a jeho maso použít do salámu. To proto, že trochu kulhal. Ale v Těšanech se jej ujal nadšenec Václav Chaloupka, který jej začal vychovávat a později i trénovat. A vychoval z něj skvělého dostihového koně.

Korok vytlókł za osn járů sednatřicet dostihových trtaček a v pětadvaceti z nich zahlásil viktorku. Štyrykrát to bylo na Velký pardubický. Dyž bylo Korokovi něco přes dvě pětky járů, levě hňápl a přeflákl si haxnu. A tak ho museli vodlifrovat tlačit mraky.

Za osm let se Korok zúčastnil sedmatřiceti dostihů a pětadvacet z nich vyhrál. Čtyřikrát vyhrál Velkou pardubickou. Když bylo Korokovi přes dvacet let, špatně stoupl a zlomil si nohu. A musel být utracen.

V Těšanoch má tentok mustang grymlové pamatovák a jeho méno tam taky buchli jedný rešyce. V Pardubkách ufachčili pro mustangy Korokův štengr na štyry a půl kiláku.

V Těšanech má tento kůň pomník a jeho jméno nese jedna z místních restaurací. A v Pardubicích dostal jméno po Korokovi koňský dostih na 4.5 km.

Kolegové, musím se přiznat, že tento příběh koně Koroka jsem neznal.

Holt ani Náčelník nemůže gómat všecko.

Ale vím, že do Těšan umístil Vilém Mrštík své drama Maryša. Proslýchá se, že to udělal schválně, protože působil v Těšanech jako učitel a zamiloval se do dívky Marie z bohaté rodiny. No a měl smůlu. ...

Tak to tehdá často chodilo. Párovaly se grunty, ne lidi.

Tak mne napadá, Jiříku, vypátral jsi něco původu názvu obce Těšany?

Něco málo ano. Jedni říkají, že to souvisí se jmény Těšan a Těšany by tedy mohly být původně něco jako Těšanův dvůr či statek. V Moutnicích však mají pověst o rytíři Mutinovi, který měl na nedalekém kopci tvrz. A tento rytíř dal údajně název také Těšanům, protože se na pobyt v této osadě vždy těšil.

A stejně jako rytíř Mutina se i my těšíme, že si nás opět naladíte, a ještě více se těšíme na vaše náměty i připomínky. Adresa hantec@rozhlas.cz je tu pro vás. Tož tak

Tlačit mraky, dundat

Dnes se podíváme na slovo dundat a na známé slovní spojení „valit tlačit mraky“ znamenající umřít.

Tady si dovolím cimrmanovský krok stranou: Když zemře Štatlař, přijde k nebeské bráně, kde svatý Petr podle jeho zásluh rozhodne, zda půjde do pekla či do nebe. Aby to bylo možno učinit, musí být jeho tělo pochováno. Jinak řečeno musí se zahrabat do země. Staří Moraváci říkali zagrebat do grebu, tedy zahrabat do hrobu. Dnešní Štatlaři by nejspíš řekli nacpat pod drn, protože starému slovu zagrebovat dali význam jiný, a to zemřít.

Většina Štatlařů však zakuká, jinak řečeno půjdou do pekla k čertům. Proč? Kuckuck je totiž jeden z německých výrazů pro čerta či ďábla. Tady již není co vysvětlovat.

Ale jak s tím souvisí slovní spojení valit tlačit mraky?

Toto spojení přinesl do Brna pravděpodobně nějaký Slezan. Polsky totiž odsuvač chmury znamená jak odtlačovat mraky tak mírnit smutky. Takže Štatlař, který tlačí mraky, se stal po smrti nebeským pomocníkem neboli andělem. Je všeobecně známo, že v nebi je chladno a nuda, a tak Štatlaři, kteří jsou zde za odměnu, takto nudu zahání a zároveň se zahřívají.

Poslouché Jiříku, neděláš si z nás zaséc čurinu?

Já bych se raději vrátil ke slíbenému slovu dundat. Původně znamenal používat zbytečná slova, později také okecávat.

Tento novotvar byl vymyšlen brněnskýma technikama. Je odvozený od slova redundance, které znamená nadbytečnost. Souvisí s latinským redundare – přebývat. Dundáme například, když řekneme CD disk. Samotné CD již znamená compact disc. Takže slovo disk je tam zbytečně dvakrát.

Příklad z běžné řeči: Moc nedundé a vyval to hnedka = zbytečně to neokecávej, řekni to hned.

Dundací projev vzkřísili po roce 1989 televizní řečníci. A někteří politici se toho s nadšením chytli. Opakují slova proto, aby jejich hlava při mluvení spatra stihla vymyslet další, mnohdy nepravdivou či zavádějící formulaci. Uvedeme si příklad takového dundání v projevu:

„Přátelé, přátelé, já musím, vážně musím důrazně, opravdu důrazně odmítnout, odmítnout takovéto vaše úvahy.“

Troky

A začnu otázkou: Kolegové, co jste si pro připravili dnešní vysvětlovnu?

Náčelníku, nedávno sem začul na Zelňáku jednu raskenku, jak hókla starýmu: „Ty si ale blbé jak troky“. A tak sme dali s Jiříkem myslivny do holpecu a zašmírovali, proč se hóká „blbé jak troky“.

A na co jste přišli?

Že by se správněji mělo říkat „dyňa jak prázdný troky“ – tedy hlava dutá – nebo „blbé jak rozeschlý troky“ – tedy k ničemu. No co taky s trokama, ze kterých voda vyteče.

No a taky sme vyšťórali, že troky neboli trůky só podle slavnýho Jungmanova slovníku taky šráky nebo špagáty určené k přivazování či svazování bláznů a šilenců. Takže to původně mohlo znít taky „blbé na troky“ nebo „blbé jak ten borec v trokách“.

Podobně jako troky je na tom také úsloví „blbé či duté jak štandlík“ – tedy jako štoudev. I ta může být prázdná nebo rozeschlá.

Ale když už jsme narazili na slova troky a štandlík, mohli bychom si o nich také něco říct. Odkud se dostala do hantýrky a do okolobrněštiny slova troky, vaštrok, a vantrok označující necky a koryto?

Všechny tři jsme převzali z němčiny. Německy der Trog je koryto, žlab, vana či díže. Waschen znamená prát a die Wand je zeď, stěna. Takže troky jsou necky na praní nebo také velké necky na paření prasete při zabíjačce. Vaštrok – to jsou necky určené pouze na praní a vantrok – doslova nástěnné koryto – je žlab stlučený ze tří fošen nebo dřevěné koryto vedoucí vodu např. ve mlýně či v hamru.

A my s náčelníkem šplíchnem dva příklady: Kindoši se cédali ve vaštroku – děti se koupaly v neckách, a dyž vasrovica valí vantrokama do vasrmléna, tak to voda teče korytem do vodního mlýna.

Špica. A teď můžeme se podívat na slova štandl a štandlik – tedy na štoudev. Ta pochází pravděpodobně z německého der Wasserständer. Jednalo se původně o dřevěnou nádobu s jedním nebo dvěma uchy na vodu, na nakládání zelí či na okurky. Později se objevily také varianty plechové či smaltované. Štandl na podstavci krytý deklek mívali v domácnostech coby zásobník na vodu.

A my s náčelníkem zaséc šplíchnem tři příklady: Pod rynó házel tympl štandl na vasrůvku z régný – pod okapem stála štoudev na dešťovku, dyž je nekdo duté jak štandl, je hodně hloupý, a dyž má nekdo budku nafókló jak štandl, tak má hodně starostí nebo je psychicky uondané z nadměrných požadavků, otázek a podobně.

Tak sajtno, to je od nás pro dnešek vše, loučíme se s vámi přáním... No ale s jakým?

No přece hantec déchá!

Tři čertovský zvonky

A hned úvodem se hlásí ke slovu Eda Štatlař.

Jiříku, onehdá sem začul totok, a mám z teho lečo v makovici. Poslólché:

Borec šplíchne koc: Doklapu za tebo zétra k vám. Koc na to: Má to skobu, staří medvědi hážó domovinu. Poslólché Jiříku jakó skobu? Skoba je přeci zahnuté kovové hřeb, na keré neco věšime, třeba bildnu. A v hantecu je skoba frňák, teda nos. Co mně k temu hókneš?

Já to pro jistotu posluchačům přeložím: Chlapec řekne dívce: Přijdu za tebou zítra k vám. Dívka odpovídá: Má to velký háček, rodiče jsou doma. Kolego skoba je zde velký háček,

No jo náčelníku, tak já bych hókł třeba zádrhel, ale háček?

Ale kolego, musíš se vžit do uvažování prostého lidu třeba před dvěma sty lety. Představ si, že tehdy táhli chlapi z lesa kmen poraženého stromu. Některý klouzal hladce, jiný se zadržával. A proč se zadržával? Protože neosekali pořádně boční větve, a ty tam působily jako brzdicí háčky. Zachytávaly se za nerovnosti či za kořeny jiných stromů. A tak se ustálila rčení „jde to hladce“, „je tam nějaké zádrhel“ a „je tam nějaký háček“. A skoba, jak říká náčelník, je velký háček.

No, no jo... A eště tu mám dvě nejasný čertovský fligny. Proč dyž je nekdo divoké, tak s ním casnujó raraši, a proč dyž je krénový počágro, tak se desi v nebisku gólujó raraši?

Já to pro jistotu posluchačům opět přeložím: Eda se ptá, proč říkáme o někom divokém, že s ním čerti šijí, a proč se při škaredém počasí čerti žení.

Začněme u pořekadla casnujó s ním raraši. To je volný, ale správný překlad českého „šijí s ním všichni čerti“. Stará pověst vypráví o krejčím, který upsal svou duši peklu. V důsledku toho čerti místo něj šili v jeho dílně a on si velmi aktivně užíval takto vydělaných peněz. Postupem času však došlo k mírnému posunu významu. Takže když dnes s někým šijí všichni čerti, je to člověk příliš aktivní, neposedný nebo temperamentní. Toto šít ale nemá nic společného s podobným slovem šit z naší hantýrky, které znamená střílet či něco připravovat.

No Jiříku, a neděláš si ze mě náhodó čurinu?

Kolego, čurinu? Jak bych mohl, já si tu jen tak vesele a současně trochu vážně uvažuju.

No proto! A co ti raraši, keří se gólujó v nebálu? Teda ženijó.

Původně to znělo „venku se čerti činí“. V hantýrce bysme mohli říct, že aus čertiska činóglujó. Tedy venku čerti makají. Nežení se, to je omyl. Nebo spíše dávné přeslechnutí. Ovšem představa divoké pekelné svatby není taky k zahození.

Cha, cha.

Já doufám, že jsme Edu pro dnešek uspokojili a že se tedy můžeme rozloučit přáními ať se raraši v nebálu řači neženijó a až náš hantec furt déchá.

Úderka

Naším dnešním tématem bude slovo úderka. To proto, že se občas nazýváme hantecovou úderkou. Ale zjistili jsme, že zejména mladší generace již neví, co to vlastně ta úderka byla či stále ještě je.

Jedna z trefných posluchačských definic tohoto slova byla tato: Je to skupinka lidí, kteří se svými komentáři snaží „udeřit hřebík na hlavičku“. Tedy výstižně popsat situaci.

To se mi líbí a myslím, že to na náš trojčlenný kolektiv docela sedí.

Abysme však byli objektivní, podívali jsme se do učených slovníků a dozvěděli jsme se toto: Úderka je ve vojenské terminologii součást zapalovače ručního granátu provádějící úder na třaskavinu.

Myslím, že tak třaskavý kolektiv zase nejsme. Co tam mají dále?

Úderka je úderná skupina nebo úderný oddíl určený k provádění násilných akcí politického rázu.

S tímto se nemůžeme ztotožnit, nám nejde o svržení českého jazyka ani o jeho násilné nahrazení brněnskou hantýrkou. Nám stačí, když hantec dýchá. Mají tam ještě něco?

Mají: Úderka byl také pracovní kolektiv zapojený do tzv. údernického hnutí, kterému šlo především o zvyšování produktivity práce. A tak jsme tu měli dělnické úderky podávající mimořádné pracovní výkony. Dále agitační úderky, které např. aktivně přesvědčovaly zemědělce ke vstupu do družstev. A také kulturní úderky usilovně šířící nové a pokrokové myšlenky formou divadelní, hudební či recitační.

Ano, to je ono. Naše hantecová úderka je tedy pracovní skupina podávající mimořádné pracovní výkony na poli propagace brněnského hantecu. A to přes všechnu kritiku štatlařů generace Franty Kocourka. My dva na tomto poli uderničíme určitě. Ovšem když si vzpomenu na Edu, tak mám jisté pochybnosti.

Já jsem se ještě podíval do další učené bichle a tam říkají, že toto slovo pochází ze starého slovanského výrazu derti, který odpovídá našemu dřítí.

Takže to shrnu: Naše kulturní úderka je malá skupinka lidí, která se intenzivně snaží rozhlasovou formou propagovat brněnský hantec, abychom mu pomohli přežít současný nápor angličtiny a středočeštiny.

Já ještě připomenu, že vzorem pro úderníky byl sovětský horník Alexej Grigorjevič Stachanov. Ten v roce 1935 údajně překročil čtrnáctinásobně pracovní normu. Byl jmenován hrdinou socialistické práce a stal se otcem tzv. stachanovského hnutí.

A díky jemu se můžeme setkat – a to nejen v hantecu – s větami typu „fachčíš jak stachanovec“. Tedy pracuješ velmi intenzivně – zpravidla až zbytečně moc.

A tímto připomenutím končí naše úderka dnešní hantecovou oficínu.

Umělá inteligence

Ale co to, kolego, vidím, že hrneš těžkou depku. Co se semlelo?

Ani se neptá Jiříku, ani se neptá. Tak mě bliklo v makovici, že hodím dotazník silikonovému karfiólu (tím myslí Eda umělou inteligenci, artificial intelligence), eši teda mám sbalit kramle z Brniska a usádlit se u Kačky v Ádlerkách.

A já, Eda zase otevírá problém, o kterém jsme si mysleli, že je dávno vyřešen.

A co ti na to silikonové karfiól šplíchl?

No ze startu hodil dotazník, „co ty si za fůgla“. A potym zahlásil, žéé... Nó, já sem si to natlačil na flešku, tak poslýchéte:

Eda Štatlař je postavou z Českého rozhlasu Brno. Jeho charakteristiky jsou povrchnost, přehnaný patriotismus a nadměrné sebevědomí. Také má specifický způsob mluvy a používá výrazy, které jsou typické pro jeho charakter.

Co su já nejaká povrchní postava? Co si vo sobě myslí, mašina jedna.

No jestli se ta mašina neurazila, když jí říkáš „silikonové karfiól“, já bych jí říkal hezky. „Ajduľa“ nebo „Ajdulka“. To je zkratka ÁÍ podle vzoru Andula.

Nebo taky Ajda... No, to se Verdi určitě obrací v hrobě. Jaké Verdi, Náčelníku?

No přece hudební skladatel Giuseppe Verdi, který žil v 19 století a napsal operu Aida. Aida byla etiopská princezna, která se dostala do egyptského zajetí. Tam se do ní zamiloval egyptský vojevůdce Radames, který... atd, atd.

Ajda je sice dobrý nápad, jenže... Cha, jaký jenže?

Jenže slovo ajda je už obsazené. Ve štatlařském hantecu označuje nemoc AIDS a v novohantecu je ajda ID card, tedy identifikační karta. A tak se přimlouvám za Ajduľu.

Nakonec... no proč ne. Tak kolego, co vlastně ti ta Ajduľa doporučila? Stěhovat se, nestěhovat, nebo nějakou třetí možnost? No borci, šak poslýchéte:

Čte Ajduľa: Ádlerky jsou pro Edu Štatlaře symbolem ideálního místa k životu, kde vládne pořádek a dokonalost. Pokud by se skutečně přestěhoval do Ádlerek, zjistil by, že realita se od jeho představ liší. Eda má své vlastní specifické návyky a zvyky, které mohou být pro ostatní lidi v Ádlerkách obtěžující. Je tedy otázkou, zda by se mu v Ádlerkách žilo lépe než v Brně.

Takže ti to v podstatě nedoporučila. Což je pro nás dobrá zpráva.

Když si představím Edu, jak s lopatou přehazuje dvě tuny sněhu, tak si myslím, že bysme ho měli do vánoc zpátky.

Nejuchéte borci,nejuchéte. Natrefil sem v Ádlerách na bábrľu kibařku, teda kartářku. Tam s Kačkó zandem a potym se uvidí. Hantec dýchá

Vánoce

Dnes se podíváme, jak se s vánočními svátky vypořádala naše hantýrka.

Úvodem bysme si mohli připomenout několik základních slovíček. Začneme kalendářními údaji:

Slunovrat zimní = zoncacuryk kiliánové; Vánoce = Vajnacht, ale také Valdůvky nebo valdůfkové radovanec – což znamená svátek stromečků; Štědrý den = Velké radovanec, odpůrci pojídání kaprů mu říkají také Radovanec zagreblých fišlí neboli svátek zabitých ryb. První a druhý svátek vánoční = první a druhé vajnachtové radovanec.

A teď bysme se mohli podívat na některé věci či činnosti, které k Vánocům neodmyslitelně patří.

Před Vánocemi navštívíme vánoční trhy a obchody – **razíme do kšeftů, óbrkvelbů a konzumtemplů.**

Vyprázdníme tam peněženky – **vymetem tam šrajtofle.**

Koupíme vánoční stromeček – **kaufnem vajnachtovó jedlu, které ovšem odpůrci vánoc říkají pometlo.**

K Vánocům patří dárky – **prézenty, ty dělíme na prézenty hrubé** – to jsou knížky, hračky a další praktické věci do domácnosti, **a na prézenty fajnové** – a to je oblečení.

Kdo nedostane žádný dárek, **ten má pod jedlú pustevnu.**

Dárky nosí Ježíšek, **v hantýrce mu říkáme Jezula nebo take Malé Kiloš. Proč vlastně Malé Kiloš?**

Na počátku příběhu tohoto jména byl ruský děda Mráz. Původně to byla bytost přivázející na saních s bílými koňma zimní počasí. Po nástupu soudruha Stalina se sovětští komunisté pokusili nahradit postavu Ježíška přinášejícího dárky idealizovanou postavou tohoto dědy Mráze a oslavy přesunout na Nový rok. Dočasně se to podařilo.

Podobné, ale mnohem méně úspěšné tendence byly i u nás. Soudruh prezident Antonín Zápotocký vysvětloval dětem, že Ježíšek již zestárnul, vyrostl, narostly mu fousy a stal se z něho děda Mráz.

Děda Mráz se řekne v hantýrce dóda Kiloš, jelikož slova kilka a kilián označují mráz. Je to z německého die Kühle = zima. A protože bylo třeba nějak odlišit malého Ježíška od dědka Mráze neboli dódy Kiloša, začala říkat hantýrka Ježíškovi Malé Kiloš. Byli to vlastně Mráz junior a Mráz senior.

A to je pro dnešek vše. My dva (aji za Edu Štatlařa) vinšujem vám šeckém, abyste vajnachtové radovance špicově prodýchali, aby vám Jezula dolifroval pod jedlu hafo šochtli s pantlú a abyste se další deň vynorovali z betle špicově proladění.

Venkov

Toto je takové citlivější téma. Neprobíráme je však s úmyslem naštvat naše spoluobčany žijící v okolí Brna, jen konstatujeme – takto se prostě mluvilo.

Jako první si připomeneme slova lont.

Německy das Land = venkov, ale též pozemek, polnost či krajina. Der Landman = venkovan. V hantýrce lont označuje vesnici i venkov jako takový. A bačovské lont, to byla kdysi tzv. středisková obec.

A jdeme dál. Další výraz pro venkov je vidlákov.

To snad nemusíme rozebírat, slovo vidle tam slyší každý. Tady bych jen poznamenal, že spousta Brňáků považuje za vidlákov i Tišnov, Blansko či Vyškov. A s vidlákovem souvisí vidlárna neboli vidle párty, což je venkovská zábava či tancovačka. Na kterou ovšem řada Brňáků zase ráda vyráží.

Další výraz pro venkov je balíkov a pro venkovana balík.

Lingvistici tvrdí, že tato slova pochází z německého argotu, kde der Bal = sedlák nebo jen hospodář.

My si pod pojmy balík většinou představíme neohrabaného troubu.

Ale pozor, to je špatně. V plotňáctině tyto výrazy neoznačovaly nějakého hlupáka či nešiku, ale člověka neadaptovaného na velkoměstský život, kterého lze z tohoto důvodu snadněji oblbnout či ošidit.

Člověku neadaptovanému na velkoměstský život se říkalo také „křen“.

Ano. V německém argotu mají pro venkovana, který přišel do města za dobrodružstvím či obchodem a stal se obětí nějakého podvodu, název der Krenkel. To znamená preclík, tedy něco jako naše „buchta“.

Ve slovníku spisovného jazyka českého se ovšem dočteme, že výraz křen dnes označuje také nevíтанého či překážejícího společníka mladé dvojice.

Můžeme v tom vidět analogii s párkem, tedy s uzeninou o dvou nožičkách, ke které se často podával křen. Křen je něco navíc a je-li ho moc, je to již nepříjemné.

Podobná situace je i v angličtině, kde ten nadbytečný dělá těm dvěma dokonce angrešt, tedy něco chlupatého, kyselého a navíc ještě s trny.

A já bych tu měl pro ilustraci úsměvný příběh týkající se koc, která dělala křena.

Hamuj, Náčelníku, interpretace je moja hokna:

Měla sem kámošku a její fotr byl na ňu těžké metr. Vo ňákym borcovi nechcel ani čut. A kvulivá temu sem jí a jejímu borcovi musela dělat křena. Dycky sem k nim dosmykovala a šly sme jako na prohazung. U valdny na nás vartoval její borec na pincku. Bafli se za pazóry a valili do valdny. A na mě zbyl na tu hod'ku akorát ten pincek, na keré sem ale neměla noty.

Vězení

Nedávno jsme si povídali o policistech, dnes se podíváme na slova spojená s vězením. Začneme slovem krym, to je vězení.

Je to odvozenina slova kriminál, které je pochází z latinského crimen – zločin. A navíc ještě existuje jistá spojitost mezi slovy gryml, tedy kámen a krym, což je vězení, kterému se také říká kameň. Proč? Věznice bývaly zpravidla postaveny z chladného kamene. A proto se také říká jít do chládku.

Další výraz: loch, tedy opět vězení.

Německy das Loch = díra, jáma, brloh, vězení. Německy einlochen znamená uvěznit, doslova zašít někoho do vězení. A to známe i z hantýrky.

Pokračujeme výrazem katr, což je mříž.

Německy das Gatter = mříž. Přeneseně šópnót za katr znamená uvěznit, doslova poslat za mříže.

A jdeme dál: zhaftnót, tedy sebrat, chytit, uvěznit.

Německy haften znamená držet či přichytit se a die Haft znamená vězení či vazba.

Další výraz: bručet – být ve vězení, odpykávat si trest.

Je to zvláštní, ale vězení se bručí. A to nejen v češtině, ale i ve francouzštině a v němčině. Německé brummen znamená současně bručet, být ve vězení i být po škole. Dalšími tvary jsou abrummen, což znamená odsedět si, odkroutit si, a to nejen trest, ale třeba i to školní vyučování.

A na závěr to bude slovo mukl – vězeň.

Toto slovo se často považuje za zkratkové slovo. Odborněji řečeno akronym. V padesátých letech to znamenalo Muž Určený K Likvidaci, v šedesátých letech Muž Uvězněný Komunistickou Lůzou a v sedmdesátých nebo osmdesátých letech Muž Určený K Lopatě.

Ve dnešním vězeňském argotu označuje slovo mukl vězně či odsouzeného. Nebylo tomu tak odjakživa. V plotňáctině znamenalo toto slovo něco mezi chlapíkem a frajerem. V německých nářečích i ve vídeňštině Muckle je prostě chlap. A v cigánštině mucló = volný. Hanlivý význam vězeň či dokonce podrazák dostalo toto slovo až po druhé světové válce, kdy postupně proniklo do studentské, vězeňské a vojenské mluvy.

Víkend, vert

Je čtvrtek, blíží se nám volné dny na konci týdne neboli víkend.

Ešipak náčelníku gómeš, kde sme vyšťórali slovo víkend, keré gómala už brněnská plotna.

To snad každý angličtinář ví. Je to složenina anglických slov week = týden a end = konec.

Ale tetka Picmánková to vidí jinak.

Teda ta bába vrtá do všeho!

V tomto případě se odvolává se domácí sloveso vykydnót, tedy vyhodit, vysypat, vyklopit, ale také vyvalit se odněkud.

Jasnačka. Třebas sulcmen se vykydl z futer, teda tlóštík se vyvalil ze dveří.

Zvratné vykydnót se znamená rozvalit se, např. na pohovce. Na Hané mají varianty vykednót se a vekednót se, neboť Hanáci často nahrazují naše „I“ svým oblíbeným „E“. A lenost mluvidel leckde přidala N, neboť vykendnót či vekendnót se lépe vyslovuje.

Ale co to má společného s víkendem?

Když byli Hanáci vykydnuti z pracovního procesu, tak se šli vykendit či vekendit – šli si po práci odpočinout, uvolnit se či vyvětrat si hlavu. A vykend nebo také vékend byl čas tohoto odpočinku.

Pod vlivem anglického weekend začalo hanácké slovo vykend označovat nejprve volný den na konci šestidenního pracovního týdne a nakonec od roku 1968, od kdy máme volnou sobotu, dvoudenní pracovní volno. A inspirování angličtinou tam začali psát měkké I.

Takže víkend máme za sebou – vlastně teprve před sebou. A můžeme si něco povědět o dalším slovním spojení. Tím je „mět vert“, tedy mít hodnotu či cenu.

Toto spojení používáme zpravidla ve frázi „nemá to vert“ a myslíme tím, že to pro nás nemá cenu, hodnotu či význam, že to nestojí za řeč, za námahu či „za to“. Protože německy der Wert = cena, hodnota, význam.

V knize Brněnská plotna od Otakara Nováčka jsem zaregistroval i spojení byt moc vert – být skvělý, hodnotný, např. tá koc je moc vert.

Tetka Picmánková říká, že na počátku širšího používání tohoto slova byly světelné semaforey, které byly jako první instalovány v Paříži teprve v roce 1922. Červená – oranžová – zelená se řekne francouzsky rouge – orange – vert. A protože za první republiky byla u nás francouzština populární, začalo se říkat místo „má to zelenou“ po francouzsku „má to vert“.

A semtamfóry vod Ajfelky nám byly inspiračkové ešče k dalšímu výrazivu. Že Jiříku!

Ano, patří sem „vysadit něčemu červenou kartu“, tedy něco zakázat, a „vysadit žlutou kartu“ – udělit napomenutí či dát výstrahu.

Vozidla jednošopá

Dnešní téma uvedu povzdechem. Asi bych si měl koupit kolo či nějakého fichtla, protože mi připadá, že v současných dopravních zácpách je jízda jednošopým vozidlem mnohem rychlejší, než dvošopým.

No teda Náčelníku, to aby ses začal votužovat, za nekolik měsíců bude kosa.

Pravdu dí, ten chlapec. A tak se dnes alespoň podíváme, jak ta jednošopá vozidla pojmenovává brněnská hantýrka. A mohli bysme začít právě jízdním kolem, kterému říkáme rak. Jiříku, proč vlastně?

Tento výraz je odvozený od slova raketa. Ale nejedná se o kosmickou raketu, takové stroje v době vzniku tohoto slova prakticky neexistovaly. Rocket neboli Raketa byla slavná a ve své době obdivovaná parní lokomotiva. Sestrojil ji v roce 1829 anglický konstruktér Robert Stephenson. Toto jméno dostala jízdní kola ve druhé polovině 19. století, kdy se začaly na ráfky montovat úzké gumové obruče, díky nimž se zlepšil komfort jízdy a zvýšila se rychlost. Odpůrci této hypotézy se odvolávají na staročeské slovo rakvice = hlemýžd' s tím, že tehdejší jízdní kola se pohybovala oproti cválajícímu koni stále ještě hlemýždím tempem.

Radl – to je další výraz pro jízdní kolo.

V rakouštině s Radl znamená jízdní kolo.

Starému nebo nemodernímu bicyklu jsme říkali arab.

Arab se původně říkalo starému chátrajícímu koni. Pocházelo to zřejmě z lidového označení pro plemena arabských koní, které používali Turci při dobývání Balkánu v 16. století.

Jasnačka, co bylo vod Turka, to se tehda považovalo za mizerné.

Když skončila éra koní, přeneslo se toto pojmenování na jakýkoli starý vehikl, tedy staré vozidlo nevalné úrovně a nakonec i na staré nemoderní jízdní kolo. Určitou roli zde sehrála podobnost se slovem araburdí či haraburdí.

Fichtl či fechtl byl za našeho mládí malý motocykl. Víme, jak vzniklo toto pojmenování?

Karel Fichtl byl německým průmyslníkem přelomu 19. a 20. století, který spolu s Ernestem Sachsem založili firmu, která vyráběla výrobky značky Fichtel & Sachs. A ta mimo jiné vyráběla motory a některé další součástky pro motocykly.

A posledním dnešním vozidlem bude burgla, tedy motorka.

Burgl je německy hrádek. **Cha. To si vedle jak tá jedle.**

Zkusím to teda jinak – burgling je odborný lékařský termín pro silné kručení v břicho, které by mohlo připomínat zvuk motoru. **To taky nebude vončo!**

Tak poslední pokus. Podíváme se tedy do rakouštiny. Zde burren znamená kraválovat či vibrovat. Takže burgla by mohlo být cosi, co vibruje a dělá kravál. **Tak to už je lepší.**

A než se ti dva dohodnou, tak se s vámi pro dnešek i za ně rozloučím, hantec dýchá.

Vozidla dvoustopá

Minule jsme si povídali o jednostopých vozidlech. Dnes bysme se mohli dotknout těch dvoustopých. Myslím tím automobily. V hantýrce pro ně máme pojmenování vágn, kára či kraksna. Kde jsme je vzali?

S vágnem je to jednoduché, německy se řekne automobil der Wagen.

S károu je to složitější?

O mnoho ne. Ve staré latině carus znamená čtyřkolový vozík. Takto to převzala angličtina, kde car (čti ká) je nejen automobil, ale také vagón. A mladá brněnská generace si tu káru pozměnila na karizónu.

Ano, slyšel jsem. A co kraxna, tedy staré auto?

Tady je situace zamotanější: Ve staré češtině jsme měli slova krosna a krosně znamenající nůše. Ta od nás převzali Rakušané jako di Krachse či di Kraxe. A začali se s nimi hrát. A tak dnes v rakouštině di Kraxe znamená jak nůši či krosnu, ale i vozidlo či stroj ve špatném technickém stavu či dokonce vrak. A tuto rakouskou „inovaci“ jsme převzali zpět do moravštiny i do brněnštiny. Takže dnes slovo kraxna označuje rachotinu, herku, nekvalitní staré rozpadající se auto nebo také jiný stroj.

Počké, počké Jiříku, já sem začul, že vlastenci na severní Moravě vygómali jinó hypotézu. Dyž v kopřivnický fabrice na kočáry začli montovat první autiska, měly jejich korosérky bočnice vypletený prótím. Tím připomínaly krosny a posměváčci jim začli hókát kraksny.

Proč ne. V Bolce, tedy v Mladé Boleslavi to viděli ještě jinak. Staré vozy neměly aerodynamický tvar. Jejich konstrukce byla hranatá. A když se objevily první ladně zaoblené karoserie, vyjadřovali se majitelé nových aerodynamičtějších vozů o těch starých, že jim připomínají hranatou krosnu. A ujalo se to.

A aby toho nebylo málo, tak anglofilové zase tvrdí, že anglicky crack (čti krek) = trhlina, prasklina a praskání. Takže kraksna je něco, co praská, má trhliny či vydává praskavé zvuky.

Tak sajtno, a teď si vyberte! Jiříku, a co třeba žihadlo? Tak se přeci hóká rychlému autisku, nebo né?

Tady musíme použít fantazii. Dostaneme-li žihadlo, tak zejména v případě vos se to děje takovou rychlostí, že vůbec nestačíme zareagovat, natož uhnout. S žihadlem se v naší hlavě spojuje něco rychlého. Tato úvaha je možná poněkud nelogická, ale hantýrka netvoří svá slova podle zásad logiky. Takže žihadlo je též něco rychle se pohybující, třeba neposedné dítě nebo rychlý stroj zpravidla atraktivního vzhledu. A také dívka mající se k světu.

A já bych ještě dodal, že i kolega Eda je někdy jako žihadlo. Ne že by měl atraktivní vzhled, ale má blemcák jak žihadlo, tedy ostrý jazyk.

Teda náčelníku ! Tos...

Ale kolegové, nechte žihadla v klidu a rozlučme se naším obvyklým pozdravem „hantec déchá“.

Vrba, fachčit vrbu

Před týdnem jsme posluchačům slíbili, že se podíváme na to, proč hledáme vrbu, když se chceme vypovídat z nějakého problému.

Dnes pomineme fakt, že v hantýrce vrba znamená kabát, sako či bunda. O tom si povíme příště.

Zaregistroval jsem staré hanácké úsloví „vrba naslóchá, vrba vypráví“. Na svědomí je má asi Karel Havlíček Borovský, který napsal báseň o irském králi Lávrovi.

A protože jsme v hantecové oficíně, povíme si její obsah také v hantecu.

Jasnačka borci, a tétok osvěty se ujmu já. Kingál Lávra měl voslovský ovary. No sajtna vo tym neměla ani tucha. Frizér k němu doklapal enem jedná za jár. No místo lováčů mu dycky fogař ufikl budku, páč zgóml ty ovary. Za mladýho frizéra Kukulína hodila přímluvu jeho mutra, kerá asik měla s kingálem ňáký šmajchlovačky. A tak kingál ubóchl Kukulína kingálském frizérem nafurt. A Jiříku, pro zichr to převexluj do spisovštiny.

Král Lávra měl oslí uši. Ale nikdo o tom nevěděl. Kadeřník k němu chodil jen jednou za rok. Ale místo peněz ho vždy kat popravil, protože spatřil jeho uši. Za mladého kadeřníka Kukulína zaorodovala jeho matka, která měla zřejmě s králem nějaké pletky. A tak král ustanovil Kukulína svým holičem na věčné časy.

Za ňáké ten jár začlo Kukulína štengrovat, že ten tajduf musí před všeckéma furt zatlókat. Póstevnál mu hodil radílka, že to má hóknót ňákýmu oltovému vrbisku. Zfachčil to teda a hnedka mu gryml zhučel z hercny.

Za nějaký ten rok začalo Kukulína trápit, že si musí to tajemství nechávat jen pro sebe. Poustevník mu poradil, že ho má svěřit nějaké staré vrbě. Udělal to tedy a hned se mu ulevilo.

Jedná razila na gracnu muzikantská sajtna. Borec s basó zgóml, že nekde zašantročil špónovací štyft. A tak si upižlal novodurové z halózky zrovna teho vrbiska. A dyž na haldamášu začla basa špilčít, zahlaholila, že kingál Lávra má voslovský ovary.

Jednou přicházela ke hradu parta muzikantů. Basista si všiml, že někde ztratil napínací kolíček. A tak si vyřezal nový z větve zrovna té vrby. A když na oslavě začala basa hrát, ozvalo se, že král Lávra má oslí uši.

Kingál teho špílařa hnedka vypral z gracny, no tajduf byl už prolátlé. Ale nikdá nikdo nevygómál, jak se ten tajduf domáklo to basisko.

Král toho basistu vzápětí vyhodil z hradu, no tajemství bylo prozrazeno. Ale nikdy nikdo nepřišel na to, jak se to ta basa dozvěděla.

A díky této básni se do naší řeči dostala úsloví jako „najdi si svou vrbu“, nebo „život je krásnější, když máš svou vrbu“. A myslí se tím někoho, komu se můžeš bez obav svěřit.

No, esi tá vrba všeko vytróbí, jak v tý storce, tak bych ju rači nehledal.

To už si, kolego, musí rozhodnout každý sám. Hantec déchá.

Záhorácké víno

Dnes budeme veselí zcela mimobrněnsky. Nedávno totiž Jiřík navštívil Záhoráckú republiku, jejíž hlavním městem je Skalica. A bylo by škoda, kdyby se s posluchači nepodělil o některé tam získané poznatky. Zejména o záhoráckou klasifikaci vína.

Začnu trochu zešíroka. Měl jsem to štěstí, že jsem tam natrefil na externího pracovníka ministerstva vína Mariana Smolíka. To je ten borec, který se stal od letošního roku ambasadórem Bratislavského kraje v naší Hantecové sajtně.

Pracovníka ministerstva vína? A co je náplní takového ministerstva vína?

„Starat se na Záhorú o vinohrady a víno. Aby udé měui co pit.“

Hmmm. A co zajímavého ses tam dozvěděl?

Třeba to, že východní straně Malých Karpat se rozkládá vyhlášená vinařská oblast zahrnující Raču, Jur, Pezinok či Modru. Na jejich západní straně, na Záhorí, mají stejně dobré podmínky pro pěstování révy. Jenže, jenže...

Co, jenže?

Jenže Záhoráci jsou poněkud „leniví“, a tak hojně pěstují divoké odrůdy vína, tzv. samoroďák. Ten je odolný, a tak je péče o vinohrad mnohem méně náročná. Jen to víno z něho je strašně kyselé. A tu kyselost vyrovnávají Záhoráci cukrem.

Ách ták. Na toto téma kyselosti záhoráckých vín jsem nedávno slyšel hezký vtip: Záhorák košťuje víno ve špajzu: „Stará, cos s tým vínem vykonaua, tys ho prisladiua.“ „Ná ty buáázen, šak ty piješ ocet!“

Ale abychom nezapomněli na zmíněnou záhoráckou klasifikaci vína.

Neboj, už jdeme na ni. Takže ti lenivější Záhoráci mají tyto druhy vína:

Rýnské – to se pěstuje u stěny domu a využívá jako oporu rýnu.

Inštalatérské – to je vodovodníma trubkama prohnané.

Stolové víno – to je dobré akorát na umytí stolu.

Trojchuapové – když ho piješ, musí tě tři chlapi držet, abys od toho neutekl.

Čupačkové – když ho má soused doma, chodíš pod jeho okny počupačky. Tedy v dřepu, aby tě náhodou neviděl a nepozval tě na to víno.

A poslední je víno Šuškové – tento termín pochází od Ivana Mládka.

Ano, ano, v písničke Šuškové víno ho definuje takto: „Co je to šuškové víno – ví každý bambíno. To je, když malý si doušek dáš – a zkřivená pak ústa máš – že do ucha si sám zašuškáš.“

Záhoráci také říkají, že nemoc je zanedbané pití. Aji zlomená noha. Protože napitému se věčinó nic nestane. Akorát musí vypít enom tolik, aby eště věděl, v keré dědině nebo ulici bývá. A to je pro dnešek ze Zahorí všecko.

Posíláme hercnové zdravicu šeckém Záhorákům a Záhoračkám.

Zaprasený love

Před časem jsme si povídali něco o tom, proč voláme do telefonu haló nebo proč spíme jako dudci. A na náš speciální e-mail hantec@rozhlas.cz jste nám psali, že by bylo skvělé, vzít si občas na paškál další ustálená slovní spojení.

A tak jsme si s Jiříkem hantýrovali, že bysme mohli posluchačům šplíchnót, proč se hóká pucovat zaprasený love – tedy prat špinavý peníze?

Za starých časů se přepravovaly peníze v autech či ve vlcích v pytlích. A v každém takovém pytli byl vložený malý pytlík s barvou, která v případě neoprávněné manipulace potřísnila bankovky. Kolego, překládej.

Co to značí pucovat zaprasený love.“V oltových járech lováče vandrovaly ve vágnech nebo v cukách naňahnaný v rancách. A v každém takovém rancu byl narařčené malé pytlo s ňákó barvó, kerá pošprycovala bankocetle, dyž ten ranec lapl nekdo nevoprávněné do pazór.

Jenže zloději vymysleli postup, jak takto postříkané bankovky očistit. Po tomto čištění však vypadaly nové bankovky jako hodně opotřebované. Odborníci v bankách poznali, že se jedná o peníze očištěné, a hned zavolali policii. Ale normální lidé nebo běžní obchodníci nepoznali nic.

Ale čórkaři vygómali, jak pošprycovaný bankocetle vod tý barvy vopucovat. Akorát novodurové bankocetle měly potym ranu jak fest jeté. Fachmani ze špórkasí poznali, že só pucované, a hnedka házeli voláre kliftonům. Ale normiš sajtna nebo kšeftsmeni poznali akorát kulový.

Ale kolegové, neděláte si z nás zase nějaká šprt'ouchlata? Praní špinavých peněz přece říkáme procesu, během kterého je zamlžen nebo zastřen jejich původ tak, aby se zdálo, že jde o peníze získané legální cestou.

Samozřejmě z dnešního pohledu máš pravdu.

A náčelníku, vyhrábní z mozkovny, jak se menuje náš pořad: Vysíláme vesele i vážně. Nó, a my s Jiříkem vesele a Ty věčínó vážně.

A navíc, významy ustálených spojení se mohou s časem měnit.

Dyž se v oltových járech o nekom hóklo, že je pátý kolco u kočára, znamenalo to, že je borec nepotřebné, zbytečné nebo nadbytečné.

S rozvojem automobilismu ovšem nabylo páté kolo důležitosti, je to rezervní kolo pro případ defektu.

Dobře, dobře, přesvědčili jste mne. A tak bychom si příště mohli něco říct o penězích. Vlastně ne, peníze jsme už probírali. Takže pro příští vysvětlovnu vyhlašuji téma peněženky.

Zakopaný pes

Na naši hantecovou e-mailovou adresu hantec@rozhlas.cz přišel návrh, že bychom mohli některé z našich hantecových dílniček pojmut podobně, jako před časem seriál Curyk vo půl kilojáru. V něm jsme si připomínali 50 let staré skutečnosti, jako například bony, milice či třídní původ, tak, že jsme hovořili o daném tématu v češtině a Eda Štatlář to pohotově překládal do brněnské hantýrky. Co na to říkáte kolegové?

Počké, počké náčelníku, zatajils posluchačům ten hlavní důvod, proč bysme měli občas sfachčit takový novotu.

Recht máš, kolego, tím hlavním důvodem je, aby nám i mimobrněšší dobře rozuměli. Český text je poučí a tomu hantecovému se možná i zasmějí.

A dnes si povíme, proč se říká „tady je zakopaný pes“.

A já budu hnedka vexlovat: Proč se hóká „tadyk je zahrabané čokl“.

Někde v Rakousku žil šlechtic, který se musel účastnit války v Itálii. Měl strach, že ho služebnictvo, když nebude doma, obere o peníze, a tak tajně zakopal truhlici se zlatem a brilianty do země. A nahoru nad truhlici položil mrtvého psa.

Kdesik v Raichu lajfčil ňáké herfón, keré musel vodklapat do mixny s Talošama. Měl fedry, že ho dýnstmoni, dyž bude pali, stahnó z krupice, a tak nacpal na tajňačku kystnu s goldnó a brilošama pod drn. Navrch šópl zagreblýho čokla.

A myslel si, že když to místo náhodou někdo objeví a najde tam zakopaného psa, přestane kopat a odejde pryč. Ale jeden sloužící byl velmi mazaný. Když objevil ono místo, odstranil psa, kopal dál a z jámy vytáhl i tu truhlici.

A gómal, že dyž nekdo ten flek vyčmuchá a natrefí tam na zahrabanýho čokla, hodí na další répačku kakáč a vodklape pali. No jeden pucflek byl echt pálené. Jak zmerčil ten tympl, vylifroval čokla aus, répal dál a z lochny vynoroval aji tu kystnu.

Když se šlechtic vrátil, hleděl na to, jako hleděla ve známé pohádce Maruška na dvanáct měsíčků. Od těch časů lidé říkají, tady je zakopaný pes, když prokouknou nějakou lest nebo přijdou něčemu na kloub.

Dyž herfón naštychoval curyk, valil aogle jak v jedný merchně Mařka na dvandu Metrů. Vod tych járů borci a koc zahlásijó, „tak tadyk je ten čokl podhród'ák“, dyž progómnó ňákó flignu, šmé nebo voltr.

No kolegové, historka to byla sice hezká, ale já jsem slyšel jiné zdůvodnění. Pes byl pro naše předky stvoření nízké, nečisté a také symbol špatnosti. Takže když někdo řekl, že je někdy zakopaný pes, znamenalo to, že tady se nachází kořen nějaké špatnosti.

Možná jsi blíže pravdě, ale je to zcela v souladu s názvem této dvouhodinovky: Vysíláme vesele i vážně. My s Edou dnes vesele a ty vážně.

Zima

Zimní období stále ještě není zcela za námi a my bychom se mohli podívat, jak se se zimou a chladem vyrovnala brněnská hantýrka. Prvním výrazem by mohla být kaltna.

Německy kalt znamená chladný. Takže příklady: za dva metry už nebude kaltna znamená, že za 2 měsíce již nebude chladno. Kaltnová almara, kaltbedna nebo kalkystna, to je lednička, kaltnová kéhalka – chlazená kachna, a med'ál kaltňák, to je lední medvěd.

Další studená slova pro zimu jsou kila a kilián.

Německy die Kühle je zima. Takže: kilka nám kolčí po cemru, znamená, že nám mráz běhá či tancuje po zádech, kilián na holo, to je holomráz a třeba kiliánské vodfrk jsou zimní prázdny.

A jdeme dál – kláda.

Kláda se ve středověku používala k mučení a trápení, proto může znamenat cokoli, co nás trápí či co se na nás nakládá. A proto, že ve středověku byly zimy mnohem větším problémem než dnes, začalo se kláda říkat i velké zimě. Takže můžeme např. říct, že byla kláda jak v Sibírii, tedy že byla zima jako na Sibíři.

Další výrazy pro zimu, u kterých se zastavíme, jsou klepka, kosa a kosygin.

Zimou se klepeme buď celí, nebo nám jenom cvakají zuby. Podle tohoto klepání říkáme zimě klepka. To cvakání či drkotání zubů zase připomínalo rytmus naklepávání kosy. A tak byl přidán slovu kosa navíc význam zima. Takže příklad: Aus byla surová kosa – venku byla pořádná zima. Varianta kosygin byla vytvořena podle jména předsedy vlády SSSR v letech 1964 – 1980 Alexeje Kosygina.

Byla-li ovšem někde kosa jak v morně, byla to zima jako v mučírně či hladomorně.

Mornu, podobně jako hladomornu, si naši předkové odvodili od starého prakticky všeslovanského slova mořit. V tomto případě chladem či zimou. Takže když je někde těžká morna, je tam pořádná zima.

A zbývá nám samec. To je údajně ten mráz, který maluje na oknech ledové květy. Proč vlastně říkáme silnému mrazu „mráz samec“. Nebo jen samec?

Kromě pohlaví označovalo slovo samec u našich předků také řadu věcí, které měly říz či sílu nebo byly mohutné. Např. sklénka samca, to byla sklenice kvalitního silného piva, sameček zase štamprlka kořalky. A podobně se dospělo ke spojení mráz samec označující silný mráz. Ovšem zaregistroval jsem, že někteří rybáři říkají spíš „mráz sumec“, neboť tato ryba je pro ně symbolem čehosi velkého.

Tak sajtno, nechť jsou kaltna, kosa, kilián či morna za námi. Těšme se na jaro!

Zlaté prasátko

A kdepak máme Edu? Mám tu pro něj nachystanou práci.

Ale je nějaké chabrusové, měl nudle pod frňákem, chrmlal a motal se tu jak baba na komíně. A tak jsme jej poslali domů. Abysme to vod ně nahodó nelapli.

Motal se jak baba na komíně? To neznám, to mně musíš vysvětlit.

Na pivovarských i některých domácích plechových komínech byly za starých časů instalovány otočné posilovače tahu. Byly to plechové hlavice, které z dálky vypadaly jako šátek, který nosívaly starší ženy. Říkalo se jim proto baby. A ty hlavice se natáčely otvorem po větru asi tak, jako vesnická drbna po lidech.

Aha, já znám jen vrtěl se jak holub na báni. V hantýrce bysme mohli říct – motal se jak taubál na dachně. Nebo na kalenici. Tedy na střeše či na hřebenu střechy. Například: kšíroval sem kindoša a ten se při tem motal jak taubál na dachně.

Jasně: oblékal jsem malé dítě a ono sebou neustále vrtělo, no prostě jako ten holub na střeše.

Ovšem já bych rád v dnešní předvánoční oficíně nakousnul úplně jiné téma, než je baba na komíně či holub na střeše. Blíží se nám Štědrý den, a tak jsem chtěl sajtně připomenout, že kdo se bude před štědrovečerní večeří postit, uvidí zlaté prasátko.

A my bychom si v naší hantecové dílničce mohli říct, o co vlastně jde.

Tetka Wiki říká, že zlaté prasátko je česká vánoční pověra, která vznikla někdy ve středověku. Podle ní je zlaté prasátko vidina přislíbená za neporušený předvánoční půst. A tak jsme si s Edou položili otázku, proč zrovna zlaté prasátko? Mně se totiž dělají spíše mžitky před očima.

No jasně, lidem, kteří nejsou na pusty zvyklí, se může snížit krevní tlak a při prudších pohybech také přísun kyslíku do očí a mozku. Výsledkem jsou pak chvilkové ztmavění zorného pole, po kterém se pohybují světlejší skvrny.

To vše chápu a dokonce jsem to několikrát v životě zažil, ale co s tím má společného nějaké prasátko?

Představ si, že německá maminka říká svému dítěti: když se budeš postit, wirst du golden Wiederschein sehen – tedy uvidíš zlatý třpyt či odlesky. A někdo nepozorně poslouchal a místo golden Wieder-schein sehen slyšel golden wieder Schwein sehen. A přeložil si to jako „uvidíš zase zlaté prase“. No a bylo to.

A navíc Schwein neznamená v němčině jen prase, ale také štěstí.

A zlatá je také barvou slunce, které od vánoc začne pomalu, ale jistě sílit. A za tři měsíce tu máme jaro. Už se těším.

Zvěřina

Tématem dnešní hantecové oficíny budou zvířata neboli zvěřina. A začneme slovem čokl, což je pes.

Když se podíváme do rakouštiny, zjistíme, že Tschokl (čti čokl) znamená dřevák. To spíše souvisí s našimi boty zvanými cukle, než se psy. Tudy tedy cesta k původu tohoto slova nepovede. Slovo čokl pochází totiž z cigánského džukel = pes.

Zaregistrovali jsme spoustu variant názvů psů: čokl podfutrák neboli štreková směska = pes podvraták neboli kříženec, čokl do kapsířa = malý pes, čokl exteriér = hlídací pes, čokl interiér = pokojový pes, čokl bižuteriér = nazdobený omašličkovaný pes a čokl podhródák = zakopaný pes.

Dalšími výrazy budou micoň – to je králík, a micka – tedy kočka

Nezdá se to, ale toto jsou též germanismy. Ovšem německy die Mütze = čepice. Ale vzhledem k tomu, že čepice bývaly za starých časů často ušity z králíčích kožek, přeneslo se toto pojmenování i na králíky neboli miconě.

Micka ve smyslu kočka pochází výrazu das Miezekätzchen (čti míce-kecn), což je kočička čtyřnohá. Zkrátíme-li to na die Mieke, je to kočka dvounohá.

A jdeme dál – hajtra neboli kůň

Můžeme v tom slyšet zkomolené německé das Heupferd (čti hojpfert) = špatný, seschlý kůň. Doslova je to ale senný kůň, neboť das Heu = seno. To je kůň, který utáhne akorát fůru s lehkým senem. Sennou hypotézu podporuje též fakt, že hajtra je na Valašsku také dřevěný stojan na sušení sena.

Jenže slovo slovo hajtra označuje také dívku.

Mnozí si myslí, že je to zkomolené slovo hetéra, což byla v antice společnice a zaháněčka nudy mužů. Ne, ne přátelé. Nesouvisí ani s těmi seschlými koni. Německy heiter znamená usměvavý, veselý, rozjařený.

Ale co se nestalo: Slovo hajtra označovalo jak koně, tak dívku. A někdo si toto slovo zpětně přeložil na koňa. Což je veselá, usměvavá a snad také rozjařená dívka.

Posledním dnešním slovem bude holcnové kociš – to má být veverka.

Fantazie vyšla ze zdánlivě slovenského drevokocúr. Jenže slovensky se veverka řekne veverica nebo veverička. Kde se tedy vzalo toto slovo, o kterém se ví, že v Brně existovalo již za první republiky? Německy veverka se řekne Eichhorn.

Nakonec známe z Brna ulici Veverčí zvanou dříve také Eichhornstrasse neboli Eichhornka.

V některých německých nářečích mají totiž pro veverku výrazy Eichkatze = dubová kočka nebo ještě roztomilejší Eichkätzchen, což znamená dubové koťátko. No a jsme doma.

A nám již nezbývá, než povinšovat šeckém, co aufpasujó čokle, micky, miconě aji hajtry, ať jim ten chov hrne špicově.

Zvonky z lajbky I

Nedávno jsme si vysvětlili, co jsou to strusky – tedy stručné skazky neboli krat'oučké příběhy. Nebo také zvonky z lajbky, ze života.

Jára Cimrman – velký Moravák a Vídeňák současně – říkal zase těmto krat'oučkým literárním útvarům „šortky“, to podle anglického short = krátký.

A dnes bysme si mohli nějaké takové cimrmanovské šortky říct.

Vybral jsem jednu asi tak 40 roků starou a jednu téměř současnou. Jako první to bude Réva neboli revizor.

“V górod přijechal révizor”, tak začíná povídka Revizor od N. V. Gogola.

V oltových járech, ešče za komárů, přijechal – teda naklapal do jedny krpátý brněnský fabriky réva hodit kontrolku, esi tam fachčijó podlevá foršriftů. Fabrikové fira mu hodil hercnovó uvítačku, ale měl luft z toho, aby jim tam réva nevyšťáral náký krpý. A tak aby zašil svý fedry, začl póštět můru:

„Sódruhu, musím Ti šplíchnót taky neco vo sobě. Mám deset koryt. Su fíró komárovský sajtny našho štatlu, fachčím jako lechtorské na komárovský sajtně našeho vokresu, su fíró sajtny répačů v hródě našeho štatlu, su fíró vod kasy sajtny cajzlovsko-čobolácko-azbuckýho kamarádčoftu...“

Rechnil to na kolkách a u devátýho kolka hodil stopku.

„Neco se mě vypařilo z lebeně sódruhu, zrechníme to ešče jednó. Su fíró komárů, lechtorské, fíró répačů, fíró vod kasy... Furt enem devět, zaséc sem nekde ufachčil ranu. Nahod' čekanku, sódruhu, já hodím drát stařce, tá to bude mět šecko v merku.“

A nyní ta současná: Nadupaní čokli.

Tedy „vzdělaní psi“.

Ve Štatlu funguje nekolik čoklovských drilplácků, kerém hókajó po anglánsku DOG SCHOOL – psí škola – a tak máme v Brnisku hafo nadupaných čoklů. No zapnité mozkovňu: Klape duchna s čoklem u štreky a vokolo valí córák.

“Hod' čučku, Rolfíku, mašina, šalinová!“

Nebo vyhópne borka z kvelbu a valí k čoklovi přiheftlýmu k baumálu. Ten na ňu bafne a vona zahlásí:

„Ty žes házel nudu? No nekecé.“

A takto my tu lajfčíme.

Zvonky z lajbky II

Jsou prázdniny, a my vysíláme vesele i vážně a v našich hantecových koutcích mnohdy i nevázně. A tak se ptám Jiříka: Co nevážného sis pro nás připravil dnes?

Dnes to budou dva krátké příběhy se zemědělskou tematikou. V hantýrce bysme jim mohli říct zvonky. Největší Moravák Jára Cimrman jim říkal šortky – to je z anglického short, tedy krátký. Specialisté na novohantec – KKRD boys říkají takovým příběhům strusky. To je zkrácené slovní spojení stručné skazky.

Tak sem s nimi. Budeme potřebovat zdůraznit některá slovíčka?

Snad jen jedno: Vrchní ingóst répačů v hródě z Práglu je ministr zemědělství.

Takže první zvonek – Býk a ministr.

Ňáké čumil vodevřel dvirca šalinovým drátem vobšancovaný lóky a že si to stróhne durch. Bačovské na ně békne: „Tadyma je to pasovka, valte po štrece vokolo lóky!“

„Nekomadujte! Gómete, kdo su? Vrchní ingóst répačů v hródě z Práglu. Tadyk mám glét, že můžu zabrósit, kam scu!“

„Soráč, těžké soráč, negómal sem,“ háže vomlóvačku bačovské. „Tak valte, dyž scete.“ Vrchní ingóst valí durch lókó a naráz k němu bičuje bék.

„Nenecháte mě ve štychu, ten bék je celé zprčené,“

škemrá vo helfku vrchní ingóst. Bačovské na to zabóří na plný kyble: „Glét, máznite mu před aogle ten glét.“

A druhý zvonek bude o čem?

O jednom novodobém farmáři, se kterým jsem se setkal kdysi dávno v práci.

Připomínám, že Jiřík pracuje na meteorologické stanici a v dobách před masovým rozšířením internetu se na pracovníky těchto stanic obraceli lidé s nejrůznějšími dotazy. Nejen třeba kolik napršelo, ale třeba i zda mají uklidit seno ještě dnes nebo stačí až zítra.

Ale počasí si necháme na jindy, teď je na řadě ten zvonek neboli struska:

Po tem velikém kotrmelcu se hafo borců nafóklo jak frošáli. V oltových járech si takové répač v hródě hókali zahrádkářské, zemědělské a nekeří choroši ešče aji sedlácké. Po sametovým valčíku si začali namistrovaní borci hókati po amícku – farmářské.

Hafo jářů je temu curyk, co sem si dal hoknové scuk s vyfiknutém borcem. Hlásil taky, že hokní jak farmářské. Hodím teda dotazník, esi maká na farmě s békama a stračenama nebo na farmě s turkyňo, řepkó a pšenkó.

A von nato: „Neé, já mám zoncnovó farmu!“

A i když nám od těch dob slunečních farmářů přibylo, hantec furt dýchá.

Zvonky z lajby III

Jiříku, co sis pro nás připravil na dnešek?

Opět dva krátké příběhy z mého života. První bude o mé služební cestě do Prahy.

Bude třeba vypíchnout nějaká slovíčka?

Snad jen tři: Chabrusová krkovička = nemocný krk, nahodit rohlík = usmát se, strážek knóbla za žgraňo = stroužek česneku v ústech.

A ještě poprosím Edu, aby si zahrál na Pražáka. **Jasnačka Jiříku, tak deme na to.**

Služebka: Hrnů si to na služebku do Práglu. Mám nějakó chabrusovó krkovičku. Žmólám za žgraňo strážek knóbla a tym to kurýruju. Vyhópnu z krtka a šmíruju, vodkád' valí můj bus. Nésu si jisté a tak hážu dotazník moravskó řečó: „Jede tentok bus do Modřan?“ Cajzl nahodí rohlík a vaří na to:

„Se ví, že jede“ a přifaří k temu eště hlášku:

„Vy se ale na té Moravjé máte skvělé, z vás je ta zabíjačka cítit až tady v Praze.“

Druhý příběh, který bude z mých studentských let, se odehrál v Brně na Moravském náměstí a nazval sem jej „Tadyk bačujó mliko“.

A slovíčka?

Slovíčka nebudou potřeba, ale mohli bysme sajtně připomenout dva významné brněnské básníky a rozhlasáky Jana Skácela a Oldřicha Mikuláška. O těch je totiž ve storce zmínka.

Řada zejména mladších posluchačů určitě neví, že básník Oldřich Mikulášek působil v letech 1952 až 1956 v literární redakci brněnského rozhlasu. Kolektiv této redakce pak v roce 1954 posílil básník Jan Skácel, který zde pracoval do roku 1963. Oba básníci měli spolu kuriózní vztah. Proslýchá se totiž, a také ve Wikipedii to píší, že Jan Skácel přebíral Oldřichovi Mikulášskovi manželku Boženu.

Ale vraťme se ke storce z mý lajby. Eda by si v ní mohl zahrát vrchního.

No borci, eště že mě máte, na štěky su vám dobré.

Já bych jen posluchačům upřesnil, že štek je v divadelním slangu nepatrná či krátká role. Ale vraťme se k avizované storce:

Tadyk bačujó mliko: V sendesátých járech sme zgómli na futrách putyky Belva na Moraváku, kde placama sicnili a hyntýrovali taky bardí Žanek Skácelůj a Olda Mikuláškůj, cedulu „TADYK BAČUJEME MLIKO.“ Špica, to štyngčí čurinó. Vtruknem tam, hodíme sicnu a zahlásíme pinglovi: „Dva krygle mlika.“ Čtvrt hodky a kulový. Pinkl líce kolem akorát se škopkama. Hážem repete: „Šéfulo, dva krygle mlika“. Další čtvrt hodka vodvalila do kopru. Potem doklupal fira knajpy a zahlásil:

„Soráč borci. Máme tak kulový, mliko né. Vono ho tu nikdo nechlašče, dáte si škopek?“

„A proč teda tá cedula na futrách?“

„Tá je tam na befel.“

Zvonky z lajbky IV

Dnes bych tady měl jednu vzpomínku na mou babičku. Samo, že v hantecu. Bydlela v jednom malém městečku. Mělo sice 5000 obyvatel, avšak pro Brňáky to byl venkov, teda lont.

Bude třeba vypíchnout nějaká slovíčka?

Snad jen čtyři: Flákotář = řezník, krumple = brambory, futrbóda = stánek s občerstvením, kajzerka = druh housky s vyraženým křížem na horní straně.

Posloucháte borci, a to negdo negóme, co to je kajzerka?

Budeš se divit, ale 50 kiláků od Brna to už řada lidí neví.

A proč se tý žemli hóká zrovna kajzerka?

Legenda říká, že je měl v oblíbě rakouský císař a proto byly nazvány die Kaisersemmel, tedy císařské žemle. Skutečnost je však prozaičtější, už v roce 1750 je uvedl na trh vídeňský pekař Kayser.

Ale vraťme se od žemlí k mé vzpomínce na babičku. Edo, tebe poprosím, aby sis babičku zahrál.

Jasnačka Jiříku, že si to ty, tak deme na to.

Vizitačka u oldmutry

Minuló sobotěнку sem vysadil vyzitačku u oldmutry na lont. Hned, jak sem vodmachloval futra, namísto vítačky do mě začla klavírovat:

„Tadyk máš kabelu a povalíš curyk na nádr a tam kaufneš ve futrbódě štyry kajzerky a potym na rynku v kšeftu vedle rathauzu ešče štyry lópáky. Štrekó na domášov hodíš stopku u flákotáři a tam kaufneš půl kilca sádliska. A val, abych ti mohla ukochčít smažák s krumplama.“

„Poslouché oldmutra, a to nemůžu kaufnót aj ty kajzerky na rynku?“

„To teda né, na nádru majó špicovjější kajzerky, ale ty gumový lópáky z tama mně vubec nešmakujó!“

Tak sem vodplachtíl na nádr a kaufnul kajzerky. No dyž sem doklapal do kšeftu na rynku, lópáky už neměli. Pasovka. Valil sem teda půl kiláku curyk na nádr a kaufl ty lópáky tam. Koc z futrbódy ze mě měla akorát čurynu, jaké su sklerotik. Hodil sem ešče vodbočku pro sádlisko a za tři štvrtě hodky sem doklapal na domášov k oldmutře.

„Des bloncal tak dlóho?“ hókla a vokoštovala lópák:

„Špicové! Jak dycky. Lópák vod nádru bysem do huby ani nepichla.“

A finišová gómka?

Náčelníku, no přeci „co je dneska svaté recht, zétra už byt nemusí“.

Zvonky z lajbky V

Borci, o čem bude dnešní vysvětlovna?

Dnes jsme si s Edou připravili dvě storky z naší lajbky, tedy dva krátké příběhy z našeho života. V tom prvním se nám Eda pochlubí, jak čekal na vlak ve skříni.

Bude třeba připomenout nějaká slovíčka?

Raději ano, poslouchají nás nejen v Brně.

Zmóglovat do kopy = sestavit, staré nekde pali = manžel se nachází někde pryč, zamachlovat se do šraňku = zavřít se do skříně, vtruknót do šraňku = vlézt do skříně, naštychovat curyk = vrátit se zpět, zčóhnót kafčo na ponku = uvidět kávu na stole, šrotovat v budce = intenzivně přemýšlet.

Edo, zdvihni aogle vod teho mobilfóna!

Už, už. Tak sajtno, nastražte ovary:

Moja sóseda, špicová koc, si kaufla novodur šraňk. Borci z kšeftu ho dotahli, zmóglovali do kopy, sóseda zacálovala a voni vzali dráhu. Najednó za barákem profrčel šnelcuk a dvirca vod teho šraňku sebó flákly na lino. Co s tym? Staré nekde pali. Koc teda doklapala pro mě. Přihefl sem ty dvirca šróbama. Za chvílec za barákem profrčel córák a dvirca sebó zaséc flákly na lino. Tak sem šplíchl: „Já je znova přiheftnu a potym se zamachluju do šranku. Zmerknu, keré šrób uletí prvý v lajně, a tam máznu betelněší.“ Sóseda kévla a valila ukochčít kafčo a já sem vtrukl do šraňku.

V tym naštychoval curyk na domášov sosed. Zčóhl kafčo na ponku a novodurové šraňk. Vodrygluje ho a tam zmerčí mě. „Co tu mózuješ?!“ békne. Zašrotovalo mě v budce a vařím na to: „Vysaď mě zrovna mixnu. Dyž ti šplíchnu, že tu vařím čekárnu na cuk, nezbaštíš mě to.“

Druhá storka bude vo mým fópáčku z gympláckýho scuku.

Slovíčka budou potřeba?

Opět jen pro nebrněnské posluchače. Takže: po štyrech pětkách járů = po čtyřiceti letech, zapsal sem = všiml jsem si a chytat zrzku = hnědnout nebo rezivět.

To su teda zvědavé, jaká čurina z tebe vypadne.

Ale kolegó. To sem vám jednó doklapal na scuk absošů našeho gymplu. Po štyrech pětkách járů. Koc se tam lochčily a já sem zapsal, že nekeré z nich majó kelcny bílý jak pěna na škopku. A tak sem hodil dotazník: „Poslóchéte borcky, čím si pucujete kelcny, že je máte takový bělóčký? Ty moje už chytajó zrzku a negómu, jak to vypucovat.“ Jedna z nich po mně hodla čučku, jak dyby mě chcela vodkráglavat, a zapiščela: "Tříkrát do tédňa je pichnu do hořčičáku s Coregatabs."

Nechtěl bych být v tu chvíli v kůži ani jednoho z vás. Ale čo bolo, to bolo, přežili jste to oba.

Železnicka

Dnes budeme pokračovat v povídání...

Zahamuj Náčelníku, máme tu mimořádnou aktualitu. Už vytrósil z budky, že nás náš posluchač Rudyn Hornůj nás pozval na Rolu, aby sme tam nasávali ajznboňácké hantec?

No nevytrósil, vy už jste na tom nádraží snad byli? O tom nic nevím.

Byl jsem tam sám, protože si náš posluchač Ruda přál, abych si s sebou nebral žádné kamarády. A tak Eda ostróhal mrkvu.

A dobře mu tak, nemusí vlézt všude. A co interesantního tam zgómls?

Vysadil sem vizitačku ajznboňácké Regionální centrály výukových válek neboli Regionálního centra vzdělávání. A tam sem zgóml „cvičné glajz“ – to je výcvikové modelové kolejiště, na kterým trenýrujů novoduroví vépravi, vechtři, vekslaři a další borci a koc vod glajzí.

Já bych jenom dodal, vépravi jsou výpravčí, vechtři jsou signalisté a vekslaři, to nejsou směnárníci ani nelegální obchodníci, ale výhybkáři.

Jasnačka náčelníku. Já sem teda gómal, že Jiřík dovalí s bonzblokem nafólovaném výrazivem z ajznboňáckého hantecu a von tam valí vočumovat krpátý mašiny a vágle!

Neboj kolego, na ajznboňácké hantec taky donde. Tumloval sem proto, že ten „cvičné glajz“, to cvičné modelové kolejiště, chcó cajzlovský věšky vodlifrovat do Práglu. A tak sem ho chtěl zgómnót, dokavád' ho máme eště v Brnisku.

Aj, aj, aj, to mně připomíná storku se Slovanskó epopejů vod Alfiho Muchy. Taky ju chceli mět v Práglu, ale veřejné majnung helfl temu, že je epopej zatím vypláclá v zámošu v Moravským Krumlově.

No a tady máme další unikát, výukové kolejiště, které není řízeno nějakými tlačítky a vypínači, ale pomocí profesionálních zařízení. Takových, jaké se nacházely nebo ještě stále nachází ve vechtrovnách či na moderních řídicích pracovištích.

Sim tě, v jakých vechtrovnách, snád' v hradlech a stavědlech. Aby sajtna kóřila, to só takový ty baráčky, ze kterých se na ajznbánu přestavujó veksle a klacky, teda výhybky a návěstidla.

No právě, a to je na tom to unikátní. Ale kolego, kdes pobral tyto vědomosti?

Jiříku, zapomněls, že každý dva tédně valím na lauf za Kačkó do Novýho Města nad Metujó. Kus štreky po koridóru a kósek štreky po regionální štrece. Hážu čučku z vokna a interesuje mě to. No...

To je teda chválíhodné. Takže až nekdy přístě vytahnu s kabele ten bonzblok s ajznboňáckým hantecem, nebudu na to sám.

No to teda nebudeš. A dyž nebudem kóřit neco my dva, hodíme dotazník Rudynovi.

Ale kolegové, to až někdy přístě, náš čas vypršel, už máme skoro sekeru. Hantec déchá.

Hantýrky a slangy

Úvodem

Tak borci, o čem bude ta dnešní vysvětlovna?

Poslouché náčelníku, my sme s Jiříkem narazili na webových stránkách Zprávy z Moravy na článek nazvané „Rozhlas naší Moravy“. A v tymtok článku nahodil autor do placu vážnú záležitosť. No tadyk to máš a přelóské to.

„Proč stanice (myslí se tím ČRo Brno) neuvádí, kromě hudebního folkloru, pořady s jedinečnou regionální mluvou nejméně Slovácka, Valašska, Horácka a Hané? Místo toho denně bombarduje posluchače brněnským hantecem, mluvou brněnské chudiny, jejíž současná verze neodpovídá původnímu znění z 19. a začátku 20. století.“

Co bys na to hókl Jiříku? Ale né jak rozhlasák, ale jako borec aktivně se interesující vo brněnsko hantýrku?

Nejen brněnský hantec, ale ani dnešní mluva Slovácka, Valašska, Horácka a Hané není stejná, jako byla před sto lety. To vzhledem k vnějším okolnostem není ani možné. Bohužel jsou dneska moravské dialekty jejich rodilými mluvčími upozadovány a zejména mladší Moravané čím dále více používají středočeskou gramatiku. A mnozí z nich se za svůj rodný dialekt stydí a snaží se mluvit spisovně. Zatímco náš hantec furt dýchá.

To je ovšem můj pohled podložený vlastním pozorováním či spíše posloucháním. Jak rád bych se ovšem mýlil.

Ale aby to teda nebylo jiné regionům líto, tak navrhuju, abysme semo tamo aj my zabróšili do nějakýho jinšího hantecu, než je ten náš brněnské.

Hantýrka hornická I

Již jsme si v naší hantecové drbárně povídali o různých profesních slanzích, o šalinářském, mysliveckém, policejním, stolařském... A shodou okolností jsme narazili na bývalého předáka na dole Jindřich II ve Zbýšově Rudu Cupáka ze Šlapanic. A díky jemu si dnes řekneme pár slov o havířském hantecu.

Úvodem si stručně popíšeme, jak vypadala Rudova směna neboli šichta v tomto dole. Když Ruda přihasil před šestou do práce (do hokny), ve známkovně (kerý hókali céchovna) vyfasoval známku, hodil na sebe fáračky (tak tam hókali hornickému mundúru), vyfasoval šalinovú lampu (kerý hókali nyfka) a masku proti plynům (teda gásmasku). Pak se ohlásil mistrovi (v hornickém hantecu mu ševelili štajgr), který mu sdělil, co bude jeho pracovní skupinka (partyja) dnes dělat. Potom sfárali výtahem dolů a odebrali se na své pracoviště. Někteří pěšky, jiní důlním vláčkem.

Já bych tě na tomto místě přerušil. Posluchači určitě nevědí, že cesta od výtahu na pracoviště mohla být klidně stovky metrů dlouhá. Někdy to byly i tři kilometry jízdy vláčkem ve vodorovné chodbě.

Když dorazili na místo, zadychli si, hodili něco za škraň a pořádně se napili. Nemyslete si však, že to byli nějací ulejšáci, když hned jedli a pili. Ono totiž v kilometrové hloubce je teplota 40-50 stupňů celsia (je tam hicna 40-50 Celestýnů). A teprve pak začali pracovat (hoknit Jiříku, hoknit). Oni však říkali raubířovat.

Já pro posluchače upřesním: V dolech se rozlišuje rubání uhlí (rubačka náčelníku) od ražby chodeb ve skalách. A Rudova partyja se věnovala právě této ražbě. A aby to nebylo tak jednoduché, tak ražba je vždy vodorovná. Pokud se jedná o svislý směr, tak tomu se říká hloubení.

Práce Rudovy partyje spočívala v prodlužování vodorovných chodeb. Nejprve byly do horniny vyvrtány díry. Podle tvrdosti horniny 1-2 metry dlouhé. Do nich se umístily válečky (šulky) trhaviny. Po odstřelu následovalo vodbagrování odstřeleného materiálu (tedy šutrů), který se nafedroval do vozeků. Ty vodtáhla krpatá mašina k výtahu (k liftu). A když byl tento matroš vodlifrovaný a bylo to potřeba, makalo se na výztuži.

Já opět upřesním: Chodba, na které Rudova partyja fachčila, měla tvar železničního tunelu a šířce 5 metrů a výšce 3 a půl metru.

Když se blížil fajrunt, vodpochodovala partyja k výtahu a vyfárala horajn na povrch zemský (teda na hródu). V céchovni se vodcéchovali, tedy nechali tam známky. Podle známek se poznalo, zda se všichni vrátili nahoru.

Sajtno, všimli ste si, že na mě zaséc zbyly akorát krpatý štěky?

Kolego, sice krátké, ale důležité. Příště ti to vynahradíme.

No eště že tak.

Hantýrka hornická II

Minule jsme si povídali o tom, jak vypadala šichta borců z ražby v ločně Jindra dvojka – tedy na dole Jindřich II u Zbýšova. Dnes na to navážeme...

Počké, počké náčelníku, posledně nahodils slibůvku, že v dnešní drbárně nebudu mět jenom štěky jak posledně.

Nezapomněl sem na tebe, nepruď furt, za chvílec uvidíš. Kde jsem to skončil?

Říkals, že dnes navážeme na minulé povídání a chtěls posluchačům sdělit, že se dnes dotkneme havířské hantýrky.

No hlavně, že oba víte, co mám dělat. Tak sajtno, na začátek troška osvěty: V rosicko-oslavanském revíru se uhlí těžilo od roku 1755. Důl Jindřich II, o kterém jsme se posledně bavili, byl uveden do provozu v roce 1976 a zavřen v roce 1991. Měli bychom na něj být hrdí. Byl to totiž nejhlubší uhelný důl ve střední Evropě. Měl hloubku 1458 m. Jen uranové doly byly hlubší.

Náčelníku, eště k temu neco máš? Už ne. Tak sajtno, a my si teďka šplíchnem pár výrazů z hornickýho hantecu. Jiříku, na tobě bude překlad do moravštiny. A náčelníkovi necháme už jenom pár štěků. Jako třeba hantec déchá

Prvý sloveso neboli výraz: Ražba – zní to skoro spisovně, no... Ražba je práce na vodorovném tunelu ve skále, svislé díře do země se říkalo jama nebo šachta. Náš poradce Ruda Cupák zdůrazňuje také, že svislá šachta se hloubí a vodorovná chodba se razí.

Špica. Valíme dál: Rubání, rubačka – ostravaci hókali taky rabuňk – to je vlastní těžba uhlí

Šéfuje temu štajgr – štajgr je mistr, toto slovo jsme převzali z němčiny.

A óbrštajgr, to zní sice jako velmistr, ale je to šéf tych štajgrů. A sunem se dál:

Raportování, raportovačka – to je služební sdělení. Óbrštajgr raportuje štajgry, štajgři potom předáky. Předáci i sebe navzájem... Můžeš pokračovat.

Fáračka – to je hornický pracovní oděv ze speciální textilie, aby neházel jiskry.

Další sloveso: Gázmaska – doslova plynová maska, tu měli pro případ úniku nějakých nebezpečných plynů. Starší borci znají gázmasky z vojenské služby.

Valíme dál: Nyfka – to je lampa napájená z NiCd akumulátoru. Ale Jiříku nefelil ses? Ni je sice nikl, ale Fe je přece ajzna, železo. Tak nikloželezný, né? Mne to taky zarazilo, ale vyšťoural jsem, že NIFE je název švédské firmy, jejíž pobočka u nás za první republiky vyráběla akumulátory. Co tam máš dál?

Luftna nebo taky luufina, to byla róra, keró se luftovalo – tj. rozváděl se čerstvý vzduch.

A deme na vozéky. To góme každé, ale kdysik se jim ševelilo hunty. Někde jim říkali něžněji – huntíky. A tento název souvisí se psem. Německy Hund. Když je kdysi horníci tahali sami, měli při tom jazyky vyplazené jak přehřátí psi.

Kolegové, musím vás zastavit, náš čas vypršel. Co říci závěrem: Ať žijí rubači, kólkaři, baňáli či jak ještě říkáme horníkům v naší hantýrce.

Hantýrka jeskyňářská

Již jsme si v naší hantecové drbárně povídali o různých profesních slanzích, o šalinářském, mysliveckém, policejním, stolařském... A shodou okolností jsme narazili na jeskyňáře Rudu Cupáka ze Šlapanic. A díky jemu nám dneska Jiřík s Edou mohou říct pár slov o činnosti jeskyňářů i o jejich hantýrce.

Sami jeskyňáři říkají své činnosti bádání. A toto bádání spočívá v nalézání nových jeskynních prostor. A to je s velké části spojené s kopáním a dopravováním přebytečného materiálu na povrch zemský.

Počké, počké Jiříku, tos to hókl ve spisovštině, ale jak se to řekne v našem nebo v jeskyňářském hantecu?

Pardón, kolego. Takže: lochna nebo d'óra – to je **jeskyně**, fedrovat, kyblovat, pekáčovat nebo lódnovat hlinu a šutry aus – **přesunovat materiál z podzemí ven v kýblech, v lódnách a podobných nádobách.**

Ale než jeskyňář začne bádát, musí se patřičně vybavit a obléct (**narychlovat si vercajk a vohoz**). Základem oblečení je overal (**oviš**) a gumáky (**gumcle**), na glocnu si narazí blembák s čelajznó (**teda přílbu s čelovkou**), do paprčí bafne gracu. **To je motyčka. A s tymtok minimálním vybavením už může vliťnót mózovat do nejaký krasový lochny nebo d'óry.**

Méně prostupným lochnám nebo d'órám říkají jeskyňáři kolenačky a plazivky. A víš, co je to kalibrátor?

Nóó, nejaká mašinka slóžící ke kalibraci, né?

U jeskyňářů je to však ten z nich, který má nejrobustnější postavu. A kama se prosóká ten, prosókajó se tam aji vostatní.

Poslyšte kolegové, podle mne zacházíte příliš do detailů. Naše posluchače by určitě zajímalo, jak se v hantýrce řekne jeskyně, propast, žleb, krápníky a podobně.

Jasnačka Náčelníku, tvé přání je pro nás befelem. Tak já začnu. Edíku překládej.

Krasová lochna, krasová d'óra – **jeskyň**, Lochna vod Kači – **Kateřinská jeskyň**, šluchta – **propast'**, Velká Šluchta – **propast' Macocha**, krasové gajbl – **žleb**.

A teďka něco vo tym, co můžeme zmerčit v krasových loknách: Karapase – to jsou krápníky, a ty sortýrujeme na **visáky** – to jsou krápníky visící ze stropu, jsou-li duté, říká se jim brčka nebo makaróny. **Eště tam můžeme zmerčit stojáky** – ty vyrůstají ze země, a **spojáky** – to jsou ty, co propojují strop se zemí.

A já bych se teď vrátil na povrch zemský. Když se potok ztrácí v zemi, říkáme tomu ponor. **V hantýrce vtruk pod hródu, třebaš Hostěnické vtruk je Hostěnické propadání.** Místu, kde potok vyvěrá ze země, říkáme vývěř. **V hantýrce je to véchod, třebaš Véchod Řičky štykl štreky vod krasový lochny Pakárňa – pardón – Pekárňa.**

Kolegové, rozjeli jste se hezky, ale čas letí. Jediné, co dnes ještě stihneme, je popřát všem jeskyňářům a lochnozpytcům hodně úspěchů v bádání.

Hantýrka kamioňácká

Během těch několika let, co si v naší jazykové dílničce povídáme o všem možném, jsme se již dotkli šalinářského a železničního slangu. Dnes bychom si mohli povědět něco o slangu řidičů nákladních vozů a kamionů. Za tímto účelem jsme kontaktovali Vraťu „Montyho“ Šarapatku, našeho ataše v sajtně kamioňáků. Úmysl byl dobrý a výsledky jsou také dobré.

A tak se nyní podíváme, jak začíná takový normální den kamioňáka. Ráno odemkne kamioňák kabinu...

Počké, počké Jiříku, sme přeci v hantecový drbárně a tys začal ve spisovštině. To je pasovka!

No dobře. Takže: Mórgen vtrukne šofc do bódy (do kabiny) svýho kozla (tahače), za kerým má připojené baťoh (tedy návěš). Může to byt kontyš (neboli kontejnerový návěš), plachetnica (to je plachtový návěš), frigo (což je chladicí návěš) nebo taky žebříňák (to je návěš na přepravu klád nebo trubek).

V bódě hodí špiz na hladový auglu (v kabině se podívá se kontrolku paliva), nakopne motor, bafne do pazór kulatý lopatu (volant), nakupluje kvalt a valí na trasu. Někdy má baťoh nafólované (veze naložený návěš), indy zaséc valí s luftem (to znamená, že veze prázdný návěš).

Tak kulatý lopatu? Tym se jako myslí koláč neboli kolečko ve vágnu, teda volant?

Ano, a profesionálním řidičům se také říká „borci vod kulatý lopaty“.

Jiříku, dyť to musí bét pohodička sicnit za kolečkem a valit vod štatlu ke štatlu.

To se mylíš kolego, vzpomeň si na zonku Ladi Vodičkovýho „Šofc ten těžký hoknu má“ – tedy „řidič ten tvrdý chleba má“.

No, tak sem se felil. Soráč borci. Noty na vágn teda mám, ale věčinó valím šalinó, busem nebo cukem, a tak nésu v temto fochu kované.

Já bych tedy pokračoval připomenutím některých těžkostí tohoto povolání.

Múró borců vod kulatý lopaty je štauec (to jsou zácpy či kolony) nebo dokonce zašpérovaná silnic (uzavřená či zablokovaná silnice, např. dopravní nehodou) a taky votlačená kostra (unavené tělo) nebo uondaný auglrolety (unavené oči).

Ale nebuďme jen pesimisté. Podívejme se ještě na nějaká zajímavá slovíčka z tohoto oboru: Tak třebá – fofršťrása, áčko nebo děčko – to je dálnice.

Děčko, to kóřím, Dé jednička do Práglu, Dé dvojka do Čobolska, ale co to áčko?

Kolego áčko jako autostráda, německy autobán. Je opravdu vidět, že se s kulatou lopatou moc nekamarádíš.

Kolegové, musím vás stopnout, více toho dnes nezvládneme. Popřejme borcům od kulaté lopaty pohodovou jízdu bez nehod a průšvihů a nám všem, ať hantec déchá.

Hantýrka policejní I

Dneska zabrousíme do policejního slangu. Stejně jako naše brněnská hantýrka obsahuje spoustu germanismů a mnohé výrazy má s ní společné. A tak se nyní vydáme na procházku tímto slangem.

Ajnclík = samotka; anton = dodávka na převoz zadržených.

A hned mne napadá, to má něco společného se jménem Antonín?

Ve vysvětlivkách ke Švejkovi je uvedeno, že zatčení byli naloženi na vůz s koňským potahem. Prvním kočím tohoto vězeňského povozu byl Antonín Douša, kterému se říkalo Anton nebo také Antoušek. Jiní zase tvrdí, že je to podle berlínského vězení v klášteře svatého Antonína na Antonštráse.

Pojďme raději dále.

Befél = rozkaz; bengál, céres, virvál = výtržnosti; bonzblok = zápisník; fóšrift = předpis, návod; gorila = osobní strážce; handl = obchod; hampéz – dnes bysme řekli Moulin (čti mulén) Rouge.

Tady bysme se mohli zastavit. Brněnský Moulin Rouge na Slovákové ulici je nenávratně pali, tedy zbourán. Co vlastně znamená tento název?

Moulin Rouge neboli Červený mlýn je slavný pařížský kabaret založený na konci devatenáctého století. A za starých časů tam bylo možno si odvést nějakou rozpustilou tanečnici na pokoj a...

Ale vraťme se zpět k policejnímu slangu.

Haubna = automobilová kapota; haprovat = špatně fungovat; jít na šlapku – to nemá nic společného s lehčími ženštinami, znamená to jít na obchůzku; jobovka = špatná zpráva.

Proč, to hned vysvětlím: Onen Job byl jeden ze spravedlivých starozákonních Židů, který nezaslouženě velmi trpěl. Po něm je též pojmenována Jobova zvěst neboli jobovka, což je velmi špatná zpráva.

Ale čas nám utíká. Pokračujme – krajzák = krajská věznice nebo také krajský soud; kápo = šéf, nadřízený; napichnót se = odposlouchávat; opáskovat = označit páskou s nápisy „vstup zakázán“; pekáč = auto ve špatném technickém stavu; světlo, světla = semafor; šarže = hodnost; výslednost = výsledky práce policisty za uplynulou službu; trubky, trubičky = alkoholový testr; zařvat = zahynout, zemřít; a zmačknót = vystavit psychickému či fyzickému nátlaku.

A to by mohlo dnes stačit, už jsme toho do posluchačů naklavírovali dost.

To se ti povedlo. Klavírovat znamená v tomto slangu snímat otisky prstů.

Tak přátelé, dnes již jsme toho do vás již naklavírovali dost, a tak končíme přáním – necht' policejní slang žije a rozvíjí se.

Hantýrka policejní II

Když jsme si povídali o policejním slangu, řekli jsme si, že výtržnostem tam říkají bengál, céres či virvál. Co kdybysme se na ně podívali podrobněji.

No já su pro každó výtržnost.

Takže začneme slovem bengál.

To pochází z cigánštiny, kde bengáles znamená d'ábelsky, divoce či zuřivě.

A céres?

Córes jsou v rakouštině a také v řeči jidyš hádky, problémy, mrzutosti a nepříjemnosti. Stará zlodějská a vězeňská hantýrka si toto slovo pozměnila na kséres. A byl to křik, povyk či hádka.

A co virvál?

Německy der Wirrwarr je mela, zmatek, binec či nepořádek.

V brněnštině máme pro výtržnosti ještě další výrazy. Například brajgl, bugr, čurbes nebo kino. Podívejme se i na ně. Začneme slovem brajgl znamenajícím hluk, výtržnosti nebo nepořádek.

Tady nás ovšem čeká překvapení. Nepochází ani z němčiny, ani z francouzštiny či jiného jazyka. V 16. století žil v Holandsku docela známý malíř Pieter Brueghel. Správně se to čte Bréchl, ale mnohem častěji se jeho jméno komolí na Brygl nebo Brojgl. Když se podíváme na řadu jeho obrazů, zdají se nám chaotické a přeplácané věcma i lidma. A takový zmatek byl pojmenovaný po jeho tvůrci – brajgl. Naše konzultantka tetka Picmánková však říká, že to není díky obrazům, ale podle toho, jak se chovali a co dělali bratři Brojglové, když vyšli podnapilí z hospody, kam chodili tak rádi.

Dalším výrazem pro výtržnosti je bugr.

Ten se odvozuje se z maďarského bög = řev

Hluku, povyku, výtržnostem a zmatku říkáme také čurbes.

Lingvistici říkají, že koncové -bes je odvozeno z jidyšského bejs = dům. Z tohoto pohledu čurbes je složenina slov čór, neboli zloděj, a bejs což je dům. Čurbes byl tedy původně zlodějský dům. A experti tak nějak automaticky předpokládají, že v těchto domech bude jak nepořádek a zmatek, tak i hluk. A budou se tam dít i všelijaké jiné neplechty.

Posledním výrazem pro výtržnosti bude kino, což se dá přeložit jako podívaná.

Slovo kino je odvozeno z latinského kinesis = pohyb. Kino je situace, kdy se něco zvláštního či zajímavého děje, a je tedy na co se dívat. A když máme z nekeho kino, tak se bavíme na jeho účet.

Hantýrka politická

Nedávno jsme se bavili o praní špinavých peněz, a tak nás s Jiříkem napadlo, že bychom se mohli podívat alespoň v rychlosti na další podobná ustálená spojení používaná v politické hantýrce.

Navrhuju převážně v češtině. Dvě hantýrky současně by mohly být pro posluchače moc náročné sousto.

Začal bych porcováním medvěda, v hantecu bychom mohli hovořit o rozparglování méďana.

Já si to představuju takto: Vláda představí rozpočet, tedy méďana. A poslanci z něj začnou ukrajovat, aby pomohli zafinancovat další akce jako sportovní halu v jejich obci, opravu mostu v jejich okresním městě a podobně.

A mohl bys vygenerovat, jak to vzniklo. Proč se porcuje zrovna méďan?

To je mimo moji rozlišovací schopnost.

Tím dává Jiřík najevo, že o tom skoro nic neví.

Ale mohlo by to klidně pocházet z Brna. V brněnské plotňáčtině medvěd = kvalitní pokladna a skolit nafutrovaného medvěda znamená vyloupit plnou nedobytnou pokladnu.

A s tím souvisí další fráze: Například odklonit peníze, tedy ulít prachy. V hantecu bychom řekli podojit erár nebo sfachčit špicové tunel.

Aby náš záměr prošel, musíme to nějak vykomunikovat, tedy okecat či odpůrce ukecat.

Pak je třeba vše právně vyčistit, tedy zajistit, aby se nám to podařilo. To znamená zkusit vytvořit skulinu v zákoně, aby bylo možno jej nějak obejít.

Tomu se říká také legislativní kutilství, což jsou aktivity vedoucí k vylepšení zákona v prospěch těch kutilů.

Nakonec musíme tu změnu provolit, jinak řečeno protlačit tento návrh napříč politickým spektrem i za cenu pragmatických ústupků opozici.

S tím jsou však spojeny nenulové náklady. To ovšem není pár kaček, ale často pořádný balík. V hantecu bychom řekli ranec lováčů.

Ale to jsme se již nekonečně vzdálili od brněnského hantecu a já bych si dovedl představit, že bychom skončili našim standardním způsobem. A to pozdravem hantec déchá

Počkej, počkej. Já bych se ještě pozastavil nad dvěma zajímavými politickými pojmy. Prvním je většinová pravda.

Já bych ji klidně nazval většinový omyl, protože často mají pravdu jen někteří do problému skutečně zasvěcení. Ti ostatní mohou být klidně vedle jak ty jedle.

A druhým pojmem je trvale udržitelný rozvoj. To mi zní, jako že chtějí formou většinového souhlasu odhlasovat neplatnost přírodních zákonů.

Toto bych už dále nerozebíral, jen bych připomněl, že lidová moudrost říká, že žádný strom nevyroste až do nebe.

Hantýrka rybářská

Na břehu řeky Svratky kvete rozrazil, na břehu řeky Svratky roste nízká tráva, rád chodil jsem tam denně, s udicí a snil, že připluje sem rybka moje, zlatá, pravá.

Ano, ano, sajtno, to je parafráze na známou báseň Vítězslava Nezvala. Uvádí téma dnešní hatecové drbárny. Budou to ryby a rybáři. A protože ani jeden z nás tří nerozumí rybařině, vydali se Jiřík s Edou chytat rozumy na břeh řeky Svratky mezi Komínem a Bystrcí.

Tak kolegové, jak jste pořídili.

Levě, náčelníku, levě. Museli sme to z fišlařů (to jsou rybáři) tahat jak z chlupatýho dečmena. Brněnské hantec negómó a s fišlařskó hantýrkó to nebyla taky žádná hitparáda. Na každýho sme pískli „kóšó, kóšó“ a kdo kóřil, vo co valí, s tym sme hodili hantec.

To kóšó, kóšó jsme opravdu říkali v hantecu. Znamená to – berou?

Mohli byste se nyní pokusit stručně popsat činnost rybáře při lovu ryb, vypíchnout nějaké zajímavé rybářské termíny, a pokud nám zbyde čas, tak třeba i názvy ryb.

Tak to tedy zkusíme: Fišlař přinde k řece na štond (to je plácek, kde rozbali svůj vercajk). Vytáhne z báglu onklu (udicu), na kramlík (na háček) napichne hlístu nebo štykl brzdy (kósek chleba) a flákne to do vasůvky. A hází čekanku, eši nejaká fišla ťukne (teda eši zabere).

Dyž nejaká zatne (tzn. zabere, zakousne se do návnady neboli do futra), vymajcuje ju fišlař z vasrovice na sengru (vytáhne rybář ji z vody na vlasci) a pichne ju do kýbla nebo do nejaký fišlařský štódve. No, a když je spokojené s úlovkem nebo s meditací u řeky, sbalí cajky a vodplachtí na domášov.

Mohli bychom si nyní připomenout důležitá rybářská slovíčka. Jak se řekne třeba udice? Udice se řekné... Hůlka, Jiříku. A taky klacek nebo onkla.

Tak pojďme dál: Kramlík, to je háček, rumpál nebo špulka – to zase naviják, sengr – vlasec, tauc nebo rósňák – žížala, poslat brko do vasrovice – nebo taky – šóstnót tam rósňáka – to znamená nahodit, šupnót tu návnadu do vasrůvky. Vymajcovat fišlu – vytahnót rybu. Na co jsem ještě zapomněl? Na základní tázanec, kóšó? – tedy berou? A dyž fišlař zaševlí: ani to neťukne, říká nám tím, že neberou.

A na závěr bychom mohli posluchačům prozradit, jak nazývají rybáři od Svratky nej-důležitější druhy ryb.

Jasnačka náčelníku, tvůj vinšovanec je pro nás befelem. Deme na to.

Začneme kaprem – to je kaprál nebo taky kapřild, pak tu máme sumce – to je sumál, slizón nebo taky fósáč. A štika? Té hókajó zubatá nebo taky zubalena. Pak třeba okoun. To je vokyš nebo ogoš. A úhoř? Šlauch Jiříku, šlauch. A trebá – zavináč? Si děláš zaséc čurynu, takový vážný téma! Rólmopsla nebo mopsrólka přeci. A to je zavináč z Rybeny nebo ze špizplacky vod komplu?

Kolegové, musím vaši odbornou debatu přerušit. A rozloučím se i za vás – sajtno, hantec dýchá.

Hantýrka řemeslnická

Před časem jsme vám slíbili, že občas zabrousíme i do nějakého slangu. Dnes to bude socialistický řemeslnický slang.

Když jsme měli za starých časů doma řemeslníka, mohli jsme zaslechnout nejrůznější slova i věty, které nám nemusely být hned pochopitelné. Následující příklady jsme převzali z kutilských internetových stránek a přeložili jsme je do brněňštiny. Tak sajtno, deme na ně:

Zatemuj ten vint fitýnky pomocí Stalinových fósů.

Utěsni ten závit instalátérské spojky pomocí těsnicí koudele.

Vyškrábni šlic pod fabionem a natahni tam kaničky pro světlo.

Vysekej drážku pod oblým přechodem zdí a stropu a natáhni tam kabely.

Vodměř si to vod vágrisu.

Odměř si to od speciální značky na zdi, která se standardně dělala ve výšce 1 m nad budoucí podlahou.

Dotahl sem to na hunt, až sem strhl vint.

Utáhl jsem šroub tak moc, že jsem strhnul závit.

Vodměř si to sviňákem, a pak brnkačko uděle lajnu.

Odměř si to svinovacím metrem, a pak brnkací křídou udělej přímku.

Máš to pod šťávó.

Zařízení je pod elektrickým napětím.

Máš to ve šlusu a furt ti to padá.

Je tam zkrat a stále vypadává jistič.

Připomeňme si ještě některé méně obvyklé výrazy:

Temovat – znamená utěsnit; Stalinovy fósa – to je instalátérská koudel neboli konopí; fitýnky – to jsou drobné spojovací trubkové díly se závitem. Patřila sem například vsuvka, kříž, kolínko, téčko, mufna, prodloužení či šroubení; vágrys = vodorovné označení na zdi ve výšce 1 m od budoucí podlahy; fabion = je oblý přechod mezi zdí a stropem, který se dělával flaškou od piva; kaničky pro světlo nebo pro šalinu = kabely elektrického vedení; sviňák = kovový svinovací metr; brnkačka neboli značkovací špagát = napnutá šňůra potřená křídou. Když se natáhla a pustila, otiskla na zdi rovnou čáru, šťáva – v tomto případě je to elektřina; a šlus – to je zkrat neboli krátké spojení mezi elektrickými vodiči.

Nejdůležitější řemeslnická slova byla ovšem padla a fajrunt.

Ta znamenala konec směny, jde se domů.

V Brně by nejspíš dodali: A deme na škopek, anebo dáme bahno a zazdíme to prckem.

Hantýrka stolařská

Dnes to bude stolařská hantýrka, tedy slang truhlářský. S naší brněnskou hantýrkou má totiž společnou jednu věc. Základem obou je němčina.

Přečteme si povídání jednoho brněnského stolaře, který šel poradit kamarádovi s opravou police. Roli tohoto stolaře svěříme Edovi, aby měl také nějaké zásluhy. A já budu překládat:

Morgen sem měl šlajznu, a tak sem razil do paluše. Hospocké nám teho nalifroval fůru. Už mám chabrusové gébiš a tak valím aus. Štrekó hodím stopku u kemy na vechtru. Sce, abych mu hodil radílka se štelářem. „Takovému zgarbu sceš fachčit generálku? Já bych to vylifroval aus hnedka.“

Toto každé Štatlař góme. A tak valíme dál a tadyk už bude potřebné vexl.

„Eši to nevypakuješ, tak aspoň ten vixlajvant vodlifruj do šmelcu. Potym by to chcelo vzít na pancak nebo aspoň fuksšvancem. A potym na abrichtku, trochec nacánovat, namastit popem, zarajbovat fonýru a na chvílec pichnót do poků. Nebo aspoň mezi ponkháky. Potym ešče fajnově přetahnót šmirglem a přelakýrovat. A než budeš ten foch pchat curyk na plac, protahni šlic na šrófkách šábrem. Jasnačka, kemo?“

Jestli to nevyhodíš, tak alespoň tu omyvatelnou ubrusovinu hod' do odpadků. Pak by to chtělo vzít na pásovou pilu nebo alespoň pilkou ocaskou. Potom na srovnávačku, trochu zdrsnit, namazat lepidlem, přilepit odstávající dýhu a na chvíli dát zalisovat do lisovacích desek. Nebo alespoň mezi poděráky (to jsou železa v dírách na hoblici). Pak ještě lehce přebrousit smirkovým papírem a přelakovat. A než budeš tu polici dávat zpět na své místo, projed' drážku na šroubech pilníkem. Je ti to jasné, kamaráde?

Přiznávám, že bez toho překladu by mi to moc jasné nebylo a většině našich posluchačů určitě také ne.

Náčelníku, ešipak gómeš, proč máme na Moravě stolaře a v Čechách majó truhlára?

To teda nevím.

No to je proto, že na Moravě tito borci vyráběli stoly, židle a podobné mébl, tedy nábytek. No a v Čechách se specializovali na truhle pro ty, co už natahli brka.

Kolego, tady tě musím poopravit. Ve starší češtině označuje slovo truhla také skříň a ještě dnes je truhlice bedna s odklápějícím víkem. Takže truhlář je vlastně skříňář.

Tak přátelé, a to je dnes od nás všechno. Popřejeme všem stolařům a truhlářům, ať jim facha valí švuňkem pod paprčama, a jejich hantec ať déchá.

Hantýrka švihácká

Náčelníku, gómeš, co to byl třeba švihácké hantec?

No snad hantýrka lázeňských šviháků?

Chyba lávky, minuls brod.

S tím brodem to myslel Eda vážně. Minuls Brod, ne však říční, ale Uherský. Šviháčtina, to byla stará hantýrka zvěrokleštičů neboli myškéřů. Ti se na zimu soustřeďovali do okolí Uherského Brodu a na jaře odsud svižně – proto se jim říkalo šviháci nebo švihaři – vyráželi do celého rakousko-uherského mocnářství. Můžeme si namátkou demonstrovat pár sto roků starých šviháckých výrazů a vět:

Našinec = Slovan; Hlaváč = Němec; vidličky = kalhoty; vobuvačky = boty; kvičák = kanec; nohál = hřebec; vlnáč = beran; rožek = býk; rohaňa = kráva; pazúr = pes; mlsoň = kocour; gégavá = husa; hudec = pastýř; šalanda = hospoda; žinčica = pivo; frča = kořalka; solit = platit; šupky = peníze; hrnót = jít; trknót = dát.

A ještě zkusíme pár vět.

Večír hrne švihař na salaš = večer jde švihák na nocleh. Nacpe si do čmucharě paproš a čmucha = nacpe si do dýmky tabák a kouří. Potom drychme – tedy spí. A nakonec tluče do podkovic – neboli zmizí.

Hantýrka trampská

Dnes zabrousíme do čundráckého slangu. I ten má s naší hantýrkou společnou řadu slov. A tak se na některé podíváme. Víme něco o původu slova čundrovat?

Víme, rakouské tschundern znamená kromě jiného i toulat se a vandrovat. Podstatné jméno čundrák by pak mělo označovat výletníka či trampa. Mezi tzv. lepšími lidmi jsem zaregistroval také výklad „čuně na vandru“.

Čundráci se občas dělí na několik kategorií: Na opravdové trampy, paďóry, mastňáky a astrachány. Tramp v tomto případě ovšem není bývalý americký prezident.

To je opravdový trempík. Toto slovo jsme převzali z angličtiny, kde tramp je tulák, člověk na vandru. K přenocování v lese mu stačila pouhá jedna celta, nic víc nepotřeboval.

A co paďór?

Tak říkali ti opravdoví trempíři „padavkům“. Paďór když už je donucen okolnostmi přespat ve spacáku, tak to musí být minimálně ve dřevěné chatce.

Dalším výrazem je mastňák nebo také mastňál.

Ten označuje městského turistu, přeneseně i člověka z civilizace.

Když se začal rozmáhat tramping, začali takto skalní trampové označovat neukázněné městské turisty, po kterých tehdy zbývaly v přírodě mastné papíry od svačín. Dnes by ale mastňáli zasloužili přejmenovat na igeliťále.

A astrachán?

Tak se říká městskému zhýčkanci, pozérovi, který si na trampa jen hraje, ale jezdí do zděné chaty s vodovodem, koupelkou a splachovacím záchodem. Příkladem bych mohl být já, kdybych ovšem nějakou chatu měl.

A samo že já taky. Taky sem začul, že dyž se kdysik vypravili vopravdoví trempíři do hvozdu, tak kořeni z lontů zašívali svý stačky a cérky, aby je ani na chvílec nezgómli.

A kde vzali trampové toto označení, když astrachán v původním významu je jemná černá kožešina velmi mladých kavkazských ovcí? Byla velmi drahá a šily se z ní módní doplňky pro boháče.

Říká se, že toto slovo zavedl do trampského slangu prvorepublikový novinář a tramp Géza Včelička. Použil je v jednom novinovém fejetonu jako označení zhýčkané mládeže, která se v době předválečného rozmachu trampského hnutí napodobovala výbavou a částečně způsobem života skutečné trampy. A ujalo se to.

Ale hókli ste, že čundrácké slang má s naším hantecem společné kybl slov. Sem s nima!

Tak deme na ně. A vezneme je pěkně podle abecedy.

Bágl = batoh, zavazadlo; bagr = lžíce; betl či betldres = trampský oděv podobný vojenské polní uniformě; cajky = trampské vybavení; cancák = zápisník z cest či památník.

To bys měl ale vobjasnit, protože v hantecu cancat značí valit hlópy kecy.

Pravdu dí ten hoch.

Cancat je kombinací obrozeneckého canit = lichotit a hovorového plácat, tedy tlachat. Původně to ale nemělo hanlivý význam.

A můžeme pokračovat dál:

Čára = hranice; ešus = souprava hliníkových misek na přípravu jídla; fajrák = oheň; chechtáky = peníze; knajpa, osvěžovna = hospoda; pangét = příkop; sezónák = tramp jezdící do přírody pouze v teplém období; vandr = putování, potulování se; vegáč = pohoda; vzít do vleku = vzít s sebou, jít spolu; a zvadlo – to je pozvánka na výroční táborák osady – na tzv. potlach. Kdo neměl zvadlo, nebyl na potlach vpuštěn.

Tak sajtno, právě sme dočundrovali k finišu dnešní hantecový oficíny. A končíme přáním, nech čundrácké slang ještě dlóho déchá.

Hantýrka úřednická

Poslouché náčelníku, hod' vzpomínačku, jak sme s Jiříkem narazili na webových stránkách „Zprávy z Moravy“ na článek nazvané „Rozhlas naší Moravy“.

Vzpomínám si.

A tam autor šrajbčil, že v Erběčku bombardujeme posluchače každé deň brněnským hantecem a na regionální dialekty hážem bobky. A protože nésme experti na regionální dialekty, tak sme se s Jiříkem dohókli, že semo tamo zařadíme do našich oficín nekeré ze slangů, vo kerých máme aspoň trochec páru?

Dobrý nápad. A čím začnete?

Začneme socialistickým úřednickým hantecem. Správný úředník sice mluvil, jak mu zobák narostl, ale v písemném projevu plodil klenoty. Nikdy nenapsal, že odhalil nějaký průsvih a že s tím bude třeba něco udělat. Ale zaperlil třeba takto:

Bylo odhaleno výskytistě nepořádků a je nutno učiniti kroky k zajištění jeho odstranění.

A v dalším hlášení o řešení tohoto problému uvedl:

Bylo odsouhlaseno, že jde o přechodné nedostatky způsobené potížemi růstu, někdy též růstem potíží.

A v závěrečném hlášení hovoří nekompromisně a pro kolegy zcela jasně.

Narůstá nám nedohlcování produktivity práce, i když na druhé straně je třeba vidět, že naběhlá situace byla nedozajištěna.

Tak kolegové, musím říct, že jednotlivým slovům rozumím, ale smysl celku mi uniká. Ale o to pravděpodobně šlo.

Podobně na tom byla písemná hlášení příslušníků tehdejší policie, které se říkalo Veřejná bezpečnost. Příslušník se odebral provést výkon a následně provedl opatření k zajištění situace. Normální lidé se tehdy učili, úředníci, příslušníci VB a další papaláši byli zapojeni do výškolby.

Ale Jiříku, néenom za socíku, ale aji dneska nám úředníci a hlavně pisálci a cajtungový kecky valijó podobný klíny do hlavy. Co dybys šplíchl pár příkladů fligen z jejich dnešního hantecu?

Jasnačka. Jedná se o takzvané eufemismy – tedy „zjemnění“. Zranění neslučitelné ze životem = smrtelné zranění; došlo ke ztrátě lidského života = někdo byl zabitý nebo zavražděný; odklonit peníze = ukrást peníze; uvést v omyl = lhát; sociálně slabý = chudý; sociální zařízení = záchod; manažer prodeje = prodavač; manažerka úklidu = uklízečka; senior = starý člověk; erosenka = prostitutka; Night Club = nevěstinec. No a eště by se jich našla fůra.

Teď jsem si vzpomněl na jedno staré přísloví aktualizované pro současnou dobu: Nemusí pršet, stačí, když kapou milióny.

Jasnačka, a po našem: Nemusí chléstat, stačí, dyž kapó melóny.

Hantýrka vězeňská a zlodějská

Již mnohokrát jsme si říkali, že současná brněnská hantýrka má kořeny v plotnáčtině, což byla specifická mluva komunity brněnské spodiny. Ta se skládala ze zlodějčků, podvodníků menšího kalibru, prostitutek a lidí, kteří o práci přišli nebo pracovat nechtěli. Časově se jedná o období od konce 19. století až do padesátých let století dvacátého.

A protože se řada plotňáků ocitla přímo v konfliktu se zákonem a díky tomu si pobyla nějaký čas v base, dostaly se plotňácké výrazy do vězeňské a zlodějské hantýrky. A také naopak.

A tak sme s Jiříkem z této hantýrky nějaké výrazivo vyzobali, abyste měli představu, jak se v base, v kameňu, v lapáku, v krymu nebo za katrem hantýrovalo nebo eště hantýruje.

A rozdělili jsme si role: Eda bude říkat, co vyzobal, a já budu překládat. Pokud mě tedy nechá. Takže kolego, kterým slovem začneme?

Začneme vod Ádi, teda vod Adama. Ajnclik – to je pokojík pro jednoho, tedy samovazba, guláš nebo jogurt – tak se říká vězeňskému kuchaři, a ten uklohní buď láčoro baštu, tedy jídlo chutné nebo kentus, což je jídlo špatné, nechutné. Ale bacha, kuchnót není jenom výrazivo z kuchči, znamená to také bodnout nožem. Do kapra, ale i do člověka. Důležitý vosobnosti v krymu só šilingr nebo taky šelingr – to je dozorce, klifton – vyšetřovatel a kápo – šéf věznice.

A mrkni ještě na vězně: Jasnačka – tak třeba kerman, to jen, co je se mnó na kéro, tedy spolubydlící. Chábr – to je spojenec, ešče tu mám krysu a cinkařa – tak se říká udavači – a blafundu – což je mluvka nebo chlubil. Další slovesa – bonzák a práskač – to jsou také udavači. A eště tu mám jeden špicové výraz – leštič klik. To je ten, kdo podlézá dozorcům.

A něco příjemnějšího bys tam neměl? No že si to ty Jiříku. Tak poslóché: fidel – tak to neznám. Ty neznáš skoro nesmrtelného kubánskýho prezidenta Fidela Castra? To ano, ale nevím, co po něm nazvali. No přece doutník! Aha!

A co třeba cigarety: Čmudka, brko – noa taky balenyko, motanyko – to je vlastnoručně ubalená cigareta. A eště nizozemka. Nizozemka? Nó, to je čmudka umotaná ze zbytků tabáku z dojížd'áků posbíraných na zemi. Z dojížd'áků? Jasan, věčím nedopalkům tam hókajó dojížd'áky.

A pojmenování nějakých typických vězeňských věcí bys tam neměl? Jasnačka, že měl. Tak třebas katr – to jsou mříže, ne? Rychtyk, a třebas hrát na hósle nebo na gajgle. To se nechám podat. Cha. No přeci pilovat mříž! A co třebas vostnáč – to je ostnatý drát a klepeta – pouta. Ešče tu mám čučku – to je kukátko ve dveřích cely. A erotické vomak – to je přece osobní prohlídka, jinak řečeno filcung nebo šacuňk.

Kolegové, musím vás haltnót – přibrzdit, náš čas se ponachýlil. Mně již nezbyvá nic jiného, než se i za vás rozloučit a popřát posluchačům, aby se do lochu, do kameňa, do krymu či za katr vůbec nedostali.

Hantýrka zlodějská II

Nedávno jsme si povídali o tom, proč se člověku, kterému se svěřujeme, říká vrba. A Jiřík tehdy uvedl, že v hantýrce vrba znamená kabát, a že si tom povíme někdy jindy. A ten čas dnes nastal.

Slova vrba a vrbek označují v dnešní hantýrce kabát, sako či bundu. Vyšťoural jsem, že ve významu kabát se slovo vrba používalo v zlodějské hantýrce již v 17. století.

A odkud to víme? To je někde zapsáno?

Spousta věcí je uvedena v zápisech výslechů všelijakých provinilců. Soustavněji zpracoval tuto problematiku až v roce 1806 český kněz a básník Antonín Jaroslav Puchmajer. Napsal tehdy dílko „Hantýrka neboli česká zlodějská mluva“ a k němu připojil malý slovníček zlodějských výrazů. A v něm zjišťujeme, že některá slova z brněnské hantýrky jsou starší než 200 let.

A já to teďka shrnu pro brněnsko sajtnu. Nekerá slovesa z hantecu só oltovjější než dva kilojáry. Kóřime to kvulivá temu, že cajzlovské fland'ák a poéta Toncek Jaryn Puchmajerů našrajběil v járu 18 kilo 6 krpaté slovál čórmenskýho hantýrování v bichli „Cajzlovské čórmenské hantýrung“.

Z tohoto slovníku jsme jen tak pro zajímavost vybrali slova, která používali jak staří plotnáci, tak pozdější Štatlaři. Uvedeme si několik příkladů.

Balík, to je sedlák, baštit = jíst, čára = cesta, cink = zpráva, černá flákota = uzené maso, hakovka, hákovat = práce, pracovat, hantýrovat = mluvit, chmátka, chmaták = krádež, zloděj, chmelit = pít, kameň = vězení, klepeto = ruka, Kopeček = Špilberk.

„Na Kopečku v Africe, stojí stará věznice“ – akorát negómu, proč je v týtok zonce Špilas kdesi v Africe.

Kolego, důvodem je rým. Naši předkové si to prostě zjednodušili. A kvůli rýmu je taky Babinské staré lotr mexické. I když v Mexiku nikdy nebyl. Já bych raději pokračoval ve slovech zachycených Puchmajerem.

Takže jdeme dál – kydnót znamená dát, machlovat, zamachlovat a rozmachlovat, to je dělat, zavřít, rozdělat či otevřít, makovica = hlava, plašit se = bát se, prkenica = peněženka, stopit = skrýt, šťárka = prohlídka, šmírovat = hlídat, stát na stráž, válet = hrát, a již zmíněná vrba = kabát.

Některá slova však měla tehdy hodně odlišný význam. Například: Klika – to nebylo štěstí, ale měšec, vélupek, to nebyl potomek, vykuk či uličník, ale – kupodivu – starosta, voharek, to byl pastýř, pást kozy znamenalo krást na trhu a husté, to byl rychtář či soudce.

A to je od nás pro dnešek vše, ať žije zlodějský hantec – no to raději ne – ať náš hantec dýchá.

Hantýrka ze slovenského Záhorí

Před časem nám připomenul jeden Záhorák, že mnohé výrazy používané v brněnské hantýrce jsou stejné s výrazy používané v jeho rodném Záhorí. A že bysme o tom mohli take něco říct.

Záhoráci mají s naší hantecovou sajtou společný také smysl pro humor. V roce 2008 založili Zahoráckú republiku s hlavním městem Skalica. Mají prezidenta a deset ministerstev. A to ne ledajakých. NaPříklad ministerstvo vodní a podvodní dopravy, ministerstvo cestovního vzruchu a důležité ministerstvo vína.

Co je náplní takového ministerstva vína?

„Starat se na Záhorú o vinohrady a víno. Aby udé měui co robyt a co pyt. A abysme byui nachystaný, dyby nás náhodú napadui hen Moraváci, abysme im měui co dat.“

Ano, Záhoráci mají oproti nám také tvrdé L. Legenda říká, že první Záhorák neuměl vyslovit normální L a ostatní se ze solidarity přidali.

A přidali se i Moraváci od Břeclavi až po Chřiby. A vyslovují byu, mněu, išeu, Andua povidaua.

Tedy byl, měl a šel, Anička říkala. A víš, co je v Záhorí maué kuate cosik?

Tipuji kopací míč.

Ne, ne, něco mnohem menšího – bonbon!

Záhoráčtina má ve svém repertoáru spoustu germanismů a řadu moravismů, takže naši Štatlaři jí budou docela dobře rozumět. A protože dnešní Záhoráci to normální L již umí, budeme je v následujících příkladech používat též.

A následující záhorácká slova doplníme slovenským a bude-li třeba také českým překladem.

Aušus = podradný tovar – podřadné zboží; drek = nič, tedy nic; fčil = teraz – nyní; friško = rýchlo – rychle; furt = stále; glanc = lesk; golozňa = hlava; hučí jak piliňák = hlučně nadává; chlebovňa = ústa; klumperaj = haraburdie – harampádí; kšír = riad – nádobí; kýbl = vedro – kbelík; liskat = fackovat; otrčít kopyta = zomriet – zemřít, v Brně bysme řekli natahnót kopyta; pugétla = kytica; rajzovat = chodit' z miesta na miesto – cestovat; retovat = pomáhať; rožnúť = zažať – rozsvítit; šmidling = pažitka; šporhelt = sporák; šnycl = rezeň – řízek; tepich = koberec; žufánka = naběračka.

Ale pozor, významy některých slov nejsou stejné. Například pajzák.

V Brně je to tupý či starý nůž.

Na Záhorí to znamená darebák. A taková dépa není deprese, ale rýma.

I když pro mnohé muže je i rýmička určitou formou deprese.

A víš co je to balík?

V Brně buď venkovan nebo také velká částka peněz.

Na Záhorí je to ovšem mladík, který balí děvče. A nezadanému děvčeti se říkalo balkyňa.

A na závěr posíláme hercnová zdravicu šeckém Záhorákům a Záhoračkám.

Hantýrka železničářská I

Zajisté si naši posluchači pamatují, že Eda Štatlař jezdí randit do Ádlerek – tedy do Orlických hor. A jednou v Chocní, když přestupoval na spěšný vlak směr Náchod, natrefil tam na Myšáka. To je borec, který nám před vánocemi poslal pozdrav v myšohantcu. A dali se...

Počké počké náčelníku, já to rači hóknu sajtně sám. Hodili sme tam s Myšákem hantec na téma ajznbán a von mně šplíchl, že kdysil hoknil mašifýró na kolínský řepařský štrece. A tak sem z ně vytahl pár výrazů z jejich ajznboňáckýho hantecu.

Ukaž kolego, to mne zajímá, já jsem totiž tu kolínskou řepařskou drážku také kdysi navštívil.

Hod' sem voko. Tadyk to mám našrajbčený. A mohli bysme to sajtně přelóskat, aby si zvýšila kvalifikaci. Ty bys mohl lóskat to ajznboňácký výrazivo, náčelník by to mohl vexlovat do spisovštiny. Já su jakési vyščavené, a tak budu dávat majzla, jak vám to pude.

Tak dobře těžce unavené kolego. Půjč mně ten papír a jdeme na to.

Glajza = kolejnice, šína – to je také kolejnice, šveler = pražec, vexl = výhybka, hodit vexl = přehodit výhybku, šturc = ukončení slepé koleje, cuk = vlak, dýzl = motorová lokomotiva, pára nebo taky sazomet = parní lokomotiva, vágl nebo taky kočár = vagon, hajc = výtopna, klacek = návěstidlo, fýra nebo mašinfýra = strojvedoucí, bremzák = brzdař, zatahni to ke klacku = dojeď k návěstidlu, máš postavený = můžeš jet, odborněji řečeno máš postavenou vlakovou cestu. To znamená, že výhybky jsou přehozeny a zajištěny.

Poslyšte kolegové, ale větší polovinu těchto výrazů Brňáci znají. Vždyť jsou téměř stejné jako v tramvajáckém slangu.

No samozřejmě, železničářský a tramvajácký slang si jsou podobné. A podobně jako brněnský hantec jsou oba protkány němčinou. Ale já se podívám, jestli si Eda neschrupnul a...

Ale Jiříku, su furt ve střehu, co máš zase za problém?

Mě by třeba zajímalo, s jakýma úzkorozchodnýma mašinkama Myšák jezdil. To ti neřekl?

Nó, to mně hókli taky a já sem si to našrajbčil do bonzbloku. Poslýché teda: Névíc fýroval dýzlovó mašinku BNE 50, kerý hókali „kočkomet“, potym BND 30 – „tragač“ a semo tamo taky BN 15 R. Temu hókali „smeták“. A eště ti hóknu, že jejich řepařská štreka je skoro pět kiláků dlóhá. Na konci štreky v Býchorách musí fýra vobjet kočáry a za štvrt hod'ky valí curyk do Kolína.

Tak kočkomet, tragač a smeták. Krásná slangová pojmenování. Tak mne napadá, že bychom se mohli někdy v budoucnu podívat také na brněnská nádraží a povědět si, jak říkají brněnští železničáři těm velkým mašinám.

Chacharština I

Není to tak dávno, co nám skončil pondělní seriál o brněnské plotňáctině. Dnes bychom vám chtěli přiblížit ostravskou chacharštinu.

Ale ne chacharštinu dnešní. Vyjdeme z článku Ostravští chachaři od Edvarda Mašky, který jej publikoval v revue Přítomnost v roce 1928. Předávám slovo Borkovi, on, coby profík umí číst podstatně lépe, než já.

Ostrava, podobně jako Praha svými Pepíky a Brno svou plotnou, můžeš se ty honositi svými chachary. Brněnský plotňák je prý internacionálnější, jak tvrdil pan Nováček v časopise „Přítomnost“. Nuže, ostravský chachar je dokonale internacionální. Neboť k výrazům českým a německým pojí se v jeho mluvě výrazy polské a „šlonzácké“.

O původu slova chachar není jednotného názoru. Nejvíce je zastávána domněnka, že vznikl zkomolením německého slova „Schachtarbeiter“ – to jest pracovník v dolech. Jiní zase tvrdí, že chachar má svůj původ od citoslovce chacha. Také německá slova Hascher (ubožák) a Schacher (čachrář) uvádějí se za základ výrazu chachar.

Původně tedy byl chacharem každý nestálý dělník, každý, komu práce nevoněla, kdo si cenil svobodu a požitek nad nucenou dřinu a nedostatečnou odměnu. Dnes je to poněkud jiné. Mezi chachary počítají se dnes nejenom příležitostní dělníci, ale i takoví, kteří mají trvalejší zaměstnání. Znal jsem např. technického úředníka vítkovických železáren, který po práci se sebral a šel chacharovat. Pil s tuláky, tykal si se zloději a nechal se častovat prostitutkami a jich „šamstry“ – pasáky. I synek z dobrého domu dá se někdy do chacharování.

Jsou-li brněnští plotňáci těžkopádnější než pražští Pepíci, jsou chachaři dokonale těžkopádní. Je to ten nejtěžší kalibr mezi podobnými individui. Na Ostravsku je vůbec těžká půda, těžké jsou i životní podmínky, tudíž i třída parazitů je taková těžká, hrubá. Nejlépe se to jeví v mluvě. „Pepík“ mluví hladce, kulatě, zpívavě a květnatě. Je samá metafora, samý eufemismus (zjemňování). Brněnský plotňák mluví sice hantýrkou, vytvořenou z německých zkomolenin, leč koncovky jsou přece jen české.

Ostravští chachaři nemají ani nějaké rázovité hantýrky. Mluví mizerně „po našemu“, vasropolácky, a pokud užívají „odborných termínů“, vypůjčují si je od pražských, brněnských a vídeňských kolegů. Jejich řeč je tak těžkopádná, že „Pepík“ a „Plotňák“ by si musili dát hodně pozor, aby jim rozuměli.

Děkuji. A příště si uvedeme krátkou ukázkou tehdejší chacharštiny.

Chacharština II

Dnes to bude slíbená ukázka necelých 100 let staré chacharštiny. Helfne nám s ní i náš všeučitel Eda. I když původně prohlásil, že on přece není žádné chachar.

Ale než se k ní dostaneme, nechme ještě promluvit Edvarda Mašku, z jehož článku o chacharech v revue Přítomnost z roku 1928 čerpáme.

Chachari nejsou také tak povídaví jako jejich pražští a brněnští kolegové. Jsou stručnější, méně mluví a více jednají. „Pepík“ dovede nalejvat, tahat za nohu a houpat, naproti tomu chachar jen stěží dovede vypovědět i ten svůj nejbohatější zážitek. Jeho nadávky jsou hrubé a jednotvárné.

Jsou úseční a málomluvní, i když se rozpovídají. Při setkání se skorem ani nepozdravují. Stačí kývnutí hlavou.

„Tuž jak, jak?“ táže se první. „Tuž tak, tak,“ odpovídá druhý.

Valit je výpomocným universálním slovesem. „Kaj vališ?“ tedy kam jdeš, je obvyklá otázka. „Neval, neval!“ nespěchej tolik. Anebo: „Neval koniny,“ napomíná jeden druhého, když mu práší. „Kolik ti toho navalili?“ táží se kamaráda, který přišel od soudu. „Snad' si mu to všecko nevyvalil?“ snad jsi mu neřekl pravdu, dotazují se ho dále. „Navalil se jak sviňa“ pořádně se opil.

Následuje ukázka krátkého rozhovoru dvou chacharů před 100 lety.

„Servus, ty fasrdlo!“ „Ty, kmíne!“ „Kaj vališ?“ „Do Weislitza“ „Do té putyky já nechodím.“ „Tuž kaj?“ „Do Grynberka.“ „Ty ťulo, dyť to je ešče horší putyka, jak ta moja.“ „Kuš!“

„Co robí ta tvoja plynera?“ „Kéra, ta pod'ubaná?“ „No, ta.“ „Tak ani se neptej.“ „A Francka pajdavého si neviděl?“ „Ten je už zase u vojtky“ To znamená ve vězení. „Co kaj ščipnul?“ „Škrábnul jakemusi žrunovi hodinky a něuměl jich rozšmelcovat.“ „Kolik mu navalili?“ „Šesty dni na kopečku“ „A co ryšavý Stašek robí?“ „Viš, co mi chtěl nabajat? Že vyfuknul jedné kelnerě pět táckův.“ „Nědřistej!“ „Óne špás.“ „Ty krucifikse, ty mě lakuješ.“ „Co bych z toho měl, ty cype, něchceš věřit, něvěř.“

„Člověku, ci pravim, ta švidrata Maryna, co ferkérovala s našim Franckem, je tež u vojtky“ „Ale něfulej.“ „Co zrobila, ta ozéra?“ „Navalila se jak pantok a potom pokřikovala na policajty, aby ju...“ „A myslíš, že to kery z nich urobil?“ „Ni.“ „Tak co ju zavírali?“ „No, to maš tu spravedlnost.“

A Edvard Maška dodává, že z této ukázky je patrné, že mluva chacharská je těžká a strohá. Postrádá květnatosti pepických vejšplechů a bohatosti plotňáckých odborných výrazů.

Myšohantec 1

Svého času jsme vám slíbili, že občas zabrousíme i do nějaké jiné hantýrky, než je ta naše brněnská. A zrovna dnes, či vlastně teď je ta správná chvíle.

Co nás k tomu vedlo: Od 11. prosince roku 2022 se obnovila doprava na železniční trati Brno – Česká Třebová, a tak se Eda Štatlař vydal na lauf, tedy na rande, do Ádlerek – do Orlických hor za Kačkou. To je jeho koc.

Počké, počké Jiříku, já to hóknu sajtně rači sám!

No prosím, když nevěříš, že bych to zvládl bez zkreslení.

Nasáčkoval sem se teda do šnelcuka z Brniska přes Choceň do Páglu. V Chocni sem z ně vyhópl aus a vařil čekárnu na spěšňák k Novo-město-nadmetujákům. A přitem sem tam začul ňáké novátor výrazivo.

Nedalo mně to, a tak sem s tyma borcama a borkama hodil hantec. Byli to patrioti z Kolína, ale né z teho germánskýho nad Rýnó, ale z teho cajzlovskýho nad Labiskem. Temu slangu hókajó „myšohantec“ a hatýruje s ním krpátá sajtna borců a borek. Je jich asi tak pětka. A tak sem jim dal náš méh hantec@rozhlas.cz. A že se teda ozvó.

A za několik dnů přistálo na této naší e-mailové adrese vánoční přání v tomto myšohantecu. A tak se o něj s vámi podělíme.

Čus bus koněprus do Špilasova.

Blíží sa nám mrazejci a s nima tuny bílejch sajrajtůf. Navozíl sem teda dřívího a naščépál fůřík podpaluňku. Enem co budu v tý naší noře robit, dyš bude kosa jak na kámeň? Televiza né, té sem před pár létama svalíl anténu. Aby sa mi ten neřád necpál do života. Tak ostávajú ty internety. Nahodím vyhlodávač a skusím ulovit nejakési to múdřisko. A taky spášu frontálný atak na knihomolovnu. Dyt' kniha jest najlepčí kemoš človjéka. Též mosím zabepečít našich maxikací.

Maxikace, to jsou velké kočky.

Maj spotřebu jag Volha – to je socialistické sovětské auto – a teda mosím pro ně zehnat zásobu kapciček, haby mi tu nevřeščály hladem. Aj, málem bych zapomnil na nás. Scu pobrát na trhancovi nejakési kolorované haluze, haby mníla drahá co vješát na domeček. Máme zamluvenú domácú pipicu a teže husicu, ať si teho Adventúra a svátky hoňky za konzůmem pořádně užijemeš.

Tož fšem vinšuju ščasné a veselé.

A my samozřejmě také. Jenže: Pln nadšení z objeveného myšohantecu nám Eda ani neprozradil, jak dopadlo rande v Ádlerkách.

Náčelníku, nekvaltuj na mě, až dosmykuje správné čas, pustím aus aji tentok cund. Zatím si kaufni jedlu, narychtuj prezenty a nehod' na svýho helfra zapomněnku. Dyt' víš, že beze mě bys...

Tak přátelé, to je od nás pro dnešek vše, ať hantec déchá a myšohantec taky.

Myšohantec 2

Je pátek, jsme tady s Jiříkem sami, protože Eda Štatlář se opět vypravil na rande do Orlických hor. Možná si ještě pamatujete na jeho objev, který se mu podařil na podobné cestě před vánocema. Když tehdy čekal v Chocni na spěšný vlak směr Nové Město nad Metují, všiml si malé skupinky lidí, kteří používali zvláštní slova. Dal se s nimi do řeči a objevil pro nás myšáckou hantýrku, kterou jsme si my pracovně přejmenovali na myšohantec.

Tuto hantýrku pěstuje malá skupinka lidí v Kolíně, ale ne v tom nad Rýnem, ale v tom nad Labem. A díky Edovi nám před několika dny přistál na naši e-mailovou adresu hantec@rozhlas.cz krátký příběh z dávných dob trampování jednoho myšohantecáře.

Ale než se s vámi o něj podělíme, vypíchnu ještě několik slovíček, která by vám nemusela být jasná: trhnout konzervu = otevřít konzervu, ropušinec = odporná věc, lepílo nám kvalitně = strachovali jsme se hodně. Jiříku, je to na tobě.

S kamošem sme sa cugem zracáli (**vraceli se**) z mýho pérvního wanděra (**vandru**). Kdosik nas obdařil ičínckym masem na kmíně v konzervě, kerý sme sceli stlačit (**sníst**) v našem posledním vagónovi. Po odjezdu z Doks kamoš tu konzervu trhnul (**propíchnul**), ale tá zasyčála jak steklá hadica. „To tlačit nebudu“, pravil s odporem. Já mníl hlada jak po konopný polívce a tu pixlu otevřil celou. Vyvalíl sa smrad, jak dyš sa odkope selka. Hlad sa otočil a odkráčál do pryč středem vagóna (**hlad zmizel**). Chtil sem ten ropušinec (**odpornou věc**) hodit do odpadáka, ale kamoš že ne, mosi to ven, ináč nás to usmrdí (**přizabije smradem**). Stáh okno a mérkli sme ven. Vpředu nikdo a vzadu civěl do dáli nejakýsi zízitopák. Měl fous jak kozel Bobeš a pulmetrovy háro. Kamoš baf pixlu mezi dvě pérsty a pustíl ju z okna ven. Tá sebou mázla o ščerk, rostočila sa jak pivo na zábavě a celá sa rozcápla (**otevřela**). Týpek zmizál z výhloda (**z výhledu**). Dyž sme čumnuli do zadního odíla, stál tam zmatenej jak Maďar v kukuřici a nevěřicně vobíral vobsah konzervy z hára a fousůf. Na nic sme nečekáli, bafli bagáž a zastavíli sa až za mašinou. Lepílo nám kvalitně (**dostali jsme pořádný strach**), ale naščestí si nás s tým ohozem nespojíl.

A já ještě pro jistotu mimokolínským posluchačům vypíchnu, o co tady šlo: Trampové v poslední voze vlaku dostali hlad, ale když otevřeli konzervu s jičínským masem na kmíně, zjistili, že její obsah je zkažený. Vyhodili ji tedy z okna vlaku. Její obsah se však nárazem o zem rozprskl tak, že ohodil vlasy a fousy muže dívajícího se z okna vlaku. A tak pro jistotu rychle zmizeli do prvního vozu vlaku.

Tak sajtno, to je od nás pro dnešek vše, loučíme se s vámi přáním, necht' myšácká hantýrka roste a sílí, a samozřejmě i náš brněnský „hantec dýchá“.

Myšohantec 3

Vánoce jsou za dveřmi, a my bychom se mohli dnes podívat, jak se s těmito svátky vypořádala naše hantýrka.

Počké, počké náčelníku, totok sme přeci zfachčili v minulým járu a kdoví kolikrát ešče před tym. Ale včera nám přihrčel mól z dalekýho Kolína nad Labem a v něm vajnachtové vínš našrajbčené v myšohantecu. A tak se chcu vo ně se sajtnó podělit.

Já jen připomenu, že myšohantec je specifická mluva malé skupinky lidí z Kolína.

A já začnu netradičně českým překladem, aby to gómali aji mimobrněšší.

Nejočekávanější a nejobávanější svátky roku Vánoce jsou tady. Co v tomhle času chcete dělat? Chcete péct cukroví, uklízet jako před Božím soudem, vařit, péct, vymetat hypermarkety, kupovat hlouposti a nechat se tam otravovat koledami? A co takhle udělat jen to nejnutnější, nastartovat motor svého vozu a vyrazit někam do přírody? Tam bude božský klid, a jestli napadne sníh, i ta správná atmosféra.

A teďka vám to šplíchnu v myšohantecu: Najočekávanější a najobávanější svátky roku – Vánoce, máme tu. Cák v tym čase hodláte páchat? Scete lemtat cukrdlatórium, gruntovat jak před Božím súdem, vařit, píct, vymetat hytlermakéty, pakovat sa nesmyslama a nehát si tam vydunit lebeňu koledama? A co takle spáchat enem to najnutnější, roztočit vyvíječ randálu u svýho gumokola a vypálit kamsi do natúry? Tam bude božskéj klid, a když bude ta bílá ulepenina, i tá atmoška sa tam nande.

Pošlete ten blázinec do háje a udělejte si svátky klidu. My to tak děláme rok co rok a je to to nejlepší, co pro sebe můžeme udělat. Procházíme například skalním městem, necháme se prostupovat tím krásným tichem a to je balzám na naše nervy. A hlavně hod'te za hlavu ten nesmysl, co by tomu řekli lidi. Ani příbuzným není nic do toho, jak si zařídíte svůj život. Žijí oni váš život? Ne, tak vám do něj nemají co mluvit. Buďte tím, čím chcete opravdu být. Máte svůj život ve svých rukou.

Pošlíte ten blázinec do porcelána s díroj a zrobte si svátky klidu. My to tag robíme rok co rok a jest to to nejlepší, co pro sebe můžeme utvořit. Plancáme sa třeba po rockcity, neháme sa prolézat tím krásným tichem a to je balzám na našich nervůf. A hlavně zakopnite za hlavu ten nesmysl "co by temu řekli lidi". Ani příbuzným do teho nic, jag si zrobíte svoje žitije. Žijou voni váš život? Ne, tag vám do něho nemajou co žvástat. Buďte tým, čím scete vopravdu bejti. Máte svůj život ve svých okončetinách.

Tak a máme za sebou poněkud atypické přání k Vánocům. Připomnělo mně slova velkého Florent'ana, autora božské komedie Dante Alighieriho: Jdi si svou cestou a nech lidi mluvit.

A já bych se s posluchači rozloučil za sebe, Edu i Jiříka zopakováním posledního přání z myšáckého e-mailu: Mějte svůj život ve svých okončetinách.

Rozhlasový miniseriál o brněnských ulicích

V dnešní a v několika příštích jazykových drbárnách se podíváme na zajímavé názvy brněnských ulic. Vezmeme to pěkně podle abecedy. První naší zastávkou bude ulice Veveří neboli Ajhornka.

Koncem 18. století se začaly modernizovat sídla ležící na dálkových cestách severně od hradeb Brna. Dvě zdejší okolocestní osady měly docela kuriózní jména: Ta první se jmenovala německy Grosse Neugasse a česky Velká Nová. To je dnešní Lidická ulice vedoucí směrem Královo Pole a Kuřim.

Druhá se jmenovala německy Kleine Neugasse a česky Malá Nová. To je zase dnešní ulice Veveří vedoucí směrem na Bystrc a hrad Veveří. V roce 1850 se staly obě osady součástí Brna a tato menší byla přejmenována na ulici Veveří, německy Eichhorngasse. Německy das Eichhorn je totiž veverka. Lidově se říkalo Eichhornka nebo také Ajhornka, což se lépe vyslovovalo.

Druhou brněnskou ulicí, na kterou se dnes podíváme, bude Cejl, v hantýrce Cél. Slyšel jsem, že je pojmenována po cejlonských přistěhovalcích, kteří k nám přišli oklikou přes středoasijské stepi. Ale to asi nebude pravdou.

Jiná hypotéza říká, že die Zeile je německy ulice nebo také řada domů. Odtud vzniklo pojmenování Cejl či Cél, což odpovídá českému pojmenování Řádek či Řádky. A Cěláci jsou pak její obyvatelé.

S ulicí Cejl souvisí i brněnský Bronx. To je část města v okolí ulic Bratislavské, Francouzské a Cejlu.

Bronx byla původně chudinská čtvrť New Yorku, která se v šedesátých letech vyznačovala vysokou kriminalitou. A tak se v té době začalo říkat Bronx také brněnské oblasti se zvýšenou kriminalitou.

A ještě stihneme Dornych, což je ulice v katastru Trnitá, která vede od hlavního vlakového nádraží do Komárova.

Pojmenování Dornych a Trnitá znamenají vlastně totéž. Akorát Trnitá je česky a Dornych německy. Dornicht znamená totiž trní a dornig je trnitý. Kdysi dávno se v těchto místech rozkládala obec Dornich. Když byla připojena k Brnu a stala se jednou z jeho ulic, dostala název Dorn-rössel-gasse, tedy ulice trnitých růží.

Dnes se nám tomu nechce ani věřit, ale všechny dnes jmenované ulice byly kdysi samostatnými vesnicemi, které byly připojeny k Brnu až v roce 1850. S dalších obcí nepřiliš vzdálených od Dornichu jmenujme ještě Křídlovice, Novosady a Křenovou.

Tímto končí naše osvěžovna, ve které jsme si osvěžili původy názvů ulic Veveří, Cejl a Dornych. Příště nás čekají Francisberk a Francenda.

Dnes si opět vezmeme na paškál zajímavé názvy brněnských ulic. Tentokrát to budou Francisberk a Francenda.

Park na terasách pod Petrovem byl založen v roce 1814 a byl pojmenován po tehdejším císaři Františku I. Česky se mu říkalo park Františkov, německy Francisberk, zkráceně též Franc.

Po vzniku první republiky byl ovšem císař pán vzat na nemilost a proto v roce 1919 dostal tento park jméno Denisovy sady. Tehdy jsme začali vzhlížet k Francii a Ernest Denis byl francouzský politik, historik a bohemista, který svým vlivem podporoval vznik Československa.

Ovšem do 18. století se tento kopec nazýval Puhlík a někteří Štatlaři jej tak nazývají dodnes. Název pochází buď z německého der Buckel - hrb, anebo, což je podle mne pravděpodobnější, z latinského Mons Puellarum, což je poeticky řečeno „dívčí kopec“. Takže to mohl být původně ne Puhlík, ale Puelík.

To se tam jako hrála mladá děvčata nebo tam skotačily víly?

To néé, ty skotačící víly, jak říkáš, to byly tehdy prostitutky. V těch časech se tam pod hradbami nacházely příbytky prostitutek. Jenže tam byla zvýšená kriminalita a bylo to příliš blízko svatostánku na Petrově. A tak nechala městská rada objekty sloužící prostituci zlikvidovat. A prostitutky byly přesunuty do čtyř nově založených veřejných domů v nynější ulici Josefské. A tak je dostalo město pod kontrolu a získalo tím také další zdroj příjmů.

Teda Jiříku, vysíláme sice vesele, ale musím říct, že máš opravdu velkou fantazii.

To jsem samozřejmě nevymyslel já. Poznamenal jsem si to kdysi z jedné bakalářské práce o postavení žen ve středověkém Brně.

No to jsou věci. Ale pokud již nemáš k Puhlíku další informace – nemám – půjdeme k další ulici. A bude to Francenda neboli ulice Francouzská.

Zdalo by se, že tady není co řešit, že je tato ulice pojmenována po Francii. Ale chyba lávky. Ona se původně jmenovala Obr Zeile – Horní Cejl, doslova Horní ulice nebo Horní řádky. Myšleno řádky domů.

V roce 1854 ji však přejmenovali na počest tehdejšího císaře na Franz Josef strasse. Tady je původ názvu Francenda. V roce 1918 byla jakoby přejmenována po zemi, ke které jsme tehdy vzhlíželi, na Francouzskou, protože si radní byli vědomi, že starý název z hlav lidu jen tak nevymažou.

Podobně se postupovalo v roce 1939, kdy bylo zase nepřipustné, aby se ulice jmenovala po nepřátelské zemi. A dostala název Franz Schubert Strasse. A od války je to opět Francouzská.

A to je od nás pro dnešek vše. Příště nás čekají ulice Veselá, Koliště, Pekařská a Kopečná.

V dnešní a ještě v dalších dvou jazykových drbárnách se podíváme na zajímavé názvy brněnských ulic. První naší dnešní zastávkou bude ulice Veselá, pro kterou jsme zaregistrovali také názvy Fréliška či Fróliška.

Je to počestělý německý název Fröhlichergasse. Německy fröhlich znamená veselý, úsměvný. Původně se však jmenovala platea Laetorum, což znamená ulice Laetů. Tak se říkalo ve starém Římě nově příchozím, kteří se usadili v Římě.

Dalo by se to tedy přeložit jako ulice Příchozích, neboť se zde usazovali nově příchozí do Brna. Jenže se na to časem zapomnělo a ono Laetorum začalo být odvozováno od latinského laetus - veselý, šťastný.

Další ulicí, u které se dnes zastavíme, bude Koliště.

Podle jedné hypotézy se jí říká Koliště proto, že se rozkládá přibližně v místě vnějšího pásu hradeb „okolo“ východní části opevněného města. Hovorově se říká Kolinda. V dnešní hantýrce také Latrina. Asi proto, že v dřívějších dobách fungovala jako provizorní hromadný záchod.

Německy se Koliště nazývalo Glacis a z toho vznikla plotňácká pojmenování Glanda a Klanda. Pochází to z francouzského glacis (čti glasi), a je to urbanistický termín pro plochý val na vnější straně podhradního příkopu.

Vnější strana tohoto příkopu byla zpevňována kůly, a proto se mu podle jiné hypotézy říkalo koliště. Jiní zase říkají, že koliště bylo místo před hradbami, kde se kolilo, tedy zápasilo. A občas tam byl i někdo skolen.

A ještě si stihneme říci něco o ulicích Pekřské a Kopečné. Tady jsem zaregistroval slangové názvy Pekanda a Pekenda. A také spor o to, který je správnější.

Správněji bychom měli říkat Bekynda. Původně se totiž jmenovala Bekyngasse, což je Bekyňská ulice. A to podle bekyní, což byly jeptišky dominikánky, které zde měly klášter.

Název této ulice byl z neznalosti zapsán německými středověkými písaři jako Bäckengasse či Bäckergasse, což znamená Pekařská ulice, protože der Bäcker je pekař. A ujalo se to.

Kleine Bäckergasse či Kleine Beckengasse, tedy Malá Pekařská, se kdysi říkalo nedaleké ulice Kopečná. Dnes jí říkáme Pergl. Oficiálně se totiž jmenovala Berggasse. A Berg znamená německy kopec.

Tímto končí naše osvěžovna, ve které jsme si osvěžili původy názvů ulic Veselá, Koliště, Pekařská a Kopečná. Příště nás čekají ulice Běhounská, Údolní, Radlas a Konečného náměstí.

Dnes si opět vezmeme na paškál zajímavé názvy brněnských ulic. Tentokrát to budou ulice Běhounská, Údolní, Radlas a Konečného náměstí. A začneme ulicí Běhounskou, pro kterou jsme zaznamenali slangové názvy Renenka a Renenda.

To je počestělý německý název Rennergasse. Zajímavý je původ tohoto názvu. Původně se jmenovala platea Rhenensis, tedy ulice Rýnská, protože se zde kdysi usadili lidé z Porýní. Jenže ve spisech došlo v průběhu staletí ke zkomolení Rhenensis na Rennensis.

No prostě z názvu vypadlo písmeno H.

A protože německy rennen znamená běžet, máme dnes z ulice Rýnské ulici Běhounskou.

Druhou brněnskou ulicí, na kterou se podíváme, bude Švábka – tedy ulice Údolní. Jméno Schwaben-gasse jí však nedali švábi, ale kolonisté ze Švábska. I když německé slovo der Schwabe označuje jak obyvatele země Švábsko, tak i ten hmyz. Švábsko je historická země zahrnující část dnešního Bavorska a Bádenska-Württenberska. Ve středověku však byla větší, patřilo do ní také Lichtenštejnsko a zasahovala do Švýcarska i do Francie.

A jen tak mimochodem, máme v hantýrce nějaký výraz pro hmyzůše šváby?

Já jsem zaregistroval jen novější výraz kokróš, který pocházející z anglického pojmenování švába cockroach (čti kokrouč). Ale pojďme dál – Tivoli. Co o tom víme?

Tivoli je padesátitisícové italské město ležící přibližně 30 km východně od Říma. Nejznámějšími atrakcemi města jsou Hadriánova vila a nedaleké vodopády. Je to oblíbené výletní místo Římanů, kteří sem jezdí za zábavou. Podle tohoto místa byla v minulosti pojmenována řada zábavních podniků i restaurací a několik evropských zábavních parků, z nichž nejznámější je ten kodaňský. Ve švédštině je údajně tivoli synonymem pro zábavní park.

V Brně se ovšem říkalo do roku 1945 Tivoli nebo také Tikna dnešní Jiráskově ulici. Když na počátku 20. století vzniklo na severním konci této ulice nové náměstí (dnešní Konečného), dostalo jméno Am Tivoli, tedy Nad Tivoli. Jméno Tivoli obdržel i secesní dům na konci stejnojmenné ulice.

Tetka Picmánková ovšem koketuje s hypotézou, zda název Tivoli není jen zastíracím manévrem. Původně prý označoval lid termínem „ti voli“ nafouklé zbohatlíky žijící v tehdy nově vybudované dnešní Jiráskově ulici.

A ještě si stihneme říci něco o další ulici. Která to bude?

Součástí Zábrdek je ulice se zvláště znějícím názvem Radlas. Ale původ tohoto názvu není nijak tajemný. Kdysi zde stála vesnice zvaná Radlany vybudovaná okolo Radlínova mlýna. K Brnu byla připojena v roce 1850.

A to je od nás pro dnešek vše. Příště nás ještě čeká povídání o ulici Česká, které se v Brně říká Čára.

Poslední ulici, které si v našem povídání o názvech ulic všimneme, bude Čára. Tak dnes říkají Brňáci ulici Česká.

Ve starém zlodějském a světském argotu znamenalo slovo čára cestu nebo silnici. Čárovat znamenalo jít, procházet se, korzovat. A kde? No po čáře.

V současném Brně se význam tohoto slova poněkud posunul a výrazu Čára se užívá pro označení brněnské ulice Česká. Nutno však připomenout, že původně se nazývala Čarou procházková trasa vedoucí z malého plácku „U medvídků“ na rohu ulic Joštovy a České přes náměstí Svobody a Masarykovu ulici až k hlavnímu nádraží.

Zlé jazyky říkají, že němečtí a poněmčení obyvatelé Brna říkali této promenádě ironicky Štaplenda. A Brňákům české a moravské národnosti, kteří chodili do zdejších podniků, pak štapleři nebo dokonce hóchštapleři.

Dnes za hochštaplera považujeme člověka, který předstírá vyšší bohatství, postavení či titul než skutečně má. Německy hoch znamená vysoký či nahoru, v německém argotu staplen pak chodit žebrotou a Stappler je žebrák. Takže hóchštapler by měl být ten chudák, který se dělá lepším nebo který šlape či šplhá nahoru.

Jiní mu ovšem říkají hóchštafler a berou jej jako člověka stoupajícího k bohatství a slávě po štaflích. Po vysokých, leč vratkých štaflích konexi a protekce, místo poctivé práce.

Ale vraťme se do středu města Brna. Jednou z nepřehlédnutelných staveb na náměstí Svobody je Dům nadace Valentina Gerstbauera. Takto jej ale téměř nikdo nepojmenuje. Je totiž znám jako dům U čtyř Mamlasů. Ale kdo jsou ti čtyři mamlasi, kteří drží jeho přední stěnu na svých zádech?

Mamlas byla původně nadávka pubertákům, později to znamenalo hrubián, člověk neotesaný, neurvalý. Někdy také člověk budižkničemu. Maďarsky mamlasz znamená nekňuba, ňouma, trouba a rakousky Mamlas je zase člověk mlčenlivý, líný na mluvení. Máme tedy v Brně dům U čtyřech hrubiánů či U čtyřech budižkničemů? Samozřejmě, že ne.

V řecké mytologii byl Atlas (s velkým A) obr potrestaný za účast na vzpouře proti bohům tím, že na severu Afriky držel na svých ramenou nebeskou klenbu. Na jeho „počest“ se začaly podpěry balkónů či arkýřů ve tvaru mužské postavy nazývat atlanti či atlasové. Onen brněnský dům se tedy původně nazýval U čtyř Atlasů. Ale díky svéráznému brněnskému humoru mu málokdo řekne jinak, než dům U čtyř Mamlasů, a tato přezdívka zakořenila tak hluboko, že se s ní občas setkáváme i v oficiálnějších písemnostech.

Tímto končí náš miniseriál, ve kterém jsme si povídali o původu zajímavých názvů brněnských ulic.

Rozhlasový seriál o brněnské plotně

Pamětníci si jistě vzpomínají na slovenské pondělní večery v někdejší Československé televizi. A po vzoru těchto pondělků zavedli Borek s Edou seriálové pondělky i v našem hantecovém koutu na Erběčku. Jako ukázkou jsem vybral osmidílný seriál věnovaný brněnské plotně.

Díl první

V roce 1929 vydal tehdy devětadvacetiletý doktor Otakar Nováček vlastním nákladem knížku *Brněnská plotna*. V roce 2022 vydala naše Hantecová sajtna tuto brožurku pro své členy podruhé. S tím, že původní Nováčkův text byl doplněn o řadu příkladů plotňácké mluvy převzatých z časopisu *Hantýrka*, jehož pět čísel vyšlo v letech 1935-1936. A z těchto pramenů budeme vycházet v našem osmidílném seriálu.

Zmíněný doktor Nováček byl mimo jiné také asistentem mistra Leoše Janáčka. O život takzvané brněnské spodiny se zajímal již od studentských let. A tehdy před 100 lety to nebylo pro vzdělaného člověka vůbec jednoduché. A sám o tom píše v revue „Přítomnost“ z 9. února 1928 toto:

„To bylo to asi před pěti lety, co jsme pořádali ve dvoraně brněnské »Vesny« několik přednášek. Báľ jsem se tenkrát vystoupiti se svým artiklem, neboť v sále se rozlévala mohutná vlna akademická. Byl jsem zmítán touto vlnou a třímaje v kapse nebezpečný artikl, jsem měl strach, aby nevybuchl.

Málem bych byl odřekl. Tu však přistoupil ke mně Jiří Mahen a narovnal mně hřbet asi takto: »Jak to neřeknete všechno, tak dostanete přes hubu.« A já jsem začal a šťastně jsem proklouzl.

Bavili mne vždycky ti lidé, kterým se u nás říká všeobecně Plotňáci. V Praze je hodně příležitosti ke studiu všelijakých lidí, ostatně jako v každém velkoměstě. Praha si vytvořila pojem »pražského Pepíka«. Brno má zase »plotnu«. Pojem obecnější, poněkud širší.“

Připomeneme si nyní, co či kdo to byla plotna, a proč se o ni v našich hantecových dílničkách vůbec zajímáme.

Plotna byla komunita brněnské spodiny. Skládala se ze zlodějíčků, podvodníků menšího kalibru, prostitutek, zkrachovalých studentů a lidí, kteří o práci přišli nebo pracovat nechtěli. Sami si říkali platoši či plotňasi.

A aby se jejich zámysly jen tak jednoduše nevyzradily, vytvořili si Plotňáci speciální hantýrku, které dnes říkáme plotňáčtina. A proč se o tuto plotňáčtinu zajímáme?

Protože mladá generace Brňáků šedesátých a sedmdesátých let znovuobjevila tuto prvorepublikovou hantýrku Plotňáků a povýšila ji na jakýsi svůj protestní jazyk. A začala ji rozvíjet. Objevilo se i několik autorů, kteří začali v tomto „jazyku“ psát. Časově se jedná o období šedesátých až devadesátých let dvacátého století.

Můžeme tedy říct, že v plotňáčtině má kořeny naše soudobá brněnská hantýrka. A proto si plotňáčtina zaslouží, abysme si ji občas připomněli, a to nejen teoreticky. Z plotňáčtiny pochází totiž řada výrazů, které mnozí Brňáci běžně používají, aniž by si toho byli vědomi.

Tolik tedy na úvod našeho nového jen několikadílného seriálu o brněnské plotňáčtině.

Díl druhý

Minule jsme si řekli, že v plotňáctině má kořeny naše soudobá brněnská hantýrka.

Doposud jsme vycházeli z díla doktora Otakara Nováčka. Dnes necháme promluvit druhého autora, Frantu Kubíčka, který v tehdy populární revue Přítomnost z 1. března roku 1928 charakterizoval plotnu takto:

„Znám speciálně plotnu starobrněnskou z Pekendy (Pekařská) a z Perglu (Kopečná), kde hlavním semeništem plotňácké originality je dům »U sedmi švábů«. Bašta hrdě vzdorující morálně opravným snahám policie. Přes den tato plotna většinou pracuje, tedy »maká«, »fachčí« někde ve »fabali« nebo dělá »tágoša u mauráků« (příležitostného nádeníka u zedníků).

Teprve večer se kolegium schází. V létě jest mu útočištěm Špilberk neboli »Pilc«, kde na stezce pod letní restaurací obsadí lavičky a zábradlí, aby poslouchali šlágry z koncertu. Líbí-li se plotně produkce, spontánně tleská. Za chvíli začne několik párů, bez ohledu na promenující, »válet«, »kolčit«. Nejsou-li po ruce »kchoc«, tančí mládenci spolu.

A zde je to místo, kde můžete shlédnout nejelegantnější figury tanga, neboť plotna z Pekendy tančí co do elegance vzorně. Přichází-li někdy klidně obchůzkou známý strážník, přesune se tu a tam tiše přes zábradlí některá postava do křoví, aby tam přečkala procházku osoby jí tak blízké. Pak se zábava zas volně rozpoutává, »sekají se prygle« (vykládá se), na kolemjdoucí párečky se pokřikují nejotevřenější slova. Kolem desáté hodiny se plotna zvolna vytrácí, přesouvá těžiště své kolektivní zábavy »z Pilcu« pryč. Ti, co se ve dne moc »namakali«, jdou »fajfčit«, jiní jdou »na Rolu«, »na Pánc« (na nádraží), jiní zas na své noční výlety, jejichž cesty jsou snad jenom někdy vyzpytatelné obeznámeným policistům.

V sobotu, v neděli a ve svátky jde zase naše plotna »do Klubu« neboli »k Tetě«, jak se říká slavné »Flédince«. V menším z obou sálů se tančí za 20-50 Kč do pozdní noci. »V Klubu« si zatančí plotna jistě dobře, neboť frekventanti těchto »tanečních« jsou vesměs tanečníci výborní, v moderních tancích na slovo vzatí. A zde zaslechnete »rozpravy«, z nichž podávám následující úryvky:“

„Víš, člobrdo, vono je to krén, dyš nemakáš. V sobotu pak nésó žádný mary a nemůžeš si ani jít do klubu zaválet.“ Jiříku překládej

„Víš, člověče, ono je to špatné, když nepracuješ. V sobotu pak nejsou žádné peníze a nemůžeš si ani jít do klubu zatancovat.“

Zadržte kolegové, příklady plotňácké mluvy si necháme až na příště. A rozloučíme naším tradičním pozdravem, hantec déchá.

Díl třetí

To, co od nás dnes uslyšíte, jsme převzali z časopisu Hantýrka, jehož pouhých pět čísel vyšlo v letech 1935 a 1936. Jako první příklad si uvedeme několik, dalo by se říct, plotňáckých legrácek a rozumování.

Musím však připomenout, že plotňáčtina byla skutečně hantýrka spodního patra brněnské společnosti, ve které se nevyprávěly příběhy z historie ani se nepsaly písničky. Na rozdíl od dnešní hantýrky. Takže nečekejte nic zázračného ani vzletného.

Takže, jak by řekl správný Plotňák, „jó páni, tak deme na to“:

Esli víš, jak se jmenuje vdova po četníkovi?

Nevim.

No početnica.

A co to hrajó dneska v štáctyjátru?

Ale zas ten štykl Mám zelený uši.

Tím štyklem Mám zelený uši se myslela opereta Mamselle Nitouche od skladatele Florimonda Hervého – česky bysme řekli Slečna netýkavka.

Pane, co se na mě tak hlópě čumíte?

Já si jenom krmím voči.

Krmím si oči – to přibližně znamená zlepšuji si náladu pohledem na vás.

Takové fronkovní deň je dneska, pecen pálí jak trojan. Esli tak bude ešče pár dní, tak se de do pekla na gample.

Budu překládat: Takový hezký den je dnes, slunce pálí jako blázen. Jestli tak bude ještě několik dní, tak se jde do lesa na houby. Ve starém argotu totiž peklo = les.

Do flákoty jede kchán lepči než do bimsu a krýgl marastu je lepši než hrnec lábru.

Do masa vjede nůž lépe než do chleba a půllitr piva je lepší než hrnek kávy.

Fronkovní fusakla, kdes ju trhl?

Pěkná tahací harmonika, kdes ji získal?

Šmé, že sem ju trhl. Měl sem ju přece ve frcu a Terina ju zas vybrenčila. Dyš sce, abych jí na fusaklu hrál, tak ju musí vybrenčit.

Nezískal (doslova: špatně, že získal). Měl jsem ji přece v zastavárně a Terezka ji zase vyplatila. Když chce, abych jí na harmoniku hrál, tak ji musí vyplatit.

Dyž je člověk fronkově nafutrčené, tak si ešče hópne na nějaké ten ingóst nebo iné šutr. To se potom de ináč do hader, než dyž je ignác prázdne.

Když je člověk dobře najezený, tak si ještě skočí na nějaký ten rum nebo jinou kořalku. To se potom jde jinak spát, než když je žaludek prázdny. Ignác je žaludek.

Díl čtvrtý

To, co od nás dnes uslyšíte, jsme převzali z časopisu Hantýrka, jehož pouhých pět čísel vyšlo v letech 1935-1936. Dnes to bude krátký rozhovor Plotňáků, z nichž se jeden právě vrátil z vězení.

Eda s Borkem si zahrají na Plotňáky a přečtou nejprve dr. Nováčkem zaznamenaný rozhovor. Pak se k jednotlivým větám vrátíme a já je budu komentovat. Tak páni, deme na to:

Košamrdínr.

Kristienenkot.

Už seš zas na čerstvým ze saklpenzionátu?

To se verr, co si myslíš, že tam zdechnu?

Kolik to vlastně měřilo, cos lepil sakle?

Celó štučku sem vodkrótil.

To ešče – na tu baštu tam – si kštelt.

Ale dyž spomněls na tu baštu, já mám právě glavec.

Tak pod' na Krautec, dáme si tam čangrové nákyp.

Kam deš po chálce?

Do štáctyátru, musím se ešče kulturně vohodit, vidiš, že můj vintrák póščí vočka.

Tak a nyní se vrátíme k jednotlivým větám.

Košamrdínr.

Služebníček, to je zkrácené gehörsamster Diener = uctivý služebník.

Kristienenkot.

Pozdrav bůh, to je zase zkomolené rakouské Kchrís Kchót.

Už seš zas na čerstvým ze saklpenzionátu?

Již tě propustili s trestnice? Doslova – již jsi zase na čerstvém vzduchu ze sáčkového penzionu? V tomto vězení totiž trestanci lepili papírové sáčky.

To se verr, co si myslíš, že tam zdechnu?

Ano (to se ví), myslel sis, že tam zemřu?

Kolik to vlastně měřilo, cos lepil sakle?

Jak dlouho to vlastně bylo, co jsi lepil sáčky?

Celó štučku sem vodkrótil.

Celých 10 měsíců jsem si odpykal.

To ešče – na tu baštu tam – si kštelt.

Vzhledem k tomu jídlu tam vypadáš dobře.

Ale dyž spomněls na tu baštu, já mám právě gladeč.

Ale když jsi vzpomenuł to jídlo, mám zrovna hlad.

Tak pod' na Krautec, dáme si tam čangrové nákyp.

Pojd' tedy na Zelný trh, dáme si tam polévku.

Kam deš po chálce?

Kam jdeš po jídle?

Do štáctyjátru, musím se ešče kulturně vhodit, vidiš, že můj vintrák póščí vočka.

Do státního divadla, musím se ještě kulturně obléct, vidiš, že můj zimník pouští oka. Těmi oky se zde ovšem myslí díry vykousané od molů.

A rozloučíme se třemi plotňáckými moudry:

Co můžeš ufachčit jednú rukó, nedělé vobóma!

Na každó koc platí jiný šmé!

Dyž do pekla, tak na pěkným koňovi!

To snad nemusím ani překládat.

Díl pátý

Dnešní rozhovor Plotňáků jsme opět převzali z časopisu Hantýrka.

Eda s Borkem si opět zahrají na Plotňáky a přečtou nám jejich krátký rozhovor. Pak se k jednotlivým větám vrátíme a já je budu komentovat. Tak páni, deme na to:

Ty, víš co makčí ted'ka ta haluza, co pedynčila u mazů pod Šekálem? Vidiš, dyž sem kchocně dával ranty, tak nešpórovala, a ted' maká jak magor. Ty, ale zdá se mně, že jí nekdo ufachčil pakoša, protože má jakýsi veliký vampec.

Prosim tě, jenom se zas neštajfči před nejakó dorotó o našich kšeftech. Víš, že baba všeccko provalí. Rač mně řekni, co chceš makat, člobrdo?

Banky só plný, hned si nechám umakat inštrumenty. Keré kapelmajstr vám ted' píše noty?

Vo to se nestaré. Za fecnu máš kompletní kšír. Ale ted' bere dvacet procent z každýho kšeftu. Tak tě mrsk.

Tak a nyní se vrátíme k jednotlivým větám.

Ty, víš co makčí ted'ka ta haluza, co pedynčila u mazů pod Šekálem?

Víš, co dělá to děvče, které posluhovalo u zedníků pod Šekovým úřadem?

Vidiš, dyž sem kchocně dával ranty, tak nešpórovala, a ted' maká jak magor.

Vidiš, když jsem babě dával peníze, tak nespořila, a ted' pracuje jako divá.

Ty, ale zdá se mně, že jí nekdo ufachčil pakoša, protože má jakýsi veliký vampec.

Ale zdá se mi, že ji někdo udělal dítě, protože má nějaké velké břicho.

Prosim tě, jenom se zas neštajfči před nejakó dorotó o našich kšeftech.

Prosim tě, jen se zase nevytahuj před nějakou hloupou holkou s našimi obchody.

Víš, že baba všeccko provalí.

Víš, že ženská vše vykecá.

Ráč mně řekni, co chceš makat, člobrdo.

Raději mi řekni, na čem chceš dělat, člověče.

Banky só plný, hned si nechám umakat inštrumenty.

Banky jsou plné, hned si nechám vyrobit náradíčko.

Keré kapelmajstr vám ted' píše noty?

Tady má plotňáčtina rysy argotu, tedy tajné řeči zlodějů. Kapelmajstr, který píše noty je zámečník, který vyrábí kasařské nástroje.

A můžeme pokračovat:

Vo to se nestaré. Za fecnu máš kompletní kšír.

O to se nestarej. Za tisícovku máš kompletní nádobíčko.

Ale ted' bere dvacet procent z každýho kšeftu. Tak tě mrsk.

Ale ted' bere dvacet procent z každého kšeftu. Tak se měj.

Díl šestý

Dnešní krátký rozhovor Plotňáka s lehkou děvou jsme opět převzali z časopisu Hantýrka.

Eda si zahraje lehkou děvou a spolu s Plotňákem Borkem nám přečtou jejich rozmluvu. Pak se k jednotlivým větám vrátíme a já je budu komentovat.

Jó páni, tak deme na to:

Pardon, madame!

Já vás neznám, pane, co scete, nésu zvědavá.

Nedělejte na mě votočenó a nečuňte na mě jako flytox na muchy z plagátu. Já su přece Franta Klásek. Pamatujete si, jak sme byli vobá staženi v Šimicách při razii? To su já, co vás blicovál, když vás vedli do zaopatřovacího palácu na nocleh. Ted' už mě snad znáte, princezno. No, ťuknite si do kotrby.

No servus. Tak mám zas známýho. Já mám tak rozšířený srce, že ani ty svý kunčofy neznám.

Tak se svezem spolu. Já du na rolu zhánět kšefty. Zeženu ti nějakého strupa z lontu a pak šábes.

Tak a nyní se vrátíme k jednotlivým větám.

Já vás neznám, pane, co scete, nésu zvědavá.

Já vás neznám, pane, co chcete, nemám zájem. Frází „nésu zvědavá“ odmítaly lehčí dívky zákazníky.

Nedělejte na mě votočenó a nečuňte na mě jako flytox na muchy z plagátu.

Nedělejte okolky a nedívejte se na mne jako reklama na Flytox – tekutý lapač na mouchy z plakátu.

Já su přece Franta Klásek.

No to snad nemusím překládat.

Pamatujete si, jak sme byli vobá staženi v Šimicách při razii?

Pamatujete si, jak jsme byli oba zadrženi v Židenicích při razii.

To su já, co vás blicovál, když vás vedli do zavopatřovacího palácu na nocleh.

To jsem já, který se po vás díval, když vás vedli na strážnici na nocleh.

Ted' už mě snad znáte, princezno. No, ťuknite si do kotrby.

Ted' už mě snad znáte, princezno. No, ťukněte se do hlavy.

No servus. Tak mám zas známýho. Já mám tak rozšířený srce, že ani ty svý kunčofy neznám.

No nazdar. Tak mám zase známého. Já mám tak široké srdce, že ani neznám své zákazníky.

Tak se svezem spolu. Já du na rolu zhánět kšefty. Zeženu ti nějakého strupa z lontu a pak šábes.

Tak to dáme dohromady. Já jdu na nádraží shánět kšefty. Seženu ti nějakého vesničana a pak se rozdělíme na půl.

Díl sedmý

Dnešní krátký příběh v hantýrce prvorepublikových Plotňáků jsme převzali opět z časopisu Hantýrka. Musím však připomenout, že plotňáctina byla skutečně řečí spodního patra brněnské společnosti, ve které se nevyprávěly příběhy z historie ani se nepsaly písničky. Na rozdíl od dnešní hantýrky. Takže nečekejte nic zázračného ani vzletného.

Já teď poprosím Edu, aby nám přečetl příběh o tom, jak policisté chytili Plotňáka Ferdu při krádeži.

Mapsli ho

Bylo po štrajchu kanonýrů, Ferda doglosčil poslední krýgl. A jeho slunda čekala dúle před vorhausem na amantisko. Ferda zacólčil tři ňafy za glós. Pak se vyšlajchčil za svó kocnó. Ta měla dávat bacha u kšeftu, kam šel Ferda zgrajfnót kósek štofu. Ale ta potróblá drchna hópla na špek jednemu frajtru. Šla se s ním dlachnit na malé egzoš. Ferda zgrajfl nekolik štofů s scél s nima zdrhnót. Před kšeftem ale stáli hémoni. Ferda scel eště vzít roha. Mapsli ho a vodvedli ho na vohec. Dnes Ferda bručí na Célu v krymu a tu drchnu dlachní frajtr na trávě. Kámoši draží, to si nechte říct, s potróbléma štáblama néni méglich šábka.

Díkec Edo, a my s Borkem si to nyní přeložíme větu po větě:

Bylo po štrajchu kanonýrů, Ferda doglosčil poslední krýgl.

Bylo po večerce dělostřelců. Ferda dopil poslední džbáněk piva.

A jeho slunda čekala dúle před vorhausem na amantisko.

Jeho služka čekala dole před domovním průchodem na milence.

Ferda zacólčil tři ňafy za glós. Pak se vyšlajchčil za tó kocnó.

Ferda zaplatil tři krejcarey za pití. Pak se přesunul za tou dívkou.

Ta měla dávat bacha u kšeftu, kam šel Ferda zgrajfnót kósek štofu.

Ta měla dávat pozor u obchodu, kam šel Ferda ukrást nějaké zboží – mohlo by to znamenat také kousek látky či oblečení.

Ale ta potróblá drchna hópla na špek jednemu kfrajtru. Šla se s ním dlachnit na malé egzoš.

Ale ta praštěná popleta se dala zlákat jedním svobodníkem. Šla se s ním mazlit na malé cvičišťě.

Ferda zgrajfl nekolik štofů s scél s nima zdrhnót.

Ferda ukradl několik věcí a chtěl s nimi zmizet.

Před kšeftem ale stáli hémoni. Ferda scel vzít roha.

Před obchodem stáli policisté. Ferda se pokusil utéct.

Mapsli ho a vodvedli ho na vohec.

Chtyli ho a vedli ho na strážnici.

Dnes Ferda bručí na Célu v krymu a tu drchnu dlachní kfrajtr na trávě.

Dnes Ferda sedí ve vězení a s tou troubou se mazlí svobodník v trávě.

Kámoši drazí, to si nechte říct, s potróbléma štáblama néni méglich šábka.

Drazí přátelé, nechte si říct, s praštěnýma krasotinkama se nedá dělit.

Díl osmý

V dnešním posledním díle máme pro vás připravenou jednu vtipnou plotňáckou historku. Opět jsme ji převzali z časopisu Hantýrka a tentokrát poněkud zkrátili.

Já teď poprosím Edu, aby nám ji přečetl, a pak si ji opět po větách přeložíme.

Jó páni, skalil sem a pigloval sem to rovnó do nebe. Přindu tam celé zapocené, bez topu, jenom sem měl šmizlu. Zaklepu na ty vrata a přityplčí sám Petr. „Co chceš, fišgrunte, sem nepatříš.“ Já povidám: „Ale jó, dyť sem se na světě měl tak levě, já su Lojza, ten proletář.“ Byl tam veliké kilián a já sem se třepal celé. Petr se kóml na mně a povidá: „Člobrdo, ty si celé zpruhované, nechcél bys nějaký blózdrle na vohřátí?“ „To se verr, třebaš nějakýho panáka šlivovice bych nezahodil,“ povidám. Petr povidá: „No tak dám ti menší čechr slivky, mám ti ju ohřát.“ Já povidám, „no lepčí by byla teplá, né.“ Tak Petr šél do kuchyně a vohřívá to. Tak tam čučím v tym nebi, smiju se a najedno... Votevřu oči a byl se z teho snu probuzené. Himl fix, povidám si, su já to blboňa. Proč sem si neřekl, aby mně dal tu šlivovicu studenó. Už sem ju mohl mít v sobě.

Díkec kolego. A my s Borkem si to nyní projdeme větu po větě:

Jó páni, skalil sem a pigloval sem to rovnó do nebe.

Tak pánové, umřel jsem a šel jsem rovnou do nebe.

Přindu tam celé zapocené, bez topu, jenom sem měl šmizlu.

Přijdu tam celý zpocený, bez klobouku, jen jsem měl košili.

Zaklepu na ty vrata a přityplčí sám Petr. „Co chceš, fišgrunte, sem nepatříš.“

Zaklepu na ta vrata a přijde sám Petr. „Co chceš, zpustlíku, sem nepatříš.“

Já povidám: „Ale jó, dyť sem se na světě měl tak levě, já su Lojza, ten proletář.“

Já říkám: „Ale ano, vždyť jsem se na světě měl tak špatně, já jsem Lojza, ten proletář.“

Byl tam veliké kilián a já sem se třepal celé.

Byla tam velká zima a já jsem se celý třepal.

Petr se kóml na mně a povidá: „Člobrdo, ty si celé zpruhované, nechcél bys nějaký blózdrle na vohřátí?“

Petr se na mne podívá a říká: „Člověče, ty jsi oblečený jak trestanec, nechtěl bys nějaké pití na zahřátí.“

„To se verr, třebaš nějakýho panáka šlivovice bych nezahodil,“ povidám.

„To se ví, třeba nějakým panákem slivovice bych nepohrdl,“ říkám.

Petr povidá: „No tak dám ti menší čechr slivky, mám ti ju ohřát?“

Petr říká: „No tak ti dám menší pohárek slivovičky, mám ji ohřát?“

Já povidám, „no lepčí by byla teplá, né.“ Tak Petr šél do kuchyně a vohřívá to.

Já říkám, „no lepší by byla teplá.“ Tak Petr šel do kuchyně a ohřívá to.

Tak tam čučím v tym nebi, smiju se a najednó...

Tak tam postávám v tom nebi, směju se a najednou...

Votevřu oči a byl sem z toho snu probuzené.

Otevřu oči a byl jsem z toho snu probuzený.

Himl fix, povídám si, su já to blboňa.

Ach jo, říkám si, jsem to já trouba.

Proč sem si neřekl, aby mně dal tu šlivovicu studenó. Už sem ju mohl mít v sobě.

Proč jsem si neřekl, aby mi dal tu slivovici studenou. Už jsem ji mohl mít v sobě.

Tak sajtno, tímto končí náš seriál o brněnské plotně. Hantec déchá!

Slovácké nářečí

Já využiji toho, že Jiřík pochází z Veselí nad Moravou, kde prožil prvních dvacet let života. Posledních třicet let však bydlí v Brně. Dnes se věnuje brněnské mluvě a spolu s Edou Štatlářem ji propaguje také v našem pořadu Vysíláme vesele i vážně. A dělá to spíše vesele než vážně. Ale já mu dnes položím dvě vážné otázky: Co má slovácké nářečí s brněnskou mluvou společné a v čem se od ní liší?

Podíváme se nejprve na to společné. Do roku 1948 žilo v Brně spousta německy mluvících obyvatel. Na Slovácku tomu tak nebylo, ale na druhé straně řada slováckých šohajů odcházela na zkušenou do Vídně. A díky tomu se na Slovácku, podobně jako v Brně, nevytratila z paměti lidí řada rakouských či německých výrazů. Například *dekl, futra, hajcovat, kýbl, kramla, luftovat, nudlprét, pangejt, piglovat, ponk, sichrhajska, šlauch, šňuptychl, štangla* či *štelář*. Tyto a další germanismy máme společné.

To jsme zvládli v rychlosti slovní zásobu. A co gramatika?

Ačkoli leží Brněnsko v hanácké nářeční oblasti, má se Slováckem společnou koncovku 7. pádu mn. čísla -ama. Např. s babama, s erteplama či za škraňama. A stejně jako v Brně se na Slovácku krátí mnohé samohlásky. Říká se žaba a ne žába. Podobně hlina, blato, jama, a v případě sloves *dat, mět, lhat* či *pit*. V Brně i na Slovácku říkáme často *su* místo spisovného *jsem* a *bysme* místo *bychom*.

A protože máme málo času, podívejme se ještě letem světem na rozdílnosti.

Řeknu-li to velmi zjednodušeně, Brně a na Hané máme v oblibě *óó*, zatímco na Slovácku je to *úú*. V Brně tedy uslyšíme například *babóňat, čóhat, čmajznót, rožnót* či *švácnót*, zatímco na Slovácku *babůňat, čůhat, čmajznůt, rožnůt* nebo *švácnůt*. Podobné je to ve 3. osobě množného čísla sloves. *Brňáci a Hanáci dělajó, nesó, mydlíjó* nebo *si štrnknó štamprló*. Zatímco lidé na Slovácku *dělajů, nesů, mydlíjů* a *štrnknů si štamprlů*.

V Brně se setkáváme s takzvaným předsunutým -v, někdy i -h. Takže můžeme slyšet slova jako *vokno, vodevřít, voblafnót* nebo také *halmara* a *Holomóc*. Tento jazykový jev se na Slovácku takřka nevyskytuje. Na druhé straně se tu vynechává J na počátku slov. Říká se *iskra, itrnica, iný* nebo *Irka* – tak mně říkali za mlada.

A pak je zde jeden zásadní rozdíl. Chce-li Brňák poslat někoho do blázince, lifruje ho kam? **No přece do Černovic**. Ovšem na Slovácku se posílá do Kroměříža.

Závěrem našeho vstupu ještě připomenu nemilou věc. Díky tomu, že nás řada komerčních rádií a televizí denně masíruje středočeštinou, tak pomalu, ale jistě mizí z úst zejména mladé moravské generace spousta dříve typických nářečních prvků.

Mějme tedy v úctě ty, kteří v současné době usilují o zachování původní moravské mluvy a moravské kultury.

A to je od nás dvou vše. Tož tak!

Bože, chraň nám pálenice

Bože chraň nám pálenice, na Slovácku, v Záhoří.
Štamprička slivovice, srdéčko nám rozhoří.

Kdes pochytil takový popěvek? Ty, téměř abstinent?

Ten si kdysi notovali strýček Píščala tam od nás. A oni taky způsobili kdysi před padesáti rokama, že nemám k alkoholu moc dobrý vztah.

A jak se to vlastně semlelo. Povídej. To by mohlo naše posluchače nebo spíše posluchačky zajímat. Jak to udělat, aby jejich chlapi netrávili tolik času v hospodách?

To idu tak městečkem. Strýc Píščala sedijů před barákem na lavce pod lipů a hřejů si na sluněčku kolena. Dyž sem k nim došél, povídajů:

„Poslůchaj Juro, dyž sem sa na tebjá tak z dálky díval, zdál ses mně hlúpý. A dyž došéls bližěj, na mó dušu, je to tak. Nechlašči tolik!“

A dodali, že z vína sa akorát falešně zpívá. Z piva sa akorát spí a na břuchu roste mozol. A slivovica - tá rozum krade, z téj sa akorát blbne. A doporučili mně: „Pí vodu, tá má inší silu, tá vrtí aj mlýnským kolem. Ba aj turbínů v elektrárni.“

To sa jim pječně radilo, dyž sme teho tehdá měli ve sklepě plné demijóny. Ale dal sem na ně a chodím do putyky ráz za uherský rok a akorát na jedno malé.

A to mohu potvrdit. A nejenom já, ale celá naše hantecová sajtna. Ale jak jsem od tebe slyšel, ten strýček Píščala, to byl pěkný kujón. Pověz nám o něm ještě něco.

Povím vám teda, jak strýček Píščala nakupovali: Dyž ide bůrka od Javořiny, tak má silu. Jeden hrom chňápe za druhým. To jednu vyšli strýček za takovéj bůravy ven, podívali sa, a za chvílu škrk zpátky. „Co je?“ optali sa tetička. „Dneska budu rači sedět v kuchyni, hromy snád' majů po výplatě. A ten větr mně obrátil palazór.“

Dyž sa strýčkovi nepodařilo palazór spravit, zavrčáli, že si teda pujdů kúpit nový. Strčili si do náprsní kapce plézgačku slivovice. Tak, aby ju bylo trochu vidět. „Né abys to vychlámál sám,“ čertili sa tetička. Strýček na to mávli ruků, búchli dveřama a ponáhlali na vlak do Hradišča.

Vlezů tam do kšeftu a povídajů „Normální palazóre máte?“ „Bohužel strýčku, enom ty skládací. Ty normální sme nedostali snád' měsíc.“ „Aj, aj, to je škoda. No co věil?“ optali sa strýček. A povytahli tů plézgačku a zasmíli sa na teho prodavača. „Moment, strýčku, já sa eště podívám k panu vedúcímu. Možno, že tam eště nejaký bude.“ Za chvílu doběhne a povídá: „Strýčku, poslední.“ Strýček zaplatili a berů sa ven. „A strýčku, co tá plézgačka v téj kapci, co tam dělá?“ Strýček sa zaščůřili a povídajů: „To já mám dneska takých nákupů eště vjec.“

Tož tak partyjo, takový byli strýček Píščala. A dondite zas na besedu. Na Erběčko.

Čápi

Dnes si budeme povídat o čápech. A protože tady s námi není Eda Štatlař, který si přivlastnil monopol na překlady do brněnské hantýrky, vrátíme se k Jiříkově rodnému slováckému dialektu. Na Slovácku lze o čápech zaslechnout všelicos:

Čápi hnízdijů na komíně a tata čáp sa rozhlíží po dědině. Naráz povídá: Mamo, podivaj sa do téj chalůpky tam za kostelem. Co ty dva tam zas dělajů. A za devět měsíců to svedů na nás.

Ano, čáp nosí kluky a vrána děvčata, také mi to kdysi hodně dávno říkávala babička v Tupesích. A není to vůbec jednoduché řemeslo.

Tata čáp postaví svoje tři mladé synky do haptáku a povídá: Zostanete tady aj přes zimu a budete makat. A žádná fušeřina! Potom odlet'ěl. Za půl roka sa vrátil a optal sa synků: Tož, cos kemu donésl ty? Starostovi kluka. A ty? Lékárníkovi dvojčata. A cos donésl ty? Já sem nedonésl nic, ale třikrát sem velice vystrašil slečnu učitelku.

Mýtus o tom, že čápi nosí děti, zpopularizoval slavný dánský pohádkář Hans Christian Andersen. Ten popisoval, jak novorozenci spinkají v bažinách či v hlubinách rybníků a čápi je odtamtud vyzvedávají a roznášejí do vhodných rodin.

U Obrůčků majů už deset děcek. Nejstaršímu Franckovi povídá pan učitel: Francku, pověz mně neco o čápovi. Sí, čáp je zvíře domácí. Co to povídáš, čáp je přeci pták stěhovavý. To né, nemože byt stěhovavý. Naši tatíček onehdá povídali, že sa tá potvora od nás ani nehne.

Všichni chápeme, že bylo mnohem jednodušší říct malému dítěti, že jeho bratříčka přinesl čáp, než mu vysvětlovat, jak to funguje doopravdy. Zejména v dobách, kdy bylo početí a rození dětí společenským tabu.

Stařenka došli s děckama do tehdá fungl nového zookútku v Hodoníně. Zastavijů sa u čápů a stařenka povídajů: Toto je ten pták, co vás donésl na svět. A Mařka pošušká Jeníkovi: Řeknem stařence, jak je to doopravdy? Nebo ju v tem necháme byt?

Já bych ji v tom nechal být. Ale tak mne napadá, proč nosí děti také vrány?

Podle mne je to proto, že se děti rodily i v zimním období, kdy byli čápi už dávno v teplých krajích. A vran – přesněji řečeno havranů – tu bylo až dost. A jen tak mimochodem: Jako malý kluk jsem si myslel, že vrána s havranem tvoří něco jako manželský pár. A navíc: Vůbec si nepamatuju, kdy jsem přišel na to, že mě babičky tuma čápama akorát balamutijů.

Tak partyjo, tentokrát se rozloučíme „po slovácku“: Dondite zas na besedu. Tož tak.

Host do domu, čagan do ruky

Dnes si vezmeme na paškál slovácké úsloví „host do domu, čagan do ruky“? Vím, že toto úsloví zpopularizoval Zdeněk Galuška ve své knize Slovácko sa súdí. Ale jsou zde i další příběhy. Máš s tím také nějakou zkušenost?

Mám, mám. ... To sme jednú na dožínky měli upečenů kačenu. Taků žlutůčků. Ležela na tej misi jak pán starosta po obědě na otomaně. Říkali sme si, že půlka bude na oběd a půlka na večeřu. A zrovna došli na besedu stařeček Piščala. Už nebylo času skovat tů kačenu do trůby. „Tož stařečku, podťte okoštovat.“

Stařeček sa krůtili, že nemajů čas ani chuť a desi cosi. Nakonec teda zasedli a ani sme nevydechli a bylo půl kačeny v nich. Utřeli si zamaštěně hubu a pravili: „Chlapče, něco tak dobrého sem ešče nejedl. To mosím dat do novin.“ A než sme sa nadáli, vytahli stařeček z kapce Rudé právo, zamotali do něho tů druhů půlku kačeny a nebylo jich. Od téj doby sa aj u nás říkalo: Host do domu, čagan do ruky.

Původně se ovšem říkalo: "Host do domu, Bůh do domu." A myslelo se tím, že máme být k hostovi vlídní, pohostit ho apod.

Jenže zejména dnes, v době mobilů a podobných vychytávek, to s hosty není vůbec jednoduché. Řada hostů má v ruce neustále chytrý telefon a s někým si dopisují či něco čtou. Zvládají při tom sice jakž takž odpovídat na otázky hostitele, ale oči mají zabodnuté do mobilu a jsou duchem napůl nepřítomní. Většinou to není moc příjemná návštěva.

Ale vraťme se do starých časů a vžijme se do dalšího příběhu o takové čaganové návštěvě.

To sa u nás jednú stavila suseda. „Idu tak náhodů kolem a říkala sem si, že budeš určité doma.“ Stařenka před ňu strčili taléřek s cvíbochem a dvě decka vínka.

Tolik klebet sem neslyšel za poslední týdeň, jak tam asi za 20 minut. Ani faru nevynechaly. Dyby tak rychle dozrávaly durancie, jak oni klebetily, to bysme pálili aj 10x do roka.

Dvakrát suseda zdvihli biskupa, že už musijů ít dom. Ale stařenka je dycky usadili slovama: „A kam spícháte, šak vám nic neuteče.“ Dyž napotřetí suseda opravdu zdvihli zadnicu, eště štvrtť hodiny spolem klebetili u bránky.

Dyž sa stařenka vrátili do kuchyně, zamumlali: „Zaplat' pámbu, že už tá baba vypadla.“ A malá vnučka, kerá tam byla taky, sa ich optala: „A babi, proč ju tak zdržuješ, dyž ju tu vlasně nechceš?“ Stařenka sa zatvářili jak kakabus a odsekli: „Ty si eště malučká, ty temu rozumíš, jak koza petrželi.“

Co říci závěrem? Přejeme vám, aby se vám na návštěvách dařilo chovat se tak, aby vaši hostitelé neměli chuť vzít do ruky ten čagan. Tož tak!

Vnučka

Nedávno jsem si podruhé přečetl několik let starý fejeton, který pro internetové Zprávy z Moravy napsal etnograf František Synek. A ptá se v něm, proč se naše úderka věnuje takřka výhradně brněnskému hantecu a zapomíná na ostatní nářečí. Co na to odpovíme, kolegové?

Nésó lidi, Náčelníku, nésó lidi.

Já bych jeden takový malučký návrh mňěl. Na svět sem přišel v Kyjově, žil sem 20 roků ve Veselí a na gymnázku sem chodil do Strážnice. A tak bych opruboval oprášit svoje znalosti slováckého nářečí a občas v něm aj neco povědět.

No špica, a můžeš začít hned, tedy pokud chceš.

Zkusím to. Dneska vám povím neco ze života, tak, jak sem to kdysi pochytil od vyprávěča Slávka Kubíka z Veselí. A Edíka poprosím, aby si v mojem vyprávění zahrál na moju vnučku.

No jasnačka Jiříku, tak deme na to:

Moja malá vnučka začla chodit do škole. Do první třídy – víte. Jednú došla celá natěšná dom. Tož sem sa jí tak ptál. Povidám, co ste se tam učili v téj škole.

Dědo, funkce ruky.

Na to přeci nemusíš chodit do škole. To ti možu vysvětlit sám. Podivaj, toto je prst ukazovací, víš. Tam zajdi, to udělej a tak. A toto je prst vyhrožovací. Jak ťa načapám na duranciji, uvidíš, co bude. Všecko musí jít do kvasu. Aj na guliváry je teho škoda. Třetí prst je prst manželský, na ten si eště moc malučká. Na tem štvrtém sa zase nosívajů krůžky. A tym malučkým sa poškrabkáš v úsku.

Dědo, a ten prostřední, na co je?

No, to ti nebudu vysvětlovat, na to si eště malučká. **Ale dědó.**

Tož poslúchaj. Až budeš tak pět roků vdaná, tak ho ten tvůj začne používat. Začne si s ním tlúct do čela a bude si říkat. „Panénko skákavá, že já sem se s takovů babů oženil.“ A nekeří na to, pravda, dojdů aji spjěš.

To tedy máš šikovnou vnučku. Nebo Slávek Kubík?

No spíš Slávek Kubík.

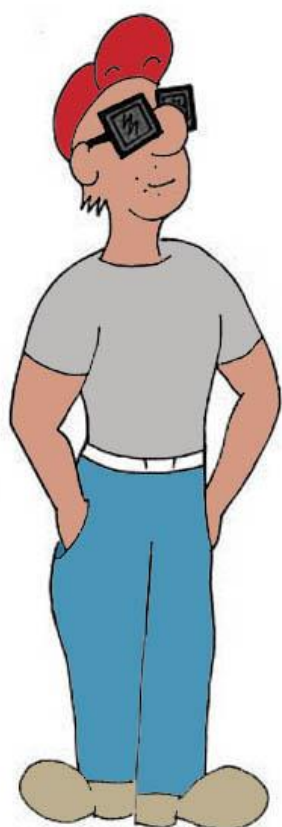
Ale než budeš pokračovat, zeptám se ještě: Co jsou to ty guliváry z durancijí?

To jsou švestkové knedlíky. Takže můžu ještě pokračovat?

Nejen že můžeš, musíš. Náš čas se ještě nenaplnil.

Pravda... A tak sem sa jednú zeptál vnučky, dyž měla tak sedum roků, co by scela k tym narozeninám. Dědo, povidá, antikoncepční prostředky. Fuj, fuj. Na co ti to věil bude? Dybys měla tak o deset roků vjac. A ona povidá, že má doma už šest panenek a sedmů už nechce.

Tak partyjo, dneska to byl pokus o Jiříkovu rodnou moravsko-slováctinu. Ale jak se dnes rozloučíme? No samozřejmě po slovácku: Tož, dondite zas na besedu.

**Tak sajtno
a to je od nás
všecko.**